

Інститут педагогіки
Національної академії педагогічних наук України
Відділ інновацій та стратегій розвитку освіти

КОНСТРУЮВАННЯ
КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ЗМІСТУ ПОВНОЇ
ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Збірник матеріалів науково-методичних семінарів і науково-практичної конференції, організованих і проведених у 2023|2024 навчальному році за участі відділу інновацій та стратегій розвитку освіти
Інституту педагогіки НАПН України

**Інститут педагогіки
Національної академії педагогічних наук України
Відділ інновацій та стратегій розвитку освіти**

**КОНСТРУЮВАННЯ
КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ЗМІСТУ ПОВНОЇ
ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Збірник матеріалів науково-методичних семінарів і науково-практичної конференції, організованих і проведених у 2023/2024 навчальному році за участі відділу інновацій та стратегій розвитку освіти Інституту педагогіки НАПН України

Київ
Педагогічна думка
2024

УДК 373.3/5:004

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Інституту педагогіки НАПН України
(протокол № 9 від 29 серпня 2024 р.)*

Редакційна колегія:

Засскіна Т.М., д-р пед. наук, старший науковий співробітник;
Мішеніна Т.М., д-р пед. наук, професор;
Трубачева С. Е., канд. пед. наук, старший науковий співробітник;
Пузіков Д. О., канд. пед. наук, доцент, відповідальний редактор;
Чорноус О.В., канд. пед. наук, старший науковий співробітник.

Рецензенти:

Головко Микола Васильович, доктор педагогічних наук, професор, заступник директора з наукової роботи, Інститут педагогіки НАПН України;
Непорожня Лідія Вікторівна, кандидат педагогічних наук, учителька гімназії № 178 міста Києва;
Трубачев Сергій Іванович, кандидат технічних наук, доцент, НТУ України «КПІ» ім. Ігоря Сікорського

Тези подано в авторській редакції. Редакційна колегія може не поділяти наукові ідеї та погляди, висловлені авторами тез. Всю відповідальність за зміст і мовностилістичний рівень тез, достовірність поданої інформації, запозичення, посилання на джерела несуть автори тез.

Конструювання компетентісно орієнтованого змісту повної загальної середньої освіти : збірник матеріалів науково-методичних семінарів і науково-практичної конференції, організованих і проведених у 2023/2024 н. р. за участі відділу інновацій та стратегій розвитку освіти Інституту педагогіки НАПН України [Електронне видання] / відп. ред. Д.О. Пузіков. – Київ : Педагогічна думка, 2024. – 268 с.

ISBN 978-966-644-742-8

У збірнику вміщено тези доповідей учасників Всеукраїнського науково-методичного семінару «Теорія і практика проєктування і прогнозування класними керівниками і педагогами-організаторами варіативного складника освітньої програми гімназії/ліцею в умовах війни» (29 червня 2023 р., м. Київ), Всеукраїнського науково-методичного семінару «Формування громадянської компетентності учнівства різних вікових груп в умовах війни» (25 жовтня 2023 р., м. Київ), Всеукраїнської науково-практичної конференції «Теорія і практика формування громадянської компетентності учнівства різних вікових груп в умовах становлення Нової української школи (досвід воєнного часу)» (28 березня 2024 р., м. Київ), організованих і проведених за участі співробітників відділу інновацій та стратегій розвитку освіти Інституту педагогіки НАПН України.

УДК 373.3/5:004

© Інститут педагогіки, автори тез, 2024

© Педагогічна думка, 2024

ISBN 978-966-644-742-8

ЗМІСТ

Зміст.....	3
<i>О. І. Баліна, І. С. Безклубенко, Ю. П. Буценко</i> Досвід дистанційного викладання математики в умовах воєнного стану.....	8
<i>Т. Г. Гриців</i> «Народознавство в дії» як пріоритет у конструюванні змісту загальної середньої освіти в умовах війни і післявоєнної відбудови України.....	13
<i>М. І. Піддячий</i> Формування рівнів готовності учнів гімназії та ліцею до вироблення продукту праці.....	20
<i>О. А. Анохіна</i> До проблеми формування громадянської компетентності молодших школярів із порушеннями інтелектуального розвитку в умовах Нової української школи.....	27
<i>В. Б. Бабічева, Н. В. Тищенко</i> Формування патріотичних цінностей учнів НУШ в умовах сьогодення.....	31
<i>О. В. Барановська</i> Формування громадянської компетентності старшокласників: основні пріоритети в умовах воєнного часу.....	36
<i>N. Bessarab</i> Formation of civic competence of primary school students in foreign language lessons in the new Ukrainian school.....	46
<i>Л. О. Бондаренко</i> Формування громадянських компетентностей учнівства на уроках природознавчого циклу.....	52
<i>І. О. Бородіна</i> Методи формування громадянської компетентності учнів 5–6 класів НУШ в умовах війни.....	60
<i>В. В. Бусаргіна</i> Формування громадянської компетентності у вихованців закладу позашкільної освіти.....	62
<i>Н. П. Васькіна</i> Формування громадянської компетентності учнів в умовах воєнного стану....	68
<i>Л. Д. Гаврилюк</i> Роль демократичного громадянського суспільства у формуванні громадянської компетентності здобувачів освіти в умовах воєнного стану....	72
<i>О. О. Гадинко</i> Методична робота закладу загальної середньої освіти як важлива форма організації його діяльності.....	77
<i>О. О. Гадинко</i> Професійний розвиток освіти як важлива умова та напрям інноваційного становлення сучасного педагога.....	84

<i>В. П. Гнатюк, О. П. Ярема</i> Формування громадянської компетентності на уроках англійської мови на початковому етапі НУШ.....	88
<i>І. В. Гоголєва</i> Формування громадянської компетентності учнів початкових класів в умовах війни.....	91
<i>А. Ю. Данко</i> Формування громадянської компетентності Учнів Нової української школи в умовах війни.....	97
<i>О. Д. Демченко</i> Формування громадянської компетентності учнів 6-7 класів на уроках української мови та літератури.....	100
<i>С. О. Донік</i> Теорія і практика формування ключових компетентностей учнівства в закладах загальної середньої освіти.....	102
<i>С. О. Донік</i> Шляхи ефективного формування громадянської компетентності учнів Нової української школи в умовах війни.....	105
<i>О. О. Ільїна, Ю. В. Момот</i> Дистанційне навчання в закладах вищої освіти в період війни та COVID-19...	108
<i>Ю. П. Каптан</i> Формування громадянської компетентності на уроках математики в 5-6 класах.....	112
<i>О. С. Кацедан</i> Формування громадянської компетентності старшокласників на уроках української мови й літератури.....	115
<i>В. М. Ковальчук</i> Формування громадянської компетентності учнів початкових класів на уроках та в позаурочний час в умовах війни.....	120
<i>Т. О. Кравцова, І. П. Краснощок</i> Організаційно-педагогічні умови формування громадянської компетентності учнівської молоді в середовищі закладу позашкільної освіти в умовах воєнного стану.....	126
<i>Л. Є. Красюк, С. І. Пікуза</i> Модель випускника як чинник конструювання варіативного складника освітньої програми закладу загальної середньої освіти в процесі внутрішньошкільної науково-методичної роботи.....	133
<i>Ф. М. Красюк</i> Конструювання варіативного складника змісту повної загальної середньої освіти в системі науково-методичної роботи сучасного ліцею (досвід Технічного ліцею Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» міста Києва).....	136

<i>Т. Ю. Ланевська</i> Формування громадянської компетентності учнівства засобами міжнародного гуманітарного права: виклики і можливості для педагогічних працівників України.....	143
<i>І. Ю. Леннік</i> Виховання громадянської компетентності учнівства 11-х класів у процесі навчання історії України (на прикладі Богдана Ступки).....	149
<i>В. М. Луценко</i> Формування громадянської компетентності учнівства підліткового віку на уроках української мови та літератури (досвід воєнного часу).....	153
<i>О. Д. Наровлянський</i> Екскурсії у формуванні громадянської компетентності учнів середньої школи.....	154
<i>Г. М. Остаюк</i> Формування громадянської компетентності учнів у процесі національно-патріотичного виховання.....	161
<i>Т. В. Очеретяна</i> Формування громадянської компетентності учнів 10–11 класів на уроках української мови та літератури.....	164
<i>О. В. Павловська</i> Програма спецкурсу «Абетка професійного самовизначення» як крок до профільного навчання учнів у контексті конструювання варіативного складника освітньої програми гімназії.....	167
<i>О. С. Петраускас</i> Формування громадянської компетентності учнів початкових класів на уроках та в позаурочний час в умовах війни.....	168
<i>Н. О. Піщупіна</i> Громадянська компетентність як наскрізна складова формування відповідальних громадян: залучення підлітків до громадського активізму та проєктного менеджменту.....	172
<i>Л. А. Поліщук</i> Особливості формування громадянської компетентності учнів початкових класів в умовах освітньої системи НУШ.....	176
<i>І. М. Порубльова</i> Формування громадянської компетентності здобувачів освіти у контексті вивчення зарубіжної літератури (з досвіду роботи).....	179
<i>Д. О. Пузков</i> Основні принципи конструювання варіативного складника освітньої програми закладу загальної середньої освіти.....	186
<i>Ю. М. Рабінович</i> Формування громадянської компетентності учнів різних вікових груп на уроках математики в умовах війни.....	191

<i>Т. О. Ремех</i>	
Формування громадянської компетентності учнів засобами інтегрованого курсу «Досліджуємо історію і суспільство» у 5-му та 6-му класах.....	193
<i>Л. Т. Рябовол</i>	
Громадянська компетентність: підходи до визначення поняття.....	196
<i>Д. В. Сурмило</i>	
Формування громадянської компетентності учнівства 10-х класів на уроках географії.....	201
<i>С. Ф. Ткачук</i>	
Формування громадянської компетентності здобувачів освіти в контексті сучасних викликів.....	203
<i>О. П. Топчій</i>	
Формування громадянської компетентності здобувачів освіти на уроках математики.....	210
<i>С. Е. Трубачева</i>	
Можливості електронних додатків у формуванні громадянської та інших ключових компетентностей учнів.....	213
<i>С. Е. Трубачева, О. В. Мушка, О. О. Прохоренко</i>	
Проектування освітнього середовища з урахуванням особливостей технології профільного самовизначення учнів.....	215
<i>О. В. Узунова</i>	
Формування громадянської компетентності учнів старших класів в умовах війни.....	218
<i>Ю. О. Цикалюк</i>	
Формування громадянської компетентності студентів засобами інформаційно-комунікаційних технологій.....	221
<i>О. С. Челомбійко</i>	
Особливості і досвід формування громадянської компетентності учнівства в закладах загальної середньої освіти України в умовах війни.....	226
<i>О. В. Черноус</i>	
Шляхи формування та розвитку громадянської компетентності засобами електронних освітніх ресурсів.....	229
<i>І. М. Шишко</i>	
Громадянська та соціальна компетентність на уроках математики.....	232
<i>І. М. Шишко</i>	
Формування громадянських компетентностей учнівства в закладі загальної середньої освіти.....	235
<i>Л. Г. Шкурупій</i>	
Формування громадянської компетентності учнівства в умовах профільної середньої освіти.....	240
<i>І. П. Юра</i>	
Формування громадянських компетентностей в умовах воєнного стану.....	244

М. В. Яковенко

Теорія і практика формування ключових компетентностей учнівства в закладах загальної середньої освіти. Реалізація наскрізних змістових ліній використання елементів STEAM-освіти на уроках української мови і літератури..... **248**

М. В. Яковчук

Технології формування громадянської компетентності учнів 7–8-х класів гімназій на уроках іноземної мови..... **260**

В. С. Яценко

Реалізація виховного потенціалу навчання географії у 7 – 9 класах у формуванні громадянина України..... **264**

Баліна Олена Іванівна,
кандидат технічних наук, доцент,
Київський національний університет
будівництва і архітектури.

Безклубенко Ірина Сергіївна,
кандидат технічних наук, доцент,
Київський національний університет
будівництва і архітектури.

Буценко Юрій Павлович,
кандидат фізико-математичних наук, доцент,
Національний технічний університет
«Київський політехнічний інститут», м. Київ.

ДОСВІД ДИСТАНЦІЙНОГО ВИКЛАДАННЯ МАТЕМАТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Традиційно викладання математики в закладі вищої освіти підпорядковане двом цілям. По-перше, це забезпечення зростання загальноосвітнього рівня студентів шляхом вивчення формалізованої (чітко визначена термінологія, логічна еволюція, жорсткі вимоги до обґрунтованості тверджень) дисципліни. Слід зазначити, що захоплені відгуки про математику видатних вчених та інженерів у великій мірі пов'язані саме з цією стороною математичних курсів – «чистою математикою».

По-друге, викладання математики мало забезпечити належні підвалини для курсів власне спеціальної підготовки. Така математика «для споживача», зрозуміло, є життєво необхідною у структурі вищої освіти, особливо якщо вона максимально насичується відповідними прикладами та задачами професійно-орієнтованого характеру [1].

У воєнний час виникає нагальна необхідність використання дистанційних форм навчання при вивченні переважної кількості навчальних дисциплін. Дистанційні технології у вищій освіті (надалі ДТВО) є, безперечно, прогресивним та перспективним напрямком її розвитку. Водночас наразі виникають певні проблеми при їх поєднанні з класичними підходами. Розгляд таких проблем вельми актуальний у світлі того, що впровадження ДТВО в режимі

воєнного стану має принципові відмінності порівняно з використанням цієї технології під час епідемії COVID-19. Насамперед, це стосується необхідності реалізації певних організаційних заходів та запровадження змін у традиційній нормативній базі, про що йтиметься далі. Водночас напрацювання кожної задіяної кафедри, факультету, закладу вищої освіти щодо виконання достатньо трудомістких робіт пов'язаних з їх методичним забезпеченням залишаються актуальними [1; 2]. Накопичений авторами досвід дозволяє визначити принципові моменти, які, на наш погляд, обов'язково мають бути враховані при цьому.

Метою роботи є аналіз можливостей та розроблення ключових принципів системного підходу до вирішення проблем ДТВО при викладанні математичних курсів у закладах вищої освіти. Виявити завдання та здійснити вибір шляхів їх вирішення, на основі яких розробити основні принципи та запропонувати рекомендації, які дозволять підвищити ефективність навчального процесу, покращити якість дистанційного викладання та підвищать мотивацію студентів.

Відзначимо, по-перше, що як студенти, які мають навчатись дистанційно, так і їх викладачі не мають досвіду використання такої форми навчального процесу в умовах воєнного часу, пов'язаних із переміщенням великих мас людей не тільки територією України, але й далеко за її межами, побутовими проблемами учасників навчального процесу, часом неможливістю доступу до мережі Інтернет. Зрозуміло, що для студентів, «дистанційка» виглядає дуже привабливо з точки зору гнучкості розподілу їх часу. У принципі, гнучкість при розподілі часу мала б виглядати привабливо і для викладачів, якщо б цей розподіл не виявлявся результатом диктату студентів. Добре відома всім викладачам «аритмічність» подачі студентами заочної форми навчання їх домашніх робіт в повній мірі стосується і студентів-«дистанційників». У той же час, нам видається безальтернативним істотне пом'якшення режиму «дедлайнів» щодо виконання студентами робіт, передбачених навчальними планами. На наш погляд, тотальна відміна встановлюваних викладачами граничних строків виконання студентами планових робіт, штрафних санкцій за їх порушення,

обліку відвідування занять тощо є досить небезпечною, оскільки призводить до дезорганізації навчального процесу. Водночас занадто жорстке ставлення до відхилень від встановлених графіків викликає природний спротив із боку студентів, оскільки не відповідає реальним обставинам. Нам здається, що найкращим виходом тут є суто індивідуальний підхід до студентів – встановлення індивідуальних графіків виконання завдань після відповідного їх опитування, врахування об'єктивної неможливості для деяких із них бути присутніми на лекціях та практичних заняттях (зокрема внаслідок відмінності часових поясів!).

Природним розвитком першого пункту є другий. Як студентам, так і викладачам істотно не вистачає «колективного настрою на роботу», який є предметом заслужених гордоців досвідчених викладачів та істотним фактором кращого засвоєння матеріалу для студентів [3]. Відеоконференції не замінюють спільної роботи в аудиторіях, участь у них студентів слабка з різних причин. На наш погляд, тут можуть зародити справі неформальні «бригади», які мають створюватись зі студентів для їх спілкування поза конференціями за участі викладачів. Робота в таких спільнотах дозволяє студентам не тільки обмінюватись досвідом виконання окремих завдань, але й підтримувати належний моральний клімат.

По-третє, слід зауважити, що структура та обсяг матеріалів, що адресуються студентам дистанційної форми навчання у великій мірі продиктовані стереотипами їх викладачів: розлогі списки рекомендованої літератури, тести та задачі, достатні для комплектації задачника, призначеного для стаціонарного навчання. На наш погляд, тут необхідно обмежитись максимально лапідарними текстом лекцій, посібником із розв'язання задач, набором тестів та практичних завдань. Відеолекції виявляються для переважної більшості студентів значно прийнятнішими за вивчення навчальної літератури, навіть якщо вона є високоякісною, випробуваною часом, звичною для викладачів. Абсолютно необхідним є відеозапис усіх лекцій, практичних занять, консультацій, які проводяться, з наступним забезпеченням доступу до них студентів.

Четвертою проблемною позицією є, звичайно, форма проведення заліків та іспитів при дистанційному навчанні. Методи

активізації вивчення студентами теоретичного матеріалу добре відомі – це опитування на лекціях та практичних заняттях, математичні диктанти, колоквиуми та інше. Безперечно корисними є контроль ведення студентами конспектів лекцій та/або підготовка ними опорних конспектів до практичних занять. Але слід із прикрістю констатувати, що наразі ці традиційні методи стрімко втрачають свою ефективність [4]. Студенти просто не розуміють, що від них вимагають, виявляються не в змозі протягом кількох днів (максимум – двох-трьох тижнів), відмовитись від звичок, які роками склались у школі та міцно зафіксувалися за час підготовки до ЗНО. Традиційна проблема адаптації першокурсників до специфіки навчання у виші загострюється надзвичайно! У цій ситуації, як нам здається, необхідний пошук шляхів «пом'якшення» для студентів переходу від шкільних стереотипів до університетських стандартів, не відступаючи при цьому від останніх. Звісно, ідеальним виходом була б зміна парадигми шкільної освіти для школярів, орієнтованих на продовження навчання в університетах, або, принаймні, процедури їх вступу до університетів, але наразі це не видається реальним.

Мабуть, для різних предметів (гуманітарних, фундаментальних та ін.) підходи мають бути різними. Авторам, звичайно, хотілося б мати максимально можливий особистий контакт зі студентами, досвід ЗНО свідчить, що перевірка знань із математики тестового типу (навіть із включенням тестів відкритого типу та жорстким контролем при її проведенні) може розглядатись лише як первинна, вона є формою допуску до заліку чи екзамену, але не замінює їх.

Резюмуючи сказане вище, сформулюємо такі рекомендації.

1. Для студентів, які використовують дистанційну форму навчання, абсолютно необхідним є як вхідний, так і поточний контроль рівня їх знань із предмета, що вивчається.

2. Методичне забезпечення ДТВО повинно надавати студенту, за його бажанням, можливість отримання мінімально необхідного рівня знань із предмета для отримання мінімальної позитивної оцінки (стислий електронний конспект, посібник із розв'язання задач, мінімізований набір контрольних питань та вправ, відеозаписи лекцій, практичних занять, консультацій).

3. За наявності технічної (фінансової) можливості студент повинен мати можливість спілкуватися з викладачем якнайчастіше. Слід максимально використовувати при плануванні проведення таких заходів як консультації, контрольні роботи, прийом курсових робіт, типових розрахунків тощо, опитування студентів щодо бажаних для них термінів проведення. При цьому, зрозуміло, необхідно забезпечувати достатньо високий рівень участі студентів у таких опитуваннях та не допускати істотних відхилень від нормального графіку виконання студентами індивідуальних робіт. Екзамени та заліки бажано проводити традиційним чином.

4. Слід очікувати, що при використанні ДТВО набутий студентами рівень знань, умінь, навичок (компетенцій) буде залежати від рівня їх мотивації істотно сильніше, ніж при традиційній схемі.

Список використаної літератури

1. Balyna Olena, Bezklubenko Irina, Butsenko Yuriy. (2017). Additional parameters are in informative providing of educational process. Fourth international Scientific-practical conference "Management of development of technologies", Ministry of education and science of Ukraine, Kyiv, 19-20 May 2017, (с.15-16). Київ: Київський національний університет будівництва і архітектури.

2. Баліна О.І., Безklubенко І.С., Буценко Ю.П., Лабжинський В.А. (2020). Кластерний підхід до діагностування складних систем. У матеріалах VII Міжн. наук.-практ. конф. «Управління розвитком технологій. Інформаційні технології розвитку освіти», Київ, 2020 (с.51-53.). Київ: КНУБА.

3. Безklubенко І.С., Баліна О.І., Гетун Г.В., Буценко Ю.П. (2019). Вибір стратегії викладання курсу вищої математики в технічному ВНЗ. У матеріалах XIV International conference «Modern achievements of science and education», Netania, Israel, 26.09.-3.10.2019 (Р. 86-88.).

4. Баліна О.І., Безklubенко І.С., Буценко Ю.П. (2023). Особливості дистанційного вивчення курсу математики в умовах воєнного стану. У матеріалах III міжн. наук.-практ. інтернет конференції з нагоди відзначення дня науки-2023 в Україні «Актуальність та особливості наукових досліджень в умовах воєнного стану», 23.05.2023 (с.418-422).

Гриців Тетяна Григорівна,
кандидат педагогічних наук, старший викладач,
Чортківський навчально-науковий інститут
підприємництва і бізнесу
Західноукраїнського національного університету,
учитель української мови та літератури
та християнської етики Росохацької ЗОШ І-ІІІ ст.
Чортківської міської ради Тернопільської області, м. Чортків.

«НАРОДОЗНАВСТВО В ДІЇ» ЯК ПРІОРИТЕТ У КОНСТРУЮВАННІ ЗМІСТУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВИТИ В УМОВАХ ВІЙНИ І ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Майбутнє кожної нації визначає освіта. Нові виклики до освітнього процесу в Україні зумовлені війною, тому на сьогодні наміри необхідність підсилення освітнього простору націєтворчим компонентом.

На сьогоднішній день перед освітою стоїть першочергове завдання: повернутись обличчям до витоків народної педагогіки, щоб ми створили націю, тому необхідно ввести предмет народознавство в освітній процес на засадах високодуховних цінностей народної педагогіки.

Народна педагогіка – не вчорашній день, а й наше майбутнє.

Основною метою народної педагогіки є виховання людини на основі духовних орієнтирів із викристалізованими нормами поведінки та узвичаєним протягом вікового досвіду способом життя.

Поняття «народна педагогіка» входить до складу поняття «народознавство» і водночас виступає як головний засіб його реалізації.

Провідні принципи, форми, методи вивчення такої галузі знань, як народознавство, криються насамперед у багатючих арсеналах народної педагогіки: традиціях, звичаях, обрядах та обрядодійствах, ритуалах, у народних святах через засоби народної педагогіки: забавлянки, заклички, лічилки, скоромовки, ігри та забави, загадки, прислів'я, приказки, приповідки, прикмети, казки, легенди, перекази, пісні.

Українське народознавство у вузькому значенні охоплює знання про традиційний родинний уклад українців, громаду й громадське життя, звичаї й вірування, про усталені норми людського співжиття, про звичаєве право, мораль, етикет, народні знання (засоби народного виховання, народної медицини, метрології та ін.), про фольклор, народне мистецтво, а також знання про житло, харчування, одяг, переважні трудові заняття та знаряддя виробництва.

У широкому значенні під народознавством розуміємо ту галузь гуманітарної науки, яка дає знання про особливості духовної й матеріальної культури народу, нації (етнографічної спільності), що знайшла своє відображення в традиційному способі життя – народознавство в дії.

Народознавство в дії, – відпресована віками народна мудрість, – це той надійний плацдарм, що тримає, живить та стимулює постійне нарощування й розвиток потенційних творчих можливостей. Тому назва програми «Народознавство в дії» цілком виправдана.

Пріоритетом у конструюванні змісту повної загальної середньої освіти в умовах війни і післявоєнної відбудови України, на нашу думку, є введення в освітній процес національно спрямованої освітньої програми «Народознавство в дії» [2], яка розроблена на основі народознавчого потенціалу українського народу та принципах народної педагогіки і має націєтворчий вектор дії.

Метою навчальної програми «Народознавство в дії» є:

- світоглядний розвиток молодших школярів на основі народознавчого потенціалу українського народу, що сприяє усвідомленню себе частинкою великого українського народу;

- формування цілісного розуміння живої і неживої природи і місця людини в ній через закони, що виробили наші діди і прадіди у своєму житті згідно із законами будови Всесвіту;

- виховання любові до Батьківщини та її культурної спадщини;

- виховання бажання застосовувати народну мудрість у життєдіяльності та соціальній практиці.

Головними завданнями народознавчої освіти у початковій школі є:

- виховати молоде покоління в любові до народних звичаїв, традицій, до мудрості, яку залишили нам наші предки на основі свого духовного світогляду;

- навчити сприймати народознавчі духовні скарби, залучити до того чудесного, прекрасного, що було за сімома замками нашого безпам'ятства;

- зацікавлювати учнів глибиною народної мудрості, що формувала індивідуальність, неповторність, духовність, які впливають на розвиток національно-культурної ідентичності та національної самосвідомості;

- засвоїти істину, що закони, вироблені тисячами років, діють і сьогодні, роблять людину здоровою, щасливою, допомагають знайти своє місце у житті;

- повернути молоде покоління до свого національного кореня із позиції дотримання християнських законів;

- «нащепитися» новою гілкою на дерево, ім'я якому міцна духовно, багата матеріально, сильна політично Україна.

Освітніми пріоритетами програми «Народознавство в дії» виступають: дитиноцентризм, наскрізний ціннісний процес освіти, формування компетентностей, співробітництво (співпраця між учнем, вчителем і батьками).

Сучасні освітні тенденції висувають на передній план особистісні орієнтири в розвитку освіти учнів початкової школи, зокрема дитиноцентризм, який у контексті народознавства трактується як формування в освітньому просторі високодуховної, всебічно розвиненої особистості з метою реалізації в дії спільних цінностей для постійного, нерозривного зв'язку між поколіннями.

Наскрізний процес освіти розвиває духовно-моральні цінності особистого життя: цінності родинного життя, громадські цінності, екологічні цінності, світоглядні, естетичні цінності, валеологічні цінності, інтелектуальні, які зводяться до абсолютно вічних цінностей – матриці християнства: Бог – людина – родина – спільнота – нація – усе людство.

Новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей ґрунтується на основі народознавчого потенціалу України, з метою виховання нового суспільства, яке прагне реалізувати спільні цінності через тривалий зв'язок між поколіннями.

Співпраця між учнем, учителем і батьками (педагогіка співробітництва) залучає їх до освоєння засад родинної педагогіки з метою забезпечення духовної єдності поколінь.

Основним змістом програми «Народознавство в дії» у координатах соціально-культурної парадигми є соціокультурний досвід народу. Традиції, звичаї, обряди, ритуали народу – це відпресована мудрою спостережливістю наших предків Істина, яка ДІЄ й нині. Народна мудрість розцвітала, вдосконалювалась протягом тисячоліть, переходила з покоління у покоління, бо трималася на одній премісній основі: наші предки брали закони Божі в душу понад усе, – тому все в їхньому побуті, звичаях, традиціях підпорядковувалося цьому Закону.

Відповідно до мети та завдань програма «Народознавство в дії» має наскрізні змістові лінії, побудовані з метою формування базових компетентностей в освітньому процесі: здоров'я і безпека – «Животворяще слово»; громадянська відповідальність – «Творець світу – Батьківщина – народ – рід – родина – сім'я – дитина»; економічна (підприємливість) та фінансова грамотність – «Домобудівництво народного життя»; екологічна безпека та сталий розвиток – «Екологічна грамотність».

Наскрізна змістова лінія «Животворяще слово» (здоров'я і безпека) – дає розуміння про визначальну дію Слова у Всесвіті. Передбачає залучення дітей до дослідження мовних явищ та народних знань про світотворення, устрій життя, світогляд у засобах народної педагогіки (казках, легендах, переказах, прислів'ях, приказках, приповідках, прикметах, загадках, піснях) із метою виокремлення особливостей ментальності українського народу. Формує розуміння про людину як унікальне творіння Всесвіту, яка перебуває в єдності з усім світом і за допомогою Слова може творити й відтворювати дійсність, інтерпретуючи реалії світобудови у власній свідомості. Наповнює мовлення дитини мовними особливостями народу: ритмізованим словом,

барвистою мелодійністю, багатством поетично-пісенного слова, яке має цілющі властивості і позитивно впливає на людину. Ознайомлює з колоритом народної творчості про довкілля природи: природних явищ, тварин, рослин. Формує усвідомлення про те, як у наших предків було колись вироблене відчуття до світу природи, де вони тонко відчували красу довкілля, оповивали за допомогою сили Слова усе позитивом із метою цілющих ліків для душі і тіла. Уводить у коло народних свят, де широко використовувалися рослинні обереги та символи у світлі християнства.

Змістова лінія «Творець світу – Батьківщина – народ – рід – родина – сім'я – дитина» (громадянська відповідальність) забезпечує усвідомлення про глибокі корені і витoki з самих першопочатків творення та зародження людності на Україні, що наповнює новим змістом розуміння буття української родини. Спрямовує до розуміння значення державних символів, що відображають у собі глибокі знання про творення світу, а також символів взагалі, де закодовані древні знання про світобудову. Забезпечує усвідомлення позиції цілісності роду, де панують глибокий пошанівок і повага у взаємовідносинах чоловіка і жінки, дітей і батьків, культури їх поведінки та надання пріоритетів зберігання чистоти роду в особистісних стосунках. Забезпечує розуміння про правила народної моралі, які ставили вимоги до виховання дівчинки і хлопчика, що виявлялися у спілкуванні, культурі дозвілля і буднів, виявленні почуттів, розподілу обов'язків, праці, одягу. Спрямовує до пізнання споконвічної прерогативи родового дерева, де «Творець світу – Батьківщина – народ – рід – родина – сім'я – дитина» – це незаперечно невіддільні зв'язки, де цілісність і добробут одних взаємозалежать від інших. У межах цієї змістової лінії у дітей формується громадянська позиція на основі мудрості народу.

У межах змістової лінії «Домобудівництво народного життя» (економічна та фінансова грамотність) ознайомлюємо дитину з народною основою взаємоорганізації, народним світоглядом, усталеними впродовж віків звичаями та традиціями, способом життя з метою формування національного світогляду. Формувати економічно грамотних провідників на ґрунті духовного потенціалу українського народу. У календарно-обрядовому колі річних свят,

що становить основу життєдіяльності українського народу, формується координата особистості на площині світобудови (дерево життя – дерево роду), де чітко визначені суспільні взаємовідносини людини і Бога, людини і природи, людини і людини. На основі народної традиції формується розуміння родовідних взаємостосунків, що беруть початок із сім'ї, де духовність і благополуччя родини впливає на духовність і благополуччя держави, формує світлих провідників суспільства для розвитку й розквіту держави. Ознайомлюємо дітей з позитивним ставленням наших предків до багатодітності в родині – «Де сім, там і доля всім», як у колі народних свят здійснювалося сімейне виховання дівчаток і хлопчиків.

Змістова лінія «Природа і людина» (екологічна безпека та сталий розвиток) дає уявлення про ціннісне ставлення наших предків до природи, землі, води, про взаємозалежність водного балансу в організмі людини і води на Землі, що стимулює до зберігання в чистоті водні джерела. Дає розуміння про широкий насичений арсенал природних властивостей рослинного світу, які колись наші предки брали собі в допомогу. Розкриває велику мудрість і витончене відчуття природи, що цвіло в душі нашого народу. Ознайомлює з рослинами-символами, які завдяки своїм унікальним властивостям відображали в собі сутність якогось явища, наприклад, калина – чистоту роду, лілія – непорочність тощо.

З метою розвитку національної освіти необхідно вибудувати нову теорію освітньої діяльності, яка б визначила новий виток підходів та практик в освітній сфері [3, с. 42].

У школах, які працюють на духовне і національне відродження, – Школах духовного національного відродження, – освітній процес має здійснюватися на основі таких методологічних підходів та відповідних їм принципів:

культурологічного підходу та принципу науковості та історизму;

системного підходу та принципів: цілісності, структурності, цілеспрямованості та керованості, розвитку; системності (з'ясування взаємодії окремих частин, що забезпечує органічну

цілісність об'єкта; індукція і дедукція, аналіз і синтез, аналогія, ідеалізація, типологізація, порівняння (компаративістика);

ментально зорієнтованого підходу та принципів: гуманізму, культуровідповідності, природовідповідності, наступності, неперервності, стимулювання, педагогічної компетентності;

особистісно зорієнтованого підходу та принципів: суб'єктивності, індивідуальності, самоактуалізації, вибору, творчості та успіху, довіри та підтримки;

компетентнісного підходу та принципів: суб'єктивності, рефлексивності, творчості, результативності, проєктування та конструювання освітнього простору; моделювання;

діяльнісного підходу та принципів: суб'єктивності, врахування: провідних видів діяльності та законів їх зміни; сенситивних періодів розвитку; визначення зони найближчого розвитку та організація в ній спільної діяльності дітей і дорослих; амплікація; проєктування, конструювання та створення ситуацій; результативності та вмотивованості, рефлексивності; співробітництва.

Компетентнісний потенціал забезпечує можливість усебічного розвитку особистості дитини на основі ключових компетентностей: вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами; математична компетентність; компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій; інформаційна компетентність; навчання впродовж життя; ініціативність та підприємливість; громадянські та соціальні компетентності; обізнаність та самовираження у сфері культури (народознавча компетентність); екологічна компетентність.

Стосовно виховного процесу, за Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти, ми розуміємо компетентність як готовність і здатність особистості чинити морально на основі духовних цінностей народу, світоглядних орієнтирів, народного етикету: усвідомлювати необхідність моральної поведінки, розуміти причинно-наслідкові зв'язки своїх дій, уміти обґрунтовувати і цивілізовано відстоювати свою позицію, приймати зважені моральні рішення, виявляти

відповідальність, брати на себе обов'язки та протистояти аморальним впливам.

Пріоритети у формуванні компетентної особистості визначаються відповідно до актуальних завдань і перспектив розвитку українського суспільства, позитивної соціалізації особистості та з урахуванням вікових можливостей учнів, пов'язуються з реалізацією прав і обов'язків учасників виховного процесу як активних членів громадянського суспільства та специфіки організації виховного процесу в закладі освіти. Важливими засобами при створенні духовного освітнього середовища виступають розроблені виховні закони у благодійному житті особистості [1].

Народна педагогіка в своїй основі реалізує запити програми Нової української школи щодо компетентнісного підходу в освіті, де знання, крім інформаційного, мають ще й ціннісне значення.

Змістове наповнення народознавства несе не тільки пізнавальну роль у вивченні життя українського народу, у ньому зафіксовані духовно-моральні цінності та правила життя, що є загальнолюдською основою виховання молодших школярів.

Список використаної літератури

1. Бех І.Д. Виховний процес в осягнутих глибинах. Шкільний світ. 2014. №5, С.4-12.

2. Вонітова Н.Д., Гриців Т.Г. Програма «Народознавство в дії».(1- 4 кл.). № 2.0130-2022 від 16.11.1022. (Каталог надання грифів) URL: <https://imzo.gov.ua/> (ДНУ «Інститут модернізації та змісту освіти» 2/10-136 від 09.12.2022).

3. Гриців Т.Г. Ментально зорієнтований підхід у контексті соціально-культурної парадигми. / Т.Г.Гриців // Зростаюча особистість у смислоціннісних обрисах: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 19 грудня 2022 р.). Івано-Франківськ: «НАІР», 2022. С. 42.

Піддячий Микола Іванович,
доктор педагогічних наук, професор,
Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ

ФОРМУВАННЯ РІВНІВ ГОТОВНОСТІ УЧНІВ ГІМНАЗІЇ ТА ЛІЦЕЮ ДО ВИРОБЛЕННЯ ПРОДУКТУ ПРАЦІ

Праця розглядається нами як свідомо, цілеспрямована діяльність особистості, спрямована на вироблення соціально значущих цінностей (духовних і матеріальних), необхідних для задоволення індивідуальних і суспільних потреб. Будучи основною формою життєдіяльності людини та суспільства, вона є провідним фактором соціогенезу (процес історичного та еволюційного виникнення і формування людського суспільства). Разом із тим вона є засобом самоствердження і самовираження особистості, реалізації її творчого й інтелектуального потенціалу, почуття моральної гідності, засобом накопичення психологічно досвіду тощо.

Результатом людської діяльності є створені за допомогою знарядь праці різноманітні матеріальні або нематеріальні продукти праці: матеріальні об'єкти; промислові вироби (одяг, меблі, будівельні матеріали, автомобілі, електроніка тощо); послуги (медичні, освітні, фінансові, транспортні, ремонт і обслуговування тощо); програмне забезпечення та технології (мобільних додатків, веб-сайтів, інформаційних систем та технологічних розроблень); твори мистецтва і культури (літературні, музичні, кіновиробництва, театральні постановки, танці, творчі витвори, живопису, скульптури, архітектурних споруд), що засобом індивідуальної і колективної творчості викликають естетичні задоволення; ідеї та інновації (авторські винаходи, нові технології, методи виробництва, наукові дослідження тощо).

Стратегія формування особистості до вироблення продукту праці розробляється в освітніх і наукових середовищах за певним алгоритмом в залежності від вікових особливостей особистості [2, 3, 4]. За віковими характеристиками формування готовності особистості до вироблення продуктів праці можна структурувати так: 1) 14-17 років; 2) 17-22 років; 3) більше 23 років.

Перший рівень формування забезпечується взаємодією родини та системи загальної середньої освіти з урахуванням провідних тенденцій соціально-економічного розвитку регіону та можливостей закладу освіти. Алгоритм застосування системи формування готовності учнів гімназії та ліцею до вироблення продукту праці такий: профорієнтаційні заходи; висвітлення психолого-педагогічних аспектів підготовки до професійної діяльності; застосування розробленої моделі системи підготовки до майбутньої професійної діяльності; доведення до учасників взаємодії завдань, змісту і структури профінформаційного і профконсультаційного комплексу; формування цінностей, якостей та компетентностей особистості відповідно до кваліфікаційних вимог [7]; зміст, структура, методика професіографічної діяльності, вибір та використання психолого-педагогічних засобів у процесі її організації; застосування політехнічного підходу у формуванні професійної спрямованості; взаємодія системи загальної середньої освіти із соціально-економічними об'єктами (прогнозування розвитку і зникнення професій та розроблення професійної траєкторії із урахуванням стану ринку праці); коригування завдань загальноосвітньої ланки; розвиток творчості, самосвідомості особистості, її професійно важливих якостей; уточнення, коригування та супровід соціально-професійного статусу [8, 9, 12, 13].

Зазначимо, що рівень готовності учнів гімназії та ліцею до вироблення продукту праці може варіюватися в залежності від рівня знань, навичок, психологічного досвіду і стійкості, мотивації, соціалізації тощо. У нашому дослідженні запропоновано три рівні готовності учнів гімназії та ліцею до вироблення продукту праці в різних сферах діяльності:

1. Низький рівень: обмежені знання і навички, які потрібні для вироблення продукту праці; неуважність, недисциплінованість і низька мотивація; потреба в додатковому навчанні й підтримці.

2. Середній рівень: наявні базові знання і навички, але потребує підтримки та нагляду, щоб ефективно виробляти продукт праці; спостерігається випадки недосконалості і помилок, але з наявним потенціалом для зростання.

3. Високий рівень: має широкий спектр знань, сформовані стійкі навички і достатній психологічний досвід, необхідні для виробництва продукту праці; самостійно й ефективно працює без значної підтримки та нагляду; виявляє високий рівень мотивації, самодисципліни та відповідальності.

Доведено, що формування рівня готовності особистості до вироблення продукту праці має здійснюватися системно за наявності концепції соціально професійного розвитку особистості (С.-п.р.о.). С.-п.р.о. – неперервний процес спрямований на духовне, інтелектуальне, фізичне, соціальне і професійне формування особистості через поетапний індивідуальний вияв у системі її мотивів фундаментальної потреби пізнання в обраній для діяльності виробничій чи невиробничій сфері на ринку праці та застосуванні отриманих знань для становлення діяльнісної (операційно-технологічної) складової психологічної сфери з метою професійної взаємодії у процесі вироблення суспільно значущого продукту праці [10].

С.-п.р.о. – це система форм, методів, засобів і технологій залучення до реалізації особистісних та суспільних цілей, формування цінностей та розбудови відносин, яка цілеспрямовано використовується для досягнення мети: вироблення в свідомості людини потреби самовираження та самоствердження шляхом створення соціально значущих матеріальних і духовних цінностей; засвоєння визначеного змісту освіти й застосування певної системи знань та норм, які дають змогу функціонувати в життєвому просторі; реалізації творчого потенціалу, здібностей, задатків; формування компетентностей; здобування психологічного досвіду; гармонізованого розвитку; капіталізації людських ресурсів у сучасних умовах трудової діяльності і взаємодії. Механізми формування та функціонування С.-п.р.о. зумовлюються системою координат життєвого простору особистості та суспільства.

Особливості проектування С.-п.р.о. пов'язані з: вибором напряму професійної діяльності; системним підходом до організації психологічної діяльності; об'єктивністю оцінки за працю; заниженням рівня очікуваної винагороди за виконану роботу; дефіцитом проектів і ресурсів для розвитку протягом життя та ін.

У процесі формування готовності до вироблення продукту праці увага зосереджується на таких складниках змісту освіти й вимогам до учнів гімназії та ліцею:

1. Закони управління трудовою діяльністю; мета, завдання, види, класифікація й об'єкти, на які спрямована діяльність; регіональні та державні об'єкти докладання трудової діяльності; шляхи й форми забезпечення трудовими ресурсами (продуктивними силами); соціальна значущість та економічні результати трудової діяльності; природозбереження.

2. Предмети та знаряддя праці; професії та трудовий процес у найпоширеніших сферах діяльності; вплив наявних умов на результати праці; морально-етичні норми поведінки у процесі праці.

3. Організація трудового процесу; розвиток професійної творчості; дотримання трудової етики; здоров'язбереження [1, 11].

4. Оптимізація процесу свідомого професійного самовизначення з урахуванням індивідуально-психологічних властивостей, характеристик і показників професійної придатності на основі структури ринку праці; формування компетентностей для визначення, реалізації та коригування професійної траєкторії, зважаючи на показники і критерії професійної придатності та відповідності потребам ринку праці.

5. Використання наявних засобів у процесі ведення домашнього господарства; аналіз стану сімейної економіки та методи і технології її зростання.

6. Організація праці; структура; умови реалізації; критерії оцінювання.

7. Планування процесу з визначенням кінцевої мети та методів і технології його протікання; організація процесу; зворотній зв'язок і проміжний контроль у протіканні процесу; оперативне регулювання і коригування; особистісне саморегулювання та суспільний вплив; аналіз отриманих результатів.

Для виконання поставлених завдань потрібен учитель, який зреалізує стратегію формування готовності до вироблення продукту праці, а отже потрібна концепція його саморозвитку і професіоналізації [5, 6]. Структура, зміст і обсяг соціально-професійної взаємодії з особистістю для вікових рівнів 17-22 років

та більше 23 років розробляються відповідно до цілей освіти, мети навчання, засобів навчально-виховної діяльності згідно з усвідомленими потребами людини, її світоглядних і громадянських якостей, а також перспектив розвитку суспільства, науки, техніки, технологій, культури, мистецтва. Відповідно до проміжних результатів дослідження подальшого розроблення потребують зміст навчально-виховних заходів у галузях системи загальної середньої освіти й вимоги з підготовки особистості до вироблення продукту праці, де відображаються зв'язки між метою, засобами та результатами сформованих якостей, цінностей і компетентностей, а також умовами їх продуктивного застосування на об'єктах праці.

Список використаної літератури

1. Arefiev, V., Mikhailova, N., Lyakhova, N., Riabchenko, V., Pidliachyi, M., Pidliachyi, V., Kraskovskyi, Ye. Somatometric method to assess the level of high schoolers physical development / Arefiev, V., Mikhailova, N., Lyakhova, N., Riabchenko, V., Pidliachyi, M., Pidliachyi, V., Kraskovskyi, Ye // Acta Balneologica, 3(164), 2021. С. 203-209. doi: 10.36740/ABAL202103114. – URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/727997>
2. Бех І.Д. Сучасна освіта на шляху досконалості / І. Бех // Рідна шк. – 2021. – № 1/2. – С. 32–37.
3. Гончаренко С.У. Педагогічні закони, закономірності, принципи. Сучасне тлумачення / Семен Устимович Гончаренко. – Рівне : Волинські обереги, 2012. – 192 с.
4. Зязюн І.А. Філософія педагогічної дії: монографія / Іван Андрійович Зязюн. – К.; Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – 608 с.
5. Піддячий В.М. Обґрунтування моделі професійного саморозвитку майбутнього вчителя / В.М. Піддячий // Педагогічний і процес: теорія і практика [збірник наукових праць] / Київський ун-т імені Б. Грінченка; гол. ред. С. Сисоєва. – К.: ЕДЕЛЬВЕЙС, 2014. – Випуск 1. – С. 108–114.
6. Піддячий В.М. Сутність і зміст професіоналізації педагогів у контексті освіти впродовж життя / В.М. Піддячий // Вісник післядипломної освіти. Серія «Педагогічні науки». – 2020. – № 13 (42). – С. 185–199.

7. Піддячий М.І. Сутність формування компетентностей старшокласників // Реалізація компетентісно орієнтованого навчання в освіті: теоретичний і практичний аспекти: зб. наук. праць за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 4 листоп. 2019 р.), / Ін-т педагогіки НАПН України; ред. кол.: Топузов О. М., Горошкіна О. М. (голов. ред.), Доротюк В. І., Чудакова В. П. – Київ : Пед. думка, 2019. – С. 269–272. – URL: <http://undip.org.ua/upload/iblock/1b2/zbirnyk.pdf>

8. Піддячий М.І. Навчально-виховний комплект старшокласників: соціально-професійна орієнтація // Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць / голов. ред. О. М. Топузов. – Київ : Пед. думка, 2015. – Вип. 15 (2). – С. 141–149.

9. Піддячий М. І. Соціально-професійна орієнтація учнів як напрям у підручникотворенні // Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць / Інститут педагогіки НАПН України. – Київ : Пед. думка, 2011. – Вип. 11. – С. 80–89. – URL: <https://lib.iitta.gov.ua/5143/>

10. Піддячий М.І. Соціально-професійний розвиток: компетентісно орієнтоване навчання старшокласників // Компетентісно-орієнтоване навчання: виклики та перспективи: зб. тез І Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції «Компетентісно орієнтоване навчання: виклики та перспективи», Київ, 30 верес. 2019 р. – Київ : Пед. думка, 2019. – С. 104–107. – URL: <https://lib.iitta.gov.ua/717295/>

11. Піддячий М.І. Ключові компетентності старшокласників: організація здорового способу життя // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Серія № 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). – Київ, 2020. – Вип. 3. – С. 315–319. – URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/719944>

12. Рибалка В.В. Особистісний підхід у профільному навчанні старшокласників: дис... доктора психол. наук: 19.00.07 / Рибалка Валентин Васильович. – К., 1998. – 464 с.

13. Самодрин А.П. Профільне навчання у середній школі: [монографія] / А.П. Самодрин. – Кременчук: РВЦ ПНТУ, 2004. – 384 с.

Анохіна Олександра Андріївна
аспірантка Інституту спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України, м. Київ

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Сучасне суспільство ставить перед освітніми системами завдання формування у дітей широкого спектру навичок та якостей, цінностей та вмінь. Вивчення тенденцій розвитку освіти у світі вказує на широке впровадження компетентнісно орієнтованого навчання в педагогічну практику різних країн. Це сприяє формуванню особистостей учнів, розвитку їхніх пізнавальних здібностей, компетентностей та універсальних навичок, враховуючи їхні вікові та індивідуальні особливості й потреби. Ще одна освітня функція – навчити дитину використовувати отримані знання у своїй практичній діяльності – професійній, громадській, побутовій тощо. Особливо це стосується дітей з інтелектуальними порушеннями.

Спеціальні заклади загальної середньої освіти розвиваються відповідно до сучасних тенденцій, у тому числі згідно із концепцією Нової української школи (НУШ). Пріоритетного значення в розбудові нової школи набуває завдання формування в учнів системи загальнолюдських цінностей – морально-етичних (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей) та соціально-політичних (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність). У центрі освіти має перебувати виховання в учнів відповідальності за себе, за добробут нашої країни [2]. Становлення відповідального громадянина з почуттям гідності, готовністю до виконання громадянських обов'язків створює виклики, які потребують комплексного підходу в умовах сьогодення спеціальної освіти відповідно до концепції НУШ. Одним із найважливіших шляхів їх вирішення є формування в учнів з порушеннями інтелектуального розвитку (ПІР)

громадянської компетентності, яка визначає здатність особистості бути активним, відповідальним членом громадянського суспільства.

Громадянська компетентність є важливим складником ключових компетентностей дітей молодшого шкільного віку з ППР. Ця компетентність передбачає розуміння основних принципів оточення, адаптацію до соціальних та культурних реалій, підготовки до самостійної життєдіяльності, а також уміння брати участь у громадському житті.

Мета цієї розвідки полягає в розкритті проблеми формування громадянської компетентності молодших школярів із ППР в умовах НУШ.

Проблему формування громадянської компетентності молодших школярів науковці обґрунтовують за такими напрямками: концепції і тенденції громадянського виховання (О. Пометун, І. Тараненко, М. Товкало та ін.); педагогічні основи громадянського виховання в умовах сьогодення (О. Банах, І. Бех, Н. Бібік, М. Боришевський, В. Кремень та ін.); теоретичні засади формування громадянської компетентності молодших школярів (О. Вертій, В. Доміна, Н. Кухмай, Т. Смагіна та ін.); форми та методи формування громадянської компетентності учнів (О. Бурау, Л. Мельничук, І. Ковальчук, Л. Кравченко, М. Смирнова та ін.).

У формуванні громадянської компетентності дітей молодшого шкільного віку із ППР легкого ступеню значущими є особливості їхнього розвитку. Одним з ефективних засобів формування громадянської компетентності є громадянське виховання.

Аналіз педагогічного досвіду Б. Бричка, Н. Волкової, М. Євтуха, Н. Мойсеюк, М. Скрипника, М. Ярмаченка дає можливість стверджувати, що єдиних педагогічних підходів до громадянського виховання школярів не існує. Науковцями та практиками пропонуються різні методи, прийоми, технології, різноманітне їх тлумачення та характеристики. Разом із тим усі науковці погоджуються, що формування громадянської компетентності в учнів повинно відбуватися за певним алгоритмом. Всього умовно виділяють три етапи [4].

На першому етапі відбувається знайомство учнів початкової школи з громадянськими цінностями суспільства. Вони суміжні із соціально-політичними цінностями – свободою, повагою до рідної

мови й культури, патріотизмом тощо, і є невід'ємним складником виховного процесу НУШ [1]. Під час цього етапу, за допомогою доступного пояснення вчителя, учні розуміють сутність громадянських цінностей, розглядають їх із різних точок зору, виражають свої емоційно-ціннісні оцінки, що в результаті сприяє формуванню переконань та громадянської свідомості особистості. Для дітей з ППР ці процеси відбуваються з притаманними їмньому розвитку особливостями. Наприклад, відзначається вузькість обсягу сприймання. Діти цієї категорії вихоплюють окремі частини в об'єкті, що розглядається, і не бачать важливий для загального розуміння матеріал. Сам процес сприймання протікає недостатньо активно. Така фрагментарність сприймання приводить до лише часткового розуміння громадянських цінностей ще на етапі теоретичного ознайомлення з ними. Незрілість емоцій, їх особистісна спрямованість на задоволення примітивних потреб є фактором, що суттєво ускладнює процес емоційно-ціннісного оцінювання. Тому на першому етапі формування громадянської компетентності процес сприймання дітей з ППР потребує певного керування з метою створення цілісного та максимально усвідомленого уявлення про цінності, що вивчаються, правильного оцінювання явищ навколишньої дійсності.

Наступний етап – осмислення й оцінка вихованцями власного життєвого досвіду, мотивації своїх дій і вчинків, що виявляється в формуванні в молодшого школяра здатності пізнавати себе як члена родини, дитячого угруповання; як учня, жителя міста чи села; виховуванні любові до рідного дому, школи, своєї країни, природи, рідного слова, традицій, здатності правильно оцінювати власні дії і дії оточення [4]. Проте у здобувачів початкової освіти з ППР через порушення пізнавальної діяльності ускладнена взаємодія з навколишнім світом. Як результат, дитина утруднено встановлює зв'язок між людьми та явищами суспільного життя, не може розкрити причинно-наслідкову залежність у взаєминах, що складаються. Це призводить до нерозуміння широких соціальних зав'язків і відносин, власних соціальних ролей, і, відповідно, дій та обов'язків, характерних конкретній ролі. Другий етап формування громадянської компетентності вимагає детального унаочнення та

подальшого аналізу з опорою на принципи послідовності, доступності, зв'язку з життям.

Останній етап передбачає формування у здобувача освіти очікуваної громадської поведінки. У формуванні позитивного досвіду громадянської поведінки особистості вирішальну роль відіграє діяльність. У зв'язку з цим, важливим у громадянському вихованні учнів початкової школи є організації діяльності й формування досвіду громадянської поведінки через різноманітні завдання громадянського спрямування [4]. Слід враховувати, що діти з ППР навіть при організації доступної їм діяльності громадянського спрямування не здатні повною мірою засвоювати норми та правила громадської поведінки. Звична поведінка дитини формується поступово, із набуттям досвіду, у результаті багаторазових повторень, як і інші звички та навички моральної поведінки. Варто зазначити, що часто рівень моральних уявлень випереджає розвиток поведінки дітей з інтелектуальними порушеннями, оскільки формування навичок поведінки потребує більше часу і вправляння, ніж формування заснованих на пам'яті уявлень [3]. Молодший школяр із ППР не володіє достатнім запасом уявлень і понять для аналізу як своєї громадянської поведінки, так і оточуючих. Це проявляється в труднощах порівняння поведінки людей, що мають різні соціальні ролі (батьки-діти, учителі-учні тощо), чіткого уявлення наслідків того чи іншого вчинку. Третій етап формування громадянської компетентності потребує вирішення проблеми втілення уявлень про моральні норми в реальних вчинках дітей за різних життєвих ситуацій, що є дуже складним завданням.

Отже, можна зробити висновок, що значна роль у вихованні в молодших школярів із ППР цінностей суспільства, громадянської поведінки, власного життєвого досвіду належить громадянській компетентності. У процесі її опанування розширюється уявлення учнів про процеси та явища суспільного життя, права та обов'язки людини, основи життя суспільства. Робота в цьому напрямку з молодшими школярами з порушеннями інтелектуального розвитку потребує своєї організації, упровадження додаткових корекційно-розвивальних, освітніх, виховних заходів та урахування особливостей психофізичного розвитку вказаної групи дітей. Це

питання потребує подальшого вивчення, оскільки формування уявлень про українське суспільство, рідний край, взаємодію людей у родині, колективі, суспільстві, а також виховання позитивного ставлення до цінностей і символів української держави, гуманності та соціальної активності є пріоритетним напрямом компетентісно орієнтованого навчання.

Список використаної літератури

1. Концепція Нової української школи
<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

2. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja : navch.-metod. posib. / red. H.M. Bibik. Київ : ТОВ «Вид. дім «Плеяди», 2017. 206 с.

3. Осауленко Л. Формування моральної поведінки учнів з вадами розвитку : Metod. posib. Zolotoноша, 2014. 100 с.

4. Nachinova O.V., Shpaliarenko Y.A. The civil competence formation of elementary school students. *Science and Education a New Dimension*. 2019. T. VII(213), № 35. С. 47–49. URL: <https://doi.org/10.31174/send-hs2019-213vii35-10> (дата звернення: 20.03.2024).

Бабічева Вікторія Борисівна,

учитель початкових класів

Тищенко Наталія Володимирівна,

учитель початкових класів,

Костянтинівський заклад загальної середньої освіти І–ІІІ ступенів № 1, м. Костянтинівка

ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ УЧНІВ НУШ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Сьогодні в умовах воєнного стану постала проблема радикальної перебудови у сфері виховання. Метою національно-патріотичного виховання є виховання молодого людини-патріота України, готового самовіддано розбудовувати її як суверенну, демократичну, правову і соціальну державу, виявляти національну гідність, знати і цивілізовано відстоювати свої громадянські права та виконувати обов'язки, сприяти громадянському миру і злагоді в

суспільстві, бути конкурентоспроможним, успішно самореалізуватися в соціумі як громадянин, професіонал, носій української національної культури. Сучасне виховання повинне базуватися на системі цінностей, які через культуру, традиції, філософію, релігію вказують на вектор виховних зусиль, формують виховний ідеал [1, с. 25].

Варто згадати про низку важливих цінностей життя, які пов'язані з вихованням справжнього громадянина: вірність, піклування про дітей, піклування про батьків і старших у сім'ї, взаємодопомога і любов до батьків, культура праці, дотримання народних звичаїв і традицій, пам'ять про предків, гостинність. У своїй роботі також орієнтуємо дітей на загальнолюдські цінності: гуманізм, працелюбство, захист прав людини, критичне мислення, високий рівень знань, толерантність, розуміння, що земля – наш спільний дім, а світовий спокій та злагода між людьми і державами – головна умова існування землі і людства.

Найсуттєвішою громадянською рисою особистості є сформованість національної свідомості та патріотичних почуттів до рідної землі та свого народу, а також готовність працювати на благо України. Важливим виявляється формування національної гідності та гордості за свою Батьківщину, а також відмова від будь-яких почуттів національної меншовартості. Ці цінності уособлюють у собі відображення духовної сутності української нації, що відбувається через століття в історії.

У молодшому шкільному віці необхідно створити умови для формування у дітей усвідомлення себе як члена родини, спільноти та суспільства в цілому. Педагогічна мета національно-патріотичного виховання включає в себе виховання патріотизму, що сприяє глибокому осмисленню цінностей і відповідальності за свою Батьківщину. Використання активних методів виховання є пріоритетним завданням, оскільки вони сприяють розвитку критичного мислення, ініціативи і творчого потенціалу дітей. Основними формами патріотичного виховання для молодших школярів є: інформаційно-масові (зустрічі, дискусії, диспути, інтелектуальні аукціони, вікторини, вечори, а також подорожей до історичних та культурних місць для вивчення рідної культури та історії); діяльнісно-практичні (створення творчих груп і осередків,

проведення екскурсій, організація свят, ігор-драматизацій, оглядів-конкурсів); індивідуальні (надання доручень, постановка творчих завдань, вимоги до звітів та індивідуальної роботи з учнями); наочні (створення шкільних музеїв, галерей, виставок дитячої творчості, книжкових виставок, тематичних стендів та експозицій про подвиги героїв). При виборі методів та форм патріотичного виховання необхідно виконати психологічні особливості молодших школярів. Процес виховання патріотизму є довгостроковим та системним, і почати його слід ще в дошкільному віці.

Для продуктивного формування національно-патріотичного виховання учнів є:

- надання учням НУШ необхідні знання про українську культуру;
- активізація у виховній роботі елементів народознавства;
- формування у позаурочний час правильного емоційно-естетичного та психологічного фону;
- використання психологічних та арт-практик у роботі з учнями;
- трансформація здобутих знань про національну українську культуру та історію [2, с. 25].

У час повномасштабного вторгнення росії в Україну важливо практикувати проведення: зустрічей з волонтерами, учасниками бойових дій, майстер-класів за участю дітей з написання есе, листів, подяк, поезій для бійців Української армії та благодійних ярмарків для передавання коштів на ЗСУ. Актуальними стануть виховні проекти: «Рідний край, моя Україна», «Я і моя родина», «Моя батьківщина», «Герої війни», «Лист героям».

Отже, патріотичне виховання є необхідною складовою освіти та вимагає відповідальної участі у впровадженні різних виховних заходів, а саме:

1. З формування любові до української мови: «Організація свята рідної мови», «Шевченківське слово», мовно-літературні конкурси.

2. Вивчення історії рідного краю і народу: проведення історичного краєзнавства, включаючи відвідування місць історичних подій.

3. Вивчення літератури та збирання документів та матеріальних пам'яток: організація виставки та заочних подорожей «Україно ти моя прекрасна».

4. Військово-патріотичне виховання: фестиваль інсценізованої патріотичної пісні, святкування Дня Збройних Сил України та Дня пам'яті Героїв Крут, інтелектуальні вікторини, спрямовані на підвищення патріотичного світогляду.

5. Архівно-пошукові діяльності: екскурсії до музеїв та зустрічі із захисниками України, збір матеріалів та створення публікацій на основі пошукової роботи.

6. Лекції та бесіди на теми: «Я – громадянин-патріот незалежної держави України», «Моя рідна Україна: від Герба до Гімну», «Твої права та обов'язки як громадянина», «Патріотизм як нагальна потреба України».

7. Конкурси та благодійні заходи: конкурс «Я – маленька україночка», благодійні ярмарки «Кошти для ЗСУ».

8. Щоденні хвилини пам'яті: Хвилини мовчання за загиблими під час російсько-української війни.

9. Години спілкування на теми: «Люби і знай свій Бойківський край», «Я – громадянин і патріот держави», «Можна все на світі вибирати син, вибрати не можна тільки Батьківщину!» [3, с. 12].

З-поміж популярних форм національно-патріотичного виховання на виокремлено такі, як:

- творчий проєкт «Абетка мого міста»;
- тематичний (національно-патріотичний) клуб вихідного дня;
- майстер-клас із виготовлення арт-листівок для українських воїнів;
- гра-репортаж «Видатні герої сучасної України»;
- есе-мандрівка «Сюжетні замальовки рідного краю»;
- патріотичний флешмоб;
- презентація ролику на патріотичну тематику, виготовленого дітьми;
- зустрічі з цікавими земляками-патріотами, письменниками, поетами, військовими;
- портфоліо родинних реліквій і чи традицій;

– написання книги пам'яті (родини, школи, району, міста).

Актуальним є організація збирання та поширення інформації про героїчні вчинки українських військовослужбовців, бійців добровольчих батальйонів у ході російсько-української війни, волонтерів та інших громадян, які зробили значний внесок у зміцнення обороноздатності України. Участь у патріотичних конкурсах «Війна за свій шлях», «Слово до слова», «Війна в долі моєї родини», «Без сім'ї і свого роду – нема нації, народу» [4, с. 2].

Ці підходи сприяють глибокому розумінню та прийняттю національних цінностей серед молодших учнів і сприяють формуванню національно-патріотичної свідомості [5, с. 6].

У сучасних умовах важливо надавати пріоритетне значення національно-патріотичному вихованню учнів, особливо в початкових класах НУШ. Для досягнення цієї мети необхідно використовувати різноманітні підходи, включаючи вивчення української культури, народознавства, формування емоційно-естетичного фону та створення ситуацій для емоційного переживання національних цінностей.

Завдяки системному та цілеспрямованому підходу до патріотичного виховання, ми можемо вплинути на формування громадян, які будуть своєю країною, зберегти та розвивати її культурну спадщину та бути активними учасниками громадянського суспільства.

Список використаної літератури

1. Бех І.Д. Вибрані наукові праці Виховання особистості. Чернівці: Букрек, 2015. 640 с.
2. Виховання громадянина: Психолого-педагогічний і народознавчий аспекти: навчально-методичний посібник / П.Р. Ігнатенко, В.Л. Поплужний, Н.І. Косарева, Л.В. Крицька. Київ: Інститут змісту і методів навчання, 2022. 252 с.
3. Гавлітіна Т. М. Національно-патріотичне виховання підлітків в умовах позашкільного навчального закладу : дис. канд.: 13.00.07 / Гавлітіна Т. М. Рівне, 2007. 209 с.
4. Гонський В. Патріотизм як основа сучасного виховання та ідеології держави. Рідна школа. 2022. № 2. С. 9–13.
5. Каплуновська О. Сучасний погляд на патріотичне виховання. Дошкільне виховання. 2022. № 8. С. 8–10.

Барановська Олена Володимирівна,
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ: ОСНОВНІ ПРІОРИТЕТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

У сучасному світі українське суспільство стикається зі складними викликами та трансформаціями, такими як захист територіальної цілісності України, формування політичної нації, збільшення ролі власної причетності та відповідальності за долю своєї держави. Важливість формування національно-культурної ідентичності обумовлена потребою в осмисленні та усвідомленні національно-культурних та громадянських цінностей українського народу, його історичної пам'яті, збереженні національної автентичності та традицій. Освіта відіграє ключову роль у формуванні громадянської компетентності у молодого покоління. Особливо важливою є роль старшої школи як етапу освітнього процесу, де формується та закріплюється ціннісне ставлення особистості до суспільства, держави та власної ролі у ньому. Україна, як країна з багатою історією та відмінним культурним надбанням, ставить перед собою завдання не лише передавати знання, але й виховувати патріотів, відданих своїй країні. У цьому контексті вивчення факторів, що впливають на формування цінностей учнів, а також розробка ефективних методів та стратегій патріотичного виховання, є наразі актуальними завданнями. Зокрема, важливими факторами формування громадянської компетентності старшокласників є мова та художня і документальна література.

Протягом більше ніж трьох десятиліть активно відбувалося формування національної ідентичності особистості в українському суспільстві, яка є основою для формування громадянської компетентності. Було розроблено низку концепцій: Концепція національної системи виховання (1996); Концепція національно-патріотичного виховання (2009); Концепція Загальнодержавної цільової програми патріотичного виховання громадян на 2013-2017 рр.; Концепція громадянської освіти та виховання в Україні (2012).

Про необхідність збільшення уваги до формування в дітей та молоді національно-культурної ідентичності наголошувалося в Законах України «Про освіту», «Про культуру», «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті» та ін. Загроза втрати державної незалежності та впливу іноземних держав (з 2014 року) змусила переглянути та вжити системні заходи для зміцнення патріотичного виховання дітей та молоді, яке має спиратися на національні та європейські цінності. Цей період став часом переосмислення національної ідентичності та обрання стратегій зміцнення національного духу. Тому була прийнята *Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді* (2015), *Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України* (2019), які спрямовані на формування в учнів почуття поваги до власної культури, історії, мови та традицій свого народу, а також на розвиток відчуття громадянської відповідальності та любові до Батьківщини [1; 2].

Сьогодні серед виховних пріоритетів найважливішими є *патріотичне та громадянське виховання*, які є основоположними напрямками в українській державі. Ці напрями відповідають вимогам сучасності та надають засади для формування свідомості сучасних та майбутніх поколінь, ґрунтуються на ідеях гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, відповідальності, здорового способу життя та готовності до змін. В основу системи національно-патріотичного виховання закладено стрижневу ідею розвитку української державності як фактора консолідації українського суспільства та політичної нації. Важливу роль у цьому процесі відіграє відновлення історичної пам'яті та збереження державницьких традицій України через просвітницьку діяльність.

У *Концепції* зазначається: «...*патріотичне виховання* – складова національного виховання, головною метою якого є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин» [1].

Основними складниками національно-патріотичного виховання згідно з Концепцією є: *вивчення історії та культури*: вивчення історії України, її досягнень та трагедій, а також розуміння та повагу до культурних цінностей; *національно-патріотичне виховання*: сприяння формуванню гордості за свою країну, розуміння важливості державного суверенітету та захисту національних інтересів; *громадянська відповідальність*: підтримка активної участі в громадському житті, розвиток демократичних цінностей та поваги до прав людини; *мовна та культурна самосвідомість*: збереження та розвиток мовної та культурної спадщини, розуміння важливості мови як символу національного єднання; *моральні якості особистості*: формування моральних якостей особистості, культури поведінки, виховання бережливого ставлення до природи, розвиток мотивації до праці. Концепція національно-патріотичного виховання в Україні враховує ці складові та спрямована на формування цілісної та свідомої національної ідентичності серед молодого покоління.

Вкрай важливим завданням в умовах війни є *формування духовної безпеки нації*, під якою розуміється «...її гармонійне за формою й високо ціннісне за змістом світосприйняття, під впливом якого кожен її член в залежності від власної специфіки вибудовує індивідуальну траєкторію життя і розвитку, що змінює навколишній світ за законами добра, любові та справедливості...» [3, с. 13-14].

Серед негативних чинників у вихованні національно-культурної ідентичності молоді першочергово можна визначити активну інформаційну кампанію РФ проти української держави в умовах повномасштабної війни. Тому національно-культурне виховання дітей та молоді має опиратися на такі позиції, як: історична правда; історична пам'ять; національні ідеали; національна гідність; національна самосвідомість; патріотизм; творення нових смислів. Конфлікт цінностей тоталітарного та демократичного спрямування в межах демократичної України пояснюється тим, що агресор постійно та активно просуває різними способами своє світосприйняття і стирає грані між правдою та маніпуляціями, вибудовує свій образ реальності. Маніпулювання свідомістю молоді активно відбувається за допомогою

різноманітних засобів масової інформації та інформаційних ресурсів, приналежність яких відразу неможливо відслідкувати. Спільний інформаційний простір, в якому відбувається політичні, навчальні, культурні заходи існує на відомих інтернет-ресурсах світу, які є потужним засобом впливу на молодь. Російськомовні ресурси використовують неправдиву або напівправдиву інформацію, перекручують чи віддзеркалюють реальність для домінування та пропагування своїх ідей. Тому важливо уникати маніпулювання свідомістю особистості та намагання нав'язати утилітарні орієнтири та пріоритети. Вершиною загострення цього конфлікту стала повномасштабна війна в Україні.

Формування *національно-культурної ідентичності, громадянської компетентності молоді* насамперед ґрунтується на національному світогляді, національній культурі, мові, національній ідеї. *Рідна мова* – скарб кожної людини, її душа, саме в ній міститься ідентифікаційний код нації і саме вона лежить в основі патріотичного виховання дітей і молоді. Важливість рідної мови полягає в її ролі у формуванні громадянина України, який здатний розуміти, цінувати та підтримувати національні цінності, зберігати та розвивати культурну спадщину свого народу. Володіння рідною мовою сприяє збереженню ідентичності, усвідомленню своєї приналежності до українського народу та готовності діяти на його користь. Таким чином, вивчення та використання рідної мови не лише сприяє розвитку особистості, але й є ключовим елементом формування активного та відповідального громадянина України. Тому початок копіткої роботи з *модернізації системи вивчення української мови в школі* охоплює багато важливих аспектів. Це передбачає: забезпечення єдиної мовної атмосфери під час освітнього процесу; створення унікального мовного-літературного простору; формування в учнів відповідального ставлення до рідної мови та усвідомленого її використання; формування українського менталітету та ідентичності через розуміння мови як ключа до національної пам'яті; виховання духовної, емоційно багатой, естетично розвинутої та інтелектуальної особистості; залучення учнів до вивчення національної історії та культури за допомогою мови як засобу комунікації; розвиток мовлення на всіх уроках тощо. Також

важливим завданням для вчителя є позбавлення стереотипів про неповноцінність української мови, які роками втілювалися у свідомість попередніх поколінь українців, демонструвати потенціал нашої мови в усіх сферах життя [4; 5].

Н. Бондаренко та *С. Косянчук* вважають, що в царині методики навчання української мови найуразливішою залишається старша школа через низку причин: складності оволодіння багатогранними можливостями української мови не тільки як комуніканта; звуженість мотивації; орієнтації на складання ЗНО; переважаність змісту; недосконалість програм і підручників тощо. Важливими вимогами для успішного реформування змісту навчання в старшій школі науковці вважають: формування української ідентичності; спрямованість на європейську перспективу; адекватність життєвим потребам людини, динамічним змінам, викликам сьогодення і майбутнього; вмонтованість в інформаційний, культурний і соціальний контексти тощо. Автори наголошують на тому, що «...застосування її (мови) має формувати не просто комуніканта, обмеженого меню життєвих потреб, а компетентну українськомовну особистість, спроможну вільно користуватися державною мовою в усьому багатоманітті її функцій...» [4, с. 89].

Українська мова, українська та зарубіжна література як навчальні предмети мають величезні можливості для здійснення громадянського виховання учнів, формування цілісної картини світу, культурно-мовних, морально-громадянських цінностей особистості, долучення через літературну творчість до культурних надбань українського народу й людства загалом, поцінування української мови як державної, усвідомлення її як чинника національної ідентичності. Педагоги практикують на уроках літератури проблемне вивчення художніх текстів, де є активна чи пасивна позиція героїв у ставленні до проблем національного відродження, де домінантою є відповідні патріотичні позиції. Таким чином національно-патріотичне, громадянське виховання проходить наскрізно протягом усього курсу літератури [6; 7].

Тема війни в літературі – це дуже важка тема і саме на вчителя покладається важлива місія: донести правдиву та різноманітну інформацію молодому поколінню. Через

перевантажений інформаційний простір, в якому постійно перебувають старшокласники важко створити мотивацію до читання на тему війни, правильно розставити акценти і донести важку реальність через документальне та художнє слово. Тому виникає вкрай важливе завдання: донести молодому поколінню інформацію про війну очима їхніх ровесників, військових; віднайти якісні документальні та художні книжки про війну, супротив українського народу проти окупантів; допомогти в їх розумінні та переживанні ситуації та формуванні на цій основі громадянської компетентності.

Під час обговорення війни та вибору книг для читання з цієї теми важливо враховувати наступні моменти:

- спонукати учнів висловлювати свої відчуття та страхи, дозволяючи їм вільно висловлювати свої емоції;

- навчати не тримати свої переживання в собі, стимулюючи відкрите спілкування та взаєморозуміння;

- використовувати позитивну мотивацію та знаходити способи подолання страхів, спрямовуючи увагу на позитивні аспекти ситуації;

- створювати відкрите середовище для спілкування;

- показувати свою любов та підтримку, надаючи кожній людині впевненість і розуміння у складних ситуаціях;

- бути поруч, проявляючи свою підтримку та готовність допомогти;

- бути чесним, ясным і точним, надаючи достовірну інформацію про війну та її наслідки;

- виправляти помилки коректно, зберегти довіру [8].

Важливо в процесі обговорення прочитаного звернути увагу на: відображення героїзму та самовідданості українського народу у протистоянні ворогу; психологічні аспекти конфлікту та варіанти виходу з стресової ситуації; пробудження емпатії; існування майбутнього та важливості підготовки до продуктивної праці в мирній Україні та її повоєнній відбудові.

Список книжок для читання постійно росте і доповнюється.

Наведемо декілька документальних і художніх книжок, які старшокласникам бажано прочитати:

Сухорукова Надія. Маріуполь, Надія. (2023). «... це місто мого дитинства, моєї любові, мого щастя. Я бачила його різним, але ніколи не думала, що побачу його мертвим...»; «...бути всередині війни дуже моторошно. Люди стають схожими на дітей, які заблукали в темному лісі...». Уривки цього щоденника прозвучали у всьому світі, а в цій книжці відтворена реальна історія повсякденного життя дівчини-журналістки в умовах вторгнення російської армії у місто. Візуалізація подій створена іншим мешканцем Маріуполя – художником-графіком Даніилом Немировським.

Кривцов Максим. Вірші з бійниці. (2023). Щемлива і правдива збірка поезій про війну від Максима «Далі» Кривцова – поета та військового, про загибель якого стало відомо 7 січня 2024 року.

*«... на вулицях і на полях
з'являлись нові Голгофи
ось тільки кулі замість цвяхів
ось тільки артилерія замість списів.
Хотілося рахувати дні до літа
рахувати кошенят
рахувати дітей
рахувати зорі
рахувати до ста, засинаючи.
Тут спочиває номер 176 вічна пам'ять
тут спочиває номер 201 вічна пам'ять
тут спочиває номер 163 вічна пам'ять
тут спочиває номер 308 вічна пам'ять...»*

Пузік Валерій. 3 любов'ю – тато!(2023). Ця книга про реальність війни, яка примушує бути чутливим до всього, що відбувається навколо, це та дорога, яку треба подолати, щоб знову побачити мир, свою родину і майбутнє своєї країни. «...сину, не знаю, з чого почати. Мабуть, варто з хорошого. Кажуть, до України повернулися лелеки. Сам не бачив, але це тішить...»; «... зараз піску стало менше. Це зараз він лежить у мішках на позиціях та блокпостах і пахне ностальгією за морем та водоростями. А тоді він був неторканий, всотував у себе сліди дитячих ніжок, слухав розмови навколо будівництва фортець, зізнання в коханні та плани на майбутнє. Зараз цей пісок — укріплення. Мабуть, так і має бути. Гадаю, він сподівається повернутися назад після перемоги...».

77 днів лютого. Україна між двома символічними датами російської ідеології війни (2023). Вторгнення російських військ в Україну зупинило лік днів і відкинуло українців у міжчасся, де досі триває місяць початку великої війни. У книзі через історії

звичайних людей, волонтерів і військових, які пережили бомбардування й окупацію, звільнення і евакуацію показані реалії війни.

Максименко О. Пряма мова. Хроніки захисту. (2024). 12 історій військових записаних на фронтових дорогах і бездоріжжях. Це історії різних людей, які ведуть боротьбу на фронті, наближаючи одну на всіх перемогу, декого з них вже немає в живих, але їхня сповідь буде з нами.

Михед О. Позивний для Йова. Хроніки вторгнення. (2023). Книга, яку автор почав писати з першого дня повномасштабного вторгнення протягом тринадцяти місяців вмістила переживання під час окупації в Бучі. Тут зібрані думки і переживання багатьох українців, які проживають жахливі втрати, роздуми про те, як змінюються українські діти і яку постпам'ять матиме наступне покоління.

Касьян Таня. Наше. Спільне. Як зберегти в собі людину під час і після війни. (2023). Книжка наповнена історіями звичайних людей, які переживають війну і яка поділила життя на «до» і «після», стала нашою новою реальністю. Автор намагається знайти відповідь на питання: як саме існувати в цій реальності, не втративши віру в себе і душевну стабільність. Як допомогти іншим людям, в яких змінився фізичний і душевний стан, як протистояти насильству в суспільстві, як повернути емпатію і жити далі. «...я дозволяю собі зупинитися і втомитись. Тому я не дивлюсь у перспективу того, чи я зможу воювати роками...»; «...На психологічному рівні війна, з погляду агресора, – це заборона на життя. Ракетними обстрілами Росія шле нам повідомлення: «Не живіть! Згиньте!». Тому так важливо на війні хапатися за те, що робить нас живими... Хочеш – випий чашку кави зі смачним тістечком. Хочеш – прихисти нарешті цуцена з притулку. Роби все, що дає тобі радість від того, що твоє життя триває...».

Кулеба Дмитро. Війна за реальність. (2022). Автор книжки – міністр закордонних справ України й професійний дипломат, який створив своєрідну «інструкцію» із виживання в інформаційному просторі. Розглядаються питання від захисту персональних даних в інтернеті до протидії брехні й фейкам в епоху діджиталізації.

Андрухович Софія. Амадока. (2023). Художній твір, на сторінках якого постають три покоління, які переживають особисто трагедії української історії від Другої світової війни, Голокосту,

через добу Розстріляного відродження й аж до початку російсько-української війни у 2014 році.

Кузнецова. Драбина. (2023). Художній твір про реалії людей, які виїхали від війни, але душею залишилися вдома. Реальність, коли в Україні розносить вибуховими хвилями вікна, гинуть люди співіснує із простим життям в сонячній країні. Війна присутня й у мирній дійсності, де люди намагаються в чужій країні створити свою тимчасову домівку. Війна – як драбина, яка має багато щаблів, висот і вимірів. «...кури Григорівни лишилися під Харковом. Можливо, вони поглигли від артилерії і повмирили, можливо, їх з'їли корінні москвичі і представники менших провінційних російських міст, а може, вони здичавіли, виростили густі розмашисті крила і полетіли в теплі краї, де немає зими...».

Тверітіна Юлія. Ще один день війни. Візуальний щоденник / Another day of the war. A visual diary. Двомовне видання, мистецький альбом, в якому візуалізуються записи щоденника про перші дні та місяці повномасштабного вторгнення українською та англійською мовою. Авторка – академік Національної академії мистецтв України, майстер лінійного живопису, графік та ілюстратор.

Українська ідентичність народжується у боротьбі та відстоюванні своєї країни, мови, культури. Плакати її неможливо тільки через настанови і вивчення історичних реалій. Громадянська позиція у дитини народжується через прожиття реальних подій в складні часи, приклад, посильну допомогу в суспільних проєктах, емпатію і художнє слово. Тільки усіма засобами, які задіють різні сфери сприйняття дитиною української дійсності можна виховати патріотизм та сформувати громадянську компетентність. Тоді це не стане штампом, а буде необхідною реальністю, бо прийде розуміння, що Україна – це ми і наше мирне, гарне і щасливе майбутнє.

Список використаної літератури

1. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. Додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641. 2019.

2. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді. 2015. Взято з: URL:http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/

3. Національно-патріотичне виховання в Україні : наук.-допом. бібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського ; [упоряд.: Страйгородська Л.І., Пономаренко Л.О., Тарнавська С.В. та ін. ; наук. ред. Березівська Л.Д. ; бібліогр. ред. Пономаренко Л.О.]. – Київ : [б. в.], 2019. – 368 с.

4. Бондаренко Н.В., Косянчук С.В. Українська мова у фокусі перспектив реформування старшої школи. Молодь і ринок. 2018. № 4(159). С. 86–92.

5. Барановська О.В. Фундаменталізація змісту гуманітарних предметів у профільній школі в умовах гуманітаризації навчання / Українська мова і література в школі. – 2012. – № 8. – С. 47–50.

6. Барановська О.В. Педагогічні технології філологічного спрямування в профільному навчанні як основа формування морально-громадянських цінностей особистості / Україна, українська мова – світ ХХІ століття у діалозі культурно-мовних, морально-громадянських цінностей особистості та педагогічних систем : ел. зб. статей за матеріалами Дванадцятої Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 25 жовт. 2019 р. / [за наук. ред. Г.О. Васьківської]. – Київ : Педагогічна думка, 2019. – С. 23–30. (Серія: Дидактика: теорія і практика).

7. Барановська О.В. Гуманістична парадигма фундаменталізації навчання у змісті сучасних підручників / Проблеми сучасного підручника : зб. наук. пр. [ред. кол.; гол. ред. – О.М. Топузов]. – К. : Пед. думка, 2014. – Вип. 14. – С. 34–41.

8. Барановська О.В. Проблема адаптації тематики текстів у підручниках для початкових класів та позакласному читанні до реалій воєнного часу. Abstracts of XIII International Scientific and Practical Conference. Florence, Italy. Pp. 164–168.

Natalia Bessarab,
Candidate of Pedagogical Sciences, State Scientific Institution
«Institute of education content modernization», Kyiv, Ukraine

FORMATION OF CIVIC COMPETENCE OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS IN FOREIGN LANGUAGE LESSONS IN THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

Formulation of the problem. According to the educational reform of the New Ukrainian School, one of the key competencies is mastering a foreign language, which is why it is important to maintain the level of teaching foreign languages in educational institutions at an appropriate level since education in Ukraine is inextricably linked to the military events taking place for the third year in a row—traditions and values of the people. The theme of the war, the resistance of the Ukrainian people to enemy aggression, and the role of everyone in the approach to our victory became relevant in foreign language lessons as well. At the current stage of society's development, education is becoming the most important tool for the country's economic, political, social, and cultural development, because quality education is considered one of the main indicators of quality of life, a tool for social and cultural harmony and economic growth [7].

An important emphasis in the upbringing of a child's civic competencies is aimed at the formation of a modern citizen-patriot, which requires not only knowledge and a critical understanding of oneself and the world but also gaining personal experience of participation in public life, interaction with others based on respect and equality, responsibility for a common cause.

The need for conscious citizens who can think critically, who would be invulnerable to manipulation, and who are ready to take responsibility for the fate of the state is a new task facing the educational system and readiness to take responsibility. The new concept of national-patriotic education, which was approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine in 2015, as amended by order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 29.07.2019 No. 1038, made possible a deep reboot of the educational system of the educational sector and provided for the role of all school subjects, not only traditionally Ukrainian language, literature and history, in the formation

of patriotic consciousness of school youth, which is no less important because it is based on common values [6].

The entry of Ukrainian education into the European and world democratic space makes a foreign language an effective tool for establishing and expanding international relations, and for creating mutual understanding, interaction, and cultural exchange between people of different nations.

The Concept of national-patriotic education of children and youth for the formation of the consciousness of current and future generations, who will consider the state as a guarantee of their personal development, based on the ideas of humanism, social welfare, democracy, freedom and tolerance, equanimity, responsibility, healthy lifestyle, readiness for changes, the communicative component of the foreign language subject acquires relevance. The study of the way of life, customs, traditions, and, above all, the language of another nation contributes to the formation of citizenship and patriotism of students, who during the study acquire not only knowledge of the basics of science but also the ability and skills to use a foreign language as a means of communication, receiving new useful information. Therefore, the process of teaching English, which occupies a dominant role in international communication, in a modern school gives the teacher ample opportunities to educate students on civic and patriotic qualities.

National-patriotic education in the education system is implemented through the implementation of the National-patriotic Education Strategy, approved by the Decree of the President of Ukraine dated May 18, 2019 N 286/2019, the action plan for its implementation, state targeted programs on issues of national-patriotic education (or programs, related to national-patriotic education), regional, local targeted programs on national-patriotic education (or programs related to national-patriotic education), conducting Activities related to the implementation of the Concept of national-patriotic education.

The issue of national education in foreign language classes is regulated by several state laws "On education" (2017), "On general secondary education" (2020), "Concept of national-patriotic education" (2015), the new State standard of primary education on academic discipline " Foreign Language", approved by Resolution No. 87 of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 21, 2018, the Model

Educational Program developed under the leadership of O. Savchenko and the Model Educational Program developed under the leadership of R. Shiyan. It is these documents that testify that the foreign language teacher, who is called to instill in students a sense of patriotism, national dignity, faith in the national idea, the need and ability to participate in the development of the Ukrainian state actively, the education of understanding the importance of mastering a foreign language and the need to use it as a means of communication, fostering the culture of communication accepted in the modern civilized world, conducting a comparison of the phenomena of the foreign language being studied with the native language, engaging in the dialogue of cultures - foreign and native [3].

Analysis of scientific research and publications.

O. Abramchuk, I. Beh, K. Binytska, T. Havlitina, O. Gevko, K. Zhurba, Yu. Zavalevskiy, P. Ignatenko, M. Kachura, V. Kyrychenko, paid considerable attention to the problems of national and patriotic education. B. Kobzar, O. Korkishko, V. Kuz, V. Novoselskyi, Yu. Rudenko, S. Kharchenko, K. Chorna and others.

A teacher's pedagogical competence is the unity of his theoretical and practical readiness to carry out pedagogical activities. The problem of the competence-based approach in education, as an important factor in ensuring quality professional education, was considered by domestic researchers I. Beh, N. Bibik, M. Vasylieva, Yu. Zavalevskiy, I. Zyazyun, S. Kyrylenko, V. Kremen, O. Lyashenko, O. Marynovska, A. Mykhailychenko, N. Nychkalo, S. Sysoeva, and others.

Scientists V. Andrushchenko, A. Bogush, V. Bodnar, L. Vashchenko, T. Dobudko, A. Markova, L. Mitina and others. investigated the problem of the formation of the teacher's professional competence, its essence, and its structural components.

The question of the formation of the teacher's professional competence in the process of learning a foreign language by students of education is devoted to the scientific and pedagogical research of V. Barkasi, O. Vishnevskiy, O. Kotenko, and S. Nikolayeva. L. Shcherby and others.

According to the main idea of the New Ukrainian School of new educational standards, according to T. Varyanko, and L. Ivanchenko, the learning process should be considered not only as the acquisition of a

system of knowledge, abilities, and skills that are a toolkit in the student's activity, but also as a process of developing his personality and formation of spiritual and moral experience and social competence [2].

The purpose of the article is to substantiate the priorities of the foreign language teacher's professional competence in the formation of civic competence of primary school students in foreign language lessons at the New Ukrainian School.

Presentation of the main research material. Variability and personal orientation of modern education require changes in the theory and methodology of foreign language teaching in institutions of general secondary education and changes in teaching technologies at all levels. The specific weight of methods that contribute to the formation of practical skills in information search and analysis, self-learning, self-organization, experience of responsible choice and behavior, and formation of value orientations is increasing. The full-scale invasion of Russia into our country has significantly changed the lives of Ukrainians, so short informative messages about the successes of the Armed Forces of Ukraine in the war, volunteer efforts, and our heroes become frequent topics for Warming Up. The emergence of new realities and the need to be able to tell the world about the war in Ukraine prompts students to actively study military vocabulary such as lend-lease, star link, martial law, drone, air defense, shelter, and air raid siren. Later, together with students of lower grades, we learn to compile a dictionary of terms to use in oral and written reports about Ukraine's struggle with the enemy.

Aware of the importance of the formation of civic competence and the important resource for this, which is carried by the program material on the English language, teachers found effective methods and techniques for forming in students the ability to present themselves as citizen of Ukraine who inherited the rich experience of the people, cultural heritage and has a high moral and spiritual potential and the ability to compare the cultural phenomena of Ukraine and the country whose language is studied, which are the main skills that should be formed and developed in the process of learning a foreign language in educational institutions of Ukraine.

The English language program provides time for thorough study throughout all stages of learning each of the eight topics. The process of

studying the topic involves mastering basic vocabulary, formation and further improvement of language and speech competence, and acquaintance with the socio-cultural realities of the country whose language is being studied. The meaningful content of the topic opens opportunities for practice in tasks related to civic competence [8].

A person with developed civic competence understands, respects, and protects his rights, and interests and fulfills his duties because being a conscious citizen of his country means being a patriot, knowing and respecting its history. The selected texts for learning English in the lessons contribute to the effective and constructive participation of students in public life, and the ability and desire to work in a team, to reach compromises.

Among the various forms of extracurricular national-patriotic work, the most effective are: lectures, courage lessons, themed evenings, creative meetings, months of military-patriotic education, hikes, exhibitions, museums, competitions, military sports games, competitions in military applied sports, Cossack games. Equally important is the day-to-day education of respect for the Constitution of the state, legislation, and state symbols - the Coat of Arms, the Flag, the Anthem. An important aspect of national-patriotic education is respect and love for the state language. The language environment should influence the formation of a student-citizen, a patriot of Ukraine.

The main goal of patriotic education of the younger generation is the training and education of self-sacrificing, conscious defenders of Ukraine, ready in any conditions to defend the territorial integrity and independence of the state.

Conclusions. Therefore, civic competencies among students are the strong foundation that will further ensure the adaptation and successful self-realization of future graduates in the democratic society of the state of Ukraine and the multicultural world space, therefore, the role of the foreign language teacher in this process is extremely influential. The availability of methods and techniques in the teacher's professional arsenal have already proven their effectiveness in working with students, regarding the formation of students' civic competence.

References

1. Bekh I. Prohrama ukraïnskoho patriotychnoho vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi / I. Bekh, K. Chorna // Hirskia shkolia Ukraïnskykh Karpat. 2015. №12-13. S. 26-37.: URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gasuk_2015_12-13_25.
2. Varianko T., Ivanchenko L. Vymohy do profesiinoi maïsternosti vykladacha inozemnoi movy vyshchoho tekhnichnogo navchalnogo zakladu. Molod i rynek, 2017. № 6. S. 115-118.
3. Derzhavnyi standart pochatkovoï osvity, 2018 rik. Typova osvïtnia prohrama, rozroblena pid kerivnytstvom Savchenko O. Ya. 1-2 klas. Typova osvïtnia prohrama, rozroblena pid kerivnytstvom Shyiana R. B. 1-2 klas URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/tipovi-osvitni-programi-dlya-2-11-klasiv>
4. Dobryden A.V., Makarchuk V.V. Vykhovannia hromadianskykh tsinnosti v uchniv pochatkovoï shkoly u protsesi pozaurochnoi roboty. Perspektyvy ta innovatsii nauky (Serïia «Pedahohika», Serïia «Psykhohohïia», Serïia «Medytsyna»): zhurnal. 2022. № 6(11) 2022. S. 92-104.
5. Zakon Ukraïny «Pro povnu zahalnu seredniu osvitu», 2020. [Elektronnyi resurs].: URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/03/Zakon-pro-povnu-zagalnu-serednyu-osvitu.pdf>
6. Kontseptsïia natsionalno-patriotychnoho vykhovannia, 2015. S. 2. [Elektronnyi resurs]. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/
7. Konkretni p'iat tsileï osvïtنيkh system. Zvit Yevropeïskoi komisii 31.01.2001 r. URL: <http://europa.eu.int>
8. Prohramy dlïa zahalnoosvitنيkh navchalnykh zakladiv ta spetsializovanykh shkil z pohlyblyenym vyvchenniam inozemnykh mov [Elektronnyi resurs]. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalnaserednya/navchalni-programy.html>.

Бондаренко Лариса Олександрівна,
учитель фізики
загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №17, м. Краматорськ.

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВСТВА НА УРОКАХ ПРИРОДОЗНАВЧОГО ЦИКЛУ

Державний стандарт базової середньої освіти виділяє основні компетентності та підходи до навчання. Державний стандарт базової середньої освіти ґрунтується на Законі України «Про освіту», в якому відображені ключові компетентності та наскрізні вміння її здобувачів, є логічним продовженням затвердженого у 2018 році Державного стандарту початкової освіти.

Перелік компетентностей та вмінь, закладений в обидва Стандарти, суголосний «Рекомендаціям Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя», але не обмежується ними.

Серед компетентностей важлива роль належить громадянській. Громадянське виховання повинно пронизувати кожний навчальний предмет/курс, виховуючи молоде покоління справжніх українців. Чому ця проблема актуальна? Громадянське виховання не можна відкладати на потім, особливо в умовах сучасних воєнних реалій. Війна, яка триває в Україні у зв'язку з російською військовою агресією, актуалізувала і загострила низку педагогічних проблем, серед яких громадянське виховання сучасної молоді. Адже в умовах війни та в післявоєнний період Україна потребуватиме величезних зусиль, щоб перемогти духовно, ментально, інформаційно. Питання громадянського виховання учнівства в Україні набуло особливої актуальності на різних рівнях. Важлива роль в цьому процесі відводиться освітньому закладу. Тому формування в учнів системи ціннісних орієнтирів, особливостей соціальної поведінки є задачею кожного вчителя-предметника. У цій статті досліджуватиметься, як визначені орієнтири формування громадянських компетентностей у модельних навчальних програмах природничого циклу. А також описаний досвід авторки щодо використання методів та технологій

їх формування на уроках фізики, астрономії, інтегрованого курсу «Пізнаємо природу».

Вивчення інтегрованого курсу «Пізнаємо природу» (5-6 класи) допомагає учням «формувати активну життєву позицію, уявлення про закономірності природи, співвіднести їх з особистими і суспільними цінностями, приймати рішення і відповідально діяти щодо збереження здоров'я і довкілля, формувати навички продуктивної взаємодії, що сприятиме самореалізації та успішної соціалізації».[1]

«Завдання вивчення інтегрованого курсу:

– формування в учнів знань про природу засобами наукового пізнання;

– виховання любові до природи, шанобливого ставлення до науки, почуття гордості за досягнення українських природодослідників;

– оволодіння учнями способами діяльності і моделями поведінки, що сприяють збереженню природи і здоров'я;

– розвиток допитливості, наукового мислення, творчих здібностей особистості, умінь самостійно набувати й застосовувати знання про природу, навичок самореалізації та самооцінювання;

– усвідомлення ролі природничих наук і техніки в житті людини;

– розширення техніко-технологічного кругозору і збагачення досвіду розв'язування проблем природничого змісту.

Кожною темою передбачено вивчення об'єктів і явищ природи в таких актуальних контекстах: збереження здоров'я, турбота про довкілля, взаємозв'язок природничих наук з технікою і технологіями; розкриття загальнокультурних, ціннісних і прикладних аспектів пізнання природи; проведення досліджень, виконання проєктів; розв'язання однієї чи кількох комплексних проблем, пов'язаних з життєвими ситуаціями за загальним планом: для чого досліджувати навколишній світ та як це робити, щоб не зашкодити природі, своєму здоров'ю і здоров'ю інших».[1]

Задля реалізації компетентнісного потенціалу природничої освітньої галузі, утілення ідей STEM/STEAM освіти учні вчать розробляти навчальні проєкти, орієнтовні теми яких наведені у

програмі. Наприклад: «Як зберегти тепло/холод?»; «Один день без світла»; «Живий світ в околицях моєї школи»; «Здоровим бути просто»; «Яку воду ми п'ємо»; «Життя у стилі еко»; «Природа і людина – друзі чи вороги?»; «Світ без електрики: переваги і недоліки»; «Ідеальне житло для сучасної людини»; «Збережемо природу у місці нашого проживання – збережемо чистоту на планеті Земля».

Учні самостійно обирають тему проекту (один на рік), розробляють його індивідуально або в групах, на уроці або в позаурочний час під керівництвом учителя.

Перед виконанням дослідження його необхідно ретельно спланувати, визначити мету дослідження, подумати над питанням «що я хочу з'ясувати, для чого я це роблю?». Кожний пункт плану – це крок пізнання природи або етап дослідження. Спостереження за природою виховують в учнів уважність, уміння помічати дрібниці і чітко формулювати побачене. Пізнавати природу означає розуміти, відчувати її, взаємодіяти з нею. Також учні вчать працювати з доступними джерелами інформації, відшукують відомості про українських дослідниць/дослідників природи, складають про них розповіді. Для захисту проектних робіт виділяється окремий урок. На цьому уроці також відбувається обмін думками і враженнями, оцінювання результатів індивідуальної (групової) роботи та підведення підсумків. Форму презентації дослідження учні обирають самостійно. Це може бути усне повідомлення, таблиця, комп'ютерна презентація, лепбук, колекції тощо.

Формування екологічно грамотного поведіння з природою – один з аспектів набуття громадянської компетентності. Екологічні проблеми значною мірою з'являються там і тоді, коли людина на побутовому рівні сама їх створює. Наприклад, марнотратно споживає воду, викидає на смітник речі, яким можна було б дати «друге життя», нагромаджує в лісових насадженнях чи водоймах побутові відходи. Налаштувати задуматися дітей над цими проблемами можна за допомогою завдань, які запропоновані в підручнику інтегрованого курсу «Пізнаємо природу» за редакцією Т. Коршевніюк.

1. Розкажи про наслідки позитивного і негативного впливу людини на природу.

2. Наведи приклади твого позитивного впливу на природу.

3. Поміркуй, від яких учинків тобі потрібно відмовитись, аби своїми діями не завдавати шкоди природі.

4. Поміркуй і назви, які наслідки для природи мають такі дії людей:

- розведення багаття в лісі;
- вирубування лісів і зведення на їхньому місці будинків, доріг і мостів;
- видобування з надр Землі корисних копалин;
- невпинне збільшення кількості транспорту з бензиновими й дизельними двигунами;
- шкідливі викиди різноманітних підприємств у гідросферу й атмосферу Землі;
- викидання сміття у водойми.

5. Поспілкуйся з дорослими й підготуй репортаж про зміни в природі твоєї місцевості, що сталися упродовж останніх 20-30 років унаслідок діяльності людини. Як діяльність людини впливає на довкілля? [2].

«Захистити природу від шкідливого впливу побутової діяльності людини допомагають екозвички, які є нескладними для того, хто їх дотримується. Екозвички можуть і мають стати нормою для кожної української родини. Користуючись ними щодня, ти сприятимеш збереженню природи. Можливо, у майбутньому ти обереш екологічну спеціальність. Але вже сьогодні допоможеш природі. Що таке екозвички?

Звичка 1. Ходити за покупками з власною торбинкою, а не купувати щоразу новий пакет. За необхідності брати з дому скляну тару чи контейнери для продуктів.

Звичка 2. Сортувати сміття на пластик, макулатуру, скло, харчові відходи. Сортоване сміття викидати в контейнери відповідного призначення.

Звичка 3. Ощадливо використовувати воду: надавати перевагу миттю під душем, а не у ванні, стежити за справністю водопровідних кранів, не залишати кран відкритим під час чищення зубів, умивання обличчя.

Звичка 4. Вимикати з розетки електроприлади, що потребують періодичної зарядки (ноутбук, мобільний телефон, тощо) після того, як вони зарядилися.

Звичка 5. Не спалювати опале листя, а дати йому перегнати.

Звичка 6. Не поспішати оновлювати гардероб і викидати деякі речі на смітник.

Звичка 7. Відмовитися від паперових банківських виписок і рахунків і сплачувати рахунки онлайн.

Звичка 8. Виявляти фантазію в побуті. Речі, що збиралися викинути, використовувати як декор під час облаштування приміщення, квітника, подвір'я тощо. Ти можеш повправлятися у цьому на уроках дизайну і технологій» [2].

На уроці учні обговорюють у групах, чим корисна для природи кожна звичка, доповнюють перелік розглянутих екозвичок іншими, складають розповідь про свої екозвички та добрі справи для природи. Для розширення кругозору та урізноманітнення знань користуємось посібниками, які підготовлені Всеукраїнською благодійною організацією «Інститут місцевого розвитку» та схвалено для використання у закладах загальної середньої освіти комісією з педагогіки та методики початкового навчання Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (лист №22.1/12-Г-486 від 27.06.2019 р.)

У рамках проєкту ДТЕК «Енергоефективні школи: нова генерація» розроблено посібник, в якому «висвітлюють у простій та доступній формі (діалоги між основними персонажами Тарасиком і Катрусєю а їхніми казковими друзями – Домовичком, Теплинкою, Краплинкою та Енергійком) основи енергопостачання, ощадливого споживання ресурсів, управління житлом тощо. Важливо відмітити, що діти не лише набуватимуть соціально важливі компетентності з енергозбереження та ЖКГ, а й навчатимуть своїх батьків, друзів, знайомих.» [3].

Для учнів початкової школи Всеукраїнською благодійною організацією «Інститут місцевого розвитку» розроблено посібник «Збережемо довкілля разом» у рамках проєкту однойменної назви, який є переможцем національного конкурсу інновацій EastCode 2021 за технічного адміністрування Center 42 у межах Програми ООН із відновлення та розбудови миру та за фінансової підтримки

урядів Данії, Швейцарії та Швеції. У посібнику «висвітлюються питання екологічних та кліматичних викликів, які загрожують людству через надмірне споживання жителями планети Земля природних ресурсів, їхнє недбайливе ставлення до навколишнього середовища. Змінити ситуацію можуть звичайні діти - з допомогою своїх казкових друзів-чарівників. Вони зазирають у невідоме майбутнє планети та вирішують зберігати довкілля разом, загартовуючи коло себе однодумців і пропагуючи екодружню поведінку й екологічно та кліматично свідомий стиль життя.» [4].

Для учнів 6-8 класів розроблено курс за вибором «Основи енергопостачання та енергозбереження», головною метою якого є виховання свідомого та відповідального майбутнього споживача енергоресурсів, який розуміє проблеми енергопостачальних підприємств та підтримує їх своїми діями, а саме: зберігає і раціонально використовує ресурси. Крім того, діти мають знати, що заощадження енерго-, водо-, теплоресурсів уможливить скорочення кількості викидів вуглекислого газу у довкілля, щоб запобігти зміні клімату на планеті. [5]

Для учнів 9-11 класів розроблено навчальний посібник, який є методичним забезпеченням експериментального навчально-ігрового курсу «Абетка з основ житлово-комунального управління». «У посібнику розглянуті основні організаційно-правові, фінансові, технічні та соціальні аспекти управління в житлово-комунальному господарстві, оновлені відповідно до змін у законодавстві, енергетичній та тарифній політиці держави. Навчальний посібник спрямований на залучення учнівської молоді до колективної діяльності для поліпшення життя у своєму будинку, мікрорайоні, місті і буде корисним як здобувачам освіти, так і дорослим для підвищення рівня їхньої житлово-комунальної грамотності.» [6].

У результаті засвоєння курсів учасники проекту:

- дотримуються енергетично та екологічно грамотної поведінки та стилю життя;
- отримують корисні навички для заощадження енергії у школі та вдома;

– розвивають свої лідерські якості, навчаються працювати в команді та приймати виважені рішення щодо впровадження енергоефективних заходів;

– популяризують ідеї енергозбереження та ощадливого ставлення до енергоресурсів серед учителів, батьків, родичів та знайомих;

– усвідомлюють обґрунтованість вартості енергоресурсів, важливість сплати за спожиту енергію та комунальні послуги;

– набувають компетентностей ефективного власника житла.

Під час вивчення курсу фізики та астрономії вчитель вишукує можливості максимального використання діяльнісних форм і методів навчання – дослідження, проектування, експериментування тощо. А також розвитку в учнівства вміння шукати інформацію та працювати з нею (аналізувати, інтерпретувати, оцінювати, аналізувати тощо). Учні проводять пошукову роботу щодо науковців, які працювали в галузі природознавства і стали гордістю нації. Багато імен українських діячів можна назвати: В.І. Вернадський, М.П. Барабашов, І.П. Пулюй, М.О. Умов, М.Д. Пильчиков, Є.О. Патон, І.І. Сікорський, Ю.В. Кондратюк, О.Г. Смакула, В.Є. Лошкар'єв, Д. Гамов, С.П. Корольов, Л.Д. Ландау, Б.Є. Патон, М.М. Боголюбов, С.П. Тимошенко, О.Г. Ситенко. Нобелівські лауреати – вихідці з України: І. Мечников, З. Ваксман, Р. Гоффман, Г. Харпак. Таким чином, на уроках природничого циклу учні вчать шанобливо ставитися до історії своєї країни та її творців, відкривати нове для себе в природі, здобувати вміння і знання, необхідні у повсякденному житті, розвивати естетичні смаки, робити добрі справи для природи, відчувати себе креативними й успішними, змінюватися самим і змінювати світ.

Виховну мету, яку авторка ставить на своїх уроках можна узагальнити:

– формування в учнів найбільш значущих для українського народу цінностей – соціальна справедливість, гуманізм, працелюбство, взаємоповага;

– виховання власного «Я», віри в свої сили, здібності, талант;

– виховання соціально активної особистості, здатної бережливо ставитися до природи, світу, речей, самої себе, інших людей.

– виховання розуміння життя як найвищої цінності.

Природничі науки мають великі виховні можливості громадянського аспекту, головним завданням якого є формування в учнів загальнолюдських цінностей, особистісних якостей, що притаманні громадянину України.

Список використаної літератури

1. Модельна навчальна програма «Пізнаємо природу». 5-6 класи (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти. Авт. Коршевнюк Т.В. «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 №795)

2. Коршевнюк Т., Ярошенко О. Підручник інтегрованого курсу для 5 класів закладів загальної середньої освіти. Рекомендовано Міністерством освіти і науки України. Київ. Орion. 2022.

3. Таємниці енергоефективного будинку: посібник для 4 кл. закл. заг. середн. освіти / К.Р. Сафіуліна. – Київ: Поліграф Плюс, 2019. – 82 с.

4. Колієнко А.Г., Сафіуліна К.Р., Свеженцева Ю.О., Соломаха О.С. Збережемо довкілля разом: посібник для 4 кл. закл. заг. середн. освіти. Під загальною редакцією Р.Ю. Тормосова. – Київ: Поліграф Плюс, 2021. – 88 с.

5. Методичні рекомендації для вчителів до курсу за вибором «Основи енергопостачання та енергозбереження» для учнів 6-8 кл. Підготовлено Всеукраїнською благодійною організацією «Інститут місцевого розвитку» в рамках Проекту ДТЕК «Енергоефективні школи: нова генерація». – Київ, 2017.

6. Абетка житлово-комунального управління: посібник до курсу за вибором для 9-11 класів / К.Р. Сафіуліна, В.В. Погорелова, Д.М. Левицький, А.Є. Козуб, А.Г. Колієнко, І.А. Касабова. – К. : «Поліграф Плюс», 2020. – 246 с.

7. Типова освітня програма для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти, затверджена наказом МОНУ від 19 лютого 2021 р. №235.

Бородіна Інна Олександрівна,
учитель історії Краматорської загальноосвітньої школи
I-III ступенів № 11 Краматорської міської ради
Донецької області, м. Краматорськ

МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 5–6 КЛАСІВ НУШ В УМОВАХ ВІЙНИ

«Якщо ви бажаєте бути володарем юних душ, якщо прагнете, щоб серця учнів були відкриті до вашого слова, створіть свою хрестоматію громадянського виховання».

В. Сухомлинський

Нова українська школа розбудовується як осередок демократії та громадянського суспільства. Вона має стати основою для формування в дитини громадянських цінностей та вміння бути активним учасником суспільних процесів. Громадянська компетентність передбачає формування національної та культурної ідентичності в підлітків, а також сприяння всебічному використанню державної мови в різних сферах життя та підвищення духовного рівня школярів. Останнє завдання є надзвичайно важливим в контексті розвитку сучасних інформаційних війн та розгортання великої кількості неправдивих свідчень в мережі Інтернет, які потребують постійного відсіювання [4].

8 жовтня 2022 р. Кабінетом Міністрів України було видано нову редакцію Концепції розвитку громадянської освіти в Україні. Метою такого виховання в документі визначається «формуванням активного та відповідального громадянина із розвиненим почуттям власної гідності, стійкою громадянською позицією, готовністю до виконання громадянських обов'язків» [4].

У формуванні громадянської освіти треба застосовувати сучасні методи викладання. Вони мають бути цікавими для підлітків та ефективними. Важливу роль також відіграє самостійне здобуття учнями знань та навичок у НУШ. У такому разі дитина є повноцінним учасником комунікацій. Підлітки мають бути орієнтовані на майбутнє, отримувати в закладі освіти досвід, що стане в пригоді у майбутньому житті, навчитися відстоювати свою

позицію, формувати громадянську орієнтацію поведінки, створювати соціальні зв'язки, навчитися бачити альтернативу під час прийняття рішень і розуміти наслідки своїх вчинків. Це дозволить не тільки сформувати критичне мислення, а й підвести учнів до того, що вони відповідальні за свої рішення і вчинки в тій чи іншій ситуації [5].

У цьому учням підліткового віку вдало допоможуть творчі проекти, спрямовані на театралізацію та персоніфікацію певних історичних подій. Дітям можна запропонувати спробувати уявити себе депутатами Верховної Ради, посадовцями судових органів, борцями за права людини, з якими проводять прес-конференції. Все це дозволяє розвивати творчі здібності, активізувати критичне мислення й залучити дітей до самостійного осягнення особливостей державного управління та функціонування громадянського суспільства [3].

Достатньо цікавими можуть бути ігри-дебати, в яких певна група учнів має зайняти позицію по відношенню до того чи іншого питання. Таким чином формується три групи: ті, хто виступає «за» певну тезу; ті, хто «проти», а також судді, які слідкують за чесністю процесу. Дебати можуть відбуватися як під час уроків, зокрема в рамках вивчення контраверсійних тем, де не може бути чіткої відповіді на питання. Зокрема, можна обговорити всі «за» і «проти» окремих проблем в житті громади. У результаті діти мають самостійно дійти висновку, як протидіяти впливу різноманітних стереотипів та упереджень тощо [1, с.3].

Ефективним є застосування на уроках громадянської освіти методу рефлексії. Він дозволяє учням аналізувати свої дії та вчинки, розуміти, чому вони вчиняли певні дії, і як вони можуть змінити поведінку людини в майбутньому. У вивченні окремих тем з громадянської освіти учні мають отримувати завдання для обміркування, наприклад, «чому важливо дотримуватися прав людини?» або «що означає бути громадянином України?», які сприяють розвитку їхньої громадянської позиції та формуванню національної свідомості та ідентичності [2].

Отже, методи викладання громадянської освіти в п'ятому та шостому класах мають бути простими, зрозумілими та цікавими для учнів. Громадянська освіта в умовах НУШ – це насамперед

формування громадянської та соціальної компетентностей як одних із базових. Крім того, громадянська освіта має забезпечити становлення світогляду свідомого громадянина-патріота нашої держави, що поважає Батьківщину, відстоює цінності і принципи демократії.

Список використаної літератури

1. Інтелектуальна гра «Дебати» у навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів». Збірка матеріалів для керівників дебатних клубів та вчителів, які навчають дебатів та дискусій. – Полтава : ПОППО, 2008. 204 с

2. Наливайко А.Ю. 8 прийомів для рефлексії освітнього процесу. URL: <https://vseosvita.ua/news/8-pryiomiv-dlia-refleksii-osvitnoho-protsesu-5984.html>

3. Ремех Т.О. Сутність і структура громадянської компетентності учня нової української школи. Український педагогічний журнал. 2018. – № 2. – С. 34-41.

4. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 893-р Концепція розвитку громадянської освіти в Україні від 8 жовтня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#top>.

5. Шаманова Н. Бути частиною суспільства: формуємо громадянську компетентність у школярів НУШ. URL: <https://www.schoolife.org.ua/buty-chastynoyu-suspilstva-formuyemo-gromadyansku-kompetentnist-ushkolyariv-nush>.

Бусаргіна Владислава Володимирівна,
методист, керівник студії «Easy English»
Комунального закладу «Станція юних техніків»
Кам'янської міської ради, м. Кам'янське

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ВИХОВАНЦІВ ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Громадянська компетентність – це один із ключових аспектів розвитку сучасної освіти, оскільки вона спрямована на формування

в дітей розуміння важливості співпраці, дотримання прав людини, участь у громадському житті та цінностях демократії.

У сучасному світі, в якому глобалізація та розвиток технологій швидко змінюють наше оточення, важливо виховувати в молодому поколінні почуття відповідальності та активної участі у формуванні свого оточення.

Шлях до формування громадянської компетентності в дітей починається вже в дитячому садку та початкових класах школи. Основними принципами такого процесу є виховання поваги до інших, розвиток толерантності та взаємоповаги. Ця робота може бути побудована на основі різноманітних педагогічних методик, наприклад, ігрових ситуацій, дискусій, взаємодій з різними соціальними групами тощо.

Одним з ефективних методів формування громадянської компетентності є впровадження проектної діяльності – діти мають можливість брати участь у проєктах, спрямованих на вирішення конкретних проблем в їх колективах або спільноті. Наприклад, організація благодійних ярмарків, проведення екологічних акцій, участь у громадських обговореннях тощо. Особливу увагу слід звертати на розвиток у дітей критичного мислення та умінь аргументувати свою точку зору [1].

Критичне мислення – це важлива навичка, необхідна для розвитку в дітей громадянської компетентності. Уміння аналізувати інформацію, розуміти причинно-наслідкові зв'язки, аргументувати свої погляди та приймати обґрунтовані рішення впливає на формування відповідальних та активних членів суспільства. Отже, розвиток критичного мислення в дітей відіграє ключову роль у підготовці їх до активної громадянської діяльності та взяття на себе відповідальності за свої дії.

Критичне мислення насамперед сприяє розвитку самостійності в дітей. Навички аналізувати інформацію, ставити запитання та шукати власні відповіді надає їм можливість бути активними учасниками суспільства, здатними діяти незалежно в різних життєвих ситуаціях.

Крім того, критичне мислення допомагає дітям розуміти та розвивати свою власну позицію в суспільстві. Шляхом обговорення актуальних суспільних питань, виявлення своїх цінностей та

відношення до них, діти засвоюють важливість власного голосу та впливу в суспільстві.

У процесі навчання критичного мислення діти навчаються розв'язувати проблеми та конфлікти з розумінням причин і наслідків, що є необхідним для здійснення конструктивної діяльності в громадській сфері.

Одним з ефективних методів розвитку критичного мислення є використання дискусійних форматів у навчальному процесі. Проведення дебатів, обговорень та аналізу ситуацій сприяє розвитку аналітичних і критичних навичок у дітей, навчає їх розуміти різні точки зору та аргументувати свою власну.

Отже, розвиток критичного мислення в дітей виступає ключовим елементом у формуванні громадянської компетентності. Ця навичка не лише допомагає дітям розвивати самостійність та відповідальність, а й сприяє їхній активній участі в суспільному житті та становленню свідомих громадян майбутнього. Важливо, щоб діти розуміли не лише свої права, а й обов'язки, які вони несуть перед суспільством.

Формування громадянської компетентності в дітей є кроком до формування повноцінного громадянина, здатного активно брати участь у демократичному суспільстві та сприяти побудові гармонійного світу. Цей процес потребує уваги, терпіння та підтримки з боку батьків, педагогів та усього соціального оточення, щоб кожен молодий громадянин міг вільно розкривати свій потенціал та приносити позитивний внесок у розвиток суспільства.

У сучасному світі, в якому активна громадянська позиція та усвідомлення власних прав і обов'язків є надзвичайно важливими, формування громадянської компетентності в дітей відіграє ключову роль в їхньому розвитку. Один із ефективних способів досягнення цієї мети – це гурткова робота, у ході якої діти мають можливість взаємодіяти, учитися співпраці та розвивати свої громадянські якості.

Гурткова робота в школі чи позашкільному закладі є прекрасною платформою для формування в дітей громадянської компетентності. Під час гурткових занять діти отримують можливість не лише пізнавати нові знання та навички, а й вчитися

розв'язувати конфлікти, приймати колективні рішення, виступати з ініціативами та брати участь у громадських проєктах.

Основними принципами формування громадянської компетентності в гуртковій роботі є взаємодія, толерантність, взаємоповага та відповідальність. Діти вчаться слухати одне одного, приймати різні точки зору, обговорювати проблеми та шукати спільні рішення. Цей процес сприяє розвитку толерантності та розумінню важливості співпраці в групі.

У рамках проведення гурткової роботи діти мають можливість брати участь у різних проєктах та ініціативах, спрямованих на покращення освітнього середовища, вирішення соціальних проблем чи пропаганду здорового способу життя. Такі проєкти допомагають дітям реалізувати свої ідеї, учитися брати на себе відповідальність та активно приймати участь у житті спільноти [2].

Гурткова робота є невід'ємною частиною формування громадянської компетентності в дітей. Працюючи разом у групі, діти розвивають свої комунікативні навички, уміння слухати і розуміти інших, а також брати участь у прийнятті важливих рішень. Гурткова робота не лише сприяє саморозвитку дітей, а й формує активних громадян, готових до участі в будівництві сильного і гармонійного суспільства.

Ефективним є формування громадянської компетентності дітей засобами гурткової роботи. Ось кілька конкретних прикладів, як цього можна досягти:

Громадські проєкти. Організація громадських проєктів у гуртковій роботі, наприклад, прибирання території навколо закладу або посадка дерев, допомагає дітям розуміти важливість дбайливого ставлення до навколишнього середовища та співпрацю у вирішенні суспільних проблем.

Моделювання громадських ситуацій. Інценізування різних життєвих ситуацій, в яких діти можуть відчути себе в ролі активних громадян, що розвиває їхню спроможність думати критично та шукати способи вирішення конфліктів чи проблем.

Дебатні клуби. Організація дебатних клубів, в яких діти дискутують над актуальними суспільними питаннями, навчаються працювати з аргументами, висловлювати свої думки та слухати думки інших.

Волонтерська діяльність. Залучення дітей до волонтерських акцій, у ході яких можуть допомагати потребуючим, що сприяє вихованню в них почуття соціальної відповідальності і взаємопідтримки.

Моделювання виборчих процесів. Організація виборчих кампаній у гуртковій роботі, де діти вибирають лідерів групи чи розв'язують проблемні ситуації шляхом голосування, що навчить їх участі в демократичних процесах.

Ці конкретні приклади допоможуть дітям розвивати не лише громадянську компетентність, а й вміння співпрацювати, брати на себе відповідальність та приймати активну участь у житті спільноти. Гурткова робота створює унікальні можливості для формування всебічно розвинених та свідомих громадян майбутнього.

Правильний контроль і оцінювання цього процесу важливі для забезпечення ефективного навчання та досягнення поставлених цілей. Давайте розглянемо методи контролю і оцінювання результатів формування громадянської компетентності у дітей різних вікових груп.

1. Оцінювання знань та навичок. Одним із методів контролю є оцінювання рівня засвоєння понять, знань та навичок, пов'язаних із громадянською компетентністю. Це може включати проведення тестів, контрольних робіт, письмових та усних доповідей на тематику громадянської компетентності.

2. Аналіз поведінки в різних ситуаціях. Спостереження за учнями під час взаємодії в групі, прийняття рішень та вирішення конфліктів може допомогти в оцінці їхньої громадянської компетентності.

3. Проектна діяльність і самостійна робота. Оцінка результатів проектних робіт та інших форм самостійної діяльності дітей у галузі громадянської освіти дозволяє оцінити їх здатність до творчого та самостійного мислення.

4. Портфоліо. Використання портфоліо як інструменту для збереження та відображення досягнень вихованців у процесі формування громадянської компетентності дозволяє проводити більш глибокий та комплексний аналіз їхнього розвитку.

5. Застосування різноманітних методів та форм контролю. Комбінування різних методів контролю (тестування, практичні завдання, групові проєкти тощо) дозволяє отримати повніше уявлення про громадянську компетентність дітей різних вікових груп.

Контроль і оцінювання результатів формування громадянської компетентності дітей різних вікових груп є важливою складовою педагогічної практики. Ефективне визначення та аналіз отриманих результатів дозволяє педагогам адекватно коригувати навчальний процес та забезпечувати якісну підготовку вихованців до активного громадянського життя.

Формування громадянської компетентності у дорослих є так само важливою, як і у дітей, оскільки вона є основою для побудови стійкого, демократичного та розвиненого суспільства. Незалежно від віку, громадянська компетентність дозволяє людям розуміти свої права та обов'язки, брати участь в громадському житті, дотримуватися принципів толерантності, взаємоповаги та взаємодії з іншими членами суспільства [3].

Важливо формувати громадянську компетентність у дорослих з декількох причин:

Активна участь в житті суспільства – громадянська компетентність відкриває можливості для дорослих брати участь у прийнятті рішень, голосуванні, виражанні своєї думки та внесенні вагомого вкладу в розвиток громадськості.

Збереження демократії – громадянський активізм дорослих сприяє збереженню та зміцненню демократичних цінностей у суспільстві, запобігаючи авторитаризму та порушенням прав людини.

Конструктивність вирішення конфліктів – люди з розвинутою громадянською компетентністю вміють ефективно вирішувати конфлікти, встановлювати діалог та досягати консенсусу, що сприяє стабільності в суспільстві.

Підтримка прав людини – дорослі з громадянською компетентністю відчувають відповідальність за дотримання прав людини та захист уразливих груп населення.

Громадська взаємодія і толерантність – формування громадянської компетентності в дорослих сприяє створенню

гармонійної громадської взаємодії та розвитку толерантності до різних точок зору та культур.

Отже, формування громадянської компетентності у дорослих є дуже важливим для забезпечення сталого розвитку суспільства, зміцнення демократії та підтримки громадських цінностей і принципів. Відповідальність, активна участь у громадському житті та розвинуте критичне мислення в дорослих визначають якість життя в сучасному світі і сприяють створенню сприятливого середовища для самореалізації кожної особи та розвитку громадськості в цілому [4].

Список використаної літератури

1. Белкіна К.П. Формування громадянської компетентності в сучасних умовах: підходи та методи. - Київ: Видавництво "Наука", 2023. - 240 с.

2. Горбатенко І.С. Громадянська компетентність як складова освіти: теорія і практика виховання. - Львів: Світ, 2020. - 176 с.

3. Лисенко О.В. Технології формування громадянської компетентності учнів у позашкільних навчальних закладах. – Харків: Планета освіти, 2018. – 128 с.

4. Соколова Н.М. Педагогічні стратегії формування громадянської компетентності у молодшого школяра. – Дніпро: Універсум, 2021. – 184 с.

Васькіна Наталія Петрівна,

вихователь Обласного наукового ліцею
в м. Рівне Рівненської обласної ради

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Нині ми живемо в один із найскладніших періодів за час незалежності України. Наше повсякденне життя змінила війна. Складні обставини вимагають консолідації та згуртованості всіх членів суспільства. Особлива надія покладається на молоде покоління. Усе, що відбувається зараз – виклик для школи, для вчителів та учнів. В умовах повномасштабної війни, яку розв'язала рф проти України, питання громадянського виховання дітей та

молоді в Україні набуло особливої актуальності. Громадянське виховання не можна відкладати на потім, адже в умовах війни та в післявоєнний період Україна потребує та потребуватиме величезних зусиль, щоб перемогти духовно, ментально, інформаційно, а також утверджувати свою цивілізаційну перемогу завдяки високому рівню моральності, освіченості, національної свідомості українських громадян, особливо молодого покоління.

Сьогодні вимагає від кожної людини бути справжнім громадянином своєї держави, здатним швидко і всебічно аналізувати зовнішні зміни, адекватно реагувати на них, поважати закони країни, права інших людей, бути патріотом, шанувати національну історію, культуру, мову, традиції, відповідально ставитись до прав і обов'язків, прагнути до демократії, мати активну громадянську позицію.

Мета громадянського виховання – сформувати свідомого громадянина-патріота, тобто людину, якій притаманні особистісні якості й риси характеру, спосіб мислення, вчинки та поведінка, спрямовані на розвиток демократичного громадянського суспільства в Україні.

Основними завданнями громадянського виховання є:

- виховання в учнів громадянської позиції, збереження і пропаганда історико-культурної спадщини українського народу, посилення військово-патріотичного виховання молоді, формування готовності до захисту Вітчизни;

- виховання поваги та любові до української мови (однієї з найдавніших, якою розмовляли київські князі), до національно-державних символів: Герба, Прапора, Гімну, Конституції України;

- формування національно-державницького світогляду всіх українців (єдина держава, єдина нація, єдина державна мова);

- формування моральних якостей особистості, культури поведінки, бережливого ставлення до природи, мотивації до праці.

- виховання розвиненої правосвідомості – усвідомлення своїх прав, свобод, обов'язків.

Громадянське виховання в сучасному виховному процесі має надзвичайно важливе значення. Повноцінне формування особистості не може позитивно реалізовуватися без громадянської

основи. Сьогодні як ніколи важливо спрямовувати дітей і молодь на вибір громадянсько-національних ідеалів та ціннісних орієнтацій у їхньому житті. Всебічне виховання підростаючої особистості в наш час не має сенсу без громадянського компонента.

У Концепції громадянського виховання особистості підкреслюється, що весь освітній процес у закладах освіти має бути насичений різними аспектами громадянського виховання.

Ідеї громадянського виховання завжди були актуальними для педагогічної еліти України. Такі відомі українські діячі, як В. Антонович, М. Драгоманов, М. Грушевський, С. Русова, І. Огієнко, Г. Ващенко, Б. Грінченко, В. Сухомлинський та багато інших, звертали увагу у своїх роботах на особливе значення формування громадянської свідомості підростаючої особистості.

Наукові праці І. Бега, М. Боришевського, П. Вербицької, О. Вишневського, Н. Дерев'яненко, П. Ігнатенко, С. Зябревої, О. Киричука, І. Кучинської, О. Пометун, О. Сухомлинської, Б. Ступарика, І. Тараненко, І. Чорної та інших дослідників підтверджують суспільно-політичну значущість громадянського виховання як пріоритетного напрямку реалізації виховних цілей Української держави.

Під громадянською компетентністю розуміємо сукупність знань і досвіду у громадянсько-суспільній діяльності. Формування громадянської компетентності у сучасному змісті шкільної освіти має на меті сприяти формуванню системи демократичної громадянської освіти в Україні завдяки поширенню європейського досвіду, наближати Україну до європейського освітнього, соціально-політичного, економічного і правового простору, слугувати набуттю нею європейської культурної ідентичності. [2]

У процесі навчально-виховної діяльності в учнів формуються такі складники громадянської компетентності людини:

– громадянські знання, на основі яких формуються уявлення про форми і способи життя, реалізації потреб, інтересів особистості в політичному, правовому, економічному, соціальному та культурному просторі демократичної держави взагалі, та української зокрема;

– громадянські вміння та досвід участі в соціально-політичному житті суспільства і практичного застосування знань;

– громадянські чесноти – норми, установки, цінності й якості, притаманні громадянину демократичного суспільства.

Для успішного формування громадянської компетентності в учнівства, необхідна системна робота, яка передбачає забезпечення гармонійного співвідношення різних напрямів, засобів, методів виховання учнів у процесі навчання і позакласної діяльності.

Усі виховні заходи повинні носити максимально пізнавально-розвивальний і в той же час цікавий характер, в основі яких має бути:

- глибоке вивчення історії України;
- вивчення історії української державності;
- повага та любов до рідної мови, вивчення традицій і звичаїв українського народу;
- історія створення та значення державних символів України;
- знання історії створення і прийняття, знання і повага до змісту і значення Конституції України;
- розуміння ролі Збройних Сил України в захисті суверенітету та незалежності держави, повага до Збройних Сил України;
- протидія спробам держави-агресора і окупанта чинити вплив на інформаційну, освітню, культурну сфери нашої держави;
- спростування та протистояння дезінформації ворожої пропаганди;
- волонтерство та милосердя;
- розвиток України як європейської держави у воєнний та післявоєнний час;
- розуміння значущості вступу України до Європейського Союзу і НАТО.

Головним завданням, яке стоїть сьогодні перед вихованням, є формування громадянина та справжнього патріота України. Нова українська школа має виховати дитину, яка володіє якостями, притаманними громадянам демократичного суспільства, готова робити свідомий вибір та нести відповідальність за нього. Уся виховна педагогічна діяльність має сприяти розвитку, розширенню світогляду, підвищенню патріотичних почуттів, бажанню здобувати знання європейського рівня, формуванню прагнення до захисту

суверенітету і незалежності держави, щоб після закінчення війни активно взяти участь у відбудові та розбудові Батьківщини.

Список використаної літератури

1. Бех І. Патріотичне виховання дітей та молоді / І. Бех, К. Чорна // Позашкілля. – 2011. №10. – С. 9-16.

2. Пометун О.І. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки / О.І. Пометун // Вісник програм шкільних обмінів 2005. – N 23. – С. 18.

Гаврилюк Любов Дмитрівна,

заступник директора з навчально-виховної роботи,
учитель історії та правознавства гімназії № 4

Шепетівської міської ради Хмельницької області,

м. Шепетівка

РОЛЬ ДЕМОКРАТИЧНОГО ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

«Громадянське суспільство – суспільство, створивши яке, громадянин усвідомлює, що не він має служити державі, а держава – йому».

Євген Головаха

Одним із найактуальніших завдань сучасної освіти і виховання в Україні є створення умов для формування людини-громадянина, для якої демократичне громадянське суспільство є осередком для розкриття її творчих можливостей, задоволення особистих та суспільних інтересів. Це може забезпечити система громадянської освіти, що має на меті підготовку молоді до активної участі в житті демократичного суспільства і формування її громадянської компетентності [1]. Визначальною рисою людини-громадянина має бути громадянськість. Громадянськість – це готовність людини реалізувати свої права та обов'язки, поважати права і свободи інших громадян, розуміти відповідальність перед суспільством і державою за свої вчинки [2].

Усі люди живуть у суспільстві, але всі вони неоднаковою мірою залучені до нього. У житті однієї людини спілкування з іншими людьми посідає набагато важливіше місце, ніж у житті іншої. Громадян, які з власної ініціативи беруть участь у загальних для спільноти заходах, спрямованих на вирішення проблем усієї спільноти називають соціально активними. Соціальна активність, як сукупність форм людської діяльності, яка свідомо орієнтована на вирішення певних завдань, займає у громадянському суспільстві важливе місце. Соціально активні люди прагнуть змінити, перетворити або ж зберегти чи зміцнити певний існуючий соціальний лад. Як же вплинути на сучасне молоде покоління, щоб вони були не пасивними а соціально активними громадянами нашої держави? Насамперед через складники громадянської компетентності, які мають формуватися ще у школі. В нашому закладі, одночасно з поглибленням знань та ціннісної, насамперед морально-етичної, складових громадянської компетентності, наголос ще зроблений і на соціальну складову, що забезпечує учнів знаннями і навичками, які необхідні для участі у житті класу, школи, громади (співпраця, співробітництво, комунікації, повага до інших, толерантність, права та обов'язки, плюралізм, розв'язання конфліктів, громадянське суспільство).

Потреба у формуванні громадянської компетентності визнається суспільством і державою як одне з найголовніших завдань сучасної освіти та нової української школи. Метою формування громадянської компетентності є: надання молодому поколінню знань про світові демократичні здобутки та особливості становлення демократії в Україні; формування мотивації та основних вмінь, необхідних для відповідальної участі у громадсько-політичних процесах, критично-конструктивне ставлення молоді до життя суспільства; сприяння становленню активної позиції громадян щодо реалізації ідеалів і цінностей демократії в Україні; створення умов щодо набуття учнями досвіду громадянської дії, демократичної поведінки та комунікативної взаємодії. Насамперед, це знання, на основі яких формуються уявлення про форми і способи життя і реалізації потреб і інтересів особистості в політичному, правовому, економічному, соціальному та культурному просторі демократичної держави взагалі, та

української зокрема. Великої уваги потрібно приділяти формуванню громадянських умінь та досвіду участі в соціально-політичному житті суспільства і практичного застосування набутих знань. Кожен має дотримуватися громадянських чеснот, як норм, установок, цінностей та якостей, притаманних громадянину демократичного суспільства. У демократичному суспільстві існує чимало способів соціальної активності. Реалізувати це право може кожен за власним бажанням, але якщо у громадянина буде «неусвідомлена» громадянська компетентність, то він й не буде відчувати бажання приймати участь у соціальному житті суспільства.

Свідомий громадянин розуміє поняття «патріотизм», пошановує національну історію, культуру, мову, звичаї та традиції. У нього завжди присутні відчуття власної гідності, він поважає права людини і свободу особистості. Громадянською цінністю є повага до законів, а також свідоме ставлення до обов'язків і відповідальність за власні вчинки та поведінку. Соціально активні громадяни завжди прагнуть до справедливості, демократії та рівноправності, вони є толерантними [2]. Навколишній світ вони сприймають як багатоманітний, але при цьому мають активну та відповідальну громадянську поведінку і позицію. Основою відповідального ставлення до громадянської компетентності є повага до прав людини. Саме вона передбачає також бажання брати участь у демократичному ухваленні рішень на всіх рівнях, підтримання соціальної та культурної різноманітності, гендерної рівності, соціальної згуртованості, готовності поважати приватність інших людей та брати на себе відповідальність за навколишнє середовище.

Громадянська компетентність тісно переплітається з соціальною компетентністю. Людина, якій притаманні ці компетентності здатна до співробітництва в групі та команді. Вона буде вміти адаптуватись в будь-якій ситуації, їй буде легко визначати особисті цілі та виконувати різні ролі й функції в колективі, планувати, розробляти й реалізувати соціальні проекти індивідуальних і колективних дій, визначати й реалізувати комунікації в залежності від обставин, підтримувати взаємини, розв'язувати проблеми в різних життєвих ситуаціях[3]. Кожна

людина усвідомлює механізми функціонування соціальної сфери життя громадянського суспільства та свою роль у ньому, намагається здійснювати активну діяльність щодо перетворення соціальної дійсності, готова самостійно приймати рішення й відповідати за їх наслідки, виявляє співчуття до оточуючих і піклується про довкілля. Соціальна компетентність стосується сфери відносин громадянина з іншими людьми, які є не лише представниками певної соціальної спільноти, а й громадянами України, членами громадянського суспільства. Таким чином, соціальна компетентність взаємопов'язана із громадянською компетентністю особистості [4].

Громадянське суспільство, сформоване на основі громадянських цінностей, – це сфера спілкування, взаємодії, спонтанної самоорганізації та самоврядування вільних індивідів на основі добровільно сформованих асоціацій, захищена відповідними законами від прямого втручання й регламентації з боку держави. Концепція громадянського суспільства сформувалася на початку Нового часу як усвідомлення необхідності, що перехід суспільства до нового якісного стану влаштовуватиме більшість його членів. Громадянське суспільство – це така форма організації суспільства, де існують неконтрольовані державою розвинені політичні, правові, економічні й культурні відносини між окремими індивідами. У ньому безперешкодно виникають різноманітні громадські рухи, діють приватні установи, розвивається громадське життя. Громадянське суспільство створює умови для передачі значної кількості державних функцій органам місцевого самоврядування. Саме воно є основою для формування правової держави й саме розвивається в її умовах. Рівновага між громадянським суспільством і державою відіграє роль одного з головних чинників стабільного демократичного розвитку країни. [3]

Виховати в учня громадянську компетентність означає сформувати в нього комплекс особистісних якостей і рис характеру, що є основою специфічного способу мислення та спонукальною силою повсякденних дій, вчинків, поведінки. Це патріотична самосвідомість, громадянська відповідальність і мужність, готовність трудитися для розвитку держави, захищати її, підносити міжнародний авторитет. Це повага до батьків, свого родоводу,

традицій та історії рідного народу, усвідомлення своєї незалежності як його представника, спадкоємця й наступника. Це дисциплінованість, працьовитість, завзятість, творчість, почуття дбайливого господаря своєї землі, піклування про її природу, екологію. Ці та інші якості й риси формуються в процесі засвоєння учнями духовних надбань рідного народу, цілеспрямованого національного виховання як системи ідей, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної політики українського народу, спрямованих на організацію життєдіяльності підростаючих поколінь, виховання їх в душі природно-історичного розвитку матеріальної і духовної культури нації.

Список використаної літератури

1. Громадянська освіта / упоряд. Гісем О.О., Мартинюк О.О. – Х.: Вид. група «Ранок», 2018, ст. 45-56

2. Пометун О.І. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки / О.І. Пометун // Вісник програм шкільних обмінів. – 2005. – № 23. – С. 5-7.

3. Формування громадянської компетентності
https://www.google.com.ua/search?q=громадянська+компетентність+та+її+поль&sxsrf=APwXEdc6emsKkr5H2KsLgyBjh3C-LBgjIw%3A1681213660984&ei=3Eg1ZMfcO4T9qwGOyZTgBg&ved=0ahUKEwjHurf44KH-AhWE_ioKHY4kBWwQ4dUDCA4&uact=5&oq=громадянська+компетентність+та+її+поль&gs_lcp=Cgxnd3Mtd2l6LXNlcnAQAzIFCCEQoAEyBQghEKABMgUIIRCgATIFCCEQoAE6CggAEecQ1gQQsAM6CggAEIoFELADEEM6BQgAEIAEOgcIABCKBRBDOgYIABAWEb46CAghEBYQHhAdOgcIIRCgARAKSgQIQRgAUKMFWKovYLE1aAFwAXgAgAGaAYgB1AuSAQQwLjExmAEEAoAEBYAEKwAEB&sclicent=gws-wiz-serp

4. Освіта на основі життєвих навичок
<http://dlse.multycourse.com.ua/ua/page/15/53>

Гадинко Олександр Олександрович,
вчитель історії
Красноільського ліцею № 3, м. Сторожинець

МЕТОДИЧНА РОБОТА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЯК ВАЖЛИВА ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ ЙОГО ДІЯЛЬНОСТІ

Науково-методична робота є важливою складовою освітнього процесу і спрямована на підвищення соціально-гуманітарної та профільної підготовки здобувачів повної загальної середньої освіти на основі комплексного підходу задля вдосконалення змісту, організації й методів навчання. Як відомо до методичної роботи в закладах освіти відносяться такі форми роботи як методичні об'єднання, теоретичний семінар, семінар-практикум, тренінг, майстер-клас, огляд-конкурс, творчий звіт, ярмарок педагогічних ідей. Ми розглянемо лише декілька таких складових, найбільш притаманних закладу загальної середньої освіти.

Як правило в методичних кабінетах закладів загальної середньої освіти збирають кращі зразки тематичних та поурочних планів, методичні розробки класних годин, розробки складних тем навчальних програм, зразки художньої й технічної творчості учнів, саморобні прилади, матеріали з узагальнення досвіду освітньої роботи кращих педагогів.

Зважаючи на постійну реформу системи освіти, у тому числі й повної загальної середньої освіти слід наголосити на постійну її актуальність, важливість та необхідність збереження не лише набутих напрацювань, а й впровадження нових її наратив. Будь-який заклад освіти керується такими основними нормативами та документами про освіту як Закони України («Про освіту» 2017 р., «Про повну загальну середню освіту» 2020 р., «Про позашкільну освіту» 2000 р. та ін.), положення, накази профільних міністерств та відомств, підвідомчих їх структур [7; 8; 9].

Методична робота вивчалась, практикувалась і впроваджувалась у систему освіти завжди. Це може бути і підвищення кваліфікації, педагогічні компетентності, педагогічна майстерність учителів, надання практичної допомоги з методики навчання та виховання учнів, подолання труднощів у процесі

навчання та виховання, взаємозв'язок науки та практики, безперервність освітнього процесу, підвищення педагогічної кваліфікації. Сучасні освітні цілі зумовлюють необхідність осмислення не лише методичної, яка спрямована на вдосконалення різних методик, а й науково-методичної роботи. Ці поняття суттєво відрізняються між собою. Науково-методична робота спрямовується на вдосконалення методик навчання та виховання учнів. Сьогодні вчителі та діти є партнерами у пізнавальній діяльності, а суть освіти повинна стати рушієм особистісного розвитку дитини. Отож, сучасна методична робота за своєю суттю, змістом і характером роботи є науково-методичною, позаяк в основі її взаємодії є наука та практика, яка забезпечує постійний професійний розвиток педагогічних і управлінських кадрів, створює передумови супроводу освітніх практик та інновацій, застосовуючи такі наукові методи, як узагальнення, аналіз, та порівняння.

Під час планування методичної роботи педагогів керівники закладів освіти освоюють та практикують як традиційні (колективні та індивідуальні), так і нетрадиційні форми організації роботи. Усе залежить від поставленої мети й завдань роботи. Колективні форми методичної роботи використовують із метою вироблення єдиного підходу до розв'язання поставлених завдань, аналізу результатів колективної діяльності, обговорення актуальних питань організації освітнього процесу, вивчення і поширення кращого педагогічного досвіду. Як правило, до колективних форм методичної роботи відносять такі форми, як педагогічна рада, методична рада, методичні об'єднання, творчі міжпредметні групи, засідання творчих майстерень педагогів. До таких форм роботи можуть ще відноситися семінари-практикуми, педагогічні читання, науково-практичні конференції, педагогічні виставки, конкурси, вернісажі. Це не повний перелік. Для закладу обираються ті методи, які притаманні його роботі, педагогічному колективу та учням.

Індивідуальні форми методичної роботи використовують для виконання конкретних завдань педагогічних працівників. Їх вибір залежить від рівня педагогічної та фахової освіти, професійної компетентності, специфіки діяльності, індивідуальних можливостей та професійних характеристик педагогічних працівників. До

індивідуальних форм методичної роботи відносяться наставництво, консультації, стажування, стаціонарна самоосвіта вчителя, індивідуальна методична допомога, яка передбачає системне вивчення та аналіз роботи кращих вчителів-предметників, класних керівників. Під час ведення індивідуальної методичної роботи педагогічним працівникам слід надавати допомогу у виборі форм та методів навчання і виховання учнів, удосконалення методики проведення навчальних занять і позакласних заходів, при підготовці проведення персональних відкритих уроків, надання методичних консультацій. Дуже важливим у методичній роботі педагогічних працівників є розробка методичних рекомендацій, дидактичних матеріалів, вивчення та узагальнення передового досвіду роботи кращих педагогічних працівників [1; 2; 3].

Надання допомоги вчителю в роботі, підтримка його самоосвіти є важливою сходинкою педагогічного росту працівника. Особливо вагомим у роботі вчителя є підготовка доповідей, які він може підготувати, виступи на конференціях профільного фаху чи педагогічних читаннях. Свій досвід учитель може запровадити в освітній процес, а одержані результати наукових досліджень, упроваджених педагогічних інноваційних технік представити на розсуд педагогічного колективу чи шкільної методичної ради, продовжити власні педагогічні напрацювання. Такими розробками можуть бути власні історико-географічні дослідження, етнографічні спостереження і збирання предметів, і подальше їх збереження в музеї, вивчення архівних даних, проведення археологічних розвідок. Усе ці опрацьовані матеріали можна спробувати частково впровадити у свою педагогічну роботу, окреслити власні методичні настанови, спромогтися опублікувати матеріали в якихось профільних фахових та спеціалізованих виданнях [4; 5; 6].

Отож, на засіданні методичної ради, який є колективним громадським професійним органом і який поєднує на добровільній основі педагогів, членів педагогічного колективу закладу, здійснює керівництво методичною роботою можна виносити власні педагогічні напрацювання. Вони можуть бути проведені у формі таких методичних заходів як лекції, семінари, засідання круглого столу, відвідування відкритих занять, співбесіди і консультації вчителів-предметників. За таких умов створюється школа

педагогічної майстерності. Тут об'єднуються педагоги із високою творчою активністю, які володіють необхідними практичними вміннями та навичками, певними педагогічними технологіями. На засіданні методичного практикуму вчителів-предметників педагогічні працівники школи можуть поповнити теоретичні знання з основ дидактики та методики викладання предметів, ознайомитись з надбаннями сучасної педагогіки. Учителі можуть також об'єднуватися в так звані творчі групи, які об'єднують педагогів за обраною фаховою та методичною проблемою, над якою вони працюють. Ці творчі групи є однією з групових форм діяльності педагогічних працівників у системі загальної методичної роботи всіх закладів освіти, у тому числі і загальної середньої. Під час проведення методичної роботи у закладі освіти слід реагувати на всі методичні зміни, які відбуваються у цій освітній галузі, профільних предметах, перебудовувати в разі потреби ті чи інші методики навчання та виховання, хоча суть та зміст їх незмінний, лише форми й методи роботи, які впливають на хід практичної частини роботи. Нові методичні рекомендації, роз'яснення навчального, виховного або практичного характеру з певної теми, розділу або навчальної дисципліни, роду практичної діяльності можуть бути інноваційною методикою виконання окремих завдань та заходів освітнього процесу. Сьогодні методичною роботою в школі займається міжпредметне методичне об'єднання вчителів. Керує роботою цього об'єднання голова, якого обирають члени цього методичного об'єднання. Ним може бути провідний учитель-фахівець із багаторічним стажем і досвідом роботи. Він планує і організовує діяльність методичного об'єднання протягом навчального року. Під час роботи цього професійного об'єднання вчителів, як правило, створюється методична комісія.

Це основний методичний орган, діяльність якого безпосередньо впливає на підвищення якості навчання і виховання учнів, ефективність застосування сучасних форм і методів навчання, сприяє професійному росту і методичній майстерності педагогічних працівників, упровадженню досягнень педагогічної майстерності. З метою організаційно-методичного супроводження роботи вчителя у школі створюється і працює методичне об'єднання профільних вчителів. Тут педагогічні працівники

проявляють свій талант за допомогою різних засобів виконання освітніх навчальних програм, їх засвоєння учнями, реалізують інші освітні завдання, метою яких є навчання й виховання учнів, особистостей, підготовлених до дорослого життя, що є важливою складовою Нової української школи [10].

Педагогічна діяльність учителя – це персональний, багатогранний і багатоплановий вид педагогічної діяльності, пов'язаний з навчанням і вихованням дітей, які, як рівноправні учасники освітнього процесу, є об'єктами цілеспрямованого виховного процесу з одного боку, суб'єктами пізнання та освоєння навчальних дисциплін з іншого. При цьому і вчителі, і діти освоюють нові педагогічні техніки та прийоми. Це є комплекс умінь і засобів, які використовує вчитель для найповнішого досягнення цілей своєї діяльності, які допомагають йому краще виразити себе, добитися якнайкращих результатів. Для цього педагогічний працівник враховує у своїй освітній роботі найкращі методичні рекомендації, зауваження та побажання. Така методична допомога суттєво впливає на педагогічну діяльність учителя, його становлення, формує його життєве кредо та настанови. Саме педагог як творча людина повинна працювати не лише за усталеними методиками, а й прагнути до освоєння нових педагогічних інновацій, які вимагають нового стилю і характеру роботи.

Творча людина – це насамперед особистість, яка володіє високим рівнем знань, умінь та навичок, протягом усього свого життя займається самоосвітою, прагне до кращого. Саме творчість, як вагома та успішна складова роботи вчителя, спрямована на створення якісно нових духовних і матеріальних цінностей. Ними можуть бути наукові суспільно корисні відкриття, інженерно-технологічні інновації чи нові твори мистецтва. У папіці шкільного предметного методичного об'єднання вчителів має бути не лише нормативно-правові документи, план роботи, кращі зразки педагогічної майстерності працівників, а й різноманітні методичні матеріали, які містять вказівки, роз'яснення, виконання яких має сприяти ефективному освоєнню навчальної програми. До основних засобів освоєння освітніх програм відносяться різнопрофільні посібники, підручники та методичні вказівки. Саме вони є

основними засобами оволодіння навчальними предметами. Методичні вказівки є свого роду практичними рекомендаціями, призначеними для допомоги педагогам із метою практичного застосування та зведення акценту на методику викладання предмета. Методична робота як вчителя, так і творчої групи працівників, об'єднання – це насамперед цілісна система дій та заходів, спрямованих на підвищення кваліфікації, професійної майстерності кожного педагогічного працівника, розвиток творчого потенціалу всього педагогічного колективу конкретного закладу освіти, досягнення позитивних результатів навчально-виховного процесу всіх учасників освітнього процесу. Уся робота шкільного методичного об'єднання оформляється матеріалами педагогів та відповідними протоколами.

Метою організації роботи методичного об'єднання є сприяння професійному вдосконаленню особистості педагогічного працівника, стимулювання творчості класного керівника, який постійно веде пошуки шляхів збагачення і розвитку змісту, форм і методів освітньої роботи. Для цього педагогічний працівник може вдаватися до методичних розробок. У них він розкриває форми, засоби, методи навчання, елементи сучасних педагогічних технологій стосовно конкретної теми заняття, теми навчальної програми, викладання курсу в цілому. Така методична розробка може бути як індивідуальною, так і колективною. Що є важливим у використанні в роботі таких розробок – це схвалення її використання чи часткове впровадження в освітній процес на засіданні методичної ради, об'єднання, педагогічної ради закладу освіти, враховуючи всі рекомендації освітніх галузевих установ та профільних спеціалістів. Сама діяльність учителя в процесі викладання охоплює планування його роботи (тематичне й поурочне), організацію навчальної роботи та її результат, формування освітньої траєкторії, яка формується протягом навчального року і є підсумком педагогічної діяльності працівника впродовж цього часу. Варто наголосити, що вчитель протягом своєї педагогічної діяльності використовує та впроваджує нові методи науково-педагогічного дослідження, прокладає шлях вивчення й опанування нових і, водночас, складних психолого-педагогічних методик, у ході застосування яких відбувається формування

педагога як особистості, встановлення об'єктивної закономірності виховання і навчання учнів. Учитель навчає своїх учнів, передає їм певні знання про навчальний предмет, а головне – про життя.

Отож, методична робота колись і сьогодні – це цілісна педагогічна система, яка розвивається і забезпечує професійний розвиток педагогів, здійснює супровід освітніх практик, закладів освіти, інноваційних технологій, сприяє розвитку системи освіти в цілому. На сьогоднішній день узагальнений та класифікований чималий досвід організації та управління методичною роботою в школі. Кожен заклад освіти обирає або створює власну систему науково-методичної роботи, орієнтуючись як на наукові дослідження, так і на досвід своїх колег.

Список використаної літератури

1. Анучкін С.М., Омельченко І.А. Шкільний музей: Методичні рекомендації. – Чернівці, 2007. – 47с.

2. Гадинко О.О. Методика ведення пошуково-дослідницької роботи з етнографії в шкільних краєзнавчих музеях (Методичні рекомендації). – Сторожинець, 2007 – 34с.

3. Струнка М.Л. Організація пошукової роботи з етнографії у шкільних краєзнавчих музеях (Методичні рекомендації). – К.: «Радянська школа», 1989. – 40с.

4. Сторожинець: обличчя міста. – К.: ДНВП «КАРТОГРАФІЯ». – 2007

5. Гадинко О.О. Місто Сторожинець: культова мозаїка населеного пункту у давнину // Кожолянківські читання: збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції, м. Чернівці, 14 червня, 2023р. / Чернівці. – 2023. – С. 63-67.

6. Демченко В., Гадинко О. До питання про походження міста Сторожинець // Буковинський історико-етнографічний вісник. – Чернівці: Місто, 2000. – Вип. 2. – С.66-68.

7. Про позашкільну освіту: Закон України від 22 червня 2000 р. № 1841-III.

8. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017р. № 2145-VIII.

9. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16 січня 2020р. № 463-IX.

10. Концепція Нової української школи, ухвалена рішенням колегії МОН від 27.10.2016р. – 40 с.

Гадинко Олександр Олександрович,
вчитель історії
Красноільського ліцею № 3, м. Сторожинець

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ОСВІТИ ЯК ВАЖЛИВА УМОВА ТА НАПРЯМ ІННОВАЦІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА

Сьогодні метою професійної педагогічної діяльності залишається виховання особистості, її гармонійний розвиток, професійне становлення, взаємозв'язок із суспільством. Будь-якою метою педагогічної діяльності є залучення людини до роботи в соціумі, до пізнання духовної та матеріальної культури, спілкування. При цьому сучасний педагогічний працівник має бути добре обізнаний не лише за фахом, а й володіти багатьма галузями суміжних/споріднених дисциплін, певними рівнями професійного розвитку. Їх на сьогодні, як відомо, вже нараховується близько десяти [9]. Це дозволяє педагогу продемонструвати вільне володіння системою навчальних та виховних умінь і навичок. Саме так можна успішно здійснювати освітню діяльність [2; 3].

У процесі формування сучасної освіти проблемними завданнями завжди були й надалі залишаються формування педагогічної компетенції вчителя, його професійний розвиток та кар'єра, фінансова та професійна мотивація, трудова дисципліна, трудомісткість професії, гідна оплата праці, зацікавленість всіх сторін педагогічного процесу, важливість для суспільства та держави.

Важливим у розвитку освіти є відповідне фінансування всіх її галузей, гідне ставлення до неї, виховання справжнього освіченого педагога і патріота своєї країни, народу, вихователя підростаючої генерації, яка буде рівнятися на старше покоління. Обов'язком вчителя є надання учням допомоги в освоєні матеріалу, набуті знань, умінь та навичок, заохочення дітей до навчання, розкриття здібностей та талантів учнів/вихованців. Саме це і є основою педагогічної діяльності всіх учасників освітнього процесу. Зміст професійної діяльності полягає у навчанні, вихованні і розвитку учнів різних закладів освіти, дітей різного віку. Професійна робота

вчителя проявляється якраз у процесі навчання та виховання молодого покоління [5; 6].

З метою якісної підготовки педагогів, наповнення ринку праці новими фахівцями розроблений професійний стандарт учителя, який не лише суворо регламентує педагогічну діяльність працівника, а й установлює умови закінчення закладу вищої освіти майбутнім випускником, умови праці та допуск до роботи, набуття стажу роботи, професійного становлення та розвитку у процесі педагогічної діяльності. Професійний стандарт вчителя чітко визначає орієнтири професійного розвитку працівника. Особисті якості та педагогічні здібності проявляються у роботі з дітьми, мотивації, отримання задоволення від спілкування [7, с. 9-10], [8, с. 54-55].

У педагогічній роботі треба мати нахил до спілкування з дітьми, любити та поважати їх, тримати дисципліну і порядок, бути чесним і справедливим, авторитетним та порядним. Саме особисті якості працівника можуть зіграти вирішальну роль у професійному становленні педагога. Усе своє життя педагог займається саморозвитком, удосконаленням рівня своєї професійної освіти, набуває все нові і нові компетенції, знання, уміння та навички, які використовуються у професійній діяльності [1; 4].

Критеріями педагогічної майстерності педагогічного працівника виступають такі ознаки як гуманність, науковість, педагогічна доцільність, результативність, демократичність, творчість, оригінальність. Ці ознаки базуються на високому фаховому рівні педагога, його загальній культурі та, безперечно, педагогічному досвіді. Якраз їх виконання є вирішальною умовою становлення та розвитку освіти, формування освіченого та грамотного працівника будь-якої професії. Здобуті позитивні результати навчання становлять професійні компетентності людини, дозволяють їй виконувати роботу, реалізовувати свій фах та здібності. Після закінчення закладу вищої освіти вчитель продовжує здійснювати та удосконалювати власну професійну кваліфікацію[9, с. 95-97], [10, с. 234-235].

Професійний стандарт учителя/викладача будь-якого закладу освіти складає власну скриньку професійних компетентностей, які реалізуються протягом усього життя. Сучасний педагог має бути

розумним і здатним зрозуміти оточуючих, сучасним і харизматичним, справедливим і шанованим. Педагог повинен любити і цінити дітей, бути ерудованим і вимогливим. Дуже важливою при цьому є думка не лише керівництва навчального закладу, а й самих учнів/вихованців, їх батьків. Учитель має бути також професіоналом, патріотом і гуманістом у своїй діяльності.

Ціллю професійної педагогічної діяльності є дитина, її навчання та виховання, спілкування з нею, культура поведінки, моральні цінності. Формування особистості, її виховання, навчання, надання освіти є визначальною основою педагогіки, основними критеріями діяльності будь-якого закладу освіти.

Предметом та змістом роботи освітніх установ є освітня діяльність закладу, закономірності, зміст і форми педагогічної роботи, можливе прогнозування результатів діяльності педагогічного процесу. Саме під час освітнього процесу формується і розвивається особистість, яка не лише набуває знання та нагромаджує досвід, а й ділиться ним з іншими фахівцями на роботі, під час проведення різного роду конференцій, семінарів, тренінгів, лекцій, вебінарів тощо [8, с. 78-80].

Комунікативна взаємодія вчителя зі студентами, учнями, батьками, колегами по роботі спрямована на встановлення сприятливого психологічного клімату, оптимізацію стосунків між усіма учасниками освітнього процесу, налаштування відповідного педагогічного взаємодіяння [2; 4].

Характеризуючи теперішній освітній процес і становлення сучасного педагога слід зробити декілька висновків.

Сучасні заклади вищої освіти мають бути модераторами суспільного розвитку, осередками набуття наукових знань та фаху, центрами професійного зростання і виховання молоді, середовищем формування освітнього процесу.

Сучасний заклад освіти призначений для навчання, виховання, розвитку і вдосконалення особистості, є підґрунтям продукування педагогічних ідей, положень та настанов.

Сучасний викладач/учитель повинен мати відповідні фахові здібності, знати методологію науки, володіти методикою викладання предмету, застосовувати свої знання на практиці, знати і зрозуміти психологію педагогічного взаємодіяння.

Майстер педагогічної праці повинен бути цілеспрямованим, рішучим, ініціативним, наполегливим, мати педагогічні й організаторські здібності. Сучасний викладач повинен бути також спостережливим, ввічливим, мислити, мати відповідний педагогічний такт, мову і техніку.

Визначальними складовими педагогічної майстерності вчителя є його професійна спрямованість, професійне знання предмету, методика його викладання та техніка, педагогічні здібності.

Важливим для педагогічного працівника є його професійне зростання, яке відбувається протягом всього життя у сфері його професійної діяльності, набуття навичок і досвіду роботи, які можуть бути основою його успіху та кар'єрного росту. Особисті якості людини, її професійні навички та здібності, любов та вміння працювати з дітьми, отримання професійного задоволення від виконаної роботи і мотивація професійної діяльності, а також відповідне фінансове забезпечення є підвалиною успішного розвитку та становлення сучасного педагогічного працівника. Педагогічна діяльність учителя полягає у керівництві освітнім процесом, розвитку власної особистості. Сучасний вчитель повинен володіти не лише фаховими знаннями, а й вміти працювати в команді, вирішувати проблеми і знаходити творчі рішення, допомагати дітям самостійно отримувати інформацію, підтримувати їх на цьому шляху, готуючи цим самим до самостійного життя.

Список використаної літератури

1. Про позашкільну освіту: Закон України від 22 червня 2000р. № 1841-III.
2. Про вищу освіту: Закон України від 01 липня 2014р. № 1556-VII.
3. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017р. № 2145-VIII.
4. Про фахову передвищу освіту: Закон України від 6 червня 2019р. № 2745-VIII.
5. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16 січня 2020р. № 463-IX.
6. Концепція Нової української школи, ухвалена рішенням колегії МОН від 27.10.2016р. – 40с.

7. Зайченко І. Педагогіка і методика навчання у вищій школі. – К. : Ліра-К, 2018. – 512 с.
8. Пропенко І. Педагогіка. – К. : Фоліо, 2015. – 572с.
9. Томчук М., Томчук С. Педагогіка : навчальний посібник для дистанційного навчання. – К. : Україна, 2007. – 193с.
10. Фіцула М. Педагогіка вищої школи. – К. : Академія, 2014. – 456с.

Гнатюк Вікторія Петрівна,
здобувачка фахової передвищої освіти,
спеціальність 012 Дошкільна освіта
Ярема Олена Петрівна,
викладач-методист,
КЗ ЛОР «Бродівський фаховий педагогічний коледж
імені Маркіяна Шашкевича», м. Броди

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ НУШ

Сучасні реалії диктують педагогам нові виклики. Їхня місія виходить за рамки простого викладання матеріалу. Сьогодні вчителі мають готувати здобувачів освіти до життя в динамічному полікультурному світі, який постійно трансформується. Молоді люди ХХІ століття потребують не лише ґрунтовних знань, а й умінь ними оперувати, здобувати нові й розвивати життєві компетентності, необхідні для успішної самореалізації в особистому, навчальному та професійному плані. Здатність до самоосвіти, критичного мислення, постановки та досягнення цілей, командної роботи, відповідального громадянства та розуміння механізмів функціонування суспільства стають дедалі більш затребуваними. Ключовим інструментом для реалізації цих завдань є компетентнісний підхід до організації навчального процесу, що фокусується на формуванні ключових компетентностей як результату навчання. Однією з них є соціальна та громадянська компетентність.

Навіть у жорстоких умовах війни, яка триває вже понад два роки, Україна не здається і продовжує рухатися вперед, впроваджуючи прогресивні реформи, необхідні для членства в ЄС. При цьому велика увага приділяється освіті та розвитку молодого покоління. Україна прагне, щоб її молодь здобула ґрунтовні знання, володіла різноманітними навичками для самореалізації в сучасному суспільстві та могла гідно конкурувати на світовому ринку праці. Важливою складовою цього процесу є формування у молоді громадянських компетентностей та культури демократії, що дозволить їм успішно інтегруватися в світовий простір.

Громадянська компетентність – це здатність, спроможність людини активно, відповідально й ефективно реалізовувати громадянські права й обов'язки для розвитку демократичного суспільства. Це цінності і ставлення, навички і знання. Саме уроки іноземної мови сприяють розумінню іншомовної культури, поглиблюють розуміння власної, формують толерантне ставлення до думки інших та почуття власної гідності. [1]

Експерти наголошують, що шлях до відповідального активного громадянства лежить не лише через засвоєння знань про політичні та правові інститути. Важливо також розвивати такі навички: чітко формулювати та аргументувати свою позицію, бути впевненим у собі, розуміти та співпереживати іншим, діяти рішуче, але обдумано, а також ефективно співпрацювати з людьми, маючи на увазі повагу до себе та оточуючих. [2]

Формування особистості з активною соціальною та громадянською позицією – ось головна мета вивчення англійської мови в контексті наскрізної змістової лінії «громадянська відповідальність». Така особистість не лише володіє знаннями про принципи та механізми функціонування громади та суспільства, але й вмє ефективно взаємодіяти з представниками інших культур. Реалізація цієї змістової лінії ґрунтується на двох ключових принципах: дитиноцентризмі та концентричному представленні тематичного матеріалу. Це означає, що вивчення матеріалу та залучення до практичної діяльності відбувається послідовно, розширюючи зону пізнання та розвитку дитини від її особистості («Я») до навколишнього світу («Ми», «Школа», «Громада», «Країна», «Світ»).

Метою іншомовної освіти для загальної середньої освіти є формування іншомовної комунікативної компетентності для безпосереднього та опосередкованого міжкультурного спілкування, що забезпечує розвиток інших ключових компетентностей і задоволення різних життєвих потреб дитини. [4]

Навчання за даним підходом, окрім формування знань та навичок у конкретній сфері, фокусується на розвитку «м'яких» компетенцій, які є ключовими для успіху в ХХІ столітті. До них належить ефективна комунікація, емоційний інтелект, командна робота, проблемне мислення, відповідальність. Розвиток «м'яких» навичок робить здобувача освіти адаптивним, гнучким та здатним до самонавчання. Це дозволяє успішно реалізовувати себе в будь-якій сфері діяльності та стати цінним активом для будь-якої компанії.

Викладачі іноземних мов відіграють важливу роль у формуванні особистості, яка щиро любить свою Батьківщину, пишається українським народом і прагне до активної участі в розвитку нашої держави. Англійська мова відіграє виняткову роль у шкільній програмі, адже вона формує комплекс знань, навичок та особистих якостей, необхідних для успішного життя. Вивчення англійської мови на початковій ланці НУШ дає можливість створити ефективне освітнє середовище, яке сприяє постійній комунікації між учасниками навчального процесу, а також стимулює активну участь здобувачів освіти у житті школи та суспільства. [3]

Здобувачі освіти на початковому етапі активно вивчають основи англійської мови через спілкування і це відмінна можливість впровадження цінностей громадянства у формі спілкування. Відтворення ситуацій з реального життя, таких, як вітання, прохання, подяки тощо, допомагає здобувачам освіти засвоювати основні принципи взаємодії та поваги. Вивчення англійської мови в НУШ надає можливість дітям зрозуміти і прийняти різноманітність культур та традицій. Використання матеріалів, які відображають різні аспекти життя та культури інших країн допомагає маленьким громадянам розширити свій світогляд та розуміння світу.

Отже, формування громадянської компетентності на уроках англійської мови є актуальним завданням початкової освіти в умовах НУШ. Громадянська компетентність формується постійно в процесі навчання іноземної мови, незалежно від теми чи змісту завдань. Завдяки цій роботі школярі здобувають знання про права та обов'язки громадянина, формують ціннісні орієнтири, розвивають навички спілкування та співпраці, а також вчаться бути активними учасниками суспільного життя.

Список використаної літератури

1. Карпенко Л.І. Формування громадянських компетентностей на уроках англійської мови. URL: <http://surl.li/rwvx1> (дата звернення 20.03.2024)

2. Лісогор Л.І. Формування громадянської компетентності на уроках англійської мови. URL: <http://surl.li/rwwal> (дата звернення 19.03.2024)

3. Формування громадянської компетентності учнів у процесі вивчення англійської мови / Л. Прокопчук // Громадянська компетентність як ключова у формуванні демократичного суспільства України. Зб. наук. пр. – Хмельницький: Видавництво ХОШПО імені Анатолія Назаренка, 2023. – С. 177-182.

4. Редько В.Г. Тенденції оновлення змісту навчання іноземних мов у закладах вищої та загальної середньої освіти: виклики Нової української школи. URL: <http://surl.li/rwvxj> (дата звернення 21.03.2024).

***Гогольова Ірина Вікторівна,**
вчитель початкових класів гімназії № 178 м. Києва*

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

«Школа має стати місцем, де виховується здорове та компетентне покоління...»

Олена Зеленська

Народження України як вільної демократичної держави, становлення і розвиток громадянського суспільства зумовлюють

необхідність якісної сучасної підготовки здобувачів освіти до життя і діяльності у цьому суспільстві.

Країні необхідна свідома, соціально активна особистість, готова до участі в процесах державотворення, до власного життєвого вибору на основі гуманістичних цінностей, до взаємодії у громадянському суспільстві.

Зважаючи на це перед освітою України, яка стоїть на порозі демократичних оновлень, постають нові виклики. Один із них – це формування особистості громадянина правового демократичного суспільства. В Державному стандарті початкової освіти громадянська компетентність визначається як «здатність людини активно, відповідально та ефективно реалізовувати права та обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства». Першим у переліку орієнтирів виховання учнів 1-11 класів закладів загальної середньої освіти є ціннісне ставлення особистості до суспільства і держави.

У вихованні громадянина особлива роль належить початковій ланці освіти. У наш час, в умовах повномасштабної війни, яку розпочала рф проти України, уже ні в кого не викликає сумнівів той факт, що вчителі повинні приділяти особливої уваги національно-патріотичному вихованню. Надзвичайно важливо:

1. Проводити виховні бесіди національно-патріотичної спрямованості.

2. Заохочувати учасників освітнього процесу до волонтерської діяльності.

3. Знайомити дітей з українською культурою.

4. Організовувати акції пам'яті.

5. Проводити виховні та інформаційні заходи, присвячені війні рф проти України, за їх допомогою розвінчувати ворожу пропаганду.

6. Створювати навчальні проекти, присвячені борцям за незалежність та свободу нашої країни.

7. Організовувати зустрічі із ветеранами АТО та учасниками війни рф проти України.

Вірш написаний під час війни.

*І жах, і кров, і смерть, і відчай,
Це звір огидної породи,*

*Маленький сірий чоловічок
Куди ж ви дивитесь, народи?!*

*І клекіт хижої орди,
Лох-Несс холодної Ниви.*

*Накоїв чорної біди.
Сьогодні ми, а завтра – ви.
(Ліна Костенко)*

Патріотизм – це насамперед про гідність. І коли твою гідність принижують, нападають на твою державу, зневажають твою мову і культуру – то ось тоді патріотизм і прокидається. Як це сталося зараз. І тоді питання про те, чи потрібен патріотизм, уже не стоїть: ти робиш те, що маєш. Патріотизм – це також про любов. Якщо ми якщо ми любимо нашу культуру, нашу ментальність нашу мову – то нехай навіть пройдуть сотні років, ми і далі любитимемо свою Україну зробити це ми можемо підсиливши патріотизм надійною ідеологією. На своїх уроках авторка намагається реалізовувати завдання з формування національної свідомості. Наприклад, з предмету «Дизайн та технології» діти виконують різноманітні роботи, які дають можливість проявити любов до краси та зацікавленість у пізнанні історії нашої держави.

Назва роботи «Мальовнича Україна»

Назва роботи «Лялька – мотанка»

Сучасне розуміння громадянських чеснот обов'язково передбачає повагу до прав і свобод людини, відповідальність, відкритість та критичне мислення, толерантність. На основі цих якостей може формуватися такий важливий компонент громадянськості, як готовність брати участь у соціально-політичному житті країни, усвідомлення того, що якість життя громадян залежить від них самих та їхньої готовності впливати на прийняття рішень на різних рівнях влади. Повага до інших людей, їхніх прав і свобод, здатність захищати свою думку та свої права, а також повага до законів Батьківщини починається з поваги до себе. Здатність відстоювати свої права базується на почутті власної гідності. Формування цієї якості має бути об'єктом особливої уваги вчителя початкових класів. Сучасна концепція національної освіти ставить перед учителем завдання сприяти формуванню особистості громадянина незалежної України, залученої до європейської й світової спільнот, яка характеризується спроможністю сприймати індивідуальні й соціальні виклики, потреби і відповідати на них, а отже, розвивати в учнів громадянські знання (на основі яких формуються уявлення про форми і способи функціонування особистості в правовому, економічному, соціальному та культурному полі демократичної держави), громадянські вміння (участь у соціально-політичному житті суспільства й навички практичного застосування набутих знань), громадянські чесноти (норми, установки, цінності та якості, притаманні громадянину демократичного суспільства). Тобто результатом громадянської освіти має стати сформованість у дітей громадянської компетентності. Особливістю завдань громадянської освіти в початковій школі є створення умов для формування в учнів елементарних знань про державу, закони, права і відповідальність людини і громадянина, основні моральні цінності та норми поведінки. На цьому етапі розвиваються комунікативні здібності дитини, що допомагають їй інтегруватися в суспільство, уміннях спілкуватись і розв'язувати конфліктні ситуації через діалог, закладаються ціннісні орієнтири свідомого громадянина.

Групова робота на уроках української мови

Під час роботи над темою авторка застосовує такі підходи щодо формування громадянської компетентності:

- планування уроків на основі взаєморозуміння та взаємодопомоги;
- забезпечення умов для виховання особистості як громадянина;
- втілення дієвих форм, методів формування громадянської точки зору учнів;
- допомога учням у застосуванні правових знань на практиці для розуміння життєвих ситуацій;
- обмін досвідом щодо вивченого матеріалу, узагальнення дітьми системних знань через здорове, емоційне сприйняття та логічне мислення;
- робота над культурою мовлення.

Виховати громадянина – означає:

Передати досвід попередніх поколінь	Формувати самосвідомість та самодисциплінованість	Розвивати правову культуру
Виховувати патріотизм		Навчити жити в суспільстві, у громаді

Написання побажань захисникам України на свято Українського козацтва

Задля формування громадянської компетентності учнівства авторка проводить тренінги, імітаційні ігри, організовує учнівську проектну діяльність, аналіз життєвих ситуацій. Під час роботи над політико-правовою компетентністю, залучає своїх учнів до участі в соціальних проєктах, реалізують моделі «Я-учень», «Я-громадянин». На уроках літературного читання авторка здійснює обговорення історичних творів, проводить зустрічі з цікавими людьми, на уроках української мови організовує віртуальні мандрівки країнами світу, знайомиться з культурою інших народів.

З упровадженням Державного стандарту початкової освіти, Концепції НУШ, Концепції розвитку громадянської освіти в Україні та з урахуванням сучасних політичних реалій виникає потреба в переорієнтації змісту шкільної освіти, форм, методів і засобів на повну реалізацію мети і завдань цих нормотворчих документів. Таким чином, розвиток креативного мислення, формування компетентності дослідника сприяє кращій соціалізації особистості і є одним із перспективних шляхів наскрізного і свідомого формування складових громадянської компетентності учнів початкової школи.

«Дякуємо захисникам України» учні 4 Б класу гімназії 178 м. Києва

*Данко Антоніна Юрївна,
науковий співробітник відділу економіки
та управління загальною середньою освітою,
аспірантка Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ*

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Шлях до формування сучасного демократичного суспільства потребує чітких та зважених управлінських рішень, активної участі молоді в політичному та суспільному житті країни, сформованої системи цінностей, які стимулюють людину до руху вперед та дають можливість усвідомлювати власні патріотичні прояви та прагнення до покращення майбутнього власної країни. Осередком формування таких цінностей є, насамперед, сім'я та заклад освіти.

Якісна взаємодія між усіма учасниками освітнього процесу має позитивний вплив на успішність учнів, формування базових

компетентностей, серед яких одне із ключових місць займає громадянська. За час війни з російською федерацією шкільне життя дуже змінилось, проте це дало вагомий поштовх до руху в європейському напрямку. Кожен українець прагне проявити власну ідентичність, бути впізнаваним завдяки мові та має шалене прагнення розвивати українську культуру, показати відмінність від інших народів та висловити повагу до тих, хто надає підтримку, протистоїть жорсткості висловлюючи власну позицію проти насилля та поширюючи правду серед громадян інших країн.

Формування громадянської компетентності реалізується за рахунок залучення до навчальної діяльності не лише безпосередніх його учасників, учнів та педагогів, а й батьків, представників громадських організацій, профільних закладів освіти і т. п. Таке партнерство дозволяє виховувати молоде покоління, яке має систему цінностей, що ґрунтується на патріотичних засадах, вмінні цінувати сім'ю, дружбу, шанобливо ставитись до старших та розвиває у них прагнення до постійного саморозвитку та самовдосконалення [1].

Правовою основою, що визначає принципи формування громадянської компетенції є Закон України «Про освіту», стаття 12 [2], а також Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року.

Відповідно до чинної законодавчої бази формування громадянської компетентності пов'язане із ідеями демократії, рівності прав та можливостей людини, здорового способу життя, толерантності та загального культурного розвитку індивіда на всіх етапах його освітньої діяльності.

Трансформація освітньої діяльності здобувачів освіти відповідно до вимог «Нової української школи» торкнулась уже учнів 6 класів, що зумовлює розвиток та вдосконалення наукового й навчально-методичного забезпечення формування 12 ключових компетенцій, визначених НУШ.

Середня школа, усі освітні програми, спрямовані на вдосконалення цих компетенцій та виведення їх на якісно новий рівень, що, дозволить випускати зі школи не просто учня з високим, середнім або достатнім рівнем знань, а особистість, яка має

сформовану систему цінностей, пріоритетів, вподобань, із толерантним ставленням до інших та із високим рівнем патріотизму, громадянина, який зможе позитивно впливати на розвиток своєї Батьківщини та відновлення її в післявоєнний період, буде свідомо прагнути до цього[3].

Аналізуючи процеси трансформації, які відбуваються у закладах середньої освіти, можемо визначити ключові засади формування громадянської компетентності здобувачів освіти початкової і базової школи, майбутніх випускників, свідомих громадян, які навчаються в умовах НУШ:

- партнерська постійна взаємодія батьків з учителями задля створення позитивного для освітньої та виховної діяльності здобувача освіти середовища, освітньо-культурного простору, в якому і батьки, і педагоги будуть прагнути до єдиної мети, що буде підкріплюватись власним прикладом;

- залучення здобувачів освіти до активної громадської діяльності в позаурочній діяльності, зокрема під час відвідування навчальних та виховних екскурсій, проведення ярмарків, тематичних та літературних вечорів, свята рідної мови; різних соціальних акцій, проєктів тощо;

- співпраця і партнерська взаємодія з громадськими організаціями, в організації заходів для учнів середньої школи національно-патріотичного спрямування з метою формування національної ідентичності й громадянської культури, які спонукають здобувачів освіти до саморозвитку та самовдосконалення, наприклад: ГО «Фонд МАША», ГО «Клуб добродіїв» за підтримки ЮНІСЕФ; Фонду «Благополуччя дітей», діяльність якого спрямована на проведення різноманітних заходів «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція» та інших організацій;

- створення загального сприятливого середовища, в якому кожен з учасників освітнього процесу буде почуватися комфортно й зможе реалізувати свій потенціал не лише в межах уроку, а й в межах освітнього закладу загалом і на уроках, і в позаурочній діяльності.

Виховання свідомого громадянина, формування громадянської компетентності – це не лише один із аспектів

процесу трансформації в освіті, що визначений НУШ; це гостра потреба сьогодення; це мета, досягнення якої дозволить нам сягнути якісно нового рівня, а основу цього процесу становить навчально-виховна діяльність у закладах загальної та середньої освіти.

Список використаної літератури

1. Про освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII.
Дата оновлення: 28.09.2018.
URL:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 15.03.2024).

2. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р)
URL:<https://imzo.gov.ua/osvita/nush/>(дата звернення: 15.03.2024).

3. Як навчити учнів громадянської компетентності на будь-якому уроці URL:<https://nus.org.ua/tags/76/>(дата звернення: 15.03.2024).

Демченко Ольга Дмитрівна,
вчитель української мови та літератури,
гімназія № 178 м. Києва

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 6-7 КЛАСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Громадянське виховання ґрунтується на ідейному багатстві народу, його морально-етичних цінностях, виховній мудрості, що трансформовано в педагогічному досвіді. Для того, щоб діти стали народом, творцями своєї долі, необхідно, щоб вони за час навчання, виховання в сім'ї, школі міцно засвоїли історію розвитку своєї держави, духовність, культуру рідного народу, глибоко пройнялися його національним духом, способом мислення і буття. На уроках української мови та літератури використовуємо різні види мовленнєвої діяльності: читання, говоріння, аудіювання, письмо. Розвиваємо вміння коректно вести навчальний діалог, практикуємо

різні за характером діалогічні висловлювання: діалог-розпитування, діалог-спонукання, діалоги етикетного характеру. Ефективним засобом формування комунікативної компетентності вважаємо ситуативні завдання, наприклад, вправа «Займи позицію». Так, під час вивчення оповідання В. Винниченка «Федько-халамидник» учні активно обговорювали та відстоювали свої точки зору щодо поведінки Стьопки, вчинків Федька та його батьків. Ми використовували картки: «Погоджуюсь», «Не погоджуюсь», «Не можу визначитися». Пропонуємо учням уявити себе журналістами, взяти інтерв'ю в однокласників чи батьків на теми, пов'язані з вивченням певного художнього твору. Ставимо проблемні запитання, наприклад: «Як би ви вчинили на місці головного героя Захара Беркута, коли монголи запропонували відпустити їх в обмін на життя молодшого сина Максима?» («Захар Беркут» І. Франка). Досить часто використовуємо дискусію, в процесі якої діти розмірковують, учаться аргументовано доводити свою думку, шукають істину. Практикуємо групову форму роботи на уроках для формування навичок бути організованими. Діти, працюючи в групах, учаться приймати рішення, давати оцінку своїй діяльності, навчаються відповідально ставитися до участі в спільній роботі, поважати думку інших.

Формуванню громадянської компетентності ефективно сприяє застосування прийомів через практичний досвід, тому застосовуємо різні види роботи. Зокрема, трактування змісту понять у вивченні різних розділів шкільного курсу (наприклад, у розділі «Лексикологія» школярі за тлумачними словниками засвоюють сутність понять «особистість», «гідність», «права», «демократія», «громадянство» тощо). Використовуємо різноманітні вправи з граматики, словникові диктанти, перекази, твори, які розкривають питання культурних надбань нації та людства. Читаємо тексти про актуальні проблеми людства та шляхи їх вирішення. Вивчаємо українські закони, правові норми (наприклад, під час вивчення стилів української мови учні працюють зі зразками текстів офіційно-ділового стилю – уривками з міжнародно-правових актів та основних документів України). Збагачуємо матеріали уроків цікавим українознавчим компонентом, слухаємо пісні сучасних

виконавців, беремо участь у проведенні свят та заходів громадянського та національно-патріотичного виховання.

Формування громадянської компетенції учнів не обмежується тільки навчанням, воно продовжується у виховній роботі. Як куратор класу проводжу бесіди: «Знайомство з правами людини», «Права та обов'язки учнів», «Толерантність у нашому житті», «Протидія булінгу», заохочую до активної громадянської позиції.

Отже, можемо зробити висновок, що загальна реалізація цих заходів сприяє позитивній динаміці формування громадянської компетентності учнів 6-7 класів.

Список використаної літератури

1. Постанова від 30 вересня 2020 р. № 898 «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>

2. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

Донік Світлана Олександрівна,
вчитель української мови та літератури
Комунального закладу «Харківський лицей № 113
Харківської міської ради», м. Харків

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВСТВА В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Державний стандарт базової середньої освіти Нової української школи містить перелік ключових компетентностей, якими мають володіти школярі після закінчення кожного з циклів навчання – адаптаційного (5-6 класи) і базового предметного (7-9 класи). Усі вони є однаково важливими для успішної реалізації учнів у майбутньому. А компетентнісний потенціал кожної освітньої галузі дає змогу їх розвивати.

З'ясуємо тлумачення 3 понять: «компетентність», «ключова компетентність», «компетентнісний підхід»:

– компетентність – це набута у процесі навчання інтегрована здатність учня, що складається із знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці;

– ключова компетентність – це спеціально структурований комплекс характеристик (якостей) особистості, що дає можливість їй ефективно діяти у різних сферах життєдіяльності і належить до загальногалузевого змісту освітніх стандартів;

– компетентнісний підхід – спрямованість освітнього процесу на досягнення результатів, якими є ієрархічно підпорядковані ключова, загальнопредметна і предметна (галузева) компетентності [1].

Компетентнісний підхід сприяє формуванню ключових і предметних компетентностей. До ключових компетентностей належить уміння вчитися, спілкуватися державною, рідною та іноземними мовами, математична і базові компетентності в галузі природознавства і техніки, інформаційно-комунікаційна, соціальна, громадянська, загальнокультурна, підприємницька і здоров'язбережувальна компетентності, а до предметних (галузевих) – комунікативна, літературна, мистецька, міжпредметна естетична, природничо-наукова і математична, проектно-технологічна та інформаційно-комунікаційна, суспільствознавча, історична і здоров'язбережувальна компетентності. Реалізація компетентнісного підходу в освітньому процесі передбачає дотримання низки дидактичних умов. Перша з них полягає в чіткому усвідомленні учасниками навчального процесу дидактичної специфіки, закладеної в поняття «компетентність» як педагогічної категорії, яка може характеризувати як певний етап в освітньому процесі, так і його кінцевий результат — результат освіти. Набуття компетенцій відбувається поступово в процесі навчання, рівень компетентності учня на різних етапах навчання буде різним. Таке бачення свідчить про рівневий характер компетентнісного підходу в навчанні, про доцільність визначення певних послідовних рівнів у формуванні компетентності учнів. Отримання позитивного кінцевого результату в навчанні передбачає періодичний контроль за його досягненням на певних

етапах цього процесу. Нормативний результат сформованості компетентності учня також має передбачати контроль за послідовністю її формування з визначенням вимог до рівня сформованості компетентності учнів на кожному з етапів освітнього процесу. Ці рівні можуть бути співвіднесеними зі ступенями навчання в закладі освіти.

Залежно від виду компетенцій шляхи та терміни їх формування в учнів різняться. Таке формування може бути спеціальним (безпосереднім) або контекстним (опосередкованим) і здійснюватися упродовж будь-якого часу — однієї навчальної теми або протягом всього терміну навчання в школі. З цього факту випливає наступна умова реалізації компетентнісного підходу в навчанні — це чітке визначення вимог до кінцевого рівня сформованості базових компетенцій учнів та до основних етапів їх формування. Третьою умовою є послідовність реалізації компетентнісного підходу на різних етапах та рівнях формування змісту шкільної освіти [5].

Таким чином, компетентнісний підхід акцентує увагу на результатах освіти, причому як результат розглядається не сума засвоєної інформації, а здатність людини діяти у різних проблемних ситуаціях.

Список використаної літератури

1. Бойко А.Е. Модернізація навчально-виховного процесу в позашкільних навчальних закладах у контексті реалізації компетентнісного підходу / А.Е. Бойко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. — 2010. — № 5(7).

2. Борзенкова Т. Навчаючи інших, навчаюся сам / Т. Борзенкова // Директор школи, ліцею, гімназії. — 2003. - № 3. — С. 80-84.

3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук. України ; гол. ред. В.Г. Кремень. - К. : Юрінком Інтер, 2008. — 1040 с.

4. Заблоцька О.С. Компетентнісний підхід як освітня інновація: порівняльний аналіз / О.С. Заблоцька // Вісник Житомирського державного університету. Випуск 40. - Серія: Педагогічні науки. - 2008. - С. 63-68.

5. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / [під заг. ред. О.В. Овчарук]. – К.: «К.І.С.», 2004. – 112с.

6. Пометун О.І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. / О.І. Пометун, Л.В. Пироженко; за ред. О.І. Пометун. – К. : Вид-во А.С.К., 2004. – 432 с.

Донік Світлана Олександрівна,
учитель української мови та літератури
Комунального закладу «Харківський ліцей № 113
Харківської міської ради», м. Харків

ШЛЯХИ ЕФЕКТИВНОГО ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Проблема формування громадянської компетентності здобувачів загальної середньої освіти не є новою, про це свідчить аналіз державних документів про освіту:

- Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти (1996 р.);
- Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності (2000 р.);
- Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті (2001 р.);
- Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді (2015 р.);
- Концепція Нової української школи (2016 р.);
- Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.).

Однак останні виклики – російсько-українська війна – загострили цю проблему. Сьогодні важливо навчити здобувача освіти ідентифікувати себе як громадянина України, сформувані у нього громадянсько активні, соціально значущі якості, які він зможе проявити в усіх видах діяльності, і, перш за все, пов'язаних із захистом інтересів свого рідного краю, народу та Батьківщини.

Під компетентністю слід розуміти систему знань, умінь та якостей, що дає змогу здобувачу освіти ефективно здійснювати діяльність (у тому числі й навчальну), успішно взаємодіяти з іншими людьми в соціальному контексті. Це не результат накопичення нормативно визначених знань і умінь, а здатність до практичної діяльності.

Формування громадянської компетентності здобувачів освіти НУШ має здійснюватися із врахуванням їхніх вікових особливостей, серед яких можна виділити такі:

- усвідомлення дитиною своєї індивідуальності;
- прагнення утвердитись серед однолітків і дорослих;
- високий рівень пізнавальної активності;
- зміна виду провідної діяльності (ігрова-навчальна);
- прагнення до активної практичної діяльності;
- формування самооцінки;
- посилений інтерес до навколишнього світу та ін. [1, с. 95-98; 5, с. 39]

Формування громадянської компетентності передбачає систематичну підготовку дитини до суспільного життя в умовах демократії, результатом якої є готовність особистості брати участь у суспільному житті країни, володіння нею громадянськими цінностями та якостями.

Аналіз власного педагогічного досвіду допоміг дійти висновку, що формування громадянської компетентності здобувачів освіти можливо здійснювати як в урочний, так і позаурочний час. В урочний час громадянська компетентність може формуватися через вивчення різних освітніх галузей.

У позаурочній діяльності можна використовувати такі форми виховання, як ранкові зустрічі, на яких обговорювати народні традиції, державні і народні символи, навчатися радіти успіхам інших та підтримувати товаришів у складних життєвих ситуаціях; ігри-мандрівки рідним краєм; ситуаційно-рольові ігри (пропонуються ситуації з реального життя, наприклад, дитина ламає дерево, яке ти посадив з батьками, твої дії); екскурсії та походи (красназнавчі, на підприємства, історичними місцями, на природу тощо); зустрічі з цікавими людьми (волонтерами,

учасниками бойових дій, героями війни та праці, народними умільцями тощо); майстер-класи за участю дітей та батьків із виготовлення подарунків для бійців Збройних сил України; свята (сімейні, народні, релігійні, державні); конкурси (конкурс на кращого знавця народної пісні «Пісня – душа народу»); вікторини («Моя Україна», «Моє місто»); добродійні акції («Допоможи дитині, яка знаходиться в скрутній ситуації»), трудові десанти («Я люблю свій клас», «Моя школа – найкраща»); козацькі забави; театральні вистави («Івасик-Телесик», «Котигорошко»); надання допомоги людям похилого віку, дітям-сиротам; виготовлення «Родинного альбому», карт «Пам'ятні куточки міста», календаря «Видатні дати міста, країни» тощо.

Сутність громадянської компетентності учня Нової української школи як готовності та здатності особистості активно й ефективно діяти відповідно до демократичних принципів і громадянської позиції, визначає Т. Ремех. У структурі означеної компетентності виокремлено мотиваційний, ціннісний, когнітивний та операційно-поведінковий складники [3].

Широкомасштабна агресія росії проти українського народу актуалізувала питання національно-патріотичного виховання, показала важливу роль громад у розвитку країни, необхідність виховання нового типу громадянина, здатного брати участь у вирішенні суспільно значимих завдань своєї громади та країни. Саме тому проблема формування громадянської компетентності учнів є актуальною, і має бути реалізована в освітньому процесі всіх шкільних предметів

Список використаної літератури

1. Бех І. Виховання особистості: сходження до духовності. Київ: Либідь, 2006. 272 с.

2. Державний стандарт початкової освіти: прийнятий 21.02.2018 р. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF>. (дата звернення: 10.04.2024).

3. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»: затверджений наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського

господарства України від 23.12.2020 № 2736-20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20>. (дата звернення: 15.04.2024).

4. Савченко О.Я. Сучасний урок у початкових класах: посіб. для вчителя. Київ: Магістр-S, 1997. 256 с.

5. Якименко С.І., Щербак І.В. Підготовка майбутнього вчителя до громадянського виховання учнів початкової школи: монографія. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2016. 240 с.

Ільїна Олена Олексіївна,
кандидат педагогічних наук, старший викладач,
Момот Юлія Віталіївна,
студентка 4 курсу,
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради, м. Харків

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ПЕРІОД ВІЙНИ ТА COVID-19

На жаль, в останні роки в Україні склалася досить тривожна ситуація, коли стан здоров'я та фізична підготовленість студентів різко погіршилися. Однією з найважливіших причин погіршення стану здоров'я є недостатньо високий рівень культури здоров'я. Негативно впливає на здоров'я молоді й постійне використання сучасних гаджетів (комп'ютерів, планшетів тощо), які можуть стати причиною погіршення зору та сколіозу [1]. На тлі глобальної пандемії COVID-19 та воєнного часу питання профілактики здоров'я та якості освіти загалом стає все більш серйозним. Одним із засобів профілактики є обов'язкове відвідування уроків фізичної культури. Крім того, відповідно до умов воєнного стану, заняття з фізичної культури спрямовані більше на самостійне навчання учнів, яке в різних формах насамперед спрямоване на зміцнення здоров'я, підвищення працездатності, набуття необхідних навичок, вдосконалення професійної діяльності, формування соціальної активності та свідомості. Тому слід внести нові зміни в програми з фізичного виховання та здоров'я у закладах вищої освіти, щоб підвищити популярність та активність відвідування занять [2].

Спосіб життя сучасної молоді можна схарактеризувати як «абсолютно сидячий і пов'язаний з віртуальним світом Інтернету», який стає таким необхідним, звичним і комфортним, попри його негативний вплив на здоров'я. Адже школярі та студенти проводять в середньому 10,5 годин на день сидячи, що призводить до виникнення гіподинамічної залежності [3]. Сьогодні ця проблема край важлива – дистанційне навчання.

В умовах воєнного стану, а також COVID-19, виходячи із безпекових міркувань, дистанційна форма освіти може запроваджуватися як єдино можлива форма здобуття освіти на всій території України або в окремих місцевостях, або у визначених закладах освіти.

Дистанційна форма навчання не надто сприяє розвитку критичного та творчого мислення студентів. Бурхливі дебати, полеміка, мозкові штурми, дискусії неможливі без колективізації студентів. Труднощі, пов'язані з дистанційним навчанням, виникають у тих, хто навчається, хто не має достатній рівень внутрішньої мотивації й потребує постійного зовнішнього контролю, який в умовах віддаленого навчання ослаблений. Згодом це може призвести до суттєвого відставання від навчальної програми вразливих груп учнів. Отже, проблеми організації навчального процесу за умов коронавірусної пандемії та воєнного періоду об'єктивно існують. Більша частина цих проблем стала прямим наслідком масовості дистанційного навчання, що вводиться як вимушений і в цілому несподіваний захід.

Розв'язання цих проблем сьогодні актуальне, як ніколи раніше, оскільки під загрозу поставлено результати освіти за тривалий період часу. Отриманий досвід дистанційного навчання в умовах пандемії COVID-19 та воєнного періоду дає підстави для визначення основних напрямів можливого розв'язання проблем:

1. Систему дистанційного навчання необхідно перебудувувати «на ходу». У ході перебудови слід розробляти методики організації занять із використанням цифрових пристроїв реалізації дисциплін, а також онлайн-підручники. Усі навчальні матеріали повністю адаптувати під онлайн-формат.

2. Навчальний процес взаємодії викладачів та студентів слід проводити відповідно до календарно-тематичних планів у формі

чат-заняття з використанням програм ZOOM, Googl Meet, Google Classroom та інших загальнодоступних засобів зв'язку.

3. Викладачі повинні мати досвід використання інструментів онлайн-навчання та

Сервісів підтримки учнів. Практика показала, що на розробку онлайн-курсу йде

В середньому 6-9 місяців, а навички роботи викладача на онлайн-платформі формуються в протязом перших двох запусків курсу.

4. Онлайн-навчання неможливе без ІТ-інфраструктури, яка потребує значних

Інвестицій, включаючи платформу онлайн-навчання свою або зовнішню, з якою укладено договір, а також якісні онлайн-курси, що забезпечують ефективне навчання та підтримку які навчаються в онлайн-середовищі.

5. Оцінка ефективності онлайн-навчання або використання дистанційних освітніх технологій може здійснюватися через призму цих цільових показників, але така оцінка доречна в умовах планомірного переходу на нові моделі освітнього процесу [2].

Дистанційне навчання запроваджується наказом щодо закладу освіти, де мають бути визначені його складові саме у цьому навчальному закладі та передбачені як синхронний, так і асинхронний режим проведення занять з використанням електронних освітніх платформ (Google Workspace, Google Classroom, Нові Знання, HUMAN.UA) і комунікаційних онлайн сервісів та інструментів (Zoom, Skype, Team, базові сервіси Google: Gmail, Календар, Meet, Jamboard, Chat, Hangouts, YouTube та інші).

Міністерство освіти і науки України рекомендує використовувати змішаний підхід, який може допомогти вчителю об'єднати переваги синхронного та асинхронного режимів, навчання в режимах онлайн та офлайн. У результаті, з одного боку, учні зможуть дотримуватися більш менш звичного для них розкладу, а з іншого – не будуть перевантажені онлайн-присутністю.

У синхронному режимі організується щонайменше 30% навчального часу, передбаченого освітньою програмою установи, решта навчального часу організується в асинхронному режимі.

При дистанційному навчанні виявилось важливою є не тільки наявність комп'ютерної техніки та високошвидкісного Інтернету, але і вміння викладачів та студентів застосовувати цифрові інструменти, інформаційні джерела та послуги у навчальному процесі. Викладачам же не вистачило навичок роботи в цифровому середовищі, часу на освоєння нових інструментів та перебудову освітнього процесу. Навчання викладачів у такій стислій терміни не було можливим і звелось до інструктивних внутрішніх нарад, коротких вебінарів від експертної спільноти, рекомендацій та інструкцій по роботі з різними сервісами та платформами, розміщеними на сайтах організацій. Дистанційна освіта повністю не замінить класичне очне. Електронний контент, створений для розв'язання нагальних проблем, слід відрізнити від повноцінних онлайн-курсів, які передбачають створення гнучкого інтерактивного онлайн-середовища для контрольованого освоєння знань та навичок учнями. І це далеко не повний перелік проблем, з якими стикаються викладачі й студенти під час дистанційного навчання в умовах воєнного стану та за період COVID-19.

Отже, організація якісного викладання дистанційного навчання в умовах воєнного стану та COVID-19 – складний і надважкий процес. Але кропітка систематична робота щодо впровадження й удосконалення сучасних технологій дистанційного навчання в освітній процес допоможе згодом досягти позитивних результатів.

Список використаної літератури

1. Назаренко І.І., Аліпова Т.С. Вплив сучасних реалій на стан фізичної підготовленості студентів. Педагогічні науки: теорія та практика, (2021) (2), 283-287. <https://doi.org/10.26661/2522-4360-2020-2-44С.250-252>.

2. Орленко Н.А., Скидан І.В., Гейченко С.П. Фізичне виховання студентів ЗВО під час військових дій в Україні. Національний авіаційний університет, Київ, Україна, 2022.

3. Момот Ю., Школа О. Необхідність занять фізичною культурою під час пандемії Covid-19. Фізична культура, спорт і здоров'я: стан, проблеми та перспективи: збірник тез XXI Міжнародної науково-практичної конференції, 16-17 грудня 2021 року. Харків : ХДАФК, 2021.

4. Гнатюк О.В. Вплив інформаційних технологій на здоров'я і розвиток учня: матеріали III Всеукраїнського психологічного конгресу з міжнародною участю. К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2014. С. 229-231.

Каптан Юлія Петрівна,
учитель математики гімназії №178, м. Київ

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В 5-6 КЛАСАХ

Громадянська компетентність – це здатність учня активно, відповідально та ефективно реалізовувати права та обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства.

Відомий український педагог В.О. Сухомлинський говорив, що громадянська відповідальність – це насамперед любов до Батьківщини, праця на її користь, це ідеали, яким ми присвячуємо своє життя, високі духовні помисли.

Виховання громадянської відповідальності має відбуватися за всіма рівнями системи повної загальної середньої освіти, але для кожної вікової групи вчителю математики слід висвітлювати різні аспекти і робити акцент на відповідному напрямі. У 5-6 класах вчителі приділяють увагу закладанню основних моральних цінностей, норм поведінки. Перевага надається прикладам духовно-моральної, історико-краєзнавчої та національно-патріотичної тематики. Саме вчителі у співпраці з батьками мають закласти фундамент для формування особистості учня, який є частиною суспільства і громадянином своєї країни.

Кожен учень має знати, які обов'язки і права він має, що може змінити в довкіллі.

Наприклад (тема «Дії з натуральними числами», 5 клас).

В Україні щороку ввозиться 300 млн штук батарейок. Одна батарейка отруює 400 л води. Який об'єм води може забруднити населення України за рік, не утилізуючи використані батарейки? Дізнайтесь більше про львівський завод «Аргентум», що займається переробкою батарейок в Україні.

Ця задача покликана як інформувати учня, так і стимулювати його до усвідомлених відповідальних активних дій (поставити в своєму під'їзді коробку для збору батарейок чи енергозберігаючих ламп, а потім здати їх на утилізацію; тим самим зберегти чистоту води й землі навколо свого будинку, а також власне здоров'я та здоров'я оточуючих).

(Тема «Відсотки», 6 клас)

На території України щороку утворюється 17 млн тонн сміття. І лише 5% з них потрапляє на переробку (при тому, що вітчизняні сміттєпереробні заводи завантажені максимум на 15-20%). Решта потрапляє на звалища. Яка маса сміття щороку потрапляє на звалища?

Для порівняння: шведи переробляють 99% своїх відходів, німці, швейцарці та австрійці – по 97%, японці – 90%.

Ця задача підводить учнів до необхідності сортування сміття. Сортування допоможе перетворити сміття на ресурс: робити з нього речі чи енергію, та зменшити кількість сміттєзвалищ. Органічні відходи можна компостувати та перетворювати на добрива.

Доречними будуть також завдання, що стосуються здобутків українського суспільства чи його національних цінностей.[1]

а) Обчисли та дізнайся, скільки разів за одну годину рекордсмен Книги рекордів України Борис Валєєв підняв гриф штанги масою 20 кг. $41270 - (29 \cdot 354 + 4169 \cdot 7)$

б) Виконайте ділення та відгадайте ім'я та прізвище видатної української письменниці. [2]

$$1) 960 : 8 = \boxed{\text{Л}}\boxed{\text{Е}}\boxed{\text{Н}}$$

$$2) 1058 : 23 = \boxed{\text{Я}}\boxed{\text{К}}$$

$$3) 7068 : 12 = \boxed{\text{У}}\boxed{\text{А}}\boxed{\text{І}}$$

$$4) 23\ 652 : 324 = \boxed{\text{Р}}\boxed{\text{С}}$$

1	2	3	4		5	6	7	8	9	0	6	8

Варто пропонувати учням для розв'язування задачі краснавчого характеру, які допомагають виховувати в учнів бережливе ставлення до природних багатств, повагу до праці і

традицій українського народу, любов до власного краю і своєї Батьківщини.

Приклади.

1. Найбільшою водною артерією України є Дніпро – третя за величиною (після Волги та Дунаю) річка Європи. Довжина Дніпра становить 2201 км, у межах України – 981 км. Знайдіть (приблизно), який відсоток довжини річки розташований на території України.

2. В Україні – найбільший запас марганцевої руди у світі – 2,3 мільярди тонн. Це становить близько 11% усіх покладів марганцевої руди на планеті. Скільки тонн становить запас усіх покладів марганцевої руди планети?

При вивченні теми «Координатна площина» у 6 класі, дітям можна запропонувати позначити на координатній площині точки, з'єднавши які в певному порядку з'явиться карта України.

Синій колір: (10; 0), (11; 1), (10; 2), (11; 3), (7; 4), (6; 5), (4; 4), (3; 6), (2; 6), (2; 7), (0; 8), (-1; 8), (-3; 7), (-4; 5), (-6; 6), (-11; 6), (-13; 5), (-13; 2), (-14; 0).

Жовтий колір: (-16; -2), (-14; -3), (-11; -3), (-10; -4), (-7; -2), (-5; -3), (-5; -4), (-3; -5), (-5; -5), (-5; -7), (-6; -8), (-5; -9), (-3; -8), (-2; -6), (0; -5), (1; -6), (2; -6), (1; -7), (2; -8), (3; -8), (3; -10), (4; -10), (5; -8), (6; -8), (7; -7), (5; -7), (3; -6), (5; -5), (9; -2), (9; -1), (10; 0).

Сьогодні математика вийшла за межі обчислень та переказування теорем з підручника. Громадянська компетентність полягає в умінні відокремлювати практичні задачі, які мають історичне підґрунтя, географічні поняття, літературні факти та вкраплювати їх у математичні задачі. [1]

Список використаної літератури

1. Васильєва Д.В. Збірник задач з математики. 5-9 класи: Наскрізнi лiнii компетентностей та їх реалiзацiя / Д.В. Васильєва, Н. І. Василюк. – К. : Видавничий дiм «Освiта», 2017. – 112 с.

2. Істер О.С. Математика: підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти / О.С. Істер. – Київ: Генеза, 2022. – 304 с.

Кацедан Оксана Сергіївна,
учитель української мови та літератури КЗ «Харківський
ліцей №113 Харківської міської ради», м. Харків

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ Й ЛІТЕРАТУРИ

Ураховуючи суспільно-політичну ситуацію, що склалася в Україні, усе більшої актуальності набуває виховання в молодого покоління почуття патріотизму, відданості загальнодержавній справі зміцнення країни, активної громадянської позиції тощо. Новий Державний стандарт ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого, компетентнісного і діяльнісного підходів, що реалізовані в освітніх галузях і відображені в результативних складниках змісту базової і повної загальної середньої освіти.

Під компетентністю людини розуміють спеціальним чином структурований (організований) набір знань, умінь, навичок і ставлень, що дають їй змогу ефективно здійснювати діяльність або виконувати певні функції, забезпечуючи розв'язання проблем і досягнення певних стандартів у професії або виді діяльності. Такі набори знань, умінь, навичок і ставлень набуваються як протягом життя, так і у процесі навчання. Сформована компетентність дозволяє людині визначити, розпізнати та ефективно, успішно розв'язати, незалежно від ситуації, проблему, що є характерною для певної сфери чи виду діяльності.

У вступі до Державного стандарту найпершою серед компетентностей названо громадянську. «Громадянська компетентність – це здатність учня активно, відповідально та ефективно реалізовувати права та обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства» [1, с. 2]. Крім того, спеціально була акцентована загальнокультурна компетентність – «здатність учня аналізувати та оцінювати досягнення національної та світової культури, орієнтуватися в культурному та духовному контексті сучасного суспільства, застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності». Тому розвиток особистості учня, формування у нього мовленнєвої і читацької культури, комунікативної та літературної компетентності,

гуманістичного світогляду, національної свідомості, високої моралі, активної громадянської позиції, естетичних смаків і ціннісних орієнтацій є актуальним і перспективним.

Т.М. Смагіна дає власне визначення поняття «громадянська компетентність» як сукупності знань, умінь, навичок, переживань, емоційно-ціннісних орієнтацій, переконань особистості, які допомагають людині усвідомити своє місце в суспільстві, успішно реалізуватися як громадянину української держави [6, с. 15]. Автором не тільки дано теоретичне обґрунтування громадянської компетентності, але й визначено особливості формування цієї важливої ключової компетентності під час навчально-виховного процесу.

Під час навчання у школі в учня має бути сформований певний рівень готовності до дорослого життя, певна сукупність характеристик, так би мовити, життєва компетентність, що має забезпечити молодій людині здатність орієнтуватись у сучасному суспільстві, швидко реагувати на запити часу, ефективно та успішно самореалізуватись за шкільними дверима. Оскільки життя сьогоденного суспільства є складним і багатогранним, щоб стати успішною людиною, учень має набути компетентності у різних його сферах: політичній, економічній, духовній, соціальній тощо. Тому в теорії компетентнісного підходу до навчання висувається положення про систему компетентностей, які формуються у школярів за роки навчання.

Таку систему складають:

- ключові (найбільш загальні, інтегровані, мета-предметні), що розвиваються у навчанні всіх предметів і є результатом всієї загальної середньої освіти. Таким результатом є формування загальної життєвої компетентності людини як сукупності ключових компетентностей, інтегрованої характеристики особистості;

- галузеві, що формуються предметами окремої освітньої галузі (кількох споріднених предметів);

- предметні, які є результатом навчання окремого предмета.

Дуже важливо, на уроках української мови та літератури, давати дітям не лише знання, а й навчати бачити головне, робити висновки, самостійно здобувати знання, відкривати для себе щось нове, щоб потім адаптуватися в суспільстві та творчо працювати.

Для формування громадянської компетентності на уроках літератури навчаю учнів визначити проблеми, які порушуються у творі, самостійно та критично аналізувати їх; розвиваю уміння працювати з текстом твору, добирати факти, художні деталі, аналізувати їх, робити висновки й узагальнення, користуватись знаннями, одержаними поза школою (радіо, телебачення, Інтернет).

На мою думку, дієвим і ефективним засобом громадянського виховання на уроках літератури є моделювання та створення ситуації вибору.

Наприклад, при роботі над змістом поеми «Слово про похід Ігорів» (9 клас) учням пропонується визначити життєву позицію кожного з них (див. табл. 1)

Під час здійснення текстуального аналізу поеми учням необхідно дати відповідь на питання, чиєї життєвої позиції дотримуються саме вони.

Таблиця 1

Життєві позиції князів у поемі «Слово про похід Ігорів»

Герой	Слова	Життєва позиція
Князь Ігор	<i>«Лучче ж бо потятим бути, — каже він, — аніж полоненим...»</i>	Непокірність ворогу
Святослав, князь київський.	<i>«...наступив на землю Половецьку, притоптав горби і яруги, висушив потоки й болота».</i>	Заклик до опору ворогу
Князь Всеволод Святославич	<i>“...буй-тур...”</i>	Князь забуває про почесі, багатство, золотий батьківський престол у Чернігові

Важливим питанням при реалізації виховної мети уроку літератури є формування уявлення про громадянина-професіонала, тобто громадянина, чия діяльність спрямована на покращення добробуту та процвітання держави.

Таблиця 2

Формування громадянської позиції на уроці української мови під час вивчення теми « Активна й пасивна лексика української мови»

Етапи проведення особистісно орієнтованого уроку	Види діяльності учнів, спрямовані на формування громадянської позиції
Етап орієнтації	графічне або кольорове зображення почуттів (доброти, кохання, любові до природи, любові до Батьківщини)
Етап визначення мети	тренінгова вправа «Продовжи речення» (Для збагачення словникового запасу я...)
Етап проектування	звітування творчих груп щодо виконання випереджувальних завдань (застарілі слова, діалектизми, архаїзми)
Етап організації виконання плану діяльності	1) моделювання ситуації «Я-літописець, які групи слів використав для опису сучасності у майбутньому»
Контрольно-оцінювальний етап	робота в парі; робота в групі; самоконтроль робота з картками самооцінки або взаємооцінювання
Заключний етап	визначення учнями, якою має бути громадянська позиція державного діяча та пересічного громадянина щодо української мови

Необхідно зазначити, що формування громадянської позиції як складової громадянської компетентності відбувається не ізольовано від формування інших ключових компетентностей, а навпаки в тісному взаємозв'язку з ними, зокрема з комунікативною, соціальною, компетентністю творчої діяльності. Це яскраво простежується при залученні учнів до роботи над створенням колективних літературних проєктів. Тематика учнівських проєктів може бути як запропонована підручником, як, наприклад, збирання легенд і переказів рідного краю, так і вчителем, наприклад, «Молитва за Україну» – укладання рукописної збірки поетичних і прозових творів.

Отже, формування громадянської позиції школярів є тривалим і цілеспрямованим процесом, що відбувається в тісному взаємозв'язку з формуванням інших ключових компетентностей шляхом впливу на емоційну сферу вихованців. Ефективність його залежить від залучення учнів до активної навчальної діяльності, що супроводжується внутрішньою розумовою активністю.

Вплив особистості вчителя на формування життєвої компетентності учнів особливий. Тому, учитель повинен ефективно працювати, професійно вдосконалюватися та творчо зростати, адже педагог не тільки той, хто все життя вчить, а й той, хто все життя вчиться.

Список використаної літератури

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. – 2011.– [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://www.mon.gov.ua/ua/often-requested/state-standards/>

2. Бабкіна М.І. Компоненти процесу формування активної громадянської позиції підлітків / М.І. Бабкіна // Вісник Львівського університету. – 2008. – Вип. 23. – С. 22-30

3. Корінько Л.М. Роль критичного мислення у формуванні учнівських компетенцій. Харків: Вид. група «Основа», 2010. – С. 78

4. Корнієнко І.О. Професійні орієнтації в системі життєвих стратегій старшокласника // Практична психологія і соціальна робота. - 2000. - №5. - С. 35-38

5. Присакар В.В. Формування громадянської позиції особистості у педагогічній спадщині В. Сухомлинського /

В.В. Присакар // Педагогічний дискурс. – 2011. – Вип. 10. – С.426-430

6. Смагіна Т.М. Формування громадянської компетентності учнів у процесі навчання правознавства: автореф. дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання» / Т.М. Смагіна. – К., 2007. – 15 с.

7. Шахрай В.М. Громадянська компетентність особистості як проблема сучасного суспільства /В.М. Шахрай // Український соціум. – 2008. – №2(25). – С. 123-134.

Ковальчук Вікторія Миколаївна,
учитель початкових класів гімназії № 178 м. Києва

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ ТА В ПОЗАУРОЧНИЙ ЧАС В УМОВАХ ВІЙНИ

Сьогодення – це час кардинальних змін у суспільстві. Саме зараз Україні потрібні громадяни, які зможуть самостійно приймати нестандартні рішення, розв'язувати різноманітні проблеми; громадяни, в яких добре розвинене критичне мислення, які вміють творчо працювати.

Сучасна початкова школа не може залишатися осторонь від процесів модернізації освіти, які відбуваються в Україні. Результати навчання учня Нової української школи визначають на основі компетентнісного підходу до навчання, тобто базуються на основних ключових компетентностях нового Державного стандарту початкової освіти. За роки навчання у початковій школі разом із предметною підготовкою учні мають оволодіти ключовими компетентностями, які передбачають їх особистісно-соціальний розвиток і формуються на міжпредметній основі. Важливе місце у структурі компетентностей молодших школярів займає громадянська компетентність. Саме вона, як ключова, має міждисциплінарний характер і спрямована на соціалізацію особистості, набуття навичок співжиття і співпраці в суспільстві, дотримання соціальних норм і правил.

Основними громадянськими компетентностями є:

- розуміння власної громадянської (державної), національної та культурної ідентичності, повага до інших культур та етносів;

- здатність берегти українські традиції та духовні цінності, володіти відповідними знаннями, вміннями та навичками, спроможність реалізувати свій потенціал в умовах сучасного суспільства;

- розуміння значення національної пам'яті та її впливу на суспільно-політичні процеси;

- знання європейських цінностей, зокрема принципів демократії, та здатність застосовувати їх у повсякденному житті;

- знання та розуміння державного устрою, державного управління у всіх сферах суспільного життя на всеукраїнському та місцевому рівні;

- знання механізмів участі в суспільному, суспільно-політичному та державному житті та вміння їх застосовувати разом із прийняттям рішень на всеукраїнському та місцевому рівні;

- відповідальне ставлення до своїх громадянських прав і обов'язків, пов'язаних з участю в суспільно-політичному житті;

- здатність формувати та аргументовано відстоювати власну позицію, поважаючи відмінні думки/позиції, якщо вони не порушують прав та гідності інших осіб;

- здатність критично аналізувати інформацію, розглядати питання з різних позицій, приймати обґрунтовані рішення;

- здатність до соціальної комунікації та вміння співпрацювати для розв'язання проблем спільнот різного рівня, зокрема шляхом волонтерської діяльності.

Громадянське виховання в початковій школі має на меті формувати в дітей знання і уявлення про українське суспільство, рідний край, розкрити на доступному рівні особливості взаємодії людей у родині, у колективі, суспільстві, виховати в них позитивне особистісне ставлення до цінностей і символів Української держави; виховати гуманну, соціально-активну, відповідальну особистість.

Саме початкова школа є фундаментом, на якому базується вся система громадянського виховання школярів, формування у них

любові до рідного краю, України. Усе, що закладається учням у цей період навчання і виховання, у подальшому визначає успіх процесу формування особистості, її світогляду й загального розвитку. Виховати в учня громадянську компетентність означає сформувати в нього комплекс особистісних якостей і рис характеру, що є основою специфічного способу мислення та спонукальною силою повсякденних дій, вчинків, поведінки. Це патріотична самосвідомість, громадянська відповідальність і мужність, готовність трудитися для розвитку України, захищати її, підносити міжнародний авторитет. Це повага до батьків, свого родоводу, традицій та історії рідного народу. Це дисциплінованість, працьовитість, творчість, почуття дбайливого господаря своєї землі, піклування про її природу, екологію. Ці та інші якості й риси формуються в процесі засвоєння учнями духовних надбань рідного народу, цілеспрямованого національного виховання.

Концепція Нової української школи наголошує на наскрізних вміннях, необхідних для формування успішної особистості, зокрема: «спілкування державною мовою, вміння вчитися впродовж життя, соціальної та громадянської компетентностей, творчо мислити, вміти співпрацювати, досліджувати, організовувати свою діяльність, рефлексувати, робити вибір, ухвалювати рішення, а також здорового способу життя». Сформувати ці вміння авторці допомагають ранкові зустрічі. Ці зустрічі створюють позитивну атмосферу в класі на весь час перебування дітей у школі, формують ті цінності, що стають основою для створення відповідальної та дбайливої спільноти дітей. Щоденні вітання, цікаве подання матеріалу, групова робота, ігри та завдання розвивального характеру, диференційований підхід до кожного учня допомагають мені згуртувати дитячий колектив, сприяють розвитку навичок спілкування, логічного мислення молодших школярів, їхньої творчої уяви, самостійності, формуванню всебічно розвиненої особистості громадянина і патріота, здатного до інновацій.

Ранкові зустрічі забезпечують настрій для сумлінного навчання, створюють клімат довіри. Піклування одне про одного, відчуття емоційної безпеки, потрібної для того, аби ділитися важливими ідеями та досвідом, готовність допомагати друзям – це

саме ті якості, що відображають суть ранкових зустрічей. І водночас відбувається формування громадянської компетентності маленьких українців.

Патріотичне виховання молодших школярів на уроках української мови здійснюється через реалізацію соціокультурної змістової лінії. Зокрема, під час вивчення розділу «Мова і мовлення» авторка звертає увагу учнів на багатство і милозвучність української мови, захоплює її красою, тим самим пробуджую в дітей любов до рідного слова, прагнення вивчати українську мову.

У 3-4 класах дітям пояснюється значення української мови для становлення незалежної самостійної держави України, роль української мови як державної. Формуючи культуру спілкування, авторка збагачує мовлення молодших школярів українськими формами звертання та формулами мовленнєвого етикету, пробуджує інтерес до походження цих формул, показує їхній зв'язок із національними традиціями і звичаями українців.

Чільне місце на уроках української мови та літературного читання займає використання малих фольклорних форм – загадок, лічилок, мирилок, приказок і прислів'їв, народних прикмет, уривків із казок, дитячих пісень, колискових, щедрівок, колядок, веснянок, закличок тощо. Реалізуючи їхній виховний потенціал, педагоги пояснюють дітям, що багатство і розмаїття народної творчості свідчить про мудрість і талановитість українського народу.

Текстоцентричний принцип навчання української мови створює можливості для використання різноманітних творів виховного і повчального змісту. Через тексти (аналіз їхнього змісту) в молодших школярів виховується любов до рідного краю і своєї Батьківщини, повага до національних традицій і символів українського народу, повага до людей інших національностей, їхніх звичаїв і традицій, почуття гордості за відомих людей України, турботливе ставлення до цінностей і надбань нашої країни.

З огляду на зазначене, невід'ємними складниками уроків української мови та літературного читання є виховні бесіди, що містять пізнавальну інформацію про Україну, її людей і події, пов'язані з ними, складання усних і письмових текстів на патріотичні теми, підготовка і презентація посильних проєктів патріотичного змісту тощо.

На уроках математики національно-патріотичне виховання відбувається опосередковано, через умови математичних задач.

Інтегрований курс «Я досліджую світ» спрямований на соціалізацію особистості молодшого школяра, його патріотичне і громадянське виховання. Найважливішим виховним спрямуванням змісту цього курсу є формування в учнів найбільш значущих для українського народу цінностей: патріотизм, соціальна справедливість, первинність духовного щодо матеріального, гуманізм, працелюбство, взаємоповага; виховання в дитини свого власного «Я», віри у свої сили, талант, здібності; виховання творчої, соціально активної особистості, здатної бережливо ставитися до природи, світу, речей, самої себе, інших людей, розуміти значення життя як найвищої цінності.

На уроках «Дизайну і технологій» діти знайомляться з традиційними народними ремеслами України, учаться виготовляти сюжетні витинанки різних регіонів України, оздоблювати вироби технікою вишивки.

У молодшому віці в дітей домінує образне мислення. Тому для формування громадянської компетентності авторка використовує ситуаційно-рольові ігри, сюжетно-рольові ігри, ігри-драматизації, інсценування, ігри-бесіди, мандрівки, екскурсії, групові справи, уявні подорожі, конкурси, моделювання ситуацій, вікторини, екскурсії, виставки малюнків, добродійні акції, спортивні змагання, козацькі забави, театральні вистави, ляльковий театр, веселі старту, естафети.

Також із метою формування громадянської і соціальної компетентностей авторка проводить позакласні заходи, влаштовує спільно з дітьми акції пам'яті, організовує зустрічі з ветеранами, займається волонтерською діяльністю. До дня захисника України була організована акція «Подякуй захисникам і захисницям». Діти створювали ляльку-мотанку «Берегиня».

Позакласна робота має великий потенціал для розвитку в молодших школярів здатності до прояву людських почуттів: співпереживання любові до своєї Батьківщини тощо. Різноманітність форм такої роботи тісний зв'язок із життям сприяють формуванню моральних якостей, викликають прагнення

наслідувати позитивний приклад і негативно ставитись до поганих вчинків, формують майбутнього громадянина-патріота.

Список використаної літератури

1. Байбара Т. Компетентнісний підхід в початковій ланці освіти: теоретичний аспект // Початкова школа. – 2010. – №8. – С.46 – 50.

2. Бараненко Л. Розвиток ключових компетентностей учнів // Початкова освіта. – 2011. – №46. – С.5 – 6.

3. Бібік Н. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти // Початкова школа. – 2010 . – № 9. – С.1-4 .

4. Бондар Л. Сила і мужність, добро і любов – це крила твої, Україно! // Учитель початкової школи. – 2016. – № 9. – С.38-40.

5. Гишка Н. Учіння – невід’ємна складова компетентності майбутнього спеціаліста // Початкова школа. – 2011. – № 1. – С. 38 – 39 .

6. Державний стандарт початкової загальної середньої освіти // Початкова освіта. – 2011. – № 18.

7. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності. // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. №22. – 2000р.

8. Кравченко Л.В. «Формування громадянської компетентності молодших школярів» // <http://teacher.at.ua/publ>

9. Марецька Н. Компетенція чи компетентність: що ми формуємо у молодших школярів // Початкова школа. – 2007. – № 9. – С. 51 – 51.

Кравцова Тетяна Олександрівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
Краснощок Інна Петрівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність дослідження обумовлена зростаючою потребою сучасного суспільства у формуванні прийдешнього покоління з високим рівнем патріотизму та громадянської відповідальності, тому формування громадянської компетентності в учнів в умовах повномасштабного військового вторгнення є нагальною потребою. Суспільство і держава покладають як на заклади освіти загалом, так на позашкільні заклади зокрема одне з найважливіших завдань – виховати громадян, які володіють всією сукупністю гарантованих державою прав і обов'язків, прихильних до ідеалів демократії, поважаючих національні та особистісні свободи, приймають демократичні цінності та відповідальні рішення в ситуації вибору, мають розвинене почуття відповідальності за долю своєї Батьківщини.

Таким чином, заклади освіти, окрім просвітницької, освітньої функції мають виконувати й виховну функцію, формуючи активного, відданого суспільству громадянина, здатного стати на захист України. Заклади позашкільної освіти насамперед повинні бути зорієнтовані на створення умов для формування громадянської компетентності особистості.

Проблеми формування громадянської компетентності особистості досліджувалися у розвідках Ю. Азарова, О. Беляєва, Л. Вовк, Т. Демянюк, І. Корольова, Т. Мацейків, Ю. Подлесної, О. Пометун, О. Рацула, Т. Ремех, В. Сухомлинського, В. Шахрай та ін.

У Статті 8 Закону України «Про позашкільну освіту» зазначено, що «зadanнями позашкільної освіти є: виховання

громадянина України; вільний розвиток особистості та формування її соціально-громадського досвіду; виховання у вихованців, учнів і слухачів поваги до Конституції України, прав і свобод людини та громадянина, почуття власної гідності, відповідальності перед законом за свої дії; виховання у вихованців, учнів і слухачів патріотизму, любові до України, поваги до народних звичаїв, традицій, національних цінностей Українського народу, а також інших націй і народів; виховання у вихованців, учнів і слухачів шанобливого ставлення до родини та людей похилого віку» [4].

Враховуючи завдання, що висвітлено в Законі України «Про позашкільну освіту» можна зробити висновок, що заклади позашкільної освіти мають активно спрямовувати свою діяльність на удосконалення умов формування громадянської компетентності, оскільки реалізація поставлених завдань потребує усвідомлення та засвоєння громадянських цінностей, традицій, звичаїв, вивчення державної символіки, розвитку мотивації громадянсько-ціннісної поведінки, сформованості громадянських переконань та поглядів, які визначають емоційне ставлення людини до себе, до держави та суспільства в цілому.

Сьогодні кожен заклад освіти самостійно розставляє акценти та обирає для себе найприйнятніші форми, методи та засоби громадянського виховання, виходячи з накопиченого досвіду, традицій, пріоритетів.

Враховуючи розуміння змісту та сутності поняття «ключова компетентність» та «громадянська компетентність» можемо зробити висновки, що громадянська компетентність особистості може формуватися в умовах різних типів закладів освіти, засобами формальної освіти здійснювати підготовку учнівської молоді до ролі громадян відкритого демократичного суспільства, розвивати громадянські якості особистості (соціальну активність, відповідальність, повагу до прав людини, повагу до інших культур).

Дослідниця О. Пометун, вказує що «громадянська компетентність є інтегративною характеристикою особистості, яка охоплює й певний рівень психологічної готовності до активного здійснення суспільного життя – громадянськості. Отже, громадянськість як психологічне утворення є лише частиною громадянської компетентності, під якою у ширшому значенні слід

розуміти здатність, спроможність людини активно, відповідально й ефективно реалізувати громадянські права та обов'язки для розвитку демократичного суспільства» [6, с. 22–23]. Отже, сучасна держава потребує фахової, спеціалізованої, виваженої підготовки громадян до життя в умовах демократичного суспільства, а одним із найважливіших завдань сучасного виховання є формування людини-громадянина, для якої демократичне громадянське суспільство є осередком реалізації творчих можливостей, задоволення особистих та соціальних інтересів.

Цінною для нашого дослідження є думка Т. Демянюк, що «система громадянського виховання – це визнання цінностей кожної людини – суб'єкта відродження України як держави, розвитку громадянського демократичного суспільства, культури власної життєтворчості» [3, с. 38].

Розширює розуміння мети громадянського виховання дослідниця Н. Безумова, яка вказує що «цілі громадянського виховання можна класифікувати (за ознакою впливу на сфери особистості) на три групи: цілі формування громадянської свідомості особистості – уявлень, поглядів, переконань, ідеалів; цілі формування емоційної сфери – почуття, ставлень; цілі формування поведінки, ставлення і участі в діяльності. 1. Цілі формування громадянської свідомості особистості – це філософсько-світоглядне самовизначення людини. Переконаність в справедливості демократичного устрою, істинності демократичних і гуманістичних цінностей; готовність до соціального і професійносамовизначення; усвідомлення необхідності турботи про оточуюче середовище. Це розвиток впевненості в необхідності особистої відповідальності і дисципліни, віри в перемогу закону і порядку. 2. Цілі формування емоційної сфери громадянина – розвиток почуття вірності і відданості батьківщині і Вітчизні, родині, впевненість в державі як гаранту дотримання демократичних прав і свобод, почуття відповідальності перед державою. 3. Цілі формування громадянської поведінки – це спрямованість на здоровий спосіб життя, досягнення життєвого успіху, протидія злу, законослухняність, притумлення асоціальних інстинктів, формування соціальної активності, соціальної мобільності, працелюбності» [1, с. 7].

Тому громадянське виховання у середовищі закладу позашкільної освіти має бути спрямоване на формування в молоді громадянської свідомості, громадянських цінностей, та здатності до громадянської діяльності, що в сукупності відображає сутність громадянської компетентності особистості.

На думку В. Вербицького, середовище позашкільного закладу освіти стимулює особистість до гармонійного розвитку, оволодіння творчими навичками, забезпечує формування її базових компетентностей, сприяє самовизначенню в подальшій професійній діяльності, що підсилює соціально-освітнє значення позашкільних закладів освіти, в основу діяльності яких покладено принципи гуманізму, демократизму, єдності загальнолюдських і національних цінностей, безперервності, наступності, багатокладності й варіативності, добровільності, доступності та практичного спрямування [3]. Отже, заклади позашкільної освіти у своїй роботі мають бути спрямовані на формування та розвиток ключових компетентностей під час проведення занять гуртків, клубів, об'єднань, масових заходів. Під час організації освітнього процесу закладу позашкільної освіти формування цих компетентностей забезпечують гуртки різних напрямів, через ситему громадянського, національно-патріотичного виховання та громадянської освіти.

Ми враховуємо позицію П. Кендзьора, який зазначив, що «громадянське виховання буде ефективним і результативним за умови створення на основі традиційних виховних форм впливу на особистість (гуртки, бесіди, зустрічі, екскурсії, художня самодіяльність тощо) нових форм, які охоплюють усю життєдіяльність підростаючої особистості: світоглядну систему, ціннісні установки, стиль поведінки. Реалізація таких форм має на меті створення цілісної системи, яка передбачає наскрізну інтеграцію громадянознавчих елементів у навчальний процес, позааудиторну діяльність. У своїй сукупності ця система спрямована на формування громадянських рис особистості» [5, с. 253].

Серед методів і форм громадянського виховання пріоритетна роль належить активним методам, що ґрунтуються на демократичному стилі взаємодії, спрямовані на самостійний пошук

істини, сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи й творчості. До таких методів належать: ситуаційно-рольові ігри, соціограма, метод відкритою трибуни, соціальні тренінги, інтелектуальні аукціони, соціальні проекти, метод аналізу соціальних ситуацій з морально-етичним характером, свята.

Цінним для нашого дослідження є підхід М. Рафальської, О. Боярчук, Н. Герасим, якими визначено основні складники громадянської компетентності:

- громадянські знання (знання про самого себе та критична самооцінка, знання та критичне розуміння світу);

- цінності і ставлення (повага до людської гідності та прав людини; поцінювання рівності та справедливості; відкритість і повага до інших думок, культур, переконань, поглядів, повага до людей; громадянська свідомість, відповідальність, упевненість у своїх силах);

- громадянські вміння й навички (навички автономного навчання, аналітичне та критичне мислення, навички конструктивної участі в місцевій громаді та в процесі ухвалення рішень на всіх рівнях, навички співпраці, комунікативні навички, навички ведення переговорів та мирного вирішення конфліктів, емпатія) [7, с. 8].

Зазначимо, що формуванню громадянської компетентності вихованців закладів позашкільної освіти сприяє соціальний досвід, який складається як з рівня розвитку громадянських знань і якостей особистості, так із практичних навичок участі в суспільному житті. Високий рівень сформованості громадянської компетентності визначається рівнем громадянської активності в соціальному середовищі, оскільки діяльність позашкільного закладу спрямована на соціалізацію особистості вихованця. Критеріальними показниками громадянської компетентності розглядаємо реалізацію здобутих громадянських знань у практичній діяльності; реалізацію власних прав, свобод і обов'язків; уміння самостійно робити вибір і приймати рішення; прагнення долучатися до громадської діяльності; уміння проявляти громадянську активність.

Отже, під громадською діяльністю розуміємо різноманітну суспільно-політичну, спортивну, культурно-масову та іншу роботу, свідомо, що безкорисно і добровільно виконується на власне благо,

благо свого колективу та суспільства. Як результат, правильно організована й раціонально спланована громадська діяльність забезпечує найвищий рівень виявлення загальнолюдських якостей, ставлення до суспільної діяльності, колективного спілкування та підвищення свого соціального статусу.

Недостатність врахування пріоритетності впливу зовнішніх факторів при організації процесу громадянського виховання учнів у закладі позашкільної освіти не дозволяє створити у закладі педагогічно-цінну виховну систему. Нині відсутня чітка консолідація сім'ї, школи та позашкільного закладу освіти, щодо формування у юнацтва знань, умінь, навичок та цінностей у процесі громадянського виховання. Отже, якщо при цьому ми ставимо за ціль саме виховання громадянина, слід ураховувати якомога більшу кількість чинників, що впливають на особистість та системних зв'язків між ними, ранжування впливу зовнішніх факторів. При організації виховної системи позашкільного закладу освіти слід враховувати пріоритетність певних факторів впливу на учнівську молодь та їх динаміку у відповідності до вікових особливостей.

З огляду на специфіку громадська діяльність має творчий характер і сприяє виявленню мотивів, почуття обов'язку та необхідності подолання труднощів, що стоять перед суспільством. Залучення унівської молоді до громадської діяльності, створює ресурси для правильної організації свого вільного часу, спілкування з широким колом однодумців серед однолітків та дорослих, приймати рішення зі знанням справи, що приводить до виявлення відповідальності за свої вчинки.

Варто зазначити, що волонтерська діяльність сприяє також формуванню в учнівській молоді громадянських цінностей, знань, умінь та ставлень, створює умови для розвитку учнівської молоді організаторських та лідерських якостей, які необхідні громадянину. Відтак, практика роботи у волонтерських групах, є безцінним досвідом у формуванні навичок управління, організації, комунікації, роботі в команді тощо. Зазначимо, що з метою розвитку громадянської компетентності учнівську молодь доречно долучати до волонтерства з метою підтримки дітей з поміж внутрішньо переміщених осіб, до волонтерської діяльності, щодо організації та проведення різних заходів, які спрямованих на

підтримку Збройних Сил України, наприклад конкурси, спортивні заходи, концерти, ярмарки, фестивалі.

Список використаної літератури

1. Безумова Н. Контекстні особистісні характеристики громадянськості / за заг.ред. проф. В.І. Сипченка. *Гуманізація навчально-виховного процесу: Збірник наукових праць*. Вип. ХІ. Слов'янськ: СДПУ, 2008. 307 с.

2. Вербицький О.В. Громадянське виховання учнів у закладах позашкільної освіти. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал: матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2018 рік* / за ред. І.Д. Беха, Р.В. Малиношевського. Івано-Франківськ: НАІР, 2019. С. 40 – 45.

3. Дем'янюк Т. Організація виховного процесу в сучасному загальноосвітньому навчальному закладі: науково – методичний посібник. Суми: ТОВ Видавництво «Антей», 2006. 384 с.

4. Закон України «Про позашкільну освіту» [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1060>

5. Кендзьор П.І. Інтеграція через діалог. Система організації полікультурного виховання у школі : монографія. Львів : Панорама, 2016. 378 с.

6. Пометун О. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки. *Вісник програм шкільних обмінів*. 2005. № 23. С. 18–20.

7. Рафальська М., Боярчук О., Герасим Н. та ін. Громадянська відповідальність: 80 вправ для формування громадянської та соціальної компетентностей під час вивчення різних шкільних предметів. 5-9 клас. Посібник для вчителя. Київ, 2017. 136 с.

Красюк Людмила Євгенівна,
директор гімназії,
Пікуза Світлана Іванівна,
заступник директора з навчально-виховної роботи,
гімназія №178 м. Києва

МОДЕЛЬ ВИПУСКНИКА ЯК ЧИННИК КОНСТРУЮВАННЯ ВАРІАТИВНОГО СКЛАДНИКА ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ ВНУТРІШНЬОШКІЛЬНОЇ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ

Розроблення моделі випускника гімназії є необхідним, стрижневим складником моделювання інноваційного розвитку закладу освіти [7]. З іншого боку, модель випускника є підґрунтям для конструювання оптимального варіативного складника освітньої програми гімназії [6].

Модель випускника гімназії № 178 ґрунтується на відповідних нормативних положеннях Конституції України (1996), Законів України «Про освіту» (2017) і «Про повну загальну середню освіту» (2020), Державного стандарту початкової освіти (2018), Державного стандарту базової середньої освіти (2020), Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти (2011), Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (2016), Стратегії національно-патріотичного виховання (2019), Концепції розвитку громадянської освіти в Україні (2018) та інших директивних документів у сфері розвитку й функціонування повної загальної середньої освіти.

Випускник гімназії № 178 м. Києва – це всебічно розвинена, вихована і здатна до самовиховання та самовдосконалення, компетентна, критично мисляча особистість, яка може відповідально здійснити й реалізувати свій життєвий вибір, спроможна до цивілізованої взаємодії з суспільством і природою відповідно до принципів сталого розвитку, продуктивної праці й змістовного дозвілля й відпочинку [1].

Випускник гімназії – це захисник/захисниця України, громадянин-патріот з активною життєвою і громадянською

позицією, що поважає права й свободи людини, сповідує загальнолюдські цінності та засвоїв цінності українського народу, наділений моральними чеснотами, свідомо здійснює свій життєвий вибір ґрунтуючись на етичних цінностях і принципах, нормах права і моралі [5].

Випускник гімназії – це інноваційно мисляча людина, здатна до саморозвитку і самореалізації в процесі подальшого неперервного навчання (навчання впродовж життя відповідно до вимог ХХІ століття), раціонального здобуття професії, трудової (практичної) діяльності, конкурентоздатна на ринку праці, націлена на досягнення життєвого успіху, особистого й суспільного добробуту власною працею, на просектування й втілення позитивних інноваційних змін в економіці та суспільному житті нашої держави [5].

Означені вище характеристики й здатності випускника ґрунтуються на високому рівні освітніх і соціальних результатів, досягнутих у ході його активної і плідної участі в освітньому процесі нашого закладу освіти, насамперед на сформованих ключових і предметних компетентностях і наскрізних вміннях, що проявляються у діях і вчинках вихованця. Відповідно до Закону України «Про освіту», до складу ключових компетентностей входять знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості. До ключових компетентностей випускника ліцею належать ті, що виділені в Законі України «Про освіту», а саме: вільне володіння державною українською мовою; здатність спілкуватися іноземними мовами; математична компетентність; компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій; інноваційність; екологічна компетентність; інформаційно-комунікаційна компетентність; навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей; культурна компетентність; підприємливість та фінансова грамотність [5]. Випускник ліцею добре володіє наскрізними вміннями, що визначені Законом України «Про освіту» як спільні для всіх компетентностей, а саме: читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та

системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими людьми [5].

Особливу увагу гімназія надає формуванню громадянської компетентності учнівства, його національно-патріотичному вихованню [2, 3, 4].

Освітні результати випускника гімназії проявляються в успішному виконанні ним дій, його вчинках, що необхідні для подальшого професійного навчання, трудової діяльності, громадянської активності, виконання обов'язків громадянина України.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2017. – № 38 – 39. – Ст. 380.

2. Красюк Л.Є. Організаційно-методичне забезпечення формування громадянської компетентності учнів різних вікових груп в умовах становлення Нової української школи / Л.Є. Красюк, С.І. Пікуза // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки за 2023 рік. – Київ: Інститут педагогіки НАПН України, Педагогічна думка, 2023. – С. 173-174.

3. Красюк Л.Є. Умови формування громадянської компетентності учнів різних вікових груп у гімназії № 178 м. Києва / Л.Є. Красюк, С.І. Пікуза // Теорія і практика моделювання інноваційного розвитку профільного закладу загальної середньої освіти технічної спрямованості для академічно здібних учнів: збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Київ Педагогічна думка, 2020.– С. 30–32.

4. Пікуза С.І. Компонентний склад громадянської компетентності учнів 5–9 класів / С.І. Пікуза // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки за 2021 рік. – Київ: Інститут педагогіки НАПН України, Педагогічна думка, 2021 – С. 205-206.

5. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 р.: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 р. № 988-р.; Концепція [Електронний

ресурс] / Кабінет Міністрів України // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-p>. – Назва з екрана.

6. Пузіков Д.О. Модель конструювання компетентісно орієнтованого змісту навчання в старшій школі / Д.О. Пузіков // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогіка. – 2016. – № 2 (4). – С. 63-69

7. Пузіков Д.О. Модель прогнозування розвитку загальноосвітнього навчального закладу в системі внутрішньошкільної методичної роботи / Д.О. Пузіков // Український педагогічний журнал. – 2016. – № 4 (8). – С. 86–93.

Красюк Федір Михайлович,
директор Технічного ліцею
НТУ України «КПІ» м. Києва

**КОНСТРУЮВАННЯ ВАРІАТИВНОГО СКЛАДНИКА
ЗМІСТУ ПОВНОЇ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В
СИСТЕМІ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ СУЧАСНОГО
ЛІЦЕЮ (ДОСВІД ТЕХНІЧНОГО ЛІЦЕЮ НАЦІОНАЛЬНОГО
ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ УКРАЇНИ «КИЇВСЬКИЙ
ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ» МІСТА КИЄВА)**

Проблема навчання і виховання талановитих, здібних, обдарованих дітей набула особливого значення в ХХІ столітті. Прискорення технічних, економічних, культурних чинників, характерних для глобалізації викликало необхідність створити систему підтримки і захисту інтересів обдарованих дітей, змінило погляд на підхід до процесу навчання таких учнів.

З моменту свого створення Технічний ліцей Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» міста Києва (далі – Технічний ліцей) розвивається і стверджується як авторська школа його директора, яка надає повну загальну середню освіту фізико-математичного (технічного) профілю, якість якої вища за нормативні вимоги Державних стандартів [1].

Основна місія ліцею виховати людей, які є компетентними у своїй справі та можуть узяти на себе відповідальність за виконання суспільно-значущих завдань, які конструктивно реагують на найменші зміни в житті суспільства. Кожен випускник ліцею здобуває таку освіту, яка є основою його високої конкурентоспроможності на світовому ринку праці. Вивчення іноземних мов та інформаційних технологій є запорукою успіху кожного випускника ліцею. Головним умінням, яким ліцей озброює учнів, є вміння самостійно знаходити й опрацьовувати інформацію, здобувати освіту впродовж усього життя, генерувати нові ідеї.

Серед завдань освітнього процесу технічного ліцею найбільш важливим є якнайповніша реалізація інтелектуального потенціалу особистостей вчителя й учнів, розроблення стратегії інтенсивного навчання та накопичення знань. А сучасний спеціаліст, який працює в тій чи іншій сфері, повинен володіти цими знаннями й навичками їх застосування.

Пріоритетний характер конструювання варіативного складника змісту повної загальної середньої освіти зумовлений для педагогічного колективу Технічного ліцею необхідністю забезпечення високого рівня якості допрофільної підготовки й профільної середньої освіти ліцеїстів [3]. Потужна допрофільна підготовка учнівства, залучення найкращих педагогічних працівників міста Києва для викладання профільних предметів, створення авторських методик викладання, активна співпраця з провідними науково-педагогічними установами й закладами вищої освіти, індивідуалізація навчальної і виховної роботи з академічно обдарованим учнівством – от далеко не повний перелік традицій Технічного ліцею, які закладені моделлю авторської школи [2]. Але реалізація освітньої роботи Технічного ліцею за окресленими вище напрямками неможлива без затвердження відповідних директивних документів (насамперед, освітньої програми і навчального плану закладу). А втілення авторської моделі ліцею в цих документах передбачає цілеспрямоване конструювання варіативного складника змісту базової і профільної середньої освіти на компетентнісних засадах [4], результати якого відображаються у варіативному складнику освітньої програми Технічного ліцею.

Багаторічний досвід конструювання і реалізації варіативного складника змісту повної загальної середньої освіти в умовах розвитку авторської школи дають нам змогу виділити низку орієнтирів цієї діяльності.

По-перше, результати профільної середньої освіти базуватимуться на досягненнях базової середньої освіти, якісній допрофільній підготовці учнівства. Тому необхідно забезпечити їх наступність, взаємозв'язок, а саме: організаційний (поєднання гімназії (забезпечує базову середню освіту) з ліцеєм (профільна середня освіта) як структурних підрозділів нового українського ліцею). Це дасть змогу залучити необхідний кадровий склад, створити належні умови допрофільної підготовки учнівства. Крім того, варто розробити навчальні програми профільного рівня для профільних навчальних предметів із 5 класу (або року початку їх вивчення в ході здобуття базової середньої освіти), загалом досягти наступності навчального і навчально-методичного забезпечення допрофільної підготовки і профільного навчання (лінійки підручників, посібників, робочих зошитів, унаочнення тощо).

Ми надаємо додаткові можливості для задоволення освітніх потреб академічно обдарованих учнів:

– позакласний центр творчості: «Нове покоління», «Краєзнавство», театральний гурток «Водограй»,

– ансамбль «Дзвінки голоси», художня самодіяльність, «Театр психологічних мініатюр», шаховий клуб, «Літературна вітальня»;

– тематичні гуртки: «Математичне суцвіття», «Функції та функціонали», «Цікава математика»;

– гуртки: «Радіоелектроніка», «Ерудит», «Еврика»;

– учнівське **наукове товариство**, яке діє в ліцеї впродовж 20 років, спрямовує зусилля на розвиток творчих здібностей учнів, залучає їх до активної дослідницької та експериментальної роботи. У науковому товаристві ліцеїсти знайомляться з досягненнями науки і техніки, розвивають творчу думку, реалізують прагнення до наукового пошуку, набувають дослідницьких умінь;

– Європейський клуб;

– спортивні секції з футболу, настільного тенісу, баскетболу, плавання, тхеквондо, легкої атлетики.

Учні ліцею користуються науковою бібліотекою, спортивним комплексом, басейном та лабораторіями Технічного ліцею.

У Технічному ліцеї всі діти перебувають у центрі уваги, а батьки й вчителі – справжні опікуни й наставники.

Освітньо-розвивальне середовище Технічного ліцею, в яке потрапляє ліцеїст, характеризується:

- високим рівнем інтелектуальної насиченості;
- доброзичливою атмосферою спілкування;
- високим рівнем дисциплінарних вимог;
- технічною досконалістю сучасного навчального обладнання;
- виваженою кадровою політикою щодо педагогічного колективу,
- сучасним внутрішнім дизайном приміщень і навчальних аудиторій.

У ліцеї цінують тепло людських взаємин, щирість і шляхетність, виховують красу спілкування, учать розуміти унікальність кожної людини. Кожен учень – це унікальна й неповторна індивідуальність.

Замість традиційної школи ми створили школу з традиціями.

По-друге, дитина в 14 років здатна сприймати складні абстрактні поняття, у неї розвивається усне мовлення та творчі здібності, тому їй необхідна атмосфера співпраці між вчителем та учнем. Втілення цих принципів запускає процес розвитку інтелекту, в якому не комп'ютер володіє учнем, а учень – комп'ютером.

У подальшій перспективі в ліцеї створюється лабораторія неперервної математичної, фізико-математичної освіти, яка буде проводити наукові семінари, спецкурси, факультативи, математичні та фізичні дослідження, поглиблене вивчення предметів, куруватиме роботу ліцеїстів в Малій академії наук та Всеукраїнських учнівських олімпіадах. Забезпечення умов для життєвого професійного самовдосконалення ліцеїстів, формування готовності до свідомого вибору і оволодіння майбутньою професією. Розвиток лінгвістичного напрямку, впровадження в навчальний процес STEM-освіти.

Необхідно посилювати виховну, соціально-педагогічну, соціально-психологічну роботу в профільних класах. Це особливо стосується природничо-математичного і технологічного профілів. Маємо виховувати не майбутнього «вузького спеціаліста», а творчу особистість, патріота України, активного і відповідального громадянина нашої держави, який прагне захищати й розвивати свою Батьківщину. Тому необхідно посилювати кадрове, організаційне, методичне забезпечення виховної роботи в контексті профільної середньої освіти, не забувати про значущість відповідних навчальних предметів і курсів.

По-третє, упровадження й застосування у профільній середній освіті сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. А для цього необхідно підвищувати рівень інформаційної грамотності вчительства, розвивати та модернізувати матеріально-технічну базу, перш за все ІТ-технологій. Створити цифрові лабораторії з фізики, біології, екології, хімії, а під час проведення лабораторних досліджень використовувати **нанотехнології**. Запрошувати кращих вчителів та викладачів вищої школи. За результатами оцінювання проводити розподіл на групи всередині класу: відокремлюються «елітна» та «слабка» групи. Зміст освіти тісно пов'язаний з методами, прийомами, організаційними формами, засобами навчання. Складно успішно сконструювати й реалізувати варіативний складник змісту повної загальної середньої освіти, якщо не передбачено добір варіативних методів і засобів його реалізації.

По-четверте, масовий виїзд українців за кордон з одного боку та очікуване набуття членства України в ЄС з іншого зумовлює посилену зацікавленість до вивчення англійської мови як мови міжнародного спілкування.

На сьогоднішній день англійська мова – це не просто предмет у школі, а вміння, яке відчиняє двері до кар'єри, подорожей, знайомств із людьми та різними культурами, до цілого світу музики, кіно, онлайн-ігор, подкастів, навчальних можливостей. Завдання вчителів англійської мови в ліцеї полягає у формуванні в учнів комунікативних навичок, що сприятимуть набуттю компетентності, яка перетворить учня з носія академічних знань у соціально адаптовану людину, якій комфортно глобальне та

міжнародне спілкування, яка зможе знайти роботу, що відображає її інтереси та пристосуватися до повсякденного життя у будь-якому куточку світу. Застосування методу 4К+Д (комунікація, колаборація, креативність, критичне мислення та дослідництво) робить цей процес навчання цікавим і вмотивованим.

Особливістю профільного навчання є застосування низки нових інформаційних технологій. Ставляться завдання комплексного використання технічних засобів навчання, переходу від репродуктивних форм навчальної діяльності до самостійних, пошуково-дослідницьких видів роботи, перенесення акценту на аналітичний компонент навчальної діяльності, формування комунікативної культури учнів і розвиток умінь роботи з різними типами інформації. Використання ІКТ на уроках англійської мови дозволяють учням використовувати набуті знання у повсякденних англомовних ситуаціях, висловлюючи та відстоюючи власну думку, безпечно використовувати різні джерела інформації, бути готовими до комунікації в глобальному контексті, підтримувати розмову різних видів формальності, залежно від теми.

Отже, успішна реалізація профільного навчання учнів потребує системної і дієвої співпраці адміністрації та вчителів, збільшення годин (6 годин на тиждень у всіх класах) і, звичайно, фінансування.

Технічний ліцей виховує патріотів України, активних і відповідальних громадян. Високі освітні результати й життєві досягнення вихованців і випускників Технічного ліцею зумовлені не лише високою якістю викладання, яку забезпечує високопрофесійний педагогічний колектив, використовуючи найсучасніші інформаційно-комунікаційні технології й освітні методики, спираючись на потужну матеріально-технічну базу, підтримуючи високі вимоги до освітніх результатів ліцеїстів.

Ми прагнемо, щоб ліцей став острівцем людяності й гуманізму, творчості та постійного пошуку. Ми створили власну модель інноваційного розвитку профільного навчального закладу науково-технічної спрямованості для академічно здібних учнів.

Ми маємо усе необхідне для успішної реалізації творчих задумів:

Ідеї, технології та менеджмент як триєдину складову успіху будь-якої справи.

Віру в себе, працелюбність і мрію як першооснову для реалізації амбітних планів.

Багаторічний досвід і досягнення педагогічного колективу Технічного ліцею, високий рівень освіти, яку він забезпечує своїм випускникам уможливають трансформацію закладу загальної середньої освіти в Науковий ліцей при Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».

Список використаної літератури

1. Красюк Ф.М. Авторська школа Федора Михайловича Красюка (Технічний ліцей Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут») / Ф.М. Красюк // Авторська школа в Україні (науково-методичний посібник) / Автори-упорядники: І.Н. Євтушенко, Ю.І. Завалевський, С.В. Кириленко, О.І. Кіян, О.Я. Маринівська / за наук. ред. Ю.І. Завалевського. – Київ – Чернівці: Букрек, 2017. – С. 322–329.

2. Красюк Ф.М. Перспективи розвитку закладу загальної середньої освіти технічної спрямованості для академічно здібних учнів / Ф.М. Красюк // Теорія і практика моделювання інноваційного розвитку профільного закладу загальної середньої освіти технічної спрямованості для академічно здібних учнів: збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Київ Педагогічна думка, 2020.– С. 11–12.

3. Кремень В.Г. Профільна середня освіта: концептуальні засади для Нової української школи / В.Г. Кремень, О.М. Топузов, О.І. Ляшенко, Ю.І. Мальований, Т.М. Засекіна // Вісник Національної академії педагогічних наук України. – 2023. – № 2 (5). – С. 1–8.

4. Пузіков Д.О. Модель прогнозування розвитку загальноосвітнього навчального закладу в системі внутрішньошкільної методичної роботи / Д.О. Пузіков // Український педагогічний журнал. – 2016. – № 4 (8). – С. 86–93.

Ланевська Тетяна Юріївна,
старший викладач Полтавської академії
неперервної освіти ім. М.В. Остроградського, м. Полтава

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВСТВА ЗАСОБАМИ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА: ВИКЛИКИ І МОЖЛИВОСТІ

ДЛЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ УКРАЇНИ

Сучасний світ характеризується глобалізацією, міграцією, технологічними змінами та соціальними викликами, які постають особливо гостро у зв'язку з російською агресією проти України. Відтак учнівство потребує нових компетентностей, щоб адаптуватися, співпрацювати та впливати на своє життя та суспільство. Однією з таких компетентностей є громадянська, яка передбачає участь у демократичних процесах, повагу до прав людини, відповідальність та критичне мислення.

Громадянська компетентність – це не просто набір знань, умінь та цінностей, а й спосіб відповідно жити, думати та діяти в сучасному світі. Вона включає емпатію, активність, співпрацю та взаємодію з різноманітними людьми та культурами. Громадянська компетентність є ключовою для розвитку демократичного суспільства, і метою освітан є виховання покоління гідних людей, які поважають верховенство права, сповідують загальнолюдські цінності, готові захищати свободу і незалежність України. Не викликає жодних сумнівів, що надважливим у цьому контексті є національно-патріотичний напрямок виховання [3, с. 6].

Одним із засобів формування громадянської компетентності в учнівства є інтеграція у різні навчальні предмети і позакласну діяльність питань з міжнародного гуманітарного права (МГП).

Вплив збройної агресії росії на навчальний процес є суттєвим і вимагає врахування потреб та особливостей учнів під час війни. Робота вчителів у воєнних умовах має забезпечити дітям доступ до якісної освіти та виховувати в них цінності миру, гуманізму й прав людини, які є базовими для громадянської компетентності. У зв'язку з війною методика навчання МГП має враховувати реальні

умови воєнного часу, необхідність впровадження адекватних технологій та інструментів комунікації.

Питання інтеграції МГП в освітній процес, що є важливим для формування громадянської компетентності, розглядалися у посібнику та онлайн-курсі від експертів-практиків Української Гельсінської спілки з прав людини (УГСПЛ) та Товариства Червоного Хреста України за підтримки Міністерства освіти і науки України, серед яких: О. Войтенко, М. Єлігулашвілі, О. Козорог, Т. Короткий, В. Потапова, О. Стокоз, Н. Хендель [1]. Цікавими для вчителів є статті та посібники Т. Ремех і О. Пометун [15; 16]. Гідні уваги також змістовні статті, що аналізують методичні ідеї та практичні приклади імплементації знань з МГП у різні навчальні предмети, авторками яких є С. Гумен, І. Олевська, С. Побережник, В. Сідорчук, В. Потапова [2; 4; 5; 6]. Актуальними є й поради фахівців щодо грамотної побудови роботи з емоційно складними темами, які зустрічаються у курсі міжнародного гуманітарного права [7].

Незамінними у практиці освітян є цифрові платформи, що містять плани уроків, інтерактивні заходи та мультимедійні ресурси для залучення учнів до вивчення міжнародного гуманітарного права, що були презентовані на зустрічі освітян з юристами УГСПЛ [12].

Творчим та ефективним засобом підвищення рівня знань вчительства у галузі міжнародного гуманітарного права є освітній серіал на платформі «Дія. Освіта» від експертів О. Кабанова, В. Лисика, А. Павлюк.

Цікавим і змістовним ресурсом є й матеріали веб-сайтів Міжнародного комітету Червоного Хреста (МКЧХ), а також Товариства Червоного Хреста України, які опікуються створенням методичного контенту на допомогу вчителям у викладанні МГП. На сайті МКЧХ обґрунтовується ефективність використання методу тематичних досліджень або кейс-методу, адже саме таким чином вирішується головна проблема поєднання теорії з практикою, відбувається розвиток критичного мислення, набувається досвід прийняття рішень, вдосконалюються аналітичні, творчі, комунікативні та соціальні навички.

Дієвим і продуктивним у використанні є навчально-методичний посібник «Вивчаючи міжнародне гуманітарне право» за загальною редакцією кандидата юридичних наук, радника президента Товариства Червоного Хреста України з міжнародного гуманітарного права Т.Короткого [1]. Авторський колектив фахівців пропонує методичний підхід «навчання через відкриття», вибудовуючи увесь процес відповідно до важливого для формування громадянської компетентності принципу проблемності.

Актуальна і корисна інформація про методи, засоби і технології, за допомогою яких можна викладати школярам міжнародне гуманітарне право і вдосконалювати складові громадянської компетентності, містяться у ґрунтовних методичних рекомендаціях Міністерства освіти і науки України [11].

Забезпечені необхідними інструментами, учителі зможуть проводити сучасні та захоплюючі уроки, інтегруючи окремі питання міжнародного гуманітарного права в освітній процес або організовуючи цікаві позаурочні заходи для своїх учнів, що сприятиме формуванню громадянської компетентності. Майстер-класи, тренінги, семінари та онлайн-курси надають вчителям необхідні навички та знання для подолання викликів, пов'язаних з викладанням міжнародного гуманітарного права у воєнних умовах.

Погоджуємося й з думкою щодо важливості формування громадянської компетентності як сукупності освітніх елементів, що є системою знань, умінь, навичок, переживань, емоційно-ціннісних орієнтацій, переконань особистості, усвідомлення свого місця в суспільстві, обов'язку і відповідальності перед співвітчизниками, Батьківщиною і державою [10, с. 86]. Міжнародне гуманітарне право допомагає учнівству розуміти сутність та наслідки російсько-української війни, усвідомлювати свої обов'язки та відповідальність як громадян України.

Пропонуємо практичні поради щодо можливостей інтегрування МГП в освітній процес з метою формування громадянської компетентності школярів.

1. Пріоритетне використання інтерактивних методів:

– залучення учнів до діалогу: дебати, сократівські поєдинки з метою створення можливостей активно висловлювати свою думку та долати проблеми;

– симуляційні ігри та інсценізації: моделювання ситуацій, які допоможуть учням відчувати себе учасниками подій, де МГП має практичне значення.

Наприклад, для пошуку дієвих механізмів застосування норм МГП у реальному житті можна змодельовати ситуацію на кшталт «Один день з життя цивільних осіб під час війни».

Для роботи учнів у командах, кожна з яких отримує свій варіант ситуації і перелік ролей, доцільно запропонувати чітку інструкцію:

1) підготовка;

2) суть активності: змодельовати ситуацію відповідно до обраних ролей;

3) результат: під час моделювання ситуації спробувати застосувати норми МГП для захисту цивільних осіб під час війни;

4) представлення результатів;

5) рефлексія: аналіз представленої ситуації у контексті дії норм МГП учасниками інших команд;

6) вихід з ролей; спільне обговорення результатів.

При виборі такої форми роботи вкрай важливо зважено і делікатно врахувати всі її виклики і ризики, забезпечивши екологічність заняття і дотримуючись всіх порад фахівців [7].

2. Застосування спектру навчальних методів:

– ротація методів навчання (лекції, дискусії, командна робота, дидактичні та симуляційні ігри), що дозволить забезпечити зміну активності та підтримати увагу учнів;

– застосування інноваційних методів навчання, до прикладу, контекстного, імітаційного, проблемного навчання, технології віртуальної реальності, використання можливостей штучного інтелекту, зворотного дизайну, персоналізованого навчання тощо.

Наприклад, в якості мотивації до уроку можна застосувати сторітелінг, створений за допомогою штучного інтелекту «Інтерв'ю з Анрі Дюнаном».

3. Активне застосування кейс-технологій:

– використання прикладів з життя: підбір реальних ситуацій, де МГП було застосовано, задля розуміння, як це працює на практиці;

– органічне поєднання кейс-методу з традиційними методами навчання: розгляд проблемних кейсів спонукатиме до пошуку і практичного застосування теоретичних знань із міжнародного гуманітарного права.

Під час рефлексії діти обговорюють важливість знання норм міжнародного гуманітарного права як демонстрації громадянської компетентності, необхідність документування злочинів країни-агресора з метою подальшого притягнення злочинців до покарання.

4. Взаємодія з практиками:

– запрошення гостей-практиків: організація зустрічей з експертами, які можуть поділитися своїми знаннями та досвідом;

– використання екскурсійної методики: організація візитів, в тому числі віртуальних, до місць, де використовується МГП, наприклад, до гуманітарних організацій.

Практичні рекомендації можуть бути використані вчителями різних навчальних предметів, у залежності від обраної теми МГП або формату імплементації окремих питань МГП у відповідний урок/виховний захід.

Таким чином, формування громадянської компетентності засобами міжнародного гуманітарного права в умовах війни ставить перед освітянами неабиякі виклики. Однак, при правильних стратегіях і методичних підходах, можна забезпечити ефективну освіту з міжнародного гуманітарного права навіть у таких складних умовах, інтегруючи окремі життєво важливі питання означеної галузі права у такі навчальні предмети, як історія, правознавство, громадянська освіта, «Захист України» та інші, використовуючи успішний досвід педагогів-практиків [2; 4; 5; 6].

Розвиток і вдосконалення громадянської компетентності учнівства засобами міжнародного гуманітарного права в умовах війни в Україні вимагає інноваційних підходів, тематичних досліджень та методів оцінки. Впроваджуючи ці стратегії та практичні поради, освітяни можуть надати учням можливість стати поінформованими громадянами, які підтримують гуманітарні цінності.

Список використаної літератури

1. Вивчаючи міжнародне гуманітарне право : навчально-методичний посібник. Друге видання / О. Войтенко, М. Єлігулашвілі, О. Козорог, Т. Короткий, В. Потапова, О. Стокоз, Н. Хендель ; [за заг. ред. радника президента Товариства Червоного Хреста України з міжнародного гуманітарного права, к.ю.н. Т. Короткого]. – Київ: УГСПЛ; Одеса : Фенікс, 2021. – 268с. URL: <http://surl.li/glyzj>

2. Гумен С. З досвіду викладання міжнародного гуманітарного права в умовах російсько-української війни / С. З. Гумен // «Команда UA» — онлайн-збірник науково-методичних публікацій учасників програми підвищення кваліфікації вчителів, які працюють у сфері громадянської освіти. – Видання №1. – Зима 2022 року. – С. 31–34. URL: 20230125_125316_VICNIK.pdf (novadoba.org.ua)

3. Красницька О. Огляд наукових джерел та нормативних документів з теми національно-патріотичного виховання / О. Красницька, Т. Ланевська // Дослідження стану національно-патріотичного виховання молоді: методологія, результати, перспективи моніторингу (аналітичний звіт) / кол. авторів, [упоряд. Т. Устименко]. – Полтава : ПАНУ, 2023. – С. 6–8. URL: <https://ed.poipro.pl.ua/handle/022518134/1270>

4. Олевська І.І. Вивчення міжнародного гуманітарного права на уроках суспільних дисциплін // Педагогічний пошук. Науково-методичний журнал. – 2023. – № 2 (118). – С.43–46. URL: <http://surl.li/lsugr>

5. Побережник С. Як зробити навчання міжнародному гуманітарному праву цікавим для дітей / С. Побережник, В. Сідорчук // «Команда UA» — онлайн-збірник науково-методичних публікацій учасників програми підвищення кваліфікації вчителів, які працюють у сфері громадянської освіти. – Видання №1. – Зима 2022 року. – С.16 – 19. URL: 20230125_125316_VICNIK.pdf (novadoba.org.ua)

6. Потапова В. Конспект заняття: російсько-українська війна через «окуляри» міжнародного гуманітарного права. Захист цивільного населення. [Електронний ресурс] // Академія української преси. Портал «Медіаосвіта і медіаграмотність», 2022. –

Режим доступу: <https://medialiteracy.org.ua/21299-2/> (дата звернення 01.10.2023)

7. Приховані спогади. Навчально-методичний посібник для роботи з чутливими та контроверсійними темами сучасної історії України / кол. авт. – Київ : ТОВ «ДЄОНІС ПЛЮС», 2022. – 208 с. URL: <http://surl.li/lsiun>

8. Ремех Т. Як навчати учнів основ міжнародного гуманітарного права // Виховання громадянина-патріота в умовах реалізації завдань концепції «Нова українська школа» : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конференції, присвяченої 145-й річниці від дня народження Г. Ващенка, 15.03.2023 / уклад. О.Е. Жосан. – Кропивницький : КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського», 2023. – С. 212–217. URL: <http://surl.li/ltcqz>

9. Ремех Т.О., Пометун О.І. Методика навчання учнів ліцею громадянської освіти : методичний посібник [Електронне видання] // Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2021. – 222 с. – Режим доступу: <http://surl.li/frowj> (дата звернення 01.10.2023)

10. Шевчук Т.Є. Громадянська компетентність як елемент формування особистості майбутніх фахівців / Т. Шевчук // Молодий вчений, 2018. – № 4.1 (56.1). – с. 86

11. Як викладати питання з міжнародного гуманітарного права на уроках історії, громадянської освіти та правознавства. Методичні матеріали для вчителя. – 2022. URL: <http://surl.li/dkfrw>

12. Як викладати міжнародне гуманітарне право для школярів. Юристи УГСПЛ презентували свої напрацювання освітянам. [Електронний ресурс] // Українська Гельсінська спілка з прав людини: вебсайт. Режим доступу: <http://surl.li/lgtvsc> (дата звернення 01.10.2023).

Леннік Ілля Юрійович,
заступник директора з виховної роботи,
учитель історії гімназії №178 м. Києва

ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВСТВА 11-Х КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ БОГДАНА СТУПКИ)

У новій українській школі виховний вплив здійснюється як невід'ємний складник освітнього процесу здобувачів освіти. Він інтегрований, нероздільний від процесів навчання й розвитку, змінний й поступово розвивається відповідно до поступу суспільства. Окреслимо значення понять «процес виховання», «громадянськість»: процес виховання – це система виховних заходів, спрямованих на формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості [4,2], проте під поняттям громадянськість розуміють насамперед усвідомлення своєї причетності до життя країни, її державності, народу, його культури її традицій [2,9]. У цьому понятті активно поєднуються і патріотичний чинник, і моральний й правовий.

Процес набуття громадянської компетентності у здобувачів освіти юнацького віку передбачає формування 4 складників (компонентів) цієї здатності: ціннісно-мотиваційного, когнітивно-знаннєвого, операційно-діяльнісного та особистісно-творчого (стосується самореалізації). Оскільки виховання учнівства стосується освітнього процесу в цілому, пропонуємо на прикладі історії України 11-го класу розглянути реалізацію завдань формування громадянської компетентності, зокрема розвиток гуманного, шанобливого ставлення до національної культури та традицій, а також культури та традицій, звичаїв національних меншин, що проживають в Україні.

На уроках історії України вивчення історичних постатей, як це відмічали не раз відомі методисти, оживляє сухі історичні схеми, сприяє розкриттю причинно-наслідкових зв'язків історичних подій та явищ, допомагає запропонувати сучасному учневі нової української школи певну модель суспільно значимої поведінки [1, 128]. Варто зауважити, що освітній процес має включати три основні засади, без яких реалізація громадянської освіти

неможлива: навчальну, виховну та розвивальну. Триєдність освітнього процесу дає можливість здобувачам освіти не лише засвоювати знання та переймати досвід на уроках але й використовувати або не використовувати (цілеспрямовано уникати повторення, свідомо відкидати) досвід відомих історичних постатей у своєму житті. Детальне вивчення повсякдення людини, ролі історичних діячів у історії України є однією із ключових засад формування знань та розвитку критичного мислення.

Методика навчання історії виокремлює характеристику історичної особи в контексті біографічного опису, зокрема розкриття фактів про життя людини у лінійній структурі від народження до смерті крізь суспільно-особистісну призму. Таким чином, при вивченні історії України у 11-му класі теми: «Культурне життя в Україні наприкінці ХХ століття» важливе місце посідає формування уявлення про розвиток театрального та кіномистецтва в Україні, а саме про вплив творчості Богдана Ступки (1941-2012 рр.) на національну культуру, громадянську активність й міжнародне визнання. Вивчення постаті митця допоможе здобувачам освіти краще зрозуміти світоглядні засади Богдана Ступки, його вчинки у суспільно-побутовій сфері, контрверсійні судження щодо постаті (якщо такі є), приклади для наслідування.

Розкриваючи постать актора театру та кіно, слід розпочати саме з історико-біографічного портрету, який зокрема має включати: фізіогномістичний аналіз й спогади сучасників про особистість. Знайомлячись з фотоматеріали Богдана Ступки здобувачі освіти аналізують характерні риси обличчя, а опрацьовуючи світоглядні аспекти слід зупинитись на філософії життя митця.

Уривки з щоденника актора допоможуть учням глибше познайомитись із внутрішнім світом митця крізь призму його соціальних цінностей. Набір соціальних цінностей формує й власне світогляд. До найбільш обговорюваних суджень актора, які можуть бути винесені під час проведення уроків історії, віднесемо такі: «Талант – не гроші, не ковбаса, не шинка. Не вирахуєш, скільки відсотків його є. У когось проявляється швидко, у декого – поступово. Треба мати терпіння й чекати, коли прилетить цей птах.», «Чи кожен може бути актором? Шекспір сказав, що весь світ

– театр, а Скворода додав, що кожен грає ту роль, на яку його поставили. А ставить на роль Бог.» «Творчість – це сумнів. Його нема – нема прогресу. Те саме в економіці, усюди», «Гордіня – це найбільший гріх. Але кожен хоче пахнути фіалкою. Тоді починається задирання носа. Від цього користі ніякої.» «Коли починають виспівувати дифірамби, прекрасно відчуваю нещирість. О, думаю, пішло-поїхало, так кадиллом кадить. Маю самоіронію. Про себе більше знаю, ніж усі разом узяті. Брехня завжди приємна, а правда очі коле. Повіриш у цю брехню – починаєш сам себе обманювати.» «Дитину можна чогось навчити до 3 років. Після – вже пізно.» «Якщо ти такий розумний, допоможи ще комусь зрозуміти щось у цьому житті.» «Щоб мені сподобатися, жінка повинна бути така, як моя дружина.» [3]. Висловлювання актора варто обговорювати з учнями, розвивати світоглядні засади учнівства щодо постатей культурного життя українського народу. Також, варто обговорити питання національної приналежності митця, підкресливши його словами ««У Польщі мене називають польським актором, у росії – російським, хоча я завжди кажу, що я український актор... Я – Богдан Ступка!» [5, 17]». Загалом у Ступки – близько 100 ролей у кіно та понад 100 на сцені. Протягом 1999–2001 років був міністром культури і мистецтв України. 2001 року очолив Національний академічний драматичний театр імені Івана Франка.

Отже, обов'язковою умовою обговорення питань про діячів культури є відповідність структурним компонентам набуття громадянської компетентності. Проводячи уроки-диспути, круглий стіл у контексті громадянської компетентності вчитель зможе не лише досягти поставленої мети та завдань уроку, але й надалі сприяти формуванню громадянського освіченого учнівського середовища. Художньо-творча діяльність Б. Ступки є прикладом для сучасної школи і займає значне місце в сучасному національному театральному процесі, оскільки в його творчості відображені суттєві пошуки та досягнення провідних вітчизняних діячів культурного мистецтва ХХ-ХХІ ст.

Список використаної літератури

1. Коляда І., Хомич Р. Методика формування уявлень про історичного діяча при вивченні історії України в 11 класі (на прикладі Валерія Лобановського). Теорія та методика навчання суспільних дисциплін. 2020. № 3. С. 127–129.
2. Луценко І. Морально-правові аспекти вихованості. Громадянське виховання. 2015. № 4. С. 9–10.
3. Ступка Б. Простити – набагато краще, ніж покарати. – Богдан Ступка (уривок з щоденника). Країна. 2011. № 87.
4. Хавелко Г. Основні етапи процесу виховання, його рушійні сили. Сучасні підходи до виховання. 2019. С. 2–4.
5. Тримбач С. Богдан Ступка. Метаморфози. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2022.

Луценко Вікторія Миколаївна,
учитель української мови та літератури
гімназії № 178 м. Києва

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВСТВА ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ (ДОСВІД ВОЄННОГО ЧАСУ)

Уроки української мови та літератури є ключовими у формуванні громадянської компетентності. На уроках української мови авторка враховує особливості кожного учня для більшої продуктивності праці, використовує ігри та вікторини, стимулює творчість та самостійність через проєктну діяльність, залучає дітей до громадянської діяльності. Авторка використовує відеоматеріали, віртуальні екскурсії, проводить онлайн-ігри. На українській літературі ми постійно робимо екскурс в минуле, відслідковуємо і порівнюємо циклічність історичних процесів. Аналізуємо, дискутуємо. Діти висловлюють свої думки щодо тих чи інших подій в нашій історії. Адже біографія наших письменників досить часто зазнавала утисків із приводу своєї громадянської позиції, принижувалася гідність та честь людини, заборонялося друкувати та розповсюджувати твори українською мовою. Російську мову

насаджували штучно, щоб викоринити українську. Але наші культурні діячі відстоювали своє право, як і ми зараз відстоюємо своє. Знову, дивлячись на призму століть, воєнних лихоліть, ми захищаємо суверенітет, свою ідентичність. Ми – на межі історії. Наші діти – це та рушійна сила, яка має відбудувати, захистити та розвивати нашу державу. Вони – діти війни ХХІ століття. Зараз, як ніколи, наші підлітки розуміють важливість своєї мови та держави, важливість своєї громадянської позиції.

З учнями 9-тих класів ми пробуємо писати вірші. Вірші, написані душею, вразили всіх. У них біль та переживання за долю наших героїв та героїнь, нашої Батьківщини.

Громадянська компетентність формується на всіх уроках, у будь-якій школі, у будь-якій місцевості, онлайн чи офлайн.

Тримаємо наш освітній фронт, кланяємося нашим захисникам, виконуємо з любов'ю нашу роботу, освітяти.

Наровлянський Олександр Данилович,

кандидат педагогічних наук,

заступник директора Українського державного центру
національно-патріотичного виховання,
краєзнавства і туризму учнівської молоді, м. Київ.

ЕКСКУРСІЇ У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ

Державний стандарт початкової освіти і Державний стандарт базової середньої освіти передбачають формування громадянських компетентностей здобувачів освіти. До складників громадянської освіти відносять, зокрема, розуміння та повагу до прав людини, національну ідею та патріотизм. Чимало дослідників вважають, що громадянська компетентність – це готовність і здатність особистості активно й ефективно діяти відповідно до демократичних принципів і громадянської позиції. Досягнення цієї мети можливе за умови використання різноманітних форм та методів організації освітнього процесу. Одним із них, на нашу думку, можуть бути освітні екскурсії та подорожі відповідного спрямування.

Історія освітніх екскурсій в Україні сягає більш ніж ста років, однак наприкінці ХІХ – початку ХХ століття більшість із них мали природничий характер. Водночас в окремих закладах освіти на території сучасної України проводилися екскурсії до європейських країн, під час яких учні знайомилися з історичними та культурними пам'ятками. Серед «піонерів» освітнього туризму був директор Києво-Печерської гімназії В. Петр, який особисто очолював більшість далеких екскурсій учнів свого закладу [2].

Важливе значення екскурсіям, як одному з ефективних шляхів виховання патріотів України, надавало Міністерство освіти Української народної республіки, яке пропонувало включати в річний розклад роботи шкіл подорожі історичними місцями України, цікавими природними об'єктами, зокрема «до Києва, до порогів, на Шевченкову гору» [1, арк. 11]. У листі Генерального секретарства до директорів середніх шкіл всіх відомств та інспекторів вищих початкових, торгових та інших шкіл України від 16.11.1917 №2286 педагогічним радам рекомендувалося «весною і літом організовувати подорожі-екскурсії у різні місця, де б учні могли на власні очі побачити видатні пам'ятки нашої славної минувщини. Такі подорожі, виховуючи здорове національне почуття, допомагають учням при вивченні рідної історії та мистецтва і через те можуть входити в нормальний план викладів зазначених предметів» [1, арк. 17].

Чимала увага проведенню екскурсій приділялася в період запровадження у школах України комплексової системи викладання у 20-ті – початку 30-х рр. Широке використання екскурсій призвело навіть до появи в тогочасній методичній літературі поняття «екскурсійний метод викладання». У цей період набувають поширення екскурсії на промислові та сільськогосподарські підприємства, а також до сільських, міських та районних рад та їх виконавчих комітетів. Під час екскурсій до Харкова – тодішньої столиці УСРР – деякі групи школярів здійснювали екскурсії навіть до будинку ВУЦВК [Бутник М. Розвідка в життя. Більшовик Полтавщини. 1925. № 230. 08.10.].

Після переходу з 1932/33 навчального року від комплексових програм до вивчення основ наук (окремих предметів), проведення екскурсій було передбачено у програмі курсу

«Суспільствознавство» першого концентру (молодша школа). У пояснювальній записці до програми зазначалося, що «під час екскурсії до підприємства діти дізнаються про колективну працю, про соціалістичні форми праці», «історичний матеріал потрібно опрацьовувати на екскурсії до музеїв або виставок, екскурсії до місць революційних подій: пам'ятники революції, братерські могили...» [Програма з суспільствознавства для першого концентру політехнічної школи (I-IV рік). Радянська школа, Харків, 1932. 19 с. С. 3, 5.]. Хоча пропонувані екскурсії безумовно мали ідеологічний зміст, вони відгравали важливу роль у досягненні мети тогочасної освіти та демонстрували значення, що надавалося екскурсіям.

Однак із другої половини 30-х рр. екскурсії зникають з існуючих у навчальному плані суспільствознавчих курсів – «Історія СРСР та УРСР», «Всесвітня історія», «Конституція СРСР та УРСР». Хоча деякі вчителі продовжували активно використовувати екскурсії у викладанні вказаних предметів, більшість недостатньо користувалися такою формою роботи. У цей період набагато більше уваги приділяється екскурсіям у викладанні хімії, фізики, географії, біології, що розглядається як елемент політехнізації навчання.

Значення екскурсій у викладанні суспільствознавчих предметів досить високо оцінювали педагоги-практики та вчені-методисти. В аналітичній статті, опублікованій в 1947 році, зазначалося, що «історична екскурсія не лише допомагає учням конкретизувати набуті знання чи збагатити свою пам'ять новими знаннями, але й виконує важливі виховні завдання... прищеплюють любов і пошану до історії... допомагають виховувати з дітей справжніх патріотів...». Водночас вказувалося, що «недостатньо уваги приділяється екскурсіям в планах учителів історії Львова, Києва, інших міст», а в Полтавській області «майже зовсім не проводять учителі екскурсій з історії і Конституції...» [Грищенко М.М. Про екскурсії у викладанні вітчизняної історії. Радянська школа. 1947. № 2. С. 48 – 51]. Аналогічна ситуація, на жаль, зберігалася і в подальшому.

Після проголошення незалежності України було здійснено розробку нових навчальних програм. На жаль, у програмі з історії, екскурсії були зазначені виключно у програмах 5-го класу, у програмах 6–11 класів екскурсії не згадувалися ані в пояснювальній

записці, ані в окремих темах програми [3]. Так само відсутні згадки про екскурсії у програмах курсу «Основи держави та права України», «Основи правознавства».

У діючих програмах з історії та правознавства також приділено недостатньо уваги використанню освітніх екскурсій. Програми з історії передбачають лише декілька виключно уявних (віртуальних) екскурсій, повністю ігноруючи можливості реальних екскурсій, а програми з правознавства та курсу «Громадянська освіта» узагалі не згадують про цю форму організації освітнього процесу.

Водночас у ряді модельних програм з історії для Нової української школи передбачено проведення не лише віртуальних, але й реальних екскурсій історичними місцями України, хоча їх кількість залишається незначною.

У ряді держав світу екскурсії активно використовуються для формування громадянських компетентностей учнів шкіл. У США екскурсії широко застосовуються як при вивченні історії США, так і при вивченні економіки та курсу «Government» (аналог українського правознавства), що належать до «Social Science». У курсі «Government» рекомендується проводити екскурсії до місцевих органів влади, поліцейських дільниць, офісів шерифа, судів тощо [8]. У Конгресі Сполучених Штатів Америки, національному Архіві (де зберігаються та виставлені для огляду оригінали Декларації незалежності, Конституції США) створені спеціальні екскурсійні програми для школярів.

У Великій Британії при викладанні суспільствознавчих предметів та історії певного поширення набули екскурсії до резиденцій органів державної влади – Букінгемського та Віндзорського замків, резиденції прем'єр-міністра тощо. При цьому учні відвідують зали засідань парламенту, тронний зал, знайомляться з історією державних інститутів Великої Британії, з основами британської демократії, механізмами державного управління [5; 6].

У парламенті Австрії створено спеціальний Центр для відвідувачів "Demokratikum", що знайомить відвідувачів з історією та механізмами дії парламенту. Крім традиційних стендів, у центрі створено низку інтерактивних засобів, що дозволяють залучити

відвідувачів (насамперед дітей) до моделювання парламентських процедур, голосування, проведення референдуму тощо. 27 інтерактивних медіа-станцій представляють парламент та його процеси в доступній для учнів формі. Також створено цілу низку спеціальних екскурсійних програм для дітей учнів різного віку, що враховують зміст шкільних програм [7].

Поширеним явищем є екскурсії у школах Ізраїля, вони є обов'язковим елементом освітнього процесу. Більшість екскурсій нині проводиться в рамках вивчення предмету, який має назву «Шелах» та походить від аббревіатури слів прогулянка, націоналізм, суспільство на івриті, але також може бути перекладено як предмет «Любов до Батьківщини», що розкриває основну мету та завдання курсу. Метою цього курсу, що впроваджується з 2007 року, є виховання відповідальності учнів і молоді перед суспільством і навколишнім середовищем, заохочення до обрання Держави Ізраїль для створення свого дому та сім'ї, формування ціннісних позицій щодо суспільства та нації, формування бажання та готовності учнів брати на себе відповідальність і діяти у групі, громаді та суспільстві, зміцнення в учнів бажання та здатності наполегливо займатися вивченням країни поза межами шкільного життя, тобто формування громадянських компетентностей. За основу освітнього процесу курсу покладено подорожі, які побудовано за принципом від близького до далекого. У молодшій школі це мають бути щонайменше три одноденних екскурсії протягом року в райони, що знаходяться неподалік від школи, у старшій – триденний виїзд зазвичай наприкінці навчального року у віддалені райони Ізраїля. Екскурсії повинні проводитися таким чином, щоб діти ознайомилися з різними регіонами країни – від Голанських гір до Ейлату, від Середземного до Мертвого моря. Обов'язковою є екскурсія до Єрусалима. Діючими нормативними документами Міністерства освіти передбачено обов'язкове проведення не менше однієї екскурсії на рік для кожного класу [9]. Спеціальні освітні екскурсії, що призначені для учнів різного віку, створено у Кнесеті (парламенті) Ізраїля.

Особливим напрямом навчальних екскурсій в Ізраїлі є вивчення Холокосту. Спеціальна програма з вивчення цієї надзвичайно болючої для держави теми, була запроваджена з 1988

року. Вона, серед іншого, передбачала обов'язкове відвідування музею Яд-Ва-Шем та інших музеїв Холокосту, а також семиденну подорож до Польщі. У період з 1988 до 2004 р. у таких подорожах, що фінансувалися Міністерством освіти Ізраїля, взяло участь близько 150000 учнів. Метою цих екскурсій було ознайомити учнів із довоєнним життям євреїв у Польщі, їх взаємовідносинами з польським народом, навчити цінити героїзм тих, хто не корився, трагедію загиблих, поглибити розуміння своєї причетності до єврейської спадщини, любов до Ізраїля. Екскурсії повинні були сприяти розумінню необхідності побудови сильної держави Ізраїль, підштовхнути до розуміння необхідності захисту демократії та боротьби проти всіх форм расизму [4].

Таким чином, як в Україні, так і за її межами накопичено досвід використання екскурсій у викладанні предметів суспільствознавчого спрямування з метою формування громадянських компетентностей дітей. Екскурсії сприяють формуванню патріотичних переконань, розумінню історії держави, сприяють соціалізації дітей. Проведення екскурсій до місцевих органів влади, парламентів, інших державних установ сприяє формуванню розуміння демократичних механізмів функціонування держави, можливостей участі громадян у державному управлінні.

На нашу думку, в Україні нині можливості екскурсій для формування громадянських компетентностей використовуються недостатньо. Доцільним є вивчення досвіду інших держав, насамперед Ізраїля, щодо створення спеціальних освітньо-екскурсійних програм та широкого їх використання в освітньому процесі шкіл. Крім того, варто передбачити переліки рекомендованих об'єктів екскурсій у модельних програмах, розробити рекомендації щодо використання екскурсій при вивченні суспільствознавчих предметів.

Список використаної літератури

1. Обіжники Генерального секретаря освітніх справ про організацію роботи в школах України, тимчасовий закон про управління шкільними справами в Україні тощо. 25.07.1917 – 10.12.1918. Центральний державний архів органів влади України (ЦДАВОВУ). Ф. 2201. Оп. 1. Спр. 12. 171 арк.

2. Петр В. О летних экскурсиях учеников Киево-Печерской Гимназии. Киев : типография И. И. Горбунова, 1901. 24 с.

3. Програми для середньої загальноосвітньої школи. Історія України 5-11 класи. Всесвітня історія 6-11 класи. Київ, Перун, 1996. 128 с.

4. Alon Lazar, Julia Chaitin, Tamar Gross, Dan Bar-On. A journey to the Holocaust: models of understanding among Israeli adolescents who visited Poland. Educational Review (Birmingham). Vol. 56, num. 1, February 2004. P. 13-33.

5. Pupils meet Akshata Murty at 10 Downing Street in trip to remember. School Travel Organiser Magazine. 2023. 12.09. Режим доступу: <https://www.schooltravelorganiser.com/news-and-ideas/pupils-meet-akshata-murty-at-10-downing-street-in-trip-to-remember/10237.article>.

6. Pupils visit Buckingham Palace for first ever Schools Week. School Travel Organiser Magazine. 2023. 18.10. Режим доступу: <https://www.schooltravelorganiser.com/news-and-ideas/pupils-visit-buckingham-palace-for-first-ever-schools-week/10297.article>.

7. The Parliament of Austria. Demokratikum – Experience Parliament. Режим доступу: <https://www.parlament.gv.at/en/experience/visitor-center/index.html>

8. William A. McClenaghan. American Government. Teacher's edition. Prtnice Hall, 2002.

9. המולדת ואהבת הארץ להכרת הליבה תוכנית (Основна програма пізнання Батьківщини та любові до неї). Міністерство освіти Ізраїля, 2008. P. 7, 9.

Остапюк Галина Миронівна,
вихователь Обласного наукового ліцею
в м. Рівне Рівненської обласної ради

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ НАЦІОНАЛЬНО- ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Під компетентністю людини розуміють спеціальним шляхом структурований (організований) набір знань, умінь, навичок і ставлень, що дають їй змогу ефективно здійснювати діяльність або виконувати певні функції, забезпечуючи розв'язання проблем і досягнення певних стандартів у галузі професії або виду діяльності. Такі набори знань, умінь, навичок і ставлень набуваються як протягом життя, так і у процесі навчання. Сформована компетентність дозволяє людині визначити, розпізнати і ефективно, успішно розв'язати, незалежно від ситуації, проблему, що є характерною для певної сфери чи виду діяльності. [1, с. 18]

Одним із основних завдань сучасної української школи є формування компетентного громадянина України, розвиток у підростаючого покоління почуття належності до власної країни та активної участі в громадському житті.

Г. Ващенко, видатний український педагог, у книзі «Виховний ідеал» зазначив, що «зі свого боку школа мусить більше уваги звертати на громадянське виховання молоді. Учні мають привчатися ретельно виховувати свої громадські обов'язки й відповідати за них перед шкільною громадою і педагогами... Школа мусить стати для них маленькою батьківщиною, яку вони люблять і честю якої вони дорожать, яку вони разом з педагогами розбудовують... Життя учнів у школі має бути найповнішим, задовольняючи, по зможі, всі здорові потреби їх, при чому учні мають бути не лише споживачами, а й продуцентами» [2, с. 174-181].

Оскільки Україна має демократичну форму правління, а в Конституції закріплена наша базова цінність: «носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ»[3], то саме від громадян залежить якісний розвиток нашої держави, від нашої колективної

взаємодії та від ініціативності кожного окремого індивіда, від усвідомлення того, що ми є одним цілим: народом, нацією.

Тому одним із шляхів формування громадянської компетентності є національно-патріотичне виховання у закладах освіти. У контексті сучасних викликів і глобальної взаємодії, воно стає стратегічним напрямком, спрямованим на розбудову громадянської свідомості та відповідальності. Інтеграція цієї теми в шкільне навчання є важливим кроком у вихованні громадян, здатних до критичного мислення.

Формування громадянської компетентності через національно-патріотичне виховання сприяє розвитку в учнів почуття належності до власної країни та активної участі в громадському житті, усвідомлення себе частинкою одного великого цілого – українського народу.

У нашому суспільстві існує шкідливий наратив, що маніпулює ефемерним узагальненням про «простих людей», які нічого не вирішують, а реальний глобальний вплив здійснюють лише політики. Таке мислення може здаватись навіть комфортним, бо знімає відповідальність з кожного особисто. Але варто усвідомлювати, що чим більше відповідальності – тим більше прав, адже, це взаємопов'язані поняття.

Прищеплюючи любов до України, розкриваючи і розвиваючи особистісні якості підростаючого покоління, національно-патріотичне виховання сприяє формуванню стійкої громадянської позиції.

У всьому світі громадянська освіта молодого покоління є предметом інтересу державних структур, громадських діячів і організацій національного та міжнародного масштабу, фахівців у галузі освіти. Адже, як вірно зауважив класик української педагогіки В. Сухомлинський: «саме підлітковий вік особливо важливий для формування громадянина. Риси громадянина виховуються безліччю впливів педагогічного характеру й некерованими соціальними впливами» [4, с. 213]. Учений також наголошував, що «задовго до повноліття наш підліток має жити громадянськими думками й сприйманнями», а «справжнє громадянське виховання у процесі навчання починається там, де думка надихає, пробуджує й утверджує прагнення до морального

ідеалу» [5, с. 58]. То ж дуже важливо будувати цей навчальний процес на ґрунті ідейності та ширих почуттів, а не лише теоретичних фактів.

Національно-патріотичне виховання в школах має на меті не лише формування любові до Вітчизни, але й розкриття і розвиток особистісних якостей, необхідних для активного громадянського життя. На противагу колективному узагальнюючому підходу побудови суспільства на зразок комуністичного ладу, у ньому навпаки має бути закладена основна ідея гуманізму — людиноцентричність, що робить акцент на гідність та невід’ємні права кожної людської особистості. Гуманістична парадигма визнає вагоме значення кожної життєвої історії та відділяється від будь-якої форми дискримінації. А головне, людиноцентричний підхід виховує особисту відповідальність та громадянську активність, що може призвести до ефективнішого розв’язання суспільних проблем. Також цей фундамент гуманізму в політичному полі є віддзеркаленням демократичного ладу.

Влучною буде метафора про державу як один організм, а громадян як невід’ємну, проте повноцінно функціонуючу частину. І ця частина спочатку умовно об’єднується в невеликі групи, наприклад, за територіальним розташуванням. Це області, міста, села, які в свою чергу, складаються з громад, що проживають в спільних районах, а ті можна поділити на ще менші групи, як-от: сусіди багатоквартирних будинків. У підсумку, це все утворює єдине ціле, але саме від якісного функціонування кожного складника залежить успіх усієї держави. Тому громадянин має усвідомлювати свій безпосередній вплив на розвиток власної країни і надавати особливої уваги також невеликим крокам і щоденній взаємодії у суспільних групах.

У підсумку варто зазначити, що формування громадянської компетентності учнів через національно-патріотичне виховання є важливим аспектом сучасної освітньої системи. Цей процес сприяє не лише розумінню і цінуванню власної культури та історії, але й розвиває ключові громадянські якості, такі як: відповідальність, толерантність, готовність до участі у суспільних процесах. Важливо надавати учням можливості вільного самовираження та ініціативи, розвивати критичне мислення та глибоке розуміння громадянських

обов'язків. Отримані у школі знання та цінності будуть служити підґрунтям для створення свідомого та відповідального громадянина, який здатний приносити позитивні зміни у власному суспільстві. Формування громадянської компетентності через національно-патріотичне виховання має потенціал створити майбутнє, в якому громадяни розуміють і цінують свою роль у будівництві справедливого та демократичного суспільства.

Список використаної літератури

1. Пометун О.І. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки / О.І. Пометун // Вісник програм шкільних обмінів . – 2005. – № 23. – С. 18.
2. Ващенко Г.Г. Виховний ідеал / Григорій Ващенко. – Полтава, 1994. – С. 174-181.
3. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 5.
4. Громадянин – Держава – Громадянське виховання. Антологія /Упорядники: М.А. Рогозін, О.В. Сухомлинська. – Донецьк, 2001. – С.213.
5. Народження громадянина /В.О. Сухомлинський. – Київ: Радянська школа, 1970. – С. 58.

Очеретяна Тетяна Володимирівна,
учитель української мови
та літератури гімназії №178 м. Києва

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 10–11 КЛАСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Беручи до уваги наше сьогодення, на плечі вчителів лягає велика відповідальність виховання в учнів почуттів патріотизму, активної громадянської позиції.

Учні повинні набути знання, уміння та навички, які б допомагали у розв'язанні проблем та певних стандартів.

Тому на уроках української мови та літератури ми повинні не лише давати знання, а й навчити бачити головне, робити висновки,

навчити мислити критично й творчо, бути комунікабельними у різних соціальних групах.

Пропоную для учнів старшої школи застосовувати сторітелінг як одну з форм комунікативних компетентностей. Навчальний матеріал подавати у вигляді цікавих історій, це сприяє розвитку особистих якостей, демонструє унікальні уявлення кожної дитини, дозволяє проявляти активність та творчість.

«Діти повинні жити у світі краси, гри, казки, музики, малюнка, фантазії, творчості», – говорив В. Сухомлинський.

Сторітелінг ми можемо застосовувати, по-перше, на уроках української мови та літератури пишучи твори-роздуми, де наводимо приклади з власного досвіду, а також складаючи есе.

Так, учениця авторки, беручи участь у Всеукраїнському конкурсі «Мій Шевченко» не лише використала матеріали творів Кобзаря, а й визначила їх актуальність сьогодні (під час війни з агресором).

По-друге, ця компетентність дозволяє пояснювати матеріал учням, які пропустили урок, однокласникам. А також обговорювати новий матеріал дома з батьками. Якщо ваша історія (викладання матеріалу) перейшла в дискусію, то вона вдалася.

Тож реалізується принцип міцності знань та додається емоційне навчання.

На уроках української літератури ми переглядаємо фрагменти фільмів, порівнюємо матеріал із текстами прочитаних творів та висловлюємо свою точку зору.

Так ми переглядали «Тіні забутих предків», «Момент», «Меланхолійний вальс».

На уроках української мови добираємо тексти, які вимагають пояснення почуттів, наприклад, під час усного переказу, де використовуємо метод емпатії. Маємо можливість словесно осягнути почуття іншої людини. Так, текст для усного переказу «Садок вишневий коло хати» (М. Костенюка).

Готуючи дітей до ЗНО, ми повторюємо розділи «Лексикологія, фразеологія», там можна пояснювати слова іншомовного походження або фразеологізми на прикладі цікавих історій про їх виникнення. (Наприклад, з міфології чи з Біблії).

Добираємо тексти з діалектними словами, застарілими, неологізмами та іншомовними. Бо практика доводить, що в тестах ЗНО завдання, які містять такі слова, складно виконувати.

Ще на уроках ми використовуємо дискусію, під час якої учні вчать аргументовано доводити свою думку, наприклад, обговорюючи новелу В. Винниченка «Момент», ми відповідали на питання «Чи може щастя бути миттєвим?».

Також застосовували інтерв'ю, наприклад, домашнім завданням можна поставити питання про миттєвість щастя батькам. Або, вивчаючи «Кайдашеву сім'ю» І. Нечуя-Левицького, обговорити питання, як би вчинили ваші батьки на місці Кайдаша та Кайдашихи.

А ще застосовуємо мозковий штурм як полікультурну компетентність. Вивчаючи новелу В. Винниченка «Момент», можна обговорити, які уроки моралі вона дала. Розглядаючи «Лісову пісню» Лесі Українки, ставимо питання, чи відповідає образ Мавки сучасному ідеалу дівчини? Чи це лише недосяжна мрія?

Таким чином, громадянська та соціальна компетентності в процесі навчання учнів на уроках української мови та літератури відіграють одну з ключових ролей.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017р.
url:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/card3#Files>.

2. Большакова І.О. Сторітелінг – історія про історію.
url:<https://18047.blogspot.com/2017/03/blogpost.htm/>.

3. Сторітелінг у сучасному навчанні. Сторітелінг для вчителів та учнів Promethean інтерактивні панелі для освіти (prometheanworld.com.ua).

4. Сторітелінг як метод навчання. Що таке сторітелінг, як завдяки цьому методу навчатись краще? (creativeschool.com.ua).

Павловська Олена Валентинівна,
заступник директора з навчально-виховної роботи
гімназії № 136 м. Києва

**ПРОГРАМА СПЕЦКУРСУ
«АБЕТКА ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ»
ЯК КРОК ДО ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ
У КОНТЕКСТІ КОНСТРУЮВАННЯ ВАРІАТИВНОГО
СКЛАДНИКА ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ ГІМНАЗІЇ**

Сучасний заклад освіти так організовує навчальний процес, щоб гармонійно поєднувалися розвиток дитини та її потреби, інтереси, нахили, реалізовувався її особистісний потенціал, суспільний запит. Ми маємо отримати випускника, здатного і готового до успішного опанування майбутньою професією, подальшою трудовою діяльністю. У Державному стандарті базової середньої освіти зазначається, що «метою базової середньої освіти є розвиток природних здібностей, інтересів, обдарувань учнів, формування компетентностей, необхідних для їх соціалізації та громадянської активності, свідомого вибору подальшого життєвого шляху та самореалізації, продовження навчання на рівні профільної освіти або здобуття професії» [Державний стандарт базової середньої освіти. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/]. Створена програма спецкурсу «Абетка професійного самовизначення» колективом гімназії № 136 м. Києва спрямована на реалізацію ключового завдання, що постало перед педагогічними працівниками – підготовки учнів до свідомого вибору професії та розкриття здібностей. Якщо розпочати роботу з допрофільної підготовки з 5 класу і дати дітям спробувати свої здібності в різних галузях, то до 11 класу учень впевнено обере галузь, в якій йому найбільше буде комфортно працювати. Програма спецкурсу має прикладний характер і доповнює інваріантну складову, базується на знаннях, отриманих на уроках, але допомагає зрозуміти, як їх застосувати в повсякденному житті. Ми пропонуємо ознайомитися з такими професіями: журналіст, перекладач, копірайтер, рерайтер, програміст, працівник у сфері ІТ, професіями, в яких використовуються основи прикладної математики. І важливим у

викладанні є те, щоб дитина зрозуміла, чи цікавим для неї є те чи інше професійне коло.

Створюючи організаційно-методичні умови для здійснення допрофільної підготовки та профільного навчання, ми враховуємо, що кожним учнем індивідуально здійснюється процес набуття нових навичок. Отож викладання такого спецкурсу дозволить підготувати учнів та учителів до реалізації завдань Нової української школи щодо допрофільної підготовки та профільного навчання.

Петраускас Ольга Євгенівна,
учитель початкових класів гімназії № 178 м. Києва

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ ТА В ПОЗАУРОЧНИЙ ЧАС В УМОВАХ ВІЙНИ

За останні роки свідомість українців змінилася. І якщо любов до рідної країни, до її історії, до своєї родини, шанобливе ставлення до державних символів, вшанування народних традицій, національна свідомість завжди займали важливе місце у вихованні учнів, то зараз на перше місце у серці кожного громадянина нашої держави виходять честь, гідність, самопожертвування заради рідного народу та майбутнього України. Відбудовувати Батьківщину після війни, дбати про її політичну вагу та економічну самостійність будуть також її громадяни, які сьогодні сидять за шкільними партами.

Державний стандарт початкової освіти ґрунтується на загальнолюдських цінностях та принципах науковості, полікультурності, світського характеру освіти, системності, інтегрованості, єдності навчання і виховання на засадах гуманізму, демократії, громадянської свідомості, взаємоповаги між націями і народами в інтересах людини, родини, суспільства, держави. Соціальна і громадянська компетентності є ключовими і мають міждисциплінарний характер, інтегруються за допомогою всіх освітніх галузей і спрямовуються на соціалізацію особистості, набуття громадянських навичок співжиття і співпраці у суспільстві,

дотримання соціальних норм. Перед сучасною школою постало завдання виховати особистість, здатну займати активну громадянську позицію. Сьогодні громадянське виховання покликане формувати в учнів розуміння приналежності до українського народу, до своєї Батьківщини, готовність відстоювати її інтереси і захищати. Все це виховується змалечку, і саме початкова школа сіє в серці кожної дитини зернятка любові до рідного міста, свого краю, до України та її народу. У сучасній школі ідеї громадянського виховання органічно вписуються у зміст і методику навчальної і позаурочної роботи, в організацію життєдіяльності школярів. Все, що буде закладено в дитячі роки, з часом вплине на подальший розвиток нашої держави.

Робота вчителів початкових класів нашої гімназії невід’ємно пов’язана з вихованням підростаючого покоління. В своїй роботі ми використовуємо як традиційні, так і інтерактивні методи формування громадянської компетентності. До традиційних належать бесіди, уроки-подорожі, виховні години. До інтерактивних – використання методів проєкту, дослідження, створення власних презентацій, інсценізації, рольові ігри тощо.

Любов до рідного краю, рідної мови починається з любові до своїх рідних, до своєї родини, до рідної школи. На уроках та поза вдома разом з батьками учні роблять своє родинне дерево, потім розповідають про своїх батьків, дідусів і бабусь. Приносять до класу сімейні реліквії, серед яких є вишиванки, яким вже понад 100 років, предмети побуту, старовинні світлини та інші речі. Поступово із розвитком особистості, любов до родини та її традицій переходить у любов до рідної Батьківщини, до її історії та сучасності.

Громадянська компетентність найвдаліше формується на уроках української мови та читання, курсу «Я досліджую світ». Саме через рідне слово педагоги гімназії передають учням знання про історію, здобутки української культури. На уроках учні добирають слова-ознаки рідної мови і складають «асоціативний куш» з чудових слів-ознак до слова «мова». Діти усвідомлюють, що наша мова, дійсно, дуже мелодійна, чудова, багата, дзвінка, калинова, солов’їна, материнська, барвиста, велична. На аркушах

паперу діти пишуть побажання нашій країні, прикріплюють до карти України і озвучують їх уголос.

Тексти, подані в підручниках, допомагають прищепити любов до рідної мови, землі, виховують гуманне ставлення до людей, любов до Батьківщини, формують поняття вірності, героїзму, патріотизму, хоробрості. Наприклад, тема українського патріотизму і громадянськості є наскрізною у творах Тараса Шевченка. Шевченкове слово входить у наше життя змалку: спочатку дитина вбирає пісні поета з вуст матері. Потім у школі вона торкається чистої і трепетної краси рядків «Тече вода з-під явора», чарівної простоти і дивовижної гармонії вірша «Садок вишневий коло хати». Для того, щоб поглибити учнівські знання про Т.Г. Шевченка, розвивати вміння виразного читання поетичних творів, виховувати любов до творчості поета вчителі гімназії проводять підсумковий урок з елементами інсценізації, конкурси виразного читання віршів Кобзаря.

Традиційними стали уроки, присвячені вихованню в учнів любові до Батьківщини, рідного краю, рідної мови, національної символіки. Наприклад, уроки-подорожі «Україна – наш спільний дім», «З Днем Єднання, Україно!», «День Миру».

Дуже цікаво проходять уроки-ігри, наприклад «Битва титанів: козаки та воїни ЗСУ», «Знайомимося з Україною», «Народні символи України» або уроки, інтегровані з майстер-класом. Наприклад, урок, який було проведено за участю районної дитячої бібліотеки на тему «Разом ми сила! Все буде Україна!», коли діти познайомилися з історією вишиванки, а потім створили свою власну.

Метою таких уроків та інших заходів є доповнення і поглиблення знання дітей про нашу Батьківщину; формування уявлення про Україну як суверенну державу з давньою історією, багатою культурною спадщиною; розвиток в учнів творчого мислення, виховання бажання піклуватися про суспільство, країну, навколишнє середовище. Учителі гімназії вчать любити нашу найріднішу Україну, бо тут ми народились, вперше встали на ноги і пішли у світ тими шляхами, що простяглись від рідного порога у широкий світ. Недарма в народі кажуть: «Де рідний край, там і рай, а де чужина, там домовина». «Добре тому, хто в своєму

дому». Таким чином, учні свідомо дістають висновків, що рідний край, рідна земля – це найкраще, що у нас є. І треба не тільки працювати на зміцнення нашої держави, але й боронити її від ворогів. Чітко формується позиція «Я – громадянин України і цим пишаюся».

До Дня захисника України в усіх класах проводяться уроки мужності. Учні готують легенди про виникнення свята, читають вірші, дивляться фільми про захисників нашої держави, діляться своїми думками, яким повинен бути справжній захисник рідної землі. Ми пам'ятаємо, що ведемо свій рід від мужніх козаків, які завжди боронили рідний край від ворогів. Декілька разів на рік уся гімназія приймає учать у заходах для воїнів ЗСУ: подарунки до свят, збір теплих речей та засобів гігієни, солодкі смаколики, поробки-обереги, листи захисникам та захисницям України.

Ураховуючи те, що освітній процес відбувається в умовах війни, постійно проводяться практичні заняття з громадянської оборони, проводяться бесіди «Дії під час повітряної тривоги», «Дії під час артобстрілів», «Обережно, міні!», «Перша медична допомога при отриманні легких травм» тощо. На них запрошуються медики та військові. Діти мають усвідомлювати, що тільки здорова нація спроможна жити, творити, боронити свою молоду незалежну країну, саме тому багато уваги приділяється здоров'язбережувальним технологіям.

Звичайно, формування громадянськості неможливе без формування таких якостей, як милосердя, співчутливість, толерантність. Формуванню цих якостей допомагає освітня галузь «Людина і світ», помічником якої є підручник «Я у світі», який широко розкриває основні поняття, включає практичні заняття, ситуативні задачі, народні казки, прислів'я, притчі, вірші, завдання для допитливих, заставляє учнів думати про навколишній світ, доводити свої думки, протистояти негативному впливу інших.

У сучасній школі ідеї громадянського виховання червоною ниткою вплітається у зміст та методику навчальної і позаурочної роботи. Адже саме ми, учителі початкової школи, закладаємо майбутній фундамент світосприйняття маленької людини. І саме від нас залежить, як дитина буде спілкуватися з однолітками, чи буде поважати батьків і літніх людей, чи стануть милосердними,

дбайливими, толерантними, чи будуть ввічливими і щирими, чи будуть берегти рідну природу, чи поважатимуть нашу прекрасну країну: людей, землю, культурну спадщину, нашу державність. Чи стануть вірними громадянами нашої України, чи піднімуться на захист її у часи негоди, чи будуть любити її і шанувати – на ці всі питання ми дамо відповідь через кілька років, коли учні наші підростуть і стануть Людьми з великої літери.

Список використаної літератури

1. Байбара Т. Компетентнісний підхід в початковій ланці освіти: теоретичний аспект // Початкова школа. – 2010. – №8. – С.46 – 50.
2. Бібік Н. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти // Початкова школа. – 2010. – № 9. – С.1 – 4 .
3. Бондар Л. Сила і мужність, добро і любов – це крила твої, Україно! // Учитель початкової школи. – 2016. – № 9. – С.38-40.
4. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності. // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. №22. – 2000 р.

Піщуліна Наталія Олегівна,

вчителька вищої категорії КЗ ХНЛ «Обдарованість» ХОР,
керівниця ГО «Українська Античність», м. Харків

ГРОМАДЯНСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК НАСКРІЗНА СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНИХ ГРОМАДЯН: ЗАЛУЧЕННЯ ПІДЛІТКІВ ДО ГРОМАДСЬКОГО АКТИВІЗМУ ТА ПРОЄКТНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Відповідно до дослідження, проведеного громадською організацією «Аналітичний центр Cedos» і дослідницькою агенцією «Info Sapiens» у 2023 році, 72% української молоді готові долучатись до процесу відновлення у своїй громаді (14-35 років) [1]. Працюючи зі шкільною молоддю (14-18 років) Харківщини, Сумщини та Чернігівщини та розвиваючи у різних громадах областей громадський активізм через заклади освіти, ми зробили висновок, що підлітки дійсно бажають бути дотичними до відновлення своєї громади. Громадянська компетентність є

наскрізною та її формування має неабиякий вплив на творення спільноти свідомих відповідальних громадян, громадян, готових до викликів, відновлення та розвитку демократичної України.

Концепція реформування середньої школи, Нова українська школа (далі НУШ), розроблена та оприлюднена ще у 2016 р., чітко окреслює 10 ключових компетентностей, якими мають оволодіти школярі та школярки. Документ пройшов громадські обговорення та був ухвалений рішенням колегії Міністерства освіти і науки 27.10.2016 р. Чинний Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 р. базується на концепції НУШ (стаття 12 стосується формування ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності). Громадянська компетентність – серед ключових. Так само Державний стандарт базової середньої освіти включає серед ключових громадянську та соціальну компетентність: у документі чітко окреслено ключові компетентності, якими мають оволодіти школярі після закінчення кожного з двох циклів – адаптаційного (5-6 класи) і базового предметного навчання (7-9 класи) [2].

Долучення підлітків до прийняття рішень через сталі інституції (дитяча дорадча рада, молодіжна рада, учнівське самоврядування, рада учнівства старших класів тощо) – поширений та дієвий спосіб формування громадянської компетентності поза урочним процесом.

Мета публікації: актуалізувати важливість та висвітлити практичні кейси долучення школярів до громадського активізму та прийняття рішень, що наскрізно сприяє формуванню у шкільної молоді громадянської компетентності.

Демократизація всіх процесів в закладі освіти – один з дієвих способів демократизації суспільних відносин та формування знань, умінь та навичок щодо ідей демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав та можливостей. Освіта є чи не єдиним потужним знаряддям для виконання цього завдання і визнається однією з основ демократії в усьому світі. Демократичне врядування школою має позитивне значення для закладу освіти, оскільки воно: зміцнює дисципліну; підвищує рівень якості навчання (навчання стає більш індивідуальним); знижує кількість конфліктів; робить

школу конкурентоспроможнішою: забезпечує децентралізацію шкільного врядування і конкуренцію між школами; забезпечує майбутнє існування стійких демократій. Учні повинні бути дійсно впливовими, і таким чином вчитися відповідальності, що пов'язана зі справжньою участю в найважливіших питаннях їх освіти і повсякденного життя в школі: це і методи викладання, і шкільна політика, планування, бюджетні питання, і прийом на роботу нових співробітників, причому це лише деякі аспекти [3].

З практичного досвіду. У грудні 2022 – жовтні 2023 рр. в рамках роботи в громадській організації «Українська Античність» було реалізовано проєкт «Активна позиція мого регіону. Очіма дітей» у партнерстві з Pact Inc. в рамках програми сприяння громадській активності «Долучайся!» (USAID/ENGAGE)). Мета: підвищення рівня вмотивованості шкільної молоді щодо громадського активізму, її залучення до розвитку молодіжних просторів у Харківській, Чернігівській та Сумській областях. Протягом проєкту молодь (13-18 років) пройшла навчання, здобула навички проєктного менеджменту, дізналася як залучати кошти на свої ідеї, налагоджувати співпрацю зі стейкхолдерами та аналізувати потреби цільової аудиторії, пройшла всі етапи від постановки SMART мети до пітчінгу ідей, дехто – реалізації власних ініціатив. У результаті було розроблено 11 соціальних проєктів з відновлення молодіжних просторів командами з різних населених пунктів та громад Чернігівської області, 12 проєктів командами Харківської області та 10 проєктів командами Сумської області. За результатами проєкту можна прослідкувати якісні та кількісні показники. За результатами тестування спостерігається підвищення рівня знань із медіаграмотності, громадянських компетентностей, знань із гендерної рівноправності, принципів демократії в учасників на 53.7% серед 159 залучених підлітків. Було збільшено кількість ініціатив підлітків у процесі відновлення населених пунктів Харківської, Чернігівської та Сумської областей, за нашого сприяння та завдяки підтримці партнерів, відповідального бізнесу, небайдужих мешканців громад та ОМС були реалізовані соціальні ініціативи підлітків (13 населених пунктів). Була збільшена поінформованість суспільства про потреби підлітків та їх бачення відновлення: охоплення через

соціальні мережі та ЗМІ щодо проєкту (46859 охопленнь). За нашої ініціативи та сприяння було створено Молодіжну раду в Новопокровській громаді. До керівного складу ради увійшли підлітки з двох команд, що брали участь у проєкті (Есхар та Новопокровка).

Підбиваючи підсумки, підкреслимо, що шкільна молодь – потенціал та людський капітал кожної громади, в який вкрай необхідно вкладати ресурси. Заклад освіти – центр культурного життя в громаді, що має можливість акумулювати проактивну молодь та сприяти формуванню відповідальних свідомих громадян.

Список використаної літератури

1. Волосевич І. Вплив війни на молодь в Україні / І. Волосевич, І. Когут, Т. Жерьобкіна, Ю. Назаренко // Підготовлено ГО «Аналітичний центр Cedos» і дослідницькою агенцією Info Sapiens за ініціативи, а також технічної та організаційної підтримки Представництва Фонду ООН у галузі народонаселення в Україні, Програми розвитку ООН в Україні та Міністерства молоді та спорту України, за фінансової підтримки МЗС Данії. – Київ, 2023. – 76 с.

2. Нова українська школа // Міністерство освіти і науки України, 2016. – С. 11-12; Закон України Про освіту // Відомості Верховної Ради. – 2017, № 38-39, ст. 380; Державний стандарт базової середньої // Кабінет Міністрів України. – 2020, № 898.

3. Бекман Е. Демократичне врядування в школах: [посібник] / Е. Бекман, Б. Траффорд; пер. з англ. та адапт. Л. І. Парашенко; заг. ред. укр. версії: Н. Г. Протасова. – Київ: НАДУ, 2009. – 100 с.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ НУШ

«Все, – із доброго чи злого, – починається з малого.»

Сучасна освіта не може залишатися осторонь важливих суспільних процесів і перетворень. Вони спонукають нас до розуміння цінності громадянської освіти. Відповідальність, рівність, права людини, демократія, повага до різноманіття, повага до людської гідності стають тими поняттями, які обговорюють не лише правозахисники, але й школярі початкової школи. Громадянська компетентність входить в перелік основних компетентностей НУШ, закріплених у Державному стандарті початкової школи. Таким чином, формування громадянської компетентності – це одне з основних завдань Нової української школи. Її ключова мета – виховати свідомого громадянина, патріота, професіонала, людину, світогляд і спосіб мислення якої спрямовані на саморозвиток та розвиток демократичного громадянського суспільства в Україні [1]. Проте формування компетентностей зумовлює необхідність розвитку наскрізних умінь, що є спільними для всіх компетентностей і формуються на результатах вивчення всіх навчальних предметів та інтегрованих курсів, тобто, починаючи з моменту, коли дитина вперше переступила поріг школи. Це такі наскрізні уміння як: читання з розумінням, висловлювання власної думки усно і письмово, критичне та системне мислення, вміння діяти творчо, виявляти ініціативність, здатність логічно обґрунтувати позицію, конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми [5].

Діти в НУШ учаться розвивати критичне мислення, усвідомлювати та відстоювати свою особисту позицію, дискутувати та знаходити порозуміння. У школі діти обговорюють філософські теми: що таке життя, чому воно – найвища цінність, визначають, що вони цінують в інших людях, та інші важливі питання [6]. Дуже важливо закласти розуміння цінності спільноти та правил її

функціонування. Дітям насправді хочеться діяти в системі, коли вони чітко розуміють, що і як працює. Тому педагогу важливо дати їм відчуття емоційної безпеки та можливість впливати на наявні правила. Тоді в дорослому віці вони зможуть масштабувати цей процес.

Вправи для розвитку громадянської компетентності створюють комфортну для школярів та педагогів атмосферу у класі, підтримують ефективність викладання і навчання, сприяють розв'язанню ключових проблем [3].

Розпочати можна з маленьких кроків, що дадуть розуміння дитині, що громадянська компетентність – це насамперед про взаємодію: з собою й довколишнім світом.

Одним із перших кроків має стати створення в освітньому процесі умов для формування поваги до рідної мови, і це є важливим завданням у сучасній початковій школі. Вчителі повинні створювати сприятливе мовленнєве середовище як на уроках, так і під час перерв; організовувати мовленнєві ситуації, які розвивають інтереси учнів та мотивують їх до активного мовлення. Ефективним буде використання сучасних технологій навчання для підвищення культури мовлення, залучення учнів до рефлексії щодо власного мовлення та виявлення орфографічних помилок [7]. У нашому закладі ми також проводимо «Літературні кафе» на різну тематику, вивчаючи таким чином життя і творчість письменників. Під час таких заходів діти декламують вірші, діляться враженнями від прочитаних творів. Також ми активно залучаємо учнів старших класів, які організовують для молодших школярів літературні імпрези. Усі ці методи сприяють формуванню поваги до рідної мови, що є не лише важливим аспектом освіти, а й символом національної ідентичності та гідності.

Невід'ємним складником громадянської компетентності є шанобливе ставлення до державних символів України. Вся країна о дев'ятій ранку щодня об'єднана хвилиною мовчання. Після цього лунає Гімн України. Це дає можливість виховувати в дітей патріотизм та гордість за свою країну. Вивчення символіки державного прапора відбувається шляхом ознайомлення дітей з історією та значенням національного прапора, розповіді про кольори, символи та їхню семантику, проведення уроків, під час

яких діти мають змогу створити малюнки або відтворити прапор за допомогою фарб, олівців чи інших матеріалів, залучення учнів до різноманітних заходів, присвячених Дню Державного Прапора України. Також розповідаємо учням про історію виникнення нашого герба, спільно створюємо відео презентації, проєкти тощо.

Ще одним щоденним кроком у формуванні громадянської компетентності учнів є наша спільна волонтерська робота в школі. Ми постійно долучаємося до різноманітних акцій допомоги, завжди доповнюємо наші збори малюнками і листами для ЗСУ. Крім цього, ми допомагаємо тваринам, хворим дітям та дітям – сиротам.

Величезну роль відіграє формування у дітей поваги до природних ресурсів України, екологічної свідомості та відповідального ставлення до навколишнього середовища. Саме тому, ми проводимо виставки, конкурси, екологічні акції, залучаємо дітей до проєктної роботи на тему збереження природи, впроваджуємо в закладі STEM-підхід під час викладання матеріалу із цієї тематики.

Підсумовуючи, зазначимо, що формування громадянської компетентності у дітей молодшого шкільного віку є важливим завданням, яке може бути досягнуте за допомогою різних методів і форм освітньої діяльності.

Тож нехай маленькі щоденні дії приносять великі результати!

Список використаних джерел

1. Державний стандарт базової середньої освіти | Міністерство освіти і науки України (mon.gov.ua)
2. Як навчати учнів громадянської компетентності на будь-якому уроці | Нова українська школа (nus.org.ua)
3. Формування громадянських компетентностей учнів початкових класів (oplatforma.com.ua)
4. Формування громадянської компетенції учнів початкових класів на уроках і в позаурочний час | Інші методичні матеріали. Громадянська освіта (vseosvita.ua)
5. [nus-poradnyk.pdf](#) (uied.org.ua)
6. Компетентнісний підхід у навчанні: актуальні методи та прийоми — Журнал «На Урок» (naurok.com.ua)
7. Онлайн-курс: Інструменти та прийоми формування громадянської компетентності учнів (naurok.com.ua)

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ВИВЧЕННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ (З ДОСВІДУ РОБОТИ)

Рівень освіченості людини в сучасному світі не визначається виключно обсягом здобутих нею знань, він окреслюється ще й здатністю особистості розв'язувати проблеми різного ступеня складності на їх основі. Саме в цьому і полягає сутність компетентнісного підходу при вивченні предметів загальноосвітнього циклу.

Компетентнісний підхід до освіти стає останнім часом все поширенішим, претендує на роль концептуальної основи освітньої політики, що здійснюється як державами, так і впливовими міжнародними організаціями, підсилює практичну орієнтацію освіти, підкреслює значення досвіду, умінь та навичок, що спираються на наукові знання. Визначальним фактором у реалізації компетентнісного підходу є зорієнтованість на розвиток системного комплексу вмінь, смислових орієнтацій, адаптаційних можливостей, досвіду і способів трансформаційної діяльності з отриманням конкретного продукту [2].

Під громадянською компетентністю розуміємо сукупність знань і досвіду в громадянсько-суспільній діяльності. Формування громадянської компетентності в сучасному змісті освіти має на меті сприяти розвитку системи демократичної громадянської освіти в Україні завдяки поширенню європейського досвіду, наближати Україну до європейського освітнього, соціально-політичного, економічного і правового простору, бути проявом європейської культурної ідентичності [3].

Одним із найактуальніших завдань сучасної освіти і виховання в Україні є створення умов для формування людини-громадянина, для якої демократичне громадянське суспільство є осередком для розкриття її творчих можливостей, задоволення особистих та суспільних інтересів. Це може забезпечити система громадянської освіти, що має на меті підготовку молоді до активної

участі в житті демократичного суспільства і формування її громадянської компетентності [1].

Формування громадянської компетентності на уроках зарубіжної літератури є надзвичайно важливим аспектом навчання в цілому. Література може сприяти розвитку громадянських цінностей і навичок такими способами:

1. Порівняння культур. Зарубіжна література дозволяє здобувачам освіти досліджувати різницю між культурою рідної держави та культурами інших країн, що сприяє вихованню поваги до культурних надбань різних народів світу. Порівняльний аналіз літературних творів різних країн та епох допомагає розкрити схожість і різницю у підходах до громадянських цінностей та проблем світової спільноти.

2. Соціальна свідомість. Уроки літератури можуть стимулювати обговорення соціальних проблем, таких як нерівність, права людини, екологія тощо. За допомогою літератури здобувачі освіти можуть розуміти суспільні та історичні контексти різних країн та періодів.

3. Критичне мислення. Читання та аналіз текстів допомагають розвивати критичне мислення, здатність висловлювати та аргументувати свої думки, приймати обґрунтовані рішення. Навички аналізу та критичної оцінки інформації з різних джерел, допомагають учням розуміти складні громадянські питання та відокремлювати реальні факти від суджень. Розвиток критичного мислення здійснюється шляхом аналізу моральних конфліктів і виборів героїв у творах, а також через обговорення можливих альтернативних сценаріїв.

4. Участь у громадському житті. Літературні твори можуть надихати, спрямовувати здобувачів освіти на активну участь у громадських ініціативах і суспільній діяльності. Для досягнення цієї мети важливо у процесі навчання добирати такі завдання, які сприяють обговоренню громадянських питань, підтримують вільний обмін думками та надають здобувачам освіти можливість розглядати різні точки зору. Також важливо підкреслювати важливість громадянської відповідальності та участі кожної людини в житті суспільства під час вивчення літературних творів зарубіжних країн.

Зарубіжна література здатна слугувати важливим інструментом для формування громадянської компетентності, оскільки її вивчення може:

- сприяти культурній різнобічності: через читання літературних творів різних країн та культур, учнів можуть сформувати нові погляди і побачити нові перспективи, що сприяє розширенню світогляду та сприйняттю культурного різноманіття;

- розвивати толерантність і співробітництво: дискусії, обговорення різних проблем і ситуацій, аналіз літературних творів можуть спонукати здобувачів освіти до співробітництва, вивчення різних точок зору та розвитку толерантності до думок інших;

- збагачувати моральні цінності: літературні герої можуть ставати об'єктом аналізу як позитивних, так і негативних моральних вчинків, що допомагає учням розуміти важливість етики та справедливості в житті суспільства;

- залучати до громадянської діяльності та підтримувати громадянську активність: вивчення історії та соціальних проблем через літературу може спонукати здобувачів освіти до активної участі у громадських ініціативах, роботи над вирішенням суспільних проблем, а також до участі в дискусіях, громадських заходах, благодійних проектах;

- застосовувати набуті навички: вивчення зарубіжної літератури може сприяти розвитку практичних навичок, таких як навички аргументації, публічних виступів, написання текстів тощо. Ці навички можуть бути корисними у майбутньому – у громадянській діяльності та професійному житті;

- розвивати критичний погляд на медіа: уроки літератури також можуть сприяти формуванню навичок медіаграмотності, що допомагають учням аналізувати інформацію з медіа, відрізняти факти від суджень і розуміти вплив медіа на суспільство в цілому.

Способи формування громадянської компетентності на уроках літератури:

- вивчення класичних творів зарубіжної літератури, в яких акцентується увага учнів-читачів на громадянських цінностях, правах і обов'язках членів суспільства;

– обговорення, проведення дискусії та аналіз текстів, що порушують актуальні суспільні, а також моральні проблеми;

– залучення учнів до обговорення прав людини в суспільстві, соціальної справедливості та етики при вивченні художніх творів;

– проєктні завдання, що спонукають учнів досліджувати сучасні громадянські питання (кліматичні зміни, екологічні катастрофи, гендерна рівність тощо) та пропонувати конкретні варіанти вирішення цих проблем;

– проведення уроків з активною участю учнів, що дозволяє їм висловлювати свої думки та долати контраверсії;

– використання сучасних мультимедійних ресурсів для ілюстрування громадянських концепцій, відео-та аудіоматеріали для поглибленого розуміння тематики і проблематики творів зарубіжної літератури;

– залучення до спільних громадянських проєктів та діяльності, які дозволяють учням перетворити теоретичні знання на реальні дії, спрямовані на користь суспільства;

– упровадження прийомів рольової гри, за якої учні можуть відчути себе учасником складної ситуації та приймати громадянські рішення, що допомагає розвивати навички співпраці та врегулювання конфліктів;

– вивчення біографій визначних літературних постатей, які вплинули на громадянські ідеали свого часу і стали символами певних цінностей;

– оцінювання впливу літературних творів на суспільну свідомість та культуру; їх віддзеркалення в історії та сучасності;

– залучення до написання есе, дослідницьких робіт та проєктів, в яких учні можуть висловлювати свої думки щодо громадянських питань, що висвітлені в літературних творах.

Описані вище способи сприяють створенню такого освітнього середовища, в якому учні не лише вивчають зарубіжну літературу, але й активно розвивають громадянську свідомість та готовність до участі в суспільному житті, забезпечують розвиток громадянських цінностей та навичок здобувачів освіти. Такі аспекти вивчення зарубіжної літератури сприятимуть глибшому й різноманітнішому формуванню громадянських компетентностей на уроках, підвищать

рівень залученості учнів до вивчення громадянських цінностей та їх розуміння. Наведемо приклади завдань (з власного досвіду роботи), які сприяють формуванню громадянської компетентності здобувачів освіти:

1. Подумайте і скажіть: Які твори світової літератури є особливо важливими для формування української нації? Обґрунтуйте, чому саме?

2. В яких із прочитаних вами творів створено образи суспільно активних героїв?

3. Поясніть, чому тоталітарні режими боролися з людьми культури?

4. Чи існують ідеологічні міфи в житті нинішнього суспільства? Поясніть свою відповідь.

5. Яка головна ідея «Одісеї» Гомера?

6. Які суспільні проблеми існування людства приховані за фантастичним сюжетом у поемі Данте «Божественна комедія»?

7. Як виявляли свою громадянську позицію поети-романтики? Наведіть приклади.

8. Як романтики сприймали нове буржуазне суспільство?

9. При вивченні творчості Ернста Теодора Амадея Гофмана («Крихітка Цахес на прізвисько Цинобер») доцільним є обговорення таких питань:

Як політична й економічна ситуація в країні вплинула на творчість письменника?

Які негативні суспільні явища викриває автор у творі?

Наведіть цитати на підтвердження кожного з них (хабарництво, насильство, марнославство, недбалість, переслідування вільної думки, незаслужені відзнаки, привласнення чужої праці, догматизм університетської науки, система чинів, тощо).

Чому твір називають сатиричною історією тогочасної Німеччини?

Поясніть значення вислову «феномен Цахеса».

10. При вивченні творчості Волта Вітмена:

Доведіть, що Волт Вітмен – це поет-патріот.

Визначте соціальні ідеї В. Вітмена, які мають значення у наші дні.

Які ідеї відтворені у збірці «Листя трави?»»

11. При вивченні роману Фредеріка Стендаля «Червоне і чорне»:

Яким зображено французьке суспільство у романі Ф. Стендаля «Червоне і чорне»?

Які соціальні типи зображено у романі? Охарактеризуйте кожен з них.

Які висновки про суспільство та його цінності зробив для себе головний герой роману Жульєн Сорель?

Які соціальні вади критикує у своєму романі Стендаль?

Чому такі люди, як Жульєн Сорель, не могли знайти свого місця в тогочасному суспільстві?

Як, на вашу думку, впливають бідність і соціальна несправедливість на внутрішній стан людини? Наведіть приклади з роману.

12. Які соціальні типи епохи зображено у романі «Пані Боварі» Гюстава Флобера? Як показано вплив буржуазного середовища на людину?

13. Як головний герой роману Оскара Уайльда «Портрет Доріана Грея» поводить ся б у сучасному суспільстві?

14. Які негативні явища суспільства відображено у збірці Шарля Бодлера «Квіти зла»? Чи зустрічаються вони у наші дні?

15. Які соціальні проблеми втілено у п'єсі Моріса Метерлінка «Блакитний птах»? Як автор ставиться до них?

16. При вивченні повісті Джорджа Орвелла «Колгосп тварин»: Розкрийте історичні передумови створення повісті-антиутопії. За допомогою яких художніх засобів автор викриває абсурдність радянської системи?

Знайдіть у творі гасла. Розкрийте їх прихований зміст.

Дайте характеристику алегоричним образам твору (вождя та його прибічників, рабів, охоронців). Це завдання доцільно виконувати як групову роботу.

Знайдіть аналогії між образами твору і реальними історичними постатями та ситуаціями.

Чи актуальний твір у наші дні? Поясніть, чому.

Прочитайте цитату з листа представника видавництва «Faber&Faber» Т.С. Еліота до автора твору: «Ми не впевнені, що це

правильна точка зору, з якої потрібно критикувати сучасну політичну ситуацію». Висловіть свою думку щодо цієї цитати.

Чому в автора повісті «Колгосп тварин» виникли складнощі з друкуванням твору?

17. При вивченні творчості Бертольда Брехта:

Прокоментуйте слова Б. Брехта «Війна завжди призводить до втрат – фізичних і духовних. Але вона відкриває у людях і нові якості».

18. При вивченні творчості Генріха Белля:

До чого закликає Г. Белль у творі «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...»?

Чому автор дав твору саме таку назву?

Чому головний герой оповідання немає імені? Якими були його погляди на війну?

Яким було виховання у німецькій школі? Чому багато молодих німців стали прихильниками ідеології нацизму?

Визначте коло проблем, які хвилюють автора.

Отже, вивчення творів світової класики на уроках зарубіжної літератури має потенціал для формування громадянської компетентності здобувачів освіти, виховуючи їх більш свідомими, культурно освіченими, відповідальними та активними членами сучасного суспільства.

Список використаної літератури

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти (Постанова кабінету міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392) – Інформаційний збірник та коментарі міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. – Київ : Педагогічна преса, лютий 2012. – № 4-5

2. Нагач М.В. Підготовка майбутніх учителів у школах професійного розвитку в США: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / М.В. Нагач; Університет менеджменту освіти Академії педагогічних наук України. – Київ, 2008. – 21 с.

3. Пометун О.І. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки / О.І. Пометун // Вісник програм шкільних обмінів. – 2005. – № 23. – С. 18.

Пузіков Дмитро Олегович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник
Інституту педагогіки НАПН України

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ КОНСТРУЮВАННЯ ВАРІАТИВНОГО СКЛАДНИКА ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Проектування варіативного складника змісту повної загальної середньої освіти в умовах внутрішньошкільної науково-методичної роботи насамперед здійснюється у процесі конструювання варіативного складника освітньої програми закладу освіти відповідного рівня, а його результати закріплюються в цьому документі. Означений процес має здійснюватися з урахуванням відповідних теоретико-методологічних засад, поважне місце серед яких займають принципи. Принцип – це провідне положення, яке узагальнює і спрямовує діяльність [1]. Результати здійсненого аналізу науково-педагогічної літератури [1, 2, 5, 6, 7] дають автору змогу виокремити й обґрунтувати основні принципи, на які доцільно спиратися в процесі конструювання варіативного складника освітньої програми школи, а саме: дитиноцентризму, законності, науковості, прогностичності, системності, тяглості (наступності й послідовності), зв'язку зі змістом допрофільної/профільної освіти, українознавчої спрямованості, громадянської спрямованості, компетентнісної спрямованості, діяльнісної спрямованості, зв'язку з життям (відповідності цивілізаційним викликам, освітнім запитам особистості, громади і суспільства), природовідповідності, інституційності, організаційно-методичної забезпеченості, ресурсної забезпеченості.

Стисло обґрунтуємо необхідність застосування і значення цих принципів (більшість з яких є досить добре відомі в дидактиці й теорії змісту освіти) для оптимального конструювання варіативного складника освітньої програми закладу загальної середньої освіти в процесі внутрішньошкільної науково-методичної роботи.

Принцип дитиноцентризму передбачає, що в центрі освітнього процесу закладу загальної середньої освіти перебуває учениця/учень, розвиток її/його особистості завдяки розкриттю,

розвитку й реалізації освітніх запитів і потреб, схильностей та обдарованості учнівства, формуванню ключових і предметних компетентностей, створенню умов для досягнення ним життєвих і соціальних результатів. Таким чином, конструювання варіативного складника освітньої програми школи має здійснюватися заради створення педагогічних і методичних умов для якнайповнішого розкриття, розвитку й реалізації особистісного потенціалу учнівства в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти.

Принцип законності полягає в неухильному дотриманні в процесі, змісті й результатах конструювання варіативного складника освітньої програми школи відповідних вимог чинного законодавства, директивних документів у сфері повної загальної середньої освіти (насамперед Державних стандартів загальної середньої освіти).

Принцип науковості скеровує учасників конструювання варіативного складника освітньої програми школи до дотримання вимог до науковості й наукової обґрунтованості варіативного складника змісту повної загальної середньої освіти, наукової обґрунтованості та відповідності навчального матеріалу результатам наукового пізнання дійсності, зокрема – найновітнішим науковим досягненням, а також прикладним розробкам, створеним на їх основі.

Принцип прогностичності пов'язаний з принципом науковості, полягає у необхідності спрямування варіативного складника змісту повної загальної середньої освіти на випереджальне відображення цивілізаційних викликів (наприклад, проблем цифровізації та роботизації суспільних процесів, екологізації суспільного життя тощо) і освітніх запитів суспільства та особистості.

Принцип системності полягає у дотриманні цілісного, взаємоузгодженого характеру як компонентів варіативного складника змісту повної загальної середньої освіти, якій відображатиметься в освітній програмі закладу, так і системних зв'язках між інваріантним і варіативним складниками вказаного змісту.

Принцип тяглості (наступності й послідовності) витікає з попереднього принципу, передбачає, що варіативний складник

змісту повної загальної середньої освіти (навчальні предмети, курси/інтегровані курси, розділи, теми) мають бути пов'язані зі змістом попередніх рівнів повної загальної середньої освіти (початковою освітою, базовою середньою освітою), раніше вивченими навчальними предметами/курсами, ґрунтуватися на них.

Принцип зв'язку зі змістом допрофільної/профільної освіти вказує, що запорукою конструювання результативного й ефективного варіативного складника освітньої програми школи є його спрямованість на втілення запитів учнівства на здійснення допрофільної підготовки і здобуття профільної середньої освіти. Таким чином, варіативний складник має втілювати (доповнювати) обраний представниками учнівства профіль допрофільної/профільної освіти.

Принцип українознавчої спрямованості визначає, що варіативний складник змісту повної загальної середньої освіти (отже, кожен елемент варіативного складника освітньої програми закладу) повинен сприяти вихованню національно свідомих громадян України, освоєнню учнівством української історії і культури, містити відповідну навчальну інформацію про події і діячів української історії, розвиток, цінності та традиції української культури.

Принцип громадянської спрямованості визначає, що варіативний компонент освітньої програми школи повинен сприяти вихованню в учнівства громадянськості, громадянських якостей, прищеплювати цінності та ідеї демократії, прав людини, справедливості й рівності тощо.

Принцип компетентнісної спрямованості передбачає, що конструювання варіативного компоненту освітньої програми школи має здійснюватися педагогічними працівниками на основі чіткого бачення того, які компетентності учнівства поглиблено розвиватимуться за його допомогою (або ж формування якої додаткової компетентності/ей (наприклад, у процесі освітнього експерименту) він зумовлюватиме).

Принцип діяльнійшої спрямованості наголошує на необхідності надання варіативному складнику освітньої програми школи діяльнійшого характеру шляхом включення навчального матеріалу, що сприятиме самоосвітній діяльності, застосуванню

здобутих знань на практиці, забезпеченню оптимального вибору учнівством наряду допрофільної підготовки/профілю освіти, здійсненню профорієнтації, посильній участі учнівства у вирішенні соціальних проблем тощо.

Принцип зв'язку з життям передбачає визначення і врахування в процесі конструювання освітньої програми школи освітніх запитів учнівства, батьків учнів, громади і суспільства, найважливіших актуальних завдань, що стоять перед українським суспільством (відсіч агресору, перемога у війні, повоснна відбудова України).

Принцип природовідповідності вказує на необхідність врахування в процесі конструювання варіативного складника освітньої програми школи узагальнених фізичних, психічних, психологічних і соціальних особливостей учнівства відповідного віку.

Принцип інституційності полягає у відповідності сконструйованого варіативного складника освітньої програми школи її профілю, традиціям, іміджу. Зрозуміло, що заклад загальної середньої освіти має змінюватися, постійно розвиватися, а конструювання і впровадження варіативного складника змісту повної загальної середньої освіти є потужним чинником таких змін. Однак варто враховувати вплив інституційних, тобто системних чинників розвитку школи, свавільне нехтування якими може призвести до отримання освітніх результатів, протилежних тим, що очікувалися.

Принцип організаційно-методичної забезпеченості конструювання варіативного складника освітньої програми школи полягає у врахуванні тієї важливої обставини, що реалізація сконструйованого змісту освіти передбачає використання певних форм організації, методів і засобів навчання. Закономірно, що інноваційний зміст освіти зумовлюватиме необхідність застосування інноваційного організаційно-методичного забезпечення, у т. ч. його конструювання та апробацію. Крім того, може постати проблема підготовки педагогічних працівників до застосування новітніх методів і засобів навчання.

Принцип ресурсної забезпеченості передбачає необхідність врахування і дотримання відповідності сконструйованого

варіативного складника освітньої програми ресурсним можливостям закладу освіти (можна врахувати як наявні кадрові, методичні, фінансові, матеріально-технічні ресурси школи, так і реальні можливості її ресурсного розвитку, наприклад, за допомогою фандрайзінгу).

Зауважимо, що автор не наполягає на абсолютній повноті переліку обґрунтованих вище принципів конструювання варіативного складника освітньої програми закладу загальної середньої освіти, однак наголошує на необхідності ретельного врахування цих принципів задля оптимального здійснення цього процесу.

Список використаної літератури

1. Бондар, В.І. (2005). Дидактика. Київ: Либідь.
2. Кизенко, В.І. (2018). Варіативний компонент змісту освіти в основній і старшій школі: теорія і практика: монографія. Київ: Видавничий Дім «Слово».
3. Пузіков, Д.О. (2018). Prognostic model of the Ukraine system of general secondary education development: forecasting scenarios of the development. Український педагогічний журнал, 4 (16), 45-53. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2018-4-45-53>.
4. Пузіков, Д.О. (2022). Чинники впливу на проектування змісту повної загальної середньої освіти та прогностичні сценарії його розвитку в умовах війни. Український педагогічний журнал, 2 (30), 64-72. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-2-64-72>.
5. Савченко, О.Я. (2013). Дидактика початкової освіти: підруч. для вищ. навч. закл. 2-ге вид. Київ: Грамота.
6. Савченко, О.Я. (2021). Зміст загальної середньої освіти. Енциклопедія освіти. Київ: Юрінком-Інтер.
7. Топузов, О.М. (2021). Освітнє партнерство в системі загальної середньої освіти: теорія і методологія: монографія. Київ: Інститут педагогіки: Педагогічна думка.

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ РІЗНИХ ВІКОВИХ ГРУП НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Математика – це універсальна мова природничих наук та органічний складник загальнолюдської культури. У процесі здобуття повної загальної середньої освіти учнівству потрібно усвідомити цю роль математики, оволодіти її можливостями щодо пізнання та опису реальних процесів і явищ дійсності.

Математичні знання, вміння і навички, досвід їх застосування необхідні для успішної життєдіяльності людини в суспільстві й громаді. Оволодіння математичними знаннями й вміннями сприяє формуванню громадянської компетентності здобувачів повної загальної середньої освіти, оскільки забезпечує усвідомлення ними значення кількісних характеристик суспільства та його розвитку. Учнівство й випускники шкіл можуть застосувати математичні знання і вміння для визначення правильної поведінки в практичних життєвих ситуаціях, вирішення щоденних життєвих завдань, а саме: аналізу власної економічної ситуації, родинного бюджету, корисності від споживання різних товарів і послуг, вибору оптимального варіанту споживання тощо. Таким чином, математичні знання і вміння спрощують орієнтування учнівської молоді в широкому колі товарів і послуг на основі чітких критеріїв, забезпечують вміння робити оптимальний споживчий вибір, спираючись, зокрема, і на математичні дані. Вагому роль у формуванні громадянської компетентності учнівства в процесі здобуття повної загальної середньої освіти можуть відіграти математичні курси за вибором [2].

Ще одним результатом математичної освіти учнівства, важливим для формування його громадянської компетентності є вмотивованість здобувачів повної загальної середньої освіти до суспільно значимих дій і вчинків, яка передбачає здатність передбачати, розраховувати їх наслідки (у т. ч. за допомогою математичних методів). Зауважимо, що без такого передбачення,

розрахунків людині складніше усвідомлювати власну відповідальність за свої дії.

Як математична освіта, так і формування громадянської компетентності учнівства мають забезпечувати розуміння ним значення математики в розвитку технологічного, економічного і оборонного потенціалу нашої держави, важливості математичних знань в укріпленні оборонної могутності України, протистоянні ворожій агресії. Адже арифметика та геометрія потрібні кожному воїну.

Зауважимо, що математична освіта забезпечуватиме формування громадянської компетентності учнівства насамперед завдяки: розв'язуванню на уроках математики сюжетних задач соціального змісту; ознайомлення учнівства з іменами та біографіями видатних вітчизняних учених, зокрема видатних українських математиків, висвітлення внеску українських науковців у розвиток природничих наук; ознайомлення учнів з особистісними якостями відомих учених-математиків, що свідчать про їхню громадянську та патріотичну проукраїнську позицію; формування в здобувачів освіти вмінь конструктивно співпрацювати та спілкуватися з іншими, працювати в групах над реалізацією спільних проєктів, вільно висловлювати власну думку, знаходити шляхи попередження і розв'язання конфліктних ситуацій, ухвалювати спільне рішення.

Формування громадянської компетентності учнівства на уроках математики передбачає підготовку вчителів/вчительок математики до такої діяльності [1]. Учителі/вчительці математики потрібно формувати в учнівства повагу до державних символів, історії, культури України, загальнолюдських та національних цінностей. На уроках має створюватися атмосфера відкритості, вільного вибору, толерантного ставлення до інших людей, поваги, рівності, свободи, справедливості. Особистий приклад учителя/вчительки покликаний зіграти важливу роль у формуванні толерантного ставлення до товаришів, незалежно від рівня навчальних досягнень.

Список використаної літератури

1. Красюк Л.Є. Організаційно-педагогічні умови підготовки класних керівників до проєктування варіативного складника

освітньої програми гімназії та ліцею / Л.Є. Красюк, С.І. Пікуза // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки за 2022 рік. – Київ: Інститут педагогіки НАПН України, Педагогічна думка, 2022. – С. 206–207.

2. Пузіков Д. Особливості проєктування варіативного складника змісту повної загальної середньої освіти в умовах цифровізації суспільства / Д. Пузіков// Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2022 рік. – Київ: Інститут педагогіки НАПН України, Педагогічна думка, 2022. – С. 200–201.

Ремех Тетяна Олексіївна,

кандидат педагогічних наук, старший дослідник,
Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «ДОСЛІДЖУЄМО ІСТОРІЮ І СУСПІЛЬСТВО» У 5-МУ ТА 6-МУ КЛАСАХ

Упровадження засад Нової української школи, положень Державного стандарту базової середньої освіти (2020 р.) та укладеної на його основі Типової освітньої програми мало результатом ухвалення модельних навчальних програм громадянської та історичної освітньої галузі та створення відповідно до них підручників.

Серед предметів і курсів означеної освітньої галузі відмітимо інтегрований курс «Досліджуємо історію і суспільство» (5–6 класи) [1], до створення, апробації й упровадження навчально-методичного забезпечення якого причетна авторка. Проведені нами експериментальні дослідження щодо пілотування навчальних матеріалів та навчання учнів 5 класу (2021–2022 рр.), практики викладання курсу в 6 класі (2023 р.) дає підстави стверджувати, що інтегрований курс є засобом формування громадянської компетентності учнівства впродовж засвоєння ним адаптаційного циклу базової ланки середньої освіти.

У наших попередніх розвідках встановлено, що громадянська компетентність як особистісне утворення є сукупністю таких складників як: мотиваційний (інтерес до аналізу взаємозв'язків, механізмів діяльності соціального оточення, соціальних інститутів і суспільства, вияв ініціативи); ціннісний (цільові установки соціальної діяльності, відповідальність, підтримка інших, позитивна взаємодія з іншими); когнітивний (громадянознавчі знання та уявлення щодо себе, своїх соціальних ролей, соціальних інститутів тощо); операційно-поведінковий (прагнення вплинути на те, що відбувається, готовність до компетентної участі в суспільному житті, спроможність ухвалювати рішення тощо) [2, с. 38].

Завдання формування громадянської компетентності учнів на адаптаційному циклі потребує визначення громадянознавчого змісту та відповідного інструментарію. Нами встановлено, що важливою характеристикою змісту курсу «Досліджуємо історію і суспільство» є його інтегрований зміст. Так, модельна навчальна програма інтегрує інформацію предметів всередині освітньої галузі (історії України, всесвітньої історії та (що важливо для нашої розвідки) громадянської освіти). Крім того, зміст курсу вміщує інформацію інших освітніх галузей як-от соціальної і здоров'язбережувальної, математичної, мовно-літературної, технологічної та мистецької. Однак для нашої розвідки інтерес складають закладені в програму курсу (і відповідно відтворені в підручниках для 5 і 6 класу) громадянознавчі знання й уміння.

У 5 класі курс має пропедевтичний характер, тож історичний та громадянознавчий складники тісно переплетені у навчальному матеріалі. Учні опановують або розширюють відомі їм із початкової школи такі поняття громадянознавчого змісту як ідентичність, гідність людини, суспільство, спільноти, волонтерство, міграції, добродійність тощо.

У 6 класі, де зміст побудований на проблемно-тематичному підході, громадянознавчий складник представлений через розкриття зв'язків минулого і сучасності на прикладах зміни найважливіших явищ і процесів суспільного життя (становлення людських спільнот, держави, права, демократії, прав людини, інституту громадянства, органів влади тощо) та окремий розділ V

програми «Людина у довкіллі, суспільстві, державі в минулому і тепер», що підсумовує вивчення учнями інтегрованого курсу адаптаційного циклу. Тут учні додають до поняттєвого апарату такі слова як демократія, право, закон, права людини, толерантність, дискримінація, академічна доброчесність та ін.

Опанування змістом у 5 і 6 класах здійснюється через залучення учнів до різних видів навчальної діяльності, що, з-поміж іншого, формують і розвивають їхні вміння в галузі громадянської освіти. Це обговорення й дискусії, виконання навчальних проєктів і творчих завдань громадянознавчого змісту. Програмові положення передбачають задіяність учнів у парній і груповій формах роботи на уроках, що розвиває їхні навички комунікації, співпраці й взаємодії. Отже, активне навчання учнів інтегрованого курсу впливає на формування й розвиток їхньої громадянської компетентності, зокрема, її діяльнісного компонента.

Такий підхід до інтегрування громадянознавчого складника в курсі «Досліджуємо історію і суспільство» (5 клас) дає змогу повною мірою реалізувати програмові завдання, у тому числі й пов'язані з розвитком громадянськості учнів [3], досягти на кінець адаптаційного циклу визначених Державним стандартом базової середньої освіти результатів навчання для громадянської та історичної освітньої галузі.

Список використаної літератури

1. Пометун О.І., Ремех Т.О., Малієнко Ю.Б., Мороз П.В. Модельна навчальна програма «Досліджуємо історію і суспільство. 5–6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти. URL :

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Hromad.ta.istor.osv.hal/Doslidzhuyemo.istoriyu.susp.5-6-kl.intehr.kurs.Pometun.ta.in.14.07.pdf>

2. Ремех Т.О. Сутність і структура громадянської компетентності учня нової української школи. Український педагогічний журнал. К., 2018. № 2. С. 34–41.

3. Ремех Т.О. Розвиток громадянськості п'ятикласників засобами інтегрованого курсу. Особистість на шляху до духовних цінностей: інноваційна практика, набутий досвід: збірник

матеріалів IV Всеукр. наук.-практ. конф. / упоряд. Л.В. Антонюк; за ред. А.Л. Черній. Рівне : РОППО, 2022. С. 87–92. URL : <https://www.roippo.org.ua/activities/research/conferenc.php/7118/>

Рябовол Лілія Тарасівна,
доктор педагогічних наук, професор,
Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ

ГРОМАДЯНСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ: ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Метою базової середньої освіти, зазначено у п. 4 Державного стандарту базової середньої освіти, є розвиток природних здібностей, інтересів, обдарувань учнів, формування компетентностей, необхідних для їх соціалізації та громадянської активності, свідомого вибору подальшого життєвого шляху та самореалізації, виховання відповідального, шанобливого ставлення до родини, суспільства, національних та культурних цінностей українського народу. Реалізація цієї мети ґрунтується зокрема і на таких ціннісних орієнтирах, як: становлення вільної особистості учня, підтримка його самостійності, підприємливості та ініціативності, розвиток критичного мислення та впевненості в собі; створення освітнього середовища, в якому забезпечено атмосферу довіри, без будь-яких форм дискримінації учасників освітнього процесу; утвердження людської гідності, чесності, милосердя, доброти, справедливості, співпереживання, взаємоповаги і взаємодопомоги, поваги до прав і свобод людини; формування в учнів активної громадянської позиції, патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, державної мови; плекання в учнів любові до рідного краю, відповідального ставлення до довкілля [2]. Як бачимо, мета й відповідні ціннісні орієнтири значною мірою пов'язані й передбачають розвиток в особистості рис свідомого громадянина з активною громадянською позицією.

Насамперед це забезпечують громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з

усвідомленням рівних прав і можливостей. Акцентуємо нашу увагу безпосередньо на громадянські компетентності, які, відповідно до вже згаданого Державного стандарту, передбачають «спроможність діяти як відповідальний громадянин, брати участь у громадському та суспільному житті, зокрема закладу освіти і класу, спираючись на розуміння загальнолюдських і суспільних цінностей, соціальних, правових, економічних і політичних принципів, ідей сталого розвитку суспільства, співіснування людей та спільнот у глобальному світі, критичне осмислення основних подій національної, європейської та світової історії, усвідомлення їх впливу на світогляд громадянина та його самоідентифікацію» [2].

Виявами громадянської компетентності учнів, вказано у навчальній програмі інтегрованого курсу «Громадянська освіта» (10 клас), є активна громадянська позиція, здатність відповідально реалізовувати свої права та обов'язки в конкретній ситуації, налагоджувати соціальне партнерство та конструктивну взаємодію. Формування громадянської компетентності у цій програмі розглядається лише як одне із завдань, виконання яких забезпечує досягнення мети громадянської освіти як цілеспрямованої підготовки учнівства до ефективного функціонування в системі демократичних суспільних відносин на основі соціальної взаємодії, громадянської участі та відповідальності. На наш погляд, формування громадянської компетентності в учнів є інтегрованим результатом навчання цього інтегрованого курсу, а її структура корелює з усіма завданнями його вивчення та відповідно охоплює: загальнолюдські й національні цінності, морально-етичні критерії та почуття відповідальності, усвідомлення як цінності злагоди в суспільстві, патріотизму й приналежності до свого народу, спільних історичних, політичних та культурних цінностей своєї держави, що сприймаються вільною особистістю, яка розвивається у процесі навчання громадянської освіти; повага до людської гідності і прав людини, демократичних цінностей, верховенства права, справедливості, неупередженості, рівності; толерантність та повага до культурного різноманіття, різних поглядів, релігій, звичаїв і культур, уміння знаходити порозуміння з іншими людьми для досягнення суспільно значущих цілей; політична, правова, економічна, соціальна, культурна, медійна грамотність учнів, їх

гнучкість та адаптивність, комунікабельність, готовність до співпраці, розв'язання конфліктів і запобігання дискримінації [1, с. 3].

У педагогічній науці реалізується підхід, згідно з яким, громадянська компетентність має широке та вузьке розуміння. У широкому розумінні, громадянська компетентність, вважає О. Кучер, є функцією громадянського суспільства, що створює ґрунт для ефективної громадянської діяльності особи, соціальних груп і всього суспільства. У вузькому, є параметром діяльності особи, соціалізованої під впливом громадянських знань, умінь та навичок, що передбачає наявність громадянських цінностей і якостей, дотримання правил поведінки та відповідальність як соціальну якість людини [4, с. 40-41]. Власне широке бачення громадянської компетентності репрезентують Т. Ремех та О. Пометун, коли уявляють її як єдність знань, навичок і вмінь, обумовлених станом розвитку громадянського суспільства та характером його взаємодії з державою, і тлумачать як здатність людини до політичного аналізу і судження, здатність і навички пошуку й усвідомлення інформації, використання медіа засобів і комунікації для участі в публічних дискусіях і процесах, здатність до демократичного ухвалення рішень і дії [5, с. 37].

На практиці складно відокремити широке й вузьке бачення громадянської компетентності. У цій статті наразі будемо звертатися до її більш вузького аспекту. Розглядаючи компетентності як результативно-діяльнісну характеристику освіти, їх значення для людини О. Пометун вбачає в тому, що вони дозволяють ідентифікувати і розв'язувати проблеми, специфічні для певної діяльності [3, с. 17-18]. Відштовхуючись від такої позиції, громадянську компетентність можемо розглядати як таку, що дозволяє людині ідентифікувати себе як громадянина України та діяти в усіх сферах свого життя на основах демократії, патріотизму, поваги до прав і свобод людини, верховенства права й нетерпимості до корупції. Це пояснюється тим, що людина з розвинутою громадянською компетентністю має необхідні знання й інтелектуальні та практичні вміння й навички, а також відповідні мотиви, інтереси, цінності, ставлення, ціннісні орієнтації.

Погоджуємось із Т. Смагіною у тому, що володіння компетентністю трансформує «культурну» людину в сенсі носія академічних знань в людину «активну», «соціально адаптовану», налаштовану на спілкування не як обмін інформацією, а як форму соціалізації в суспільстві та спосіб впливу на суспільство з метою його зміни. Згадана вчена визначила громадянську компетентність як сукупність знань, умінь, навичок, переживань, емоційно-ціннісних орієнтацій, переконань особистості, які допомагають людині усвідомити своє місце в суспільстві, успішно реалізуватись як громадянина України. На увагу заслуговує позиція вченої, що громадянська компетентність передбачає дві сфери свого формування, як от: «освітню, що спрямовує діяльність учня на потреби майбутнього життя шляхом формування елементів компетентності громадянина засобами навчального процесу; життєву, що враховує впливи на учня сімейного виховання та соціуму, спонтанні та спрямовані процеси соціалізації особистості» [6, с. 7].

Пояснюючи сутність громадянської компетентності здобувача освіти, Т. Ремех та О. Пометун визначили її важливі характеристики. До них згадані вчені віднесли насамперед те, що громадянська компетентність – це ключова компетентність, яка характеризується спроможністю людини здійснювати поліфункціональні, поліпредметні, культуродоцільні види діяльності, ефективно розв'язуючи проблеми. В її основі – громадянські цінності, що уналежнюють ідеали, переконання та моральну позицію особистості. Набуття цієї компетентності може здійснюватися виключно в спільній діяльності учнів із учителем. Компоненти громадянської компетентності тісно пов'язані між собою й формуються комплексно. Підсумовуючи, дослідниці констатували, що громадянська компетентність є ключовою здатністю людини активно, відповідально й ефективно реалізовувати громадянські права та обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства й повною мірою виявляється лише в реальній життєвій ситуації [5, с. 37].

Переважно, в структурі громадянської компетентності виокремлюють когнітивний, ціннісний та діяльнісно-процесуальний компоненти. У результаті узагальнення наукових

позицій Т. Смагіна розтлумачила сутність кожного з них. Когнітивний компонент – сукупність громадянознавчих знань, наприклад, про права і свободи людини та механізми їхнього захисту, принципи демократії та місцевого самоврядування, про способи взаємодії із соціумом, тощо. Діяльнісно-процесуальний – розвиток в учнів сукупності вербальних, пізнавальних, комунікативних, соціальних та інших умінь і навичок, що створюють можливість для ефективного функціонування й самореалізації людини в соціумі й демократичній державі. Ціннісний – сукупність ціннісних орієнтацій, як гідність людини, повага до її прав і свобод, норм і правил демократії, законів держави, тощо, які визначають цільові установки, оцінки та вчинки особистості [6, с. 7].

Системний, комплексний характер громадянської компетентності підкреслюється у вже згаданій навчальній програмі інтегрованого курсу «Громадянська освіта» шляхом виокремлення відповідних компетенцій, як от: соціально-комунікативна, що охоплює вміння й навички спілкування та встановлення конструктивних відносин між людьми, діалогу й громадського обговорення суспільно значущих проблем; інформаційно-медійна – вміння критично мислити, шукати, аналізувати, оцінювати інформацію, критично оцінювати медіаповідомлення на основі аналізу джерел, соціальної ситуації; розв’язання соціальних конфліктів, проблем – уміння розв’язувати соціальні суперечності, формування установки на толерантне розв’язання конфліктів; відповідальний соціальний вибір й ухвалення рішень – готовність до ухвалення обґрунтованих рішень на основі усвідомленого й виваженого вибору; громадянська участь – установка на відповідальну суспільну діяльність, навички участі в соціальних та політичних процесах [1, с. 5].

Отже, громадянська компетентність – багатоаспектне поняття, сутність якого полягає не в накопиченні нормативно визначених знань, умінь і навичок, а у формуванні в тих, хто навчається, готовності й здатності використовувати громадянознавчі вміння й навички, цінності та ставлення для вирішення практичних проблем, оцінки подій, явищ, процесів у суспільно-громадському житті та з цих позицій свідомо й активно діяти. Громадянська компетентність

охоплює знання й уміння учнів, поняття й процедури, якими вони оволоділи в результаті навчання, адекватну ситуативну поведінку, вміння вчиняти конкретні дії, виявляти особисту світоглядну позицію, надавати відповідну оцінку фактам, подіям, тощо.

Список використаної літератури

1. Громадянська освіта (інтегрований курс). 10 клас. (2022). Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Затверджено та надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ МОНУ від 03.08.2022 № 698). URL: <http://surl.li/ctvch>

2. Державний стандарт базової середньої освіти : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2022 № 898. URL: <http://surl.li/mfre>

3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / Н.М. Бібік, Л.С. Ващенко, О.І. Локшина, та ін. ; під заг. ред. О.В. Овчарук. К. : К.І.С., 2004. 112 с.

4. Кучер О.А. Формування громадянської компетентності учнів профільних класів засобами варіативних суспільствознавчих предметів : дис. ... канд. пед. наук. К., 2014. 198 с.

5. Ремех Т.О., Пометун О.І. Методика навчання учнів ліцею громадянської освіти : методичний посібник [Електронне видання]. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2021. 222 с. URL: <http://surl.li/frowj>

6. Смагіна Т.М. Формування громадянської компетентності учнів у процесі навчання правознавства : автореф. ... канд. пед. наук. К., 2007. 15 с.

Сурмило Дмитро Володимирович,
учитель географії, гімназія № 178 м. Києва

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВСТВА 10-Х КЛАСІВ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

Створення умов для формування громадянської компетентності сьогодні є одним з провідних і найактуальніших завдань української освітньої системи.

Громадянська компетентність може бути розглянута як одна з ключових компетентностей людини. Під громадянською компетентністю розуміють здатність людини активно, відповідально й ефективно реалізовувати громадянські права та обов'язки з метою розвитку демократичного громадянського суспільства. Забезпечення умов для формування громадянської компетентності в Україні може бути здійснено в старших класах через зміст більшості предметів – у тому числі й географії. Шкільний курс географії за 10-й клас вивчає суспільний розвиток територій. Об'єктом вивчення є країни як основні елементи будови економічного й політичного життя світу. У розділі «Країни Європи» учні 10-х класів вивчають особливості функціонування політичних систем європейських держав: парламентаризм, європейські демократичні цінності, політичну культуру і свободу особистості. Досліджують зв'язки політичної і соціальної зрілості суспільства з розвитком економічної складової держави. Розширенню світоглядних орієнтирів учнів сприяє вивчення розділів які охоплюють країни Азії, Африки і Латинської Америки. Завдяки вивченню курсу географії за 10-й клас, учні можуть порівняти на яких цінностях ґрунтується з одного боку європейська, з іншого азійська цивілізації. Вивчення курсу географії 10-го класу дозволяє знайти й комплексно дослідити як спільні, так і зовсім відмінні риси політичної культури і громадянської компетентності серед населення держав цих різних за культурою і політичною традицією регіонів світу.

Формуванню громадянської компетентності на уроках географії у 10-му класі можна активно і ефективно сприяти завдяки різним видам робіт учнів.

Практичні роботи, виконання яких передбачено шкільною програмою з географії за 10-й клас, містять у собі практичні завдання з порівняння політичних систем країн Європи, особливостей економічного розвитку деяких країн світу, соціальною та демографічною політикою країн Азії та Америки.

Тобто, дослідження і комплексний аналіз цих питань (поряд із розумінням причинно-наслідкового зв'язку між суспільною, політичною і культурною сферою життя кожного громадянина і загальною успішністю цілої держави, ефективним використанням

нею наявних природних і суспільних ресурсів) – дозволяє створити повноцінні умови для формування громадянської компетентності учнів 10-х класів на уроках географії.

Список використаної літератури

1. Удовиченко І.В. Особливості формування базових і предметних компетентностей учнів старших класів у процесі навчання географії. Український педагогічний журнал, 2017. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://surl.li/rwski>

2. Бібліотека методичних матеріалів. Формування громадянської компетентності на уроках географії. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/formuvanna-gromadanskoj-kompetentnosti-na-urokah-geografii-197563.html>

Ткачук Світлана Федорівна,
вихователь Обласного наукового ліцею
в м. Рівне Рівненської обласної ради

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

На сучасному етапі військової боротьби за збереження й захист нашої держави, у час, коли Україна рухається до європейського майбутнього, надзвичайно актуальним стає формування громадянської компетентності молодого покоління, здатного любити країну, захищати її, поважати її символи, культуру, мову, традиції, а також розбудовувати Україну після перемоги.

Питання формування громадянської компетентності є аспектом розгляду багатьох як зарубіжних так і вітчизняних досліджень, зокрема дана проблема розглядається в працях Г. Алмонда, Х. Мюнклера, О. Шестоपालюк, Т. Смагіної, М. Михайліченка. Важливе значення мають роботи таких науковців, як: Ю. Підлісна та О. Пометун, що в свою чергу визначила основні складники структури громадянської компетентності. Відомий український вчений, доктор психологічних наук І. Бех надав всебічну характеристику

громадянину як патріоту своєї держави, визначив найважливіші громадянські якості.

На думку дослідників, ефективність процесу становлення громадянської компетентності здобувачів освіти в процесі навчально-виховної роботи забезпечується комплексом педагогічних умов, а саме: оптимальним поєднанням традиційних та інноваційних технологій на основі використання активних та інтерактивних методів, які розвивають критичне мислення здобувачів освіти і включають їх у різні види практично-орієнтованої діяльності; організацією позакласної діяльності учнів старших класів, спрямованої на створення демократичного життя освітнього закладу і виявлення всіх форм особистісної та громадянської активності у розробці і вирішенні соціально значущих проблем; суб'єкт-суб'єктивній взаємодії у системі «учень–учитель–учень», спеціальної наукової та методичної підготовки вчителів щодо діяльності виховання громадянської компетентності в здобувачів освіти [1, с. 122].

Формування громадянської компетентності відбувається паралельно з демократизацією громадського життя й становленням інститутів громадянського суспільства, посиленням їхнього впливу на особистість [11, с. 119].

Громадянське виховання здобувачів освіти має на меті підготовку молоді до активної участі у житті демократичного суспільства і розвитку демократичної культури. Громадяни мають вчитися бути вільними, незалежними та творчими, критично мислити, знати свої права і обов'язки, уміти працювати в колективі, вести діалог та переговори [4, с. 38].

На необхідність формування громадянської компетентності наголошується у постанові Президії НАПН України «Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності», у якій ставляться завдання виховати в особистості наступні громадянсько важливі вміння та навички: усвідомлення взаємозв'язку між ідеями індивідуальної свободи, прав людини та її громадянською відповідальністю; готовність до участі процесу державотворення; розвиток критичного мислення, що забезпечує здатність усвідомлювати та відстоювати особисту позицію; уміння визначати форми та способи своєї участі в житті

суспільства, спілкуватись з демократичними інститутами, органами влади, захищати і підтримувати закони і права людини, бути обізнаними із способами соціального захисту [10, с. 44].

Європейський парламент і Рада Європейського Союзу 17 січня 2018 року схвалили Рамкову програму оновлених ключових компетентностей для навчання протягом життя. Шостою ключовою компетентністю визначено «Громадянську компетентність (Civic competence)». Громадянська компетентність – це здатність діяти як відповідальні громадяни й повною мірою брати участь у соціальному житті [13].

Громадянська компетентність є інтегративною характеристикою особистості, що уналежнює певний рівень її готовності до активного здійснення суспільного життя. Сформована громадянська компетентність напряму пов'язана з громадянськістю як духовно-моральною цінністю, світоглядно-психологічною характеристикою людини, зумовленою державною самоідентифікацією, усвідомленням приналежності до конкретної країни [8].

Громадянська компетентність є сукупністю знань, умінь, навичок, переживань, емоційно-ціннісних орієнтацій, переконань учня, які допомагають йому зрозуміти своє місце в суспільстві, відповідальність за себе й свої дії, передбачають усвідомлення себе громадянином, відповідальним за країну й готовим реалізовуватися та працювати. Громадянська компетентність, що охоплює такі категорії, як громадянська активність, громадянська позиція, вибір та відповідальність, виявляється в соціально-комунікативних та інформаційно-дослідницьких здатностях особистості, в громадянській участі, в її вміннях розв'язувати соціальні конфлікти й проблеми, ефективно діяти в ситуації невизначеності, робити відповідальний вибір й ухвалювати рішення. Це, своєю чергою, слугує передумовою саморозвитку й самореалізації особистості, вибудовування нею власної життєвої стратегії [2].

Громадянська компетентність, як одна із ключових, охоплює потенціал особистості до політичного аналізу й судження, здатність і навички пошуку і усвідомлення інформації, використання медіа-засобів і комунікації для участі в публічних дискусіях і процесах, спроможність до демократичного ухвалення рішень, дії [6, с. 66-72].

Компетентність людини в громадянській сфері кореспондує її громадянську відповідальність, вміння спільно з іншими виробляти рішення й реалізовувати його, виявляти толерантність, гармонійно поєднувати особисті інтереси з потребами окремої корпорації та суспільства, брати участь у функціонуванні демократичних інститутів, виявляти потребу в актуалізації й реалізації свого особистісного потенціалу [5]. Варто наголосити на таких важливих моментах: 1) ключова компетентність (а саме такою є громадянська) характеризується здатністю людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культуродоцільні види діяльності, ефективно розв'язуючи проблеми [9, с. 42]; 2) громадянська компетентність ґрунтована на громадянських цінностях, які уналежнюють ідеали, переконання й відповідну моральну позицію особистості; 3) формування громадянської компетентності як готовності діяти в освітньому процесі може здійснюватися виключно в спільній діяльності вчителя та учнів [7, с. 18–20]; 4) тісно пов'язані компоненти громадянської компетентності формуються комплексно, тому завданням закладу освіти є створення умов для набуття учнями цього комплексу знань, навичок і ставлень. Виявами громадянської компетентності, що притаманні людині, є й відповідальність та упевненість, що виявляються в навичках критичного мислення, спроможності до кооперації для досягнення мети та ухвалення рішень, ставленні до правил як бажаних моделей поведінки, особистій відповідальності, толерантності й плюралізму [3, с. 19].

Успішне формування громадянської компетентності у здобувачів освіти неможливе без участі активного, творчого педагога, місія якого прищеплювати почуття національної самосвідомості, гордості за свій народ та державу.

Авторка надає приділяє значної уваги в своїй роботі формуванню національної свідомості учнів, усвідомленню ними належності до рідної землі, народу; сприяє розвитку таких цінностей, як: доброта, справедливість, щирість, принциповість, взаємоповага.

З метою виховання активної громадянської позиції, національної гідності і самосвідомості, любові до своєї Батьківщини – України, готовності захищати свій рідний край, а

також опанування козацької культурної спадщини, звичаїв, традицій, був проведений конкурс «Козацькі забави».

Потрібно формувати основи духовності особистості, розуміння того, що сучасна країна – скарб, який не можна розмежовувати, що український народ повинен об'єднуватися, тому було створено історико-літературну композицію «День Соборності України – символ національного єднання українського народу». Також здобувачі освіти активно долучилися до фотоквесту.

Для того, щоб сформувати в здобувачів освіти співчуття до трагічної долі рідного народу, громадянську відповідальність за його майбутнє, виховувати повагу до історичного минулого свого народу, який вистояв і проніс свої традиції через різні випробування, був проведений вечір-реквієм «Пам'яті незгасна свіча» до Дня вшанування жертв Голодомору з використанням мультимедійної презентації про голодомор в Україні та його наслідки для українського народу, з переглядом відеосюжетів, документальних фільмів, спогадів очевидців.

З метою сприяння осмисленню ролі людини в історії та її відповідальності за свої вчинки перед майбутніми поколіннями було проведено вахту пам'яті «Пропусти Чорнобиль крізь серце», також здійснено перегляд документального фільму «Правда про Чорнобиль». Відбулася виставка матеріалів «Дзвони Чорнобиля».

У своїй роботі авторка приділяє увагу формуванню громадянської компетентності, любові до свого народу, його історії та героїчного минулого, на прикладі подвигу однолітків, до Дня пам'яті героїв Крут проведено захід «Бій під Крутами: героїчний вчинок і державна зрада».

Під час підготовки години історичної пам'яті «Трагічні роки Рівного» учні зверталися до старожилів, різних друкованих матеріалів, сімейних фотоархівів, відвідували музей. Це сприяло формуванню та усвідомленню здобувачами освіти власної приналежності до української держави, почуття національної гідності, гордості за свій народ.

Виховання національної свідомості, любові до Батьківщини відбувається під час заходів щодо вшанування пам'яті героїв Небесної сотні «У нашій пам'яті вони назавжди залишилися». Це викликало в здобувачів освіти почуття гордості за Україну, її

історію, усвідомлення духовної єдності населення всіх регіонів України, гідності, справедливості. Разом з тим відбувся перегляд та обговорення документального фільму «Зима, що нас змінила».

Виховувати в учнів любов до України, повагу до національних традицій, долучити вихованців до джерел національної історії та культури, пробуджувати національну свідомість вдається і через випуск газет та плакатів військово-патріотичної спрямованості; проведення читацьких конференцій, перегляд та обговорення кінофільмів на військову тематику; відвідування заходів військово-патріотичної направленості; екскурсії по місцях бойової слави.

Відбувається активне залучення до патріотичного виховання учасників бойових дій та членів їхніх сімей, членів сімей Героїв Небесної Сотні.

Одним із аспектів формування громадянських компетентностей є проведення екскурсій. Учні побували у місті Острог, Луцьк, Київ, Кам'янець-Подільський, відвідали музеї міста Львів.

Формування громадянської компетентності є життєво важливою для утвердження громадянського суспільства. Важливим показником громадянської компетентності є вміння оцінити себе як суб'єкта громадянського життя, рівень включеності в нього, результативність цього процесу [10, с. 45].

Проблема розвитку в учнів громадянської компетентності сьогодні лишається досить актуальною в нашій державі. Формування громадянської компетентності має сприяти формуванню системи демократичної громадянської освіти в Україні завдяки поширенню європейського досвіду, наближати Україну до освітнього, соціально-політичного, економічного, правового простору та слугувати набуттю нею культурної ідентичності. Слід сконцентрувати увагу педагогів і науковців до розробки нових методик та використання інноваційних технологій, які сприятимуть формуванню громадянської компетентності в здобувачів освіти.

Сьогодні важливо формувати в учнів позитивний імідж українців як нації, почуття гордості за свою Батьківщину. Цей напрям виховної роботи можна реалізувати в процесі знайомства

учнів зі значущими результатами діяльності відомих людей своєї держави як минулих часів, так і теперішніх [12, с. 48].

Список використаної літератури

1. Кіян О. Педагогічні умови виховання громадянської компетентності в учнів загальноосвітніх навчальних закладів / О. Кіян // Нова педагогічна думка. – 2015. – № 4 (84). – С. 120-124.

2. Експертна оцінка проекту Концепції громадянської освіти та виховання в Україні / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://centromonitor.com.ua/_p=1279.html.

3. Кучер О.А. Формування громадянської компетентності учнів профільних класів засобами варіативних суспільствознавчих предметів [Текст] : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (історія та суспільствознавчі дисципліни)» / О.А. Кучер. – К., 2014. – 19 с.

4. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти / О. Овчарук // Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К.: К.І.С., 2003. – С.38.

5. Овчарук О.В. Характеристики освіти для демократичного громадянства : європейський контекст / О.В. Овчарук / Пост методика. – 2013. – 3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/1103/?refresh.>

6. Пометун О.І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті [Текст] / О.І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / [За заг. ред. О.В. Овчарук]. – К. : К.І.С., 2004. – С. 66–72.

7. Пометун О. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки / О.І. Пометун // Вісник програм шкільних обмінів. – 2005. – №23. – С.18–20.

8. Закон України «Про освіту» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

9. Формування громадянської компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів / укладач Степанова Н.М. – Черкаси, 2014. – 42 с.

10. Шахрай В.М. Проблеми соціальної компетентності молоді: монографія / В.М Шахрай. – Біла Церква : БНАУ, 2009. – 44 - 45 с.

11. Суспільні дисципліни як фактор формування цивілізаційної компетентності: сучасні освітні виклики і перспективи розвитку [Текст] : монографія /За заг. ред. проф. Ю. Олексіна. Рівне: О. Зень, 2021. – 119 с.

12. Педагогічна спадщина Василя Сухомлинського в сучасному освітньому просторі [Текст] / за заг. ред. А.Л. Черній ; уклад.: В.Р. Данильчук, Л.В. Климко, Н.Г. Мінакова; Всеукр. асоц. Василя Сухомлинського, Рівнен. держ. гуманітар. ун-т, Рівнен. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти. – Рівне : Волинські обереги, 2019. – 48 с.

13. Рамкова програма ЄС щодо оновлених ключових компетентностей / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dlse.multycourse.com.ua/ua/page/15/53>

Топчій Олена Петрівна,
учитель математики Дубовицького ліцею
Кролевецької міської ради Сумської області

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

На сучасному етапі розвитку нашої держави, коли ми даємо відсіч країні-агресору, актуальною є проблема формування національної свідомості громадянина – патріота України, виховання у молодого покоління поваги до національної культури, історії нашої Батьківщини. Українці з давніх-давен шанували та поважали свою історію, свою рідну неньку Україну і тих, хто зберіг українські традиції, мову, прославляв її в усьому світі своїми здобутками, перемогами. Нинішнє покоління маленьких українців повинні не лише зберегти традиції та історію свого роду, а й в подальшому прославляти нашу землю, її мову, побут, історію.

Концепція Нової української школи ґрунтується на ідеї виховання інноватора, патріота, особистості, гідного громадянина

своєї держави. Формування громадянської компетентності нині набуло особливого значення.

Мету громадянської освіти та виховання у Концепції [1] визначено так: сформувати свідомого громадянина, патріота, професіонала, тобто людину, якій притаманні особистісні якості й риси характеру, світогляд і спосіб мислення, почуття, вчинки та поведінка, спрямовані на саморозвиток та розвиток демократичного громадянського суспільства в Україні.

У сучасних підручниках з математики міститься задачний матеріал, на основі якого можна сприяти формуванню громадянської відповідальності здобувачів освіти. Для того, щоб збільшити потенціал математики у формуванні громадянської компетентності, необхідно частіше включати у зміст уроку завдання, що викликають почуття гордості за власну державу, що стосуються символів, державності, традицій, історії.

Наприклад, на уроках математики авторка пропонує учням такі завдання:

1) «Склади пару». Учням пропонується декілька карток, які містять завдання (вираз, рівняння, систему рівняння, задачу тощо), що потребують розв'язку та визначну українську архітектурну споруду. Виконавши завдання у робочому зошиті, учень шукає із запропонованих карток ту, яка містить відповідь та назву даної архітектурної споруди. Такі завдання можна скласти із малюнком та назвами шевронів українського війська, гербами українських міст, визначними місцями українських регіонів та іншим.

2) «Графічний малюнок». Учням пропонується картка із завданням (розв'язати вираз, рівняння, задачу). Отримавши відповідь, учень на полі в клітинку з числами, зафарбовує у відповідний колір ту клітинку, яка містить цю відповідь. Якщо учень вірно виконав усі завдання, то виходить патріотичний візерунок, наприклад державні символи України.

3) Задачний матеріал на основі цікавих фактів про Україну, її визначні місця, винаходи, героїв, які її прославляють. Наприклад, для учнів 6 класу під час вивчення теми про коло та круг можна запропонувати таку задачу «Українські млинці – це справжні ласощі. Що ти обереш: два млинці діаметром по 30 см чи один діаметром 45 см? Доведи свої міркування математично.» Для учнів

9 класу під час вивчення теми про довжину кола можна запропонувати таку задачу «Український всюдихід для риболовлі та полювання може розвинути максимальну швидкість 74 км/год, при цьому робить за 1 с 6 обертів колесами. Визначте діаметр колеса всюдихода». Для учнів 11 класу під час вивчення об'єму паралелепіпеда використовую таку задачу «Скрина – пращур сучасної шафи. В деяких селах на Сумщині і досі використовують цей предмет побуду для зберігання одягу та інших речей. Визначте об'єм старовинної скрині за розмірами 200x120x80 см та порівняйте з об'ємом сучасної шафи 180x220x60 см.»

4) Анімована презентація. Для узагальнення вивченого матеріалу пропоную учням здійснити уявну подорож Україною по різним областям, визначними місцями. Виконуючи різноманітні завдання учні формують не лише математичні навички, але й дізнаються цікаві факти про свою Батьківщину.

5) Виконання проєктів. Цікавими та захоплюючими для здобувачів є дослідницькі проєкти. Наприклад, при вивченні теми «Трикутники» можна запропонувати учням історію інженерії українських мостів.

Безперечно, сучасна молодь потребує готовності до життя у відкритому європейському суспільстві, соціальної активності, громадянської компетентності, усвідомлення своєї ролі в житті та впевненості в тому, що вона може позитивно впливати на зміни в соціумі. При цьому важливого значення набуває безпечне, вільне від насильства і соціальних бар'єрів та ефективно освітнє середовище, яке забезпечує сприятливі умови для активної участі учнів у житті школи, ставить права і потреби дитини у центр освітнього процесу.

Список використаної літератури

1. Васильєва Д. Формування громадянської відповідальності учнів на уроках математики// Математика в рідній школі.-№9.-2017. – С. 7-13

2. Кондратюк Ю. Громадянська компетентність як основний чинник формування відповідального громадянина на уроках математики // Збірник «Громадянська компетентність як ключове у формуванні демократичного суспільства України». – С. 119-123.

Трубачева Світлана Едуардівна,
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу інновацій та стратегій розвитку освіти,
Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ

МОЖЛИВОСТІ ЕЛЕКТРОННИХ ДОДАТКІВ У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ТА ІНШИХ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ

Ключові компетентності розглядаються як наскрізні, надпредметні утворення, що інтегрують як традиційні знання, так і різного роду узагальнені інтелектуальні, комунікативні, креативні, методологічні, світоглядні та інші уміння учнів. Формування ключових компетентностей у закладах загальної середньої освіти передбачає: визначення складників цих інтегральних утворень та освітніх технологій, які сприятимуть цьому процесу.

Структура ключової компетентності представлена такими складниками, як: 1) мінімальний досвід діяльності, або попередній етап сформованості компетентності; 2) соціальна та особистісна мотивація необхідності подальшого формування освітньої компетентності; 3) знання, уміння, навички, необхідні для подальшого формування освітньої компетентності; 4) способи діяльності на певному етапі формування освітньої компетентності; 5) рефлексія ефективності одержаного.

Технологія формування ключових компетентностей учнів передбачає дотримання послідовності певних етапів. Ми визначаємо такі етапи: 1) визначення структури загальнонавчальних компетентностей учнів; 2) психолого-педагогічний супровід процесу формування та розвитку ключових компетентностей; 3) визначення змісту навчального матеріалу з метою формування відповідних структурних компонентів ключової компетентності; 4) визначення методів та освітніх технологій формування ключової компетентності; 5) рефлексія та оцінювання результатів процесу формування ключової компетентності. [2]

Формування громадянської компетентності окрім загальних підходів має свої особливості. Слід зазначити, що якостей, які визначають рівень наближення особистості до ідеалу громадянина багато, тому доцільно класифікувати їх відповідно до трьох

основних ознак, а саме; моральної, правової та соціально-політичної. До першої належать: громадянська самосвідомість, громадянський обов'язок, громадянська відповідальність. До другої – правова культура, дотримання законів держави, особиста свобода. До третьої – громадянська гідність, громадянська активність, політична культура, патріотизм і інтернаціоналізм [1]. Саме у сфері освіти має формуватися усвідомлення кожною людиною віри в те, що істинний смисл її життя – це якомога повніша самореалізація всіх її здібностей на користь людям.

Наразі значну роль у цьому процесі відіграє цифровізація освіти, яка передбачає впровадження в освітній процес сучасних інформаційно-комунікаційних технологій з метою розвитку у молоді навичок аналізу достовірності отримуваної інформації, застосування критичного мислення, максимального використання в навчальних цілях різноманітного мультимедійного контенту.

Сучасною новацією у навчанні, яку доцільно застосовувати у процесі формування ключових компетентностей, є розширення поля інтересу учня в пошуках нової інформації із застосуванням хмарних технологій за допомогою QR-кодів. Підручники нового покоління активно використовують під час творчих завдань, у пошуковій діяльності QR-коди, які за допомогою смартфонів дають учневі широку інформацію у 3-D форматі. Застосування QR-кодів у процесі формування навчальної компетентності дозволяє підвищити рівень самостійності учнів на кожному з етапів реалізації технології формування ключових компетентностей. Учитель має можливість самостійно кодувати будь яку освітню інформацію згідно свого бачення результативності формування компетентності, що дозволяє проявити свій творчий підхід у цьому процесі. Також, ця новація сприяє забезпеченню індивідуалізації та диференціації процесу навчання з метою подолання освітніх втрат учнів. Розміщення таких завдань із QR-кодуванням на платформі Google Classroom створює умови для самостійного пошуку необхідної інформації в будь який зручний для учня час та зручному місці для занять. Розширення функцій QR-кодування підвищує якість освітнього процесу та ефективність формування ключових компетентностей учнів.

Список використаної літератури

1. Сігова А.Г. Формування громадянської компетентності учнів початкових класів. Педагогічні науки. 2017. Випуск 134. С.215-2020.
2. Трубачева С., Мушка О., Люлькова Ю. Дидактичні особливості формування навчальної компетентності учнів в умовах цифровізації освітнього середовища закладу загальної середньої освіти під час воєнного стану. Проблеми сучасного підручника, 2022. Вип. 29. <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2022-29-202-207>.

Трубачева Світлана Едуардівна,

кандидат педагогічних наук, завідувач відділу,

Мушка Оксана Вікторівна,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,

Прохоренко Олексій Олексійович,

кандидат психологічних наук, науковий співробітник,

відділ інновацій та стратегій розвитку освіти

Інституту педагогіки НАПН України

ПРОЄКТУВАННЯ ОСВІТЬНОГО СЕРЕДОВИЩА З УРАХУВАННЯМ ОСОБЛИВОСТЕЙ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОФІЛЬНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ УЧНІВ

Загальними властивостями, що розкривають сутність процесу проектування освітнього середовища є: 1) впливи, можливості та умови, що існують у соціальному й просторово-предметному оточенні; 2) освітні ресурси, що забезпечують високий рівень активності суб'єктів освітньої діяльності і забезпечують її самоактуалізацію й самореалізацію.

Проектування в освіті може здійснюватися на різних рівнях. Під рівнем в даному випадку розуміється ступінь узагальненості (універсальності) проектних процедур і результату, яка використовується в рамках проектних дій. Звісно ж, що в залежності від вимог до результату і форм уявлення продукту педагогічне проектування може бути виконано на концептуальному, змістовному, технологічному, процесуальному рівнях.

Концептуальний рівень проєктування орієнтований на створення концепції об'єкта або на його прогностичне модельне уявлення, наприклад, модель освітнього стандарту, концепція програми, проєкт навчального плану. Продукт, отриманий на цьому рівні, носить універсальний характер і може слугувати методологічною основою для створення аналогічних продуктів наступного рівня. Змістовний рівень проєктування передбачає безпосереднє отримання продукту з властивостями, відповідними діапазону його можливого використання і функціонального призначення, наприклад, стандарт початкової освіти, програма розвитку гімназії, навчальний план гуманітарного факультету інституту економіки і фінансів. Технологічний рівень проєктування дозволяє дати алгоритмічний опис способу дій в заданому контексті, наприклад, технологія повного засвоєння навчального матеріалу, технологія побудови ситуації особистісно-орієнтованого навчання, методика колективного навчання. Процесуальний рівень виводить проєктну діяльність в реальний процес, де є потреба у продукті, готовому до практичного застосування, наприклад, певні дидактичні або програмні засоби, методичні розробки окремих уроків і позакласних справ, сценарій проведення святкової.

Перший етап технології профільного самовизначення учнів, це спроба самовизначення учнів із пріоритетним освітнім напрямом: гуманітарним, природничим, математичним та іншими. Одним із пріоритетних завдань на цьому етапі, які стоять перед проєктантом даного етапу це дослідження індивідуально-психологічних властивостей особистості учнів та визначення їхнього впливу на процеси навчання і виховання. Мається на увазі, як приклад, дослідження здібностей особистості: дослідження комунікативних та організаторських схильностей, дослідження розумових здібностей, дослідження мовних асоціативних здібностей і таке інше.

Другий етап зазначеної технології, це спроба вибору учнями профілю навчання. На цьому етапі проєктантові доцільно зосередити увагу, зокрема, на застосуванні освітніх учнівських проєктів, спрямованих на отримання відповіді учнів на питання: “Ким я хочу бути?”, “Якості та риси особистості працівника улюбленої професії” та “Що мені для цього потрібно вивчати?”.

Результати учнівських проєктів доцільно зберігати у створеному у закладі освіти цифровому освітньому ресурсі, до якого будуть мати вільний доступ як викладачі так і учні.

Розв'язання проблеми створення і використання цифрових освітніх ресурсів для закладів загальної середньої освіти в Україні, які сприяли б підвищенню ефективності їх використання і досягненню проголошених цілей реформування освіти, потребує розв'язання таких задач: визначення їх переліку, з усіх необхідних для підтримки вивчення всіх предметів, передбачених стандартами загальної середньої освіти; встановлення вимог до параметрів кожного виду цифрового освітнього ресурсу, які визначають їх якість, необхідну для підвищення ефективності навчання і досягнення цілей реформування освіти; розробка порядку створення цифрових освітніх ресурсів; розробка інформаційних ресурсів і їх систематизація; методичне забезпечення їх використання.

Третій етап технології, це територія успіху. На цьому етапі застосування освітніх учнівських проєктів, спрямовано на отримання учнями відповіді на питання: «З чого почати щоб досягти успіху у майбутній професії?», «Визначення індивідуальної освітньої траєкторії», «Де я можу отримати необхідну мені освіту?» і таке інше.

Методика організації та проведенні таких етапів має передбачати корекцію учнями свого вибору на кожному етапі та повторне використання проб із самовизначення.

Список використаної літератури

1. Трубачева С.Е. Психолого-педагогічні особливості проектування освітнього середовища гімназії. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2019. Випуск 2 (45). С. 205–209.

Узунова Оксана Василівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
заступник директора з навчально-виховної роботи,
учитель правознавства і громадянської освіти
середньої загальноосвітньої школи
I-III ступенів № 42 м. Києва

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

13 грудня 2022 року був прийнятий Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», який у п. 4 ч. 1 ст. 1 визначив, що громадянська компетентність – це здатність особи реалізовувати і захищати права та свободи людини і громадянина, відповідально ставитися до обов’язків громадянина, брати активну участь у суспільному житті, підтримувати розвиток демократичного суспільства та утверджувати верховенство права, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, пов’язаних з ідеями демократії та верховенства права, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей.

Хто ж саме має сформувані цю здатність у особи? Логічно є відповідь – учителі у процесі дорослішання дітей та під час їх навчання. Учні 9 та 10 класів у школі вивчають багато предметів, але саме на таких предметах, як основи правознавства та громадянська освіта, і відбувається формування громадянської компетентності дітей, розуміння своєї ролі в суспільстві та становлення їх світогляду. Учителі відіграють важливу роль у цьому процесі, оскільки вони повинні створити сприятливе навчальне середовище, в якому учні отримають можливість вивчати суспільні явища, аналізувати проблеми та приймати рішення. І вчителі, при цьому, повинні бути комунікабельними та вміти зацікавити учнів. На жаль, уже другий рік поспіль вчителі працюють в умовах війни в країні і мають адаптуватися до нових умов викладання та особливо вміло впливати на процес подання інформації дітям.

Одним із головних завдань, під час проведення уроків «Основи правознавства» та «Громадянська освіта», було зрозуміти для мене, як учителя, яким чином мої учні досягнуть успіху в опануванні навчального матеріалу в таких умовах навчання, чим саме відрізняється сприйняття навчального матеріалу учнями в умовах війни та в мирний час. Крім того, для правильного розвитку громадянської компетентності учнів старших класів під час навчання, особливо в умовах сьогодення, необхідно було використовувати різноманітні методи та підходи, щоб якнайкраще подати матеріал та культивувати в учнях бажання досліджувати та аналізувати, дискутувати та сперечатися, шукати логічні та алогічні способи, взаємодіяти та працювати одноосібно.

У 2022-2023 навчальному році існував ряд факторів, який суттєво впливав на опанування учнями навчального матеріалу:

- 1) стан постійного стресу (хвилювання, страху), в якому знаходилися діти через війну;
- 2) необхідність переривання уроку через повітряні тривоги;
- 3) не завжди наявна можливість продовжити урок в укритті;
- 4) відсутність світла, води та інтернету.

Ці фактори призводили до того, що мені необхідно було швидко переключати увагу учнів, допомагати стабілізувати їх емоційний стан, подавати матеріал лаконічніше та обирати з важливого найважливіше (найнеобхідніше), демонструвати спокій та постійну підтримку, інколи не задавати домашніх завдань.

Відповідно мною було прийнято рішення про застосування нових форм роботи з учнями, які до цього часу не використовувалися під час вивчення предметів основи правознавства та громадянська освіта. Це:

- 1) урок-подорож (допомагає розвивати просторове мислення та дозволяє закріпити набуті знання; включає елементи квесту, під час якого учні досліджують тему так, ніби під час прогулянки);
- 2) урок-презентація (форма подання інформації за допомогою різноманітних технічних засобів);
- 3) урок-конференція (розвиток та саморозвиток творчих здібностей учнів);
- 4) урок-рольова гра (учні беруть на себе певні ролі й виконують їх);

5) урок-конкурс (учитель завчасно дає однакові завдання для виконання на уроці, а учні діляться на команди, готуються та демонструють свої вміння).

Таким чином, шляхами досягнення успіху учнів у опануванні навчального матеріалу стали: бажання учнів, прояв їх наполегливості, творчість, діяльність, зосередженість та впевненість у собі. Фокус моєї уваги був зосереджений саме на соціальній складовій громадянської компетентності, що забезпечує учнів знаннями та уміннями, необхідними для участі в житті не лише школи, а й громади, сім'ї та держави (це співпраця, комунікація, повага до інших, толерантна поведінка, права та обов'язки, плюралізм, залагодження конфліктів).

Крім того, «ілюстрація» чи «графічне зображення» на уроках «Основи правознавства» та «Громадянська освіта» досі не відомих для учнів правових понять, юридичних термінів чи сталих фраз розвивало їх творче мислення та відображало перше відчуття на папері, асоціативний ряд та особистісне бачення учня. Діти, яким важко говорити, чи діти, які не проявляли активність на уроках через сором'язливість чи відчуття страху – відкривалися і малювали та були зацікавлені вивченням теми. Найефективнішим цей метод був під час навчання в укритті, коли поруч були інші учні і відсутній ефект «закритого класу», коли учневі не хотілося відповідати, а йому краще було мовчки зобразити й показати вчителю.

Таким чином, головне завдання під час навчання – допомагати учням в оволодінні ними «soft skills».

Формуючи громадянську компетентність учнів старших класів, необхідно також пам'ятати, що вона тісно пов'язана з іншими видами компетентності, такими як соціальна (навички комунікації та спілкування), культурна (розуміння культурних цінностей та традицій) та мовна (володіння мовою, як засобом спілкування).

Цикалюк Юрій Олексійович,
кандидат технічних наук, викладач технічних дисциплін,
Мирогощанський аграрний фаховий коледж

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО- КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Одним із найактуальніших завдань сучасної освіти і виховання в Україні є створення умов для формування людини-громадянина, для якої демократичне громадянське суспільство є осередком для розкриття її творчих можливостей, задоволення особистих та суспільних інтересів. Це може забезпечити система громадянської освіти, що має на меті підготовку молоді до активної участі в житті демократичного суспільства і формування її громадянської компетентності. [3]

Під компетентністю людини розуміють спеціальним шляхом структурований (організований) набір знань, умінь, навичок і ставлень, що дають їй змогу ефективно здійснювати діяльність або виконувати певні функції, забезпечуючи розв'язання проблем і досягнення певних стандартів у галузі професії або виду діяльності. Такі набори знань, умінь, навичок і ставлень набуваються як протягом життя, так і у процесі навчання. Сформована компетентність дозволяє людині визначити, розпізнати і ефективно, успішно розв'язати, незалежно від ситуації, проблему, що є характерною для певної сфери чи виду діяльності.

Під громадянською компетентністю розуміємо сукупність знань і досвіду у громадянсько-суспільній діяльності. Формування громадянської компетентності у сучасному змісті освіти має на меті сприяти як формуванню системи демократичної громадянської освіти в Україні завдяки поширенню європейського досвіду, наближати Україну до європейського освітнього, соціально-політичного, економічного і правового простору, слугувати набуттю нею європейської культурної ідентичності.

Формування громадянської компетентності за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій передбачає засвоєння студентом не окремих, відірваних один від одного елементів знань, умінь, навичок і емоційно-ціннісних ставлень, а оволодіння

комплексною процедурою, в якій для кожного визначеного напряму присутня відповідна сукупність освітніх компонентів, що мають особистісно – діяльнісний характер. Це, зокрема, навчальний компонент, що передбачає два центральних завдання: інтелектуальний розвиток особистості та здатність учитися впродовж життя, а також соціокультурний компонент – передбачає здатність жити та взаємодіяти в умовах полікультурного суспільства, керуючись національними, громадянськими та загальнолюдськими духовними цінностями. Таким чином, основними способами формування громадянської компетентності в студентів є громадянська освіта й виховання та спрямована соціалізація у соціокультурному середовищі навчального закладу.

Важливу роль у впровадженні громадянської освіти в освітній процес відіграє міжпредметний підхід [1], що значно розширює можливості формування громадянської компетентності і підвищення її рівня в студентів. Міжпредметний підхід – це сукупність всіх педагогічних прийомів і методів, які об'єднуються контекстуальним підходом до викладання будь-яких предметів незалежно від їх змісту [2]. Темі громадянської освіти найчастіше включаються в предмети гуманітарного циклу, наприклад, на уроках мови студентам пропонуються творчі роботи за диктантами на теми, які стосуються питань громадянознавства. На уроках літератури відбуваються дискусії за художніми творами, які стосуються проблем суспільства й особистості, на уроках історії викладання будь-якої теми серед основних завдань має розвиток громадянської компетентності та ін. На уроках математики громадянська освіта може впроваджуватися у процесі розв'язання студентами задач з економічним змістом, під час яких учитель формує вміння оперувати економічними категоріями: норма часу, норма виробітку, продуктивність праці, собівартість продукції, рентабельність, прибуток, якість продукції та ін.; учить оцінювати економічну ефективність технологічних процесів, аналізувати результати впровадження нових технологій та ін. Наразі слід зазначити, що у межах цього підходу впровадження громадянської освіти може відбуватися на таких рівнях:

– рівень загального теоретичного бачення, на якому зміст освіти фіксується у формі узагальненого системного уявлення,

структури й соціальних функцій, отриманого студентами соціального досвіду за допомогою професійної майстерності викладачів і в межах спілкування у соціальних мережах Інтернет;

– рівень навчального предмета, на якому впроваджуються певні складові частини змісту громадянської освіти, які мають специфічні функції у загальній освіті, особливості яких визначаються конкретно для кожного навчального предмета, які в той же час відповідають загальнотеоретичним поданням про склад і структуру змісту громадянської освіти;

– рівень навчального матеріалу, на якому конкретний матеріал, що входить до змісту громадянської освіти й підлягає засвоєнню студентами, фіксований у навчальних програмах і втілений у підручниках, навчальних і дидактичних посібниках, входить до певного курсу навчання та ін.;

– рівень неформальної освіти, на якому відбувається адаптація необхідних знань, отриманих в ході життя і діяльності.

Зазначені чотири рівні є основними складниками системи впровадження громадянської освіти у закладі освіти.

Соціальні проекти в галузі громадянської освіти, які здійснюються у закладі освіти («Молодь за здоровий спосіб життя», «Економічне диво в Україні (можливо чи ні?)», «Здорове харчування — здорова нація», «Життя без наркотиків», та ін.), мають міжпредметний характер і проводяться з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Робота вчителя й студентів у межах цих проектів відбувається відповідно до таких етапів [1]:

– проведення уроку-вступу, на якому пояснюється мета, завдання проекту, пропонуються засоби для демонстрації результатів;

– формування груп для роботи над підтемами проекту;

– підготовка студентів до роботи над проектом: обмірковування, обговорення етапів дослідження, «мозковий штурм»;

– визначення терміну щодо представлення проміжних результатів дослідження;

– робота над дослідженням: робота в бібліотеках, зустріч з фахівцями, вивчення друкованої й електронної літератури, зокрема матеріалів, що розміщені у мережі Інтернет;

– складання анкет за темою дослідження і здійснення експертного опитування студентів, фахівців, учителів, батьків та ін.;

– написання есе, статей, створення презентацій, фільмів, щоденників проведення досліджень у межах проєктів та ін.;

– планування і створення студентських Веб-сайтів; публікація бюлетенів, брошур та ін.;

– демонстрація студентських робіт;

– проведення уроку-підсумку і круглих столів.

Важливо підкреслити, що в межах описаних вище проєктів підвищується відповідальність студентів за особисте життя і життя оточуючих, формується позиція щодо процесів суспільного розвитку, оновлюються знання студентів і вчителів із використання інформаційно-комунікаційних технологій, підвищується рівень навчально-дослідницької діяльності учасників освітнього процесу, формуються критичне мислення студентів, здатність висловлювати власну точку зору й поважати точки зору інших, навички ефективного спілкування, які дають змогу вести дискусію й уникати конфліктних ситуацій, уміння творчо працювати і розв'язувати різні проблеми, особисті бачення у взаємозалежності з іншими та ін. Крім соціальних проєктів, важливим для формування і розвитку громадянської компетентності студентів є сприяння розвитку самоврядування закладу освіти. Адже студентське самоврядування – це форма організації життєдіяльності колективу студентів, яка забезпечує розвиток їх самостійності у прийнятті й реалізації рішень для досягнення суспільно значущих цілей [3]. Метою студентського самоврядування є виховання успішної, конкурентоспроможної особистості, формування в неї демократичної культури і відповідальності. Завдяки секторам (формам роботи), що є компонентами структури самоврядування закладу освіти, а саме, студентському, культурно-масовому, трудовому, патріотичному, кожен студент може проявити себе як лідер у певній сфері діяльності, що є суттєвим у формуванні громадянської позиції особистості. Важливу роль наразі відіграють

соціальні мережі і спільноти, в яких відбувається дистанційне спілкування студентів зазначених секторів, наприклад, Facebook та ін. Завдяки цим спільнотам студенти знаходяться у постійному контакті з цільовою аудиторією; отримують належний зворотний зв'язок, комунікації з громадськістю, високий ступінь звітності секторів, яка здійснюється за допомогою фото- і відеоматеріалів відповідно до видів їх діяльності.

Важливими інструментами для організації ефективної роботи за зазначеними вище виховними заходами є інформаційно-комунікаційні технології, але варто зауважити, що для їх використання вчителі мають інформувати студентів про такі основні правила щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій і матеріалів, які пропонуються в мережі Інтернет:

- використовувати одну з найбільш популярних пошукових мереж Інтернет (наприклад, Google, та ін.);

- обирати за рекомендацією вчителя ресурси із сайтів МОН України, «Освіта», електронних наукових бібліотек, громадських організацій та ін.;

- критично підходити до матеріалів, які пропонуються у мережі Інтернет, дотримуватись власної громадянської позиції;

- дотримуватися правил безпечної поведінки в мережі Інтернет;

- обирати доцільні інформаційно-комунікаційні технології для презентації матеріалів досліджень у межах навчальних проєктів;

- дотримуватися правил представлення матеріалів у презентації.

Суттєвого значення набуває впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес, спрямований на формування громадянської компетентності студентів, оскільки це формує індивідуальний досвід успішної діяльності студента, сприяє пізнавальній активності, ініціативі, раціональному використанню часу в ході здійснення освітніх заходів, дає змогу особистості, яка звикла самостійно вчитися, не губитися в новій пізнавальній і життєвій ситуації, не зупинятися, якщо немає готових рішень, а діяти самостійно й розв'язувати завдання будь-якої складності.

Список використаної літератури

1. Биков В.Ю. Інноваційні інструменти та перспективні напрями інформатизації освіти / В.Ю. Биков / Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи: третя між нар. наук.-практ. конф.: [в 2 ч.]. Ч 1. // Львівський державний університет безпеки життєдіяльності. – 2012. – 1 (2Ч). – С. 14–26.
2. Шкільний курс «Громадянська освіта: основи демократії» та методика його навчання : підручник для студентів / [Т. В. Бака, Т. В. Ладиченко, Л. В. Марголіна та ін.]. – Х. : Вид. група «Основа», 2009. – 254 с.
3. Терещенко А. Б. Сучасний стан громадянської освіти в Україні та європейських країнах: аналітичний звіт [Електронний ресурс] / Терещенко А. Б., Овчарук О. В., Іванюк І. В. – К., 2013. – 72 с.
4. Іванюк І. В. Виклики та проблеми впровадження громадянської освіти у навчально-виховний процес школи / Постметодика. – 2012. – 6 (109). – С. 49–56.

Челомбітько Оксана Євгенівна,

учитель англійської мови

КЗ «Чугуївський ліцей №1 ім. І.Ю. Рєпіна»

Чугуївської міської ради

Харківської області, м. Чугуїв

ОСОБЛИВОСТІ І ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВСТВА В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВИТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Розвиток громадянської компетентності у школярів є однією з ключових завдань сьогодення, а саме: створення сприятливого середовища для формування та виховання сучасної людини-громадянина, яка відчуває себе вагомою частиною демократичного суспільства, що дає можливість розвиватися творчо, вільно висловлювати власну думку, бути почутим, задовольняти власні та суспільні інтереси. «Метою громадянської освіти є створення умов

для формування особистості, громадянина України, якому притаманні демократична громадянська культура, усвідомлення цінності свободи, прав людини, відповідальність, готовність до компетентної участі у громадському житті.» [1]

За час навчання у закладі загальної середньої освіти в учнів має бути сформовані навички та компетентності, які мають забезпечити певний рівень готовності до самостійного дорослого життя. Діти мають навчитися швидко реагувати на виклики сьогодення, уміти шукати та аналізувати необхідну інформацію, критично мислити, приймати рішення у складних життєвих ситуаціях, ефективно самореалізовуватись та розвиватись задля розвитку суспільства.

В умовах війни надзвичайно важливо навчити дітей розуміння і значимості того, ким вони є, яку культурну та історичну спадщину вони мають, допомогти дітям зрозуміти, заради чого ми зараз відстоюємо свою державу. Знання і захист своїх прав та інтересів є вагомою частиною життя будь-якого громадянина. Діти мають відчувати себе складовою суспільства, вагомою її часткою, адже саме за ними майбутнє нашої держави. Наша головна мета – докласти зусиль до того, щоб у підлітків не виникало бажання покинути країну та шукати кращого майбутнього за кордоном. Виховання любові до батьківщини, поваги до її культури та історії, виховання свідомого сучасного громадянина є основою щоденної праці педагога.

Починаючи з початкової школи, учні отримують перші знання про державу, державні символи, закони, права та обов'язки, розвивають комунікативні уміння спілкування у класному колективі, вчаться розв'язувати конфліктні ситуації.

У середній школі учні більше соціалізуються, отримують знання та навички, які допомагають їм брати участь у житті класу та школи (співпраця, повага до інших, толерантність). Вперше обирають старосту класу, таким чином формуючи суспільну свідомість та вміння приймати рішення, нести відповідальність за це рішення.

У старшій школі ключовими стають правові та економічні аспекти громадянської компетентності, учнівство старших класів вчиться свідомо застосовувати набуті знання, уміння та навички, як

для вирішення своїх власних проблем, так і для життя громади та суспільства. Діти мають можливість спробувати себе в учнівському самоврядуванні, побачити, що з їхньою думкою рахуються дорослі, виносити пропозиції, брати на себе відповідальність за організацію шкільних заходів та реалізовувати проекти.

У виховній роботі окрім проведення класних годин, присвячених патріотичному вихованню, учителі проводять години спілкування на правову тематику. Під час дискусійних клубів підлітки обговорюють права дітей, гендерної рівності та людей в цілому. Учні вчаться аналізувати різні життєві ситуації та знаходити рішення. Вони мають можливість вільно висловлювати власну думку і не боятися осуду. Дистанційне навчання не є перешкодою, а навпаки дає більше можливостей, учні створюють мапи думок і постери онлайн та презентують свої роботи однокласникам, грають у дидактичні рольові ігри, отримуючи кожного разу різні ролі і різну відповідальність. Під час таких заходів діти вчаться не тільки висловлювати власну думку і бути відкритими, але і чути один одного, прислухатися, аргументувати свій вибір та бути толерантними.

На уроках англійської мови ми засвоюємо не лише культуру та традиції країни, мова якої вивчається, але і формуємо вміння гідно представити себе як громадянина України, уміти порівнювати культурні явища, мати уявлення про організацію політичного устрою України, систему освіти нашої держави, природні ресурси та погодні умови, відомих діячів культури та спорту, традиції святкування, сімейні звичаї, пишатися досягненнями України. Учні дискутують на тему захисту навколишнього середовища, пропонують власні ідеї покращення екологічної ситуації в Україні, обговорюють проблеми підлітків, волонтерську працю, моделюють ситуації, щоб зрозуміти, яким чином вони могли б допомогти суспільству, своїй громаді, людям похилого віку, людям з особливими потребами, порівнюють та аналізують позитивні зміни у своєму закладі освіти, місті. Вони вчаться бачити успіхи та проблеми, шукають шляхи подолання, вчаться поважати та цінити свою культурну спадщину.

Онлайн екскурсії цікавими місцями України, проектні творчі роботи, дискусійні клуби та години спілкування допомагають

посіяти зерно поваги до своєї держави та прагнення розвивати її, бути свідомим сучасним громадянином. Почуття національної гідності зміцнюється, коли учні можуть вільно розповісти іноземною мовою своїм друзям по листуванню про свою оселю, родину, країну, свій край, його історію, цікаві географічні маршрути, наукові досягнення, твори мистецтва, традиції й звичаї.

Отже, формування громадянської компетентності здобувачів освіти є надважливим завданням вчителя сучасної школи, яке може здійснюватися як під час уроків, так і в позаурочний час. Під час своєї роботи вчителі мають докласти усіх зусиль, щоб розвивати громадянську ідентичність українців, допомогти дітям стати гідними та свідомими громадянами своєї держави, які не бояться викликів і готові до різних життєвих змін.

Список використаної літератури

1. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. Розпорядження, Концепція, Перелік. // Урядовий кур'єр. 09.11.2018. – № 211.

Чорноус Оксана Володимирівна,

кандидат педагогічних наук,

Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗАСОБАМИ ЕЛЕКТРОННИХ ОСВІТНІХ РЕСУРСІВ

Сучасна школа є одним із найважливіших компонентів формування світогляду особистості, який забезпечує підготовку молоді до активної участі в житті демократичного суспільства і формуванню її громадянської компетентності. За Законом, громадянську компетентність слід розуміти як здатність особи активно підтримувати суспільне життя, бути свідомим громадянином й відповідально ставитися до обов'язків, мати за пріоритети розвиток демократичного суспільства й утвердження верховенства права [1]. На освіту покладається завдання щодо формування у здобувачів освіти громадянської компетентності за

розвитку таких якостей як соціальна активність, відповідальність, повага до прав людини, до інших культур [2].

У пошуку шляхів формування та розвитку громадянської компетентності питання проєктування електронних освітніх ресурсів як засобів навчання в умовах цифрового освітньо-розвивального середовища закладу загальної середньої освіти під час воєнного стану розглядається як інструмент для досягнення поставленої мети. Саме через зміст інформації, яка обробляється на уроці, можна впливати на формування особистості учня. Оскільки проєктування електронних освітніх ресурсів як засобів навчання є однією з передумов організації виховання та творчого розвитку учнівства, роботу можна розпочати з аналізу навчальних програм. Визначити, які відомості при вивченні кожної теми можна використати і в якій формі. Структурувати матеріал за розділами програми таким чином, щоб усі вправи мали патріотичний зміст певної теми. Так, наприклад, на уроках інформатики при вивченні теми «Комп'ютерні презентації та публікації» учні навчаються створювати презентації на патріотичному матеріалі підготовленому до уроку. Презентації на початку вивчення теми створюються за запропонованим учителем сценарієм (файли з текстом та файли з фотоматеріалами), а потім у процесі оволодіння навчальним матеріалом учні розробляють сценарії самостійно. При вивченні теми «Комп'ютерна графіка» у графічному редакторі працюємо над створенням, наприклад, українського орнаменту. Світоглядний аспект розкривається під час роботи з поняттям орнаменту, його видами. Це дозволяє формувати національну самосвідомість, повагу до історичної, культурної спадщини наших пращурів. При вивченні растової графіки створюємо зображення писанки, при вивченні векторної графіки фото колаж «Мій рідний край», «Моя родина» та інше. У роботі над темою «Текстовий процесор» формуванню громадянської компетентності сприяє тематичний підбір текстів для опрацювання. Текст повинен бути інформативним та цікавим, щоб учні мали змогу задовільнити свої пізнавальні потреби, збагатити своє світосприйняття, отримати задоволення від процесу обробки тексту. Текстова інформація стосується нашої країни, області, міста, навчального закладу. Питання структуровані за темами: «Символіка України», «Герої

війни», «Видатні особистості України», «Українські спортсмени – переможці олімпіад», «Мій рідний край» тощо. Завданням вивчення теми «Системи опрацювання табличних даних» є навчити учнів використовувати комп'ютер для отримання, обробки, систематизації та виводу нової інформації за допомогою табличного процесора. З метою формування громадянської компетентності в цій темі доцільно введення у зміст навчального матеріалу регіонального компоненту, наприклад статистичних даних із рідного місту, області, Україні тощо.

Отже, проектування та впровадження електронних освітніх ресурсів як засобів навчання в умовах освітньо-розвивального середовища закладу загальної середньої освіти – це ефективний засіб формування у школярів наукового світорозуміння і світосприйняття, прилучення до національної культури, традицій, звичаїв та виховання свідомого громадянина-патріота. Цей процес потребує розвитку теорії і практики, умілого оперування наявними знаннями й досвідом, постійного здобування нових знань, залучення кращого досвіду інших країн, генерування і втілення власних ідей на національному рівні [3].

Список використаної літератури

1. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20/print>.

2. Савченко М. П. Участь у суспільній акції школярів України «Громадянин» як засіб формування та розвитку в учнів гімназії цінностей громадянського суспільства. Дидактика: теорія і практика. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. С. 105–113.

3. Бондаренко Н.В., Косянчук С.В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації. Київ: Фенікс, 2022. 64 с.

Шишко Ірина Миколаївна,
учитель математики КЗ «Харківський ліцей № 113
Харківської міської ради», м. Харків

ГРОМАДЯНСЬКА ТА СОЦІАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Мета базової загальної середньої освіти – це випускник основної школи, який є патріотом України, знає її історію; носій української культури, який поважає культуру інших народів; компетентний мовець, що вільно спілкується державною мовою, володіє також рідною (у разі відмінності) й однією чи кількома іноземними мовами, має бажання і здатність до самоосвіти, виявляє активність і відповідальність у громадському й особистому житті, здатний до підприємливості та ініціативності, має уявлення про світобудову, бережливо ставиться до природи, безпечно й доцільно використовує досягнення науки і техніки, дотримується здорового способу життя.

Тому завдання математики зробити певний внесок у формування ключових компетентностей учнів.

У процесі вивчення математики в закладі освіти розвиток соціальної та громадянської компетентності може відбуватись через навчання на трьох рівнях:

– навчання про: математику як універсальну мову природничих наук та органічну складу загальної людської культури; роль та можливості математики в пізнанні та описанні реальних процесів і явищ дійсності; особистісні якості відомих учених-математиків, що свідчать про їхню громадянську позицію;

– навчання для розвитку розуміння й особистого ставлення: формування активного та відповідального члена громадянського суспільства; здатності й готовності до застосування математичних знань у практичних життєвих ситуаціях; ощадливості та поміркованості; вміння аналізувати власну економічну ситуацію, родинний бюджет, користуючись математичними методами; орієнтуватися в широкому колі послуг і товарів на основі чітких критеріїв, робити споживчий вибір, спираючись, зокрема, і на математичні дані; усвідомлення значення математики для повноцінного життя в сучасному суспільстві, в розвитку

технологічного, економічного і оборонного потенціалу держави; значення кількісних показників при характеристиці суспільства і його розвитку;

– навчання через: розв'язування сюжетних задач соціального змісту; розкриття здобутків математичної освіти та висвітлення внесків українських науковців у розвиток природничих наук; ефективну співпрацю з іншими над реалізацією різноманітних проєктів; роботу в групах та партнерські технології; вільне висловлювання власної думки, прийняття спільного рішення; створення атмосфери відкритості, вільного вибору, толерантного ставлення, поваги, рівності, свободи, справедливості. [1]

Реалізація наскрізної лінії «Громадянська відповідальність» сприятиме формуванню відповідального члена громади і суспільства, що розуміє принципи і механізми функціонування суспільства. Ця наскрізна лінія освоюється в основному через колективну діяльність (дослідницькі роботи, роботи в групі, проєкти тощо), яка поєднує математику з іншими навчальними предметами і розвиває в учнів готовність до співпраці, толерантність щодо різноманітних способів діяльності і думок.

Навчання математики має викликати в учнів якомога більше позитивних емоцій, а її зміст – бути націленим на виховання порядності, старанності, систематичності, послідовності, посидючості і чесності. Приклад учителя покликаний зіграти важливу роль у формуванні толерантного ставлення до однокласників, незалежно від рівня навчальних досягнень. З цією ж наскрізною лінією пов'язані, наприклад, відсоткові обчислення, елементи статистики, що дозволяють учням зрозуміти значення кількісних показників при характеристиці суспільства і його розвитку. [2]

Формування громадянської відповідальності базується на усвідомленні учнями своєї громадянськості.

Громадянськість – духовно-моральна цінність, світоглядно-психологічна характеристика людини, що зумовлена її державною самоідентифікацією, усвідомленням належності до конкретної країни. З ним пов'язане більш або менш лояльне ставлення людини до встановлених у державі порядків, законів, інституцій влади, відчуття власної гідності, знання і повага до прав людини, чеснот

громадянського суспільства, готовність та вміння домагатися дотримання власних прав та обов'язків. [3]

Для того, щоб сприяти формуванню в учнів громадянської та соціальної компетентностей можна пропонувати учням задачі про:

- права і обов'язки громадянина України, права людини і механізми їх захисту, права дитини;

- роль законів у житті суспільства і готовність свідомо приймати і добровільно виконувати існуючі закони;

- сутність демократії, демократичні цінності, демократичну державу і активну участь громадян в її житті, роль ЗМІ у суспільному житті;

- громадянську ідентифікацію, прийняття суспільних рішень і форми участі громадян у житті громади і суспільства в цілому, контроль громадян над владою;

- вмотивованість до суспільно значимих дій і вчинків, уміння передбачати наслідки своїх дій і вчинків, усвідомлення власної відповідальності за все навколишнє, необхідність допомагати іншим;

- основи співпраці та спілкування з іншими людьми, шляхи розв'язання конфліктних ситуацій, толерантне ставлення до інших людей систему загальнолюдських і національних цінностей, повагу до державних символів, історії, культури;

- необхідність засвоєння системи знань, зокрема історичних і політико-правових;

- про сутність ринкових відносин, економічні чинники розвитку демократичного суспільства.

Громадянська та соціальна компетентності мають значущість для держави, суспільства і особистості. Для України формування громадянської та соціальної відповідальності в здобувачів освіти відіграє важливу роль ще й тому, що вони покликані сприяти формуванню соборності держави.

Список використаної літератури

1. Посібник для вчителя для реалізації наскрізної тематичної лінії «Громадянська відповідальність» в оновлених шкільних програмах для 5-9 класів. / Рафальська М., Боярчук О., Герасим Н. та ін. – Європейський центр ім. Вергеланда. – Київ. 2017.

2. Модельна навчальна програма «Математика. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Мерзляк А. Г., Номіровський Д. А., Пихтар М. П., Рубльов Б. В., Семенов В. В., Якір М. С.).

3. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2018/01/18/1-kontseptsiya-rozvitku-gromosviti-v-ukraini-17012018-na-grom-obgovor.docx>.

Шишко Ірина Миколаївна,
учитель математики КЗ «Харківський ліцей № 113
Харківської міської ради», м. Харків

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВСТВА В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У Законах України «Про Освіту» (2017 р.) і «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.) містяться загальні положення щодо ролі освіти у вихованні громадянина, окреслюють засади та принципи освіти, що безпосередньо відповідають завданню розвитку демократичної громадянськості підростаючого покоління. [5] Деякі з визначених цими документами завдань безпосередньо розкривають зміст громадянської освіти: «виховання в учнів (вихованців) поваги до Конституції України, державних символів України, прав і свобод людини і громадянина, почуття власної гідності, відповідальності перед законом за свої дії, свідомого ставлення до обов'язків людини і громадянина; реалізація права учнів (вихованців) на вільне формування політичних і світоглядних переконань; виховання шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей Українського народу та інших народів і націй. [6]

Важливим щодо завдань і змісту громадянського виховання є положення про те, що держава повинна забезпечувати виховання особистості з демократичним світоглядом, яка орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовлена до

життя і праці у світі, що змінюється, є конкурентоспроможною на ринку праці. Значну увагу в Національній доктрині розвитку освіти в Україні (Указ Президента України № 347/2002 від 17.04.02) приділено національному характеру освіти і національному вихованню, метою якого є «виховання свідомого громадянина, патріота, набуття молоддю соціального досвіду, високої культури міжнаціональних взаємовідносин, формування у молоді потреби та умінь жити у громадянському суспільстві, духовності та фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, трудової, екологічної культури».

Громадянське виховання разом з патріотичним розглядається як складова національного виховання.

Одним із найактуальніших завдань сучасної освіти і виховання в Україні є створення умов для формування людини-громадянина, для якої демократичне громадянське суспільство є осередком для розкриття її творчих можливостей, задоволення особистих та суспільних інтересів. Це може забезпечити система громадянської освіти, що має на меті підготовку молоді до активної участі в житті демократичного суспільства і формування її громадянської компетентності. [3]

Під компетентністю людини розуміють спеціальним шляхом структурований (організований) набір знань, умінь, навичок і ставлень, що дають їй змогу ефективно здійснювати діяльність або виконувати певні функції, забезпечуючи розв'язання проблем і досягнення певних стандартів у галузі професії або виду діяльності. Такі набори знань, умінь, навичок і ставлень набуваються як протягом життя, так і у процесі навчання. Сформована компетентність дозволяє людині визначити, розпізнати і ефективно, успішно розв'язати, незалежно від ситуації, проблему, що є характерною для певної сфери чи виду діяльності. [9]

Під громадянською компетентністю розуміємо сукупність знань і досвіду у громадянсько-суспільній діяльності. Формування громадянської компетентності у сучасному змісті шкільної освіти має на меті сприяти як формуванню системи демократичної громадянської освіти в Україні завдяки поширенню європейського досвіду, наближати Україну до європейського освітнього, соціально-

політичного, економічного і правового простору, слугувати набуттю нею європейської культурної ідентичності. [9]

Виховати в учня громадянську компетентність означає сформувані в нього комплекс особистісних якостей і рис характеру, що є основою специфічного способу мислення та спонукальною силою повсякденних дій, вчинків, поведінки. Це патріотична самосвідомість, громадянська відповідальність і мужність, готовність трудитися для розвитку держави, захищати її, підносити міжнародний авторитет. Це повага до батьків, свого родоvodu, традицій та історії рідного народу, усвідомлення своєї незалежності як його представника, спадкоємця й наступника. Це дисциплінованість, працьовитість, завзятість, творчість, почуття дбайливого господаря своєї землі, піклування про її природу, екологію. Ці та інші якості й риси формуються в процесі засвоєння учнями духовних надбань рідного народу, цілеспрямованого національного виховання як системи ідей, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної політики українського народу, спрямованих на організацію життєдіяльності підростаючих поколінь, виховання їх в душі природно-історичного розвитку матеріальної і духовної культури нації.

Тому громадянське виховання ґрунтується на ідейному багатстві народу, його морально-етичних цінностях, виховній мудрості, що трансформовано в його педагогічному досвіді. Для того щоб діти стали народом, творцями своєї долі, необхідно, аби вони за час навчання, виховання в сім'ї, школі міцно засвоїли історію розвитку своєї держави, духовність, культуру рідного народу, глибоко проїнялися його національним духом, способом мислення і буття.

Визначальною рисою людини-громадянина має бути громадянськість. Громадянськість – це готовність людини реалізувати свої права та обов'язки, поважати права і свободи інших громадян, розуміти відповідальність перед суспільством і державою за свої вчинки. Громадянська компетентність є інтегративною характеристикою особистості, яка включає й певний рівень психологічної готовності до активного здійснення суспільного життя – громадянськості. [8]

Громадянська компетентність на думку вчених-дослідників відноситься до ключових. Ключова компетентність є об'єктивною категорією, що фіксує певний рівень розвитку в особистості суспільно визнаного комплексу знань, умінь, навичок, ставлень, орієнтацій. Тому і громадянську компетентність учня ми будемо розуміти як сукупність освітніх елементів, що складається з сукупності знань, умінь, навичок, переживань, емоційно-ціннісних орієнтацій, переконань особистості, які допомагають людині усвідомити своє місце в суспільстві, обов'язок і відповідальність перед співвітчизниками, батьківщиною і державою.

Громадянська компетенція як здатність людини реалізовувати на практиці свою компетентність ангажує здатності взяти на себе відповідальність, спільно виробляти рішення й брати участь у його реалізації, толерантність до різних етнокультур і релігій, гармонійне поєднання особистих інтересів з потребами окремої корпорації й суспільства, участь у функціонуванні демократичних інститутів, потреб в актуалізації й реалізації свого особистісного потенціалу, здатності до саморозвитку. [4]

Громадянське виховання має на меті підготовку молоді до активної участі у житті демократичного суспільства і розвитку демократичної культури. Громадяни мають вчитися бути вільними, незалежними та творчими, критично мислити, знати свої права і обов'язки, уміти працювати в колективі, вести діалог та переговори. [4]

У процесі роботи педагогічних працівників закладу освіти в учнів формуються такі складові громадянської компетентності людини:

- громадянські знання, на основі яких формуються уявлення про форми і способи життя і реалізації потреб і інтересів особистості в політичному, правовому, економічному, соціальному та культурному просторі демократичної держави взагалі, та української зокрема;

- громадянські вміння та досвід участі в соціально-політичному житті суспільства і практичного застосування знань;

- громадянські чесноти – норми, установки, цінності й якості, притаманні громадянинові демократичного суспільства.

Зміст громадянського виховання, що забезпечує формування громадянської компетентності особистості, є сукупністю:

– громадянознавчих знань, що містять: філософсько-культурологічні та морально-етичні; політологічні; правові; економічні; соціальні;

– громадянських умінь, що необхідні для ефективної соціалізації учня у політичній, правовій, соціальній, економічній та ін. сферах суспільного життя та пізнання оточуючого світу протягом життя;

– громадянських цінностей, ставлень, установок, серед яких можна виокремити загальнолюдські, демократичні, національні.

Громадянська освіта сьогодні передбачає також посилення уваги учителів і науковців до розробки, адаптації й запровадження нових методик навчання та виховання, зокрема найкращих зразків вітчизняного і зарубіжного досвіду. Необхідною є також розробка критеріїв, змістового наповнення та методик оцінювання рівнів сформованості громадянської компетентності учнів на різних ступенях навчання у відповідності до базового еталона та вимог Державних стандартів.

Список використаної літератури

1. Бібік Н.М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування / Н.М. Бібік // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. – К.: К.І.С., 2004. – С. 47 – 53.

2. Вербицька П. Вчителі історії та суспільних дисциплін у добу змін / П. Вербицька // Доба –2005. – №2(14). – С. 6 – 11 .

3. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти (Постанова кабінету міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392) – Інформаційний збірник та коментарі міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. – К. «Педагогічна преса», лютий 2012 - № 4-5

4. Дух Л.І. Інформаційно-комунікаційні технології у викладанні громадянської освіти / Л.І. Дух // Робочі матеріали проекту «Громадянська Освіта-Україна», – 2007.

5. Закон України «Про освіту» (зі змінами). – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

6. Закон України «Про повну загальну середню освіту» (зі змінами). – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>.

7. Національна доктрина розвитку освіти в Україні (Указ Президента України № 347/2002 від 17.04.02 року) - www.osvita.ua

8. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти / О. Овчарук // Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К.: К.І.С., 2003. – 296 с.

9. Пометун О.І. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки / О.І. Пометун // Вісник програм шкільних обмінів . – 2005. – № 23. – С. 18.

Шкуруній Лариса Григорівна,
директор Пірятинського ліцею № 4
Пірятинської міської ради

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВСТВА В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Формування в учнів громадянської компетентності й розвиток національно-патріотичної свідомості є винятково важливими завданнями, покладеними на педагогічних працівників нашого ліцею. Першочерговими завданням вважаємо формувати вміння брати відповідальність на себе, проявляти громадянську свідомість, соціальну активність та участь у житті громадянського суспільства, аналітично мислити, критично розуміти світ.

Сучасні вимоги, визначені в Державних освітніх стандартах, діяльнісний підхід як головний чинник формування ключових компетентностей та наскрізних умінь особистості, спонукають учителів не тільки надавати учням навчальну інформацію, а й навчити способів практичного застосування її у повсякденному житті.[3]

Колектив учасників освітнього процесу спільними зусиллями у згуртованій команді навчають та виховують здобувачів освіти, які активно підтримують суспільне життя в умовах збройної агресії росії, стають свідомими громадянами й відповідально ставляться до своїх обов'язків, знають як захищати свої права та гідність.

Готуємо до майбутньої професії дітей з перших днів навчання у ліцеї. А це сприяє вихованню працелюбності, старанності, охайності, бережливості, відповідальності за доручену справу і поваги до людей праці. Через творчу діяльність на уроках кухарської справи та автосправи формується особистість учня, розвиваються його здібності, обдарування, науковий світогляд, тобто формуються громадянські компетентності.

Наші випускники готові до захисту нашої держави, адже професії водія та кухара сприяють: як підготовці до реалій сьогодення так і залученню до волонтерської діяльності, до служби у Збройних Силах України.

Уроки технології сприяють профорієнтації, формуванню в учнів технічного і технологічного світогляду, розвитку особистісних якостей, потрібних людині як суб'єкту сучасного виробництва і культурного розвитку суспільства, виховання відповідальності за результати власної діяльності.

Ключовим чинником і запорукою успіху нашої держави в цих складних умовах є її підтримка та захист з боку громадян України, спільне творення консолідованого демократичного суспільства. Цього неможливо досягти без ефективної та цілісної системи формування громадянської компетентності. Тому в умовах профільного навчання беззаперечною є необхідність створення системи роботи, що сприятиме формування соціальної та громадянської компетентностей.

Ми передбачаємо та плануємо формування мотивованої активності у кожного учня, він повинен стати особою, яка виявляє суспільну активність. Цьому сприяє участь у соціальному проектуванні, міжнародних проєктах та конкурсах.

Так ми стали переможцями міжнародного конкурсу «Радянське минуле: (пере)осмислення історії». Кошти на конкурс виділило Міністерство закордонних справ Федеративної Республіки Німеччини, а партнерами виступили фундація Кербера та європейська мережа EUSTORY, що об'єднує молодих дослідників історії по всій Європі.

У рамках проєкту ми прагнули з'ясувати, наскільки сильним був вплив радянської держави на світогляд та поведінку покоління, яке навчалось в освітньому середовищі нашого закладу у 60-80-х

роках, порівняти з поглядами сучасного покоління. Команда закладу опрацювала джерела, що знаходяться у шкільному та районному архівах, дослідила рукописні та друковані архівні тексти, залучила до проєкту фахівців, учителів, директора, пенсіонерів, представників громади і визначила цільову аудиторію: сучасну учнівську молодь, учителів історії та суспільних дисциплін, краєзнавців. Завдяки перемозі в проєкті ми здобули визнання як на національному так і міжнародному рівнях. Методи та результати дослідження освітнього середовища у 60-80-х роках ХХ століття командою Пирятинського ліцею № 4 стали складовою методичного посібника «Як працювати з радянським минулим на уроках історії». Посібник розрахований на вчителів та створений на основі конкурсних робіт. [4]

Іванкіна Ольга в команді переможців міжнародного конкурсу: «Радянське минуле: (пере)осмислення історії», долучилася до участі у міжнародній онлайн Академії EUSTORY, увійшовши в четвірку учасників від України. Заходи передбачали різні форми спільної роботи молоді з країн Європи. Цікаві відеоконференції, де обговорювалися уявлення про історичні події, що зберігаються в сімейних історіях з точки зору національної історії. Черговим завданням для Ольги став пошук та опис історичної події, яка суттєво вплинула на її сім'ю.

На засіданні методичного об'єднання активно обговорюються питання методики організації історичної проєктної роботи з учнівською молоддю школи з метою формування громадянської компетентності.

У цей час Україна мужньо обороняється від збройної агресії росії. Тож теми наших досліджень є зараз найактуальнішими.

Сьогодні ми досліджуємо соціальні проблеми в колективі та громаді, апробуємо «дискусію Деліберації».

Демократією майбутнього називають деліберацію, котрій притаманні взяття до уваги позиції меншості, соціальна емпатія, пошук консенсусу. Важливим для демократичного суспільства є формування інформованих громадян, здатних критично мислити та обговорювати відмінності в поглядах. [1]

Наші учні навчаються зважувати докази, розглядати різні, іноді відмінні погляди, формулювати свою точку зору та

висловлювати її, відповідають тим, хто має свою думку. Технологія обговорення суспільних питань у форматі «Дискусія Деліберації» спонукає учнівство до участі в житті суспільства, до прагнення бути корисним для нашої громади. Деліберація навчає молодь, колег, батьків спільному обговоренню спірних питань шляхом ретельного розгляду різних точок зору та пошуку консенсусу.[3]

Педагоги закладу є учасниками серії навчальних міжнародних онлайн-семінарів для вчителів, семінарів у форматі імерсійного театру.

Цей формат дозволяє краще відчувати і зрозуміти позицію іншого, суперечливість пам'яті про минуле різних осіб, сприяє формуванню та розвитку громадянських компетентностей. [2]

Ми систематично залучаємо здобувачів освіти до соціокультурного освітнього простору, до активної навчально-пізнавальної, комунікативної і суспільно корисної діяльності.

У нашому ліцеї налагоджено систему роботи з розвитку творчих громадянських компетентностей, здійснюється вона в умовах освітнього процесу та в позаурочний час. Це дозволяє нам повною мірою надати дітям можливість знайти себе у світі та знайти світ у своєму особистому «Я»!

Список використаної літератури

1. Дискусія деліберації. URL: <https://www.novadoba.org.ua/projects-diskusiya-deliberacii-ua>
2. Імерсивні технології в освіті. Збірник матеріалів. . URL: <https://lib.iitta.gov.ua/>
3. Компанієць Л.І. Реалізація технології ОЗОН через використання інтерактивних форм і методів при викладанні історії в умовах становлення Нової Української Школи: метод. посіб. Пирятин, 2023
4. Як працювати з радянським минулим на уроках історії. Матеріали конкурсу учнівських історичних проєктів «Радянське минуле:(Пере)осмислення історії» / Упор. Л. Махун, Е. Ситник, Н. Шліхта. – Львів: Видавничий дім «Панорама», 2020.

Юра Ірина Петрівна,
вихователь Обласного наукового ліцею
в м. Рівне Рівненської обласної ради

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Російсько-українська війна значно підвищила вимоги, що постали перед системою повної загальної середньої освіти нашої держави. Вона суттєво змінила підхід до національно-патріотичного виховання – від абстрактного та риторичного підходу до активного, практичного та спільного. У контексті поточних турбулентних подій стали очевидними патріотизм і відданість кожного, починаючи від відважних військових, які ризикують власними життями, захищаючи право України на існування, її свободу, незалежність і територіальну цілісність, і закінчуючи відважними волонтерами та маленькими українцями, які раптово вирости та взяли на себе дорослі обов'язки [1].

Громадянська компетентність (ГК) у сучасному світі стає дедалі важливішою складовою освіти, адже вона визначає готовність молодого покоління до активної участі в суспільному житті, формування власного громадянського ставлення та відповідальності за долю своєї країни. Нині Україна особливо потребує громадян, які розуміють цінність громадянських прав й обов'язків. Відтак освоєння ГК та підтримка становлення національно-патріотичного світогляду учнів є важливим обов'язком для вчителів загальноосвітніх закладів.

Погляди на дефініцію «громадянська компетентність» у наукових дослідженнях мають відмінності, при чому за роки становлення незалежності нашої держави підходи дещо змінювалися. Так, колектив науковців на чолі із П.Р. Ігнатенко (1995) вважав, що ГК – це процес становлення особистості як громадянина, який наділяє людину здатністю відчувати себе морально, політично та юридично компетентною; у колективній монографії за редакцією І.В. Жадан (2007) визначено, що ГК – це певний рівень політичної культури та культури громадянськості, як і якісна характеристика громадянської поведінки, стоїть поруч з юридичним статусом громадянства. Ця сфера є об'єктом досліджень

учених й освітян, і її стан може бути оцінений через виявлення домінуючих поглядів та настроїв громадськості; у навчальному посібнику «Громадянська освіта: теорія і методика навчання» (2008) зазначено, що ГК – це здатність захищати відповідальність, права, інтереси та потреби людини як громадянина України та члена суспільства. У Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти (2011) визначено, що ГК – це здатність людини активно, відповідально та ефективно реалізовувати права й обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства [2-6].

Підтвердженням надзвичайної важливості формування громадянської компетентності в сьогоdnішніх реаліях є прийнятий у 2023 р. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», який узагальнив та чітко визначив, що громадянська компетентність – це здатність особи: активно сприяти розвитку суспільного життя; відзначатися як усвідомлений громадянин та брати на себе відповідальність за свої відповідні обов'язки; виявляти і захищати свої права і свободи, діючи в цивілізованій спосіб; надавати перевагу розвитку демократичного суспільства та зміцненню верховенства права.

Заклади середньої освіти в Україні в умовах війни мають відігравати ключову роль у формуванні громадянської компетентності молодого покоління. Це місце, де учні отримують не лише базові знання і навички, але і формують своє громадянське ставлення, розуміння важливості громадянської участі та відповідальності перед суспільством. Війна, на жаль, показує, що під час тимчасової окупації наших територій ворог, насамперед, підступно намагається вплинути на громадянську свідомість саме школярів і молоді, завозячи своїх «учителів» до наших шкіл та пропагуючи свої псевдопатріотичні «цінності» та викривляючи дійсність, нашу історію.

Сучасна українська освіта повинна сприяти розвитку громадянських якостей учнів, відповідати потребам глобального світу та національним особливостям. У процесі навчання важливо розвивати навички критичного мислення, уміння аналізувати суспільні проблеми та приймати обґрунтовані рішення. Заклади загальної середньої освіти мають сприяти становленню громадян,

які розуміють важливість прав людини, демократичних цінностей та правового державного устрою.

Для успішного формування громадянської компетентності в учнівства, заклади загальної середньої освіти повинні використовувати різноманітні практичні методи та підходи. Серед них:

- інтерактивні уроки та діалог – створення атмосфери для вільного обговорення громадських питань, де учні можуть висловлювати свої погляди та аргументи;

- позашкільні заходи та проекти – організація гуртків, клубів та проєктів, де учні можуть активно займатися вирішенням конкретних громадських проблем;

- вивчення історії та політики – поглиблене вивчення історії України та світу, а також політичних процесів, що відбуваються в країні та за її межами;

- практична взаємодія з громадськими та волонтерськими організаціями – участь учнів у громадських та волонтерських проєктах та організаціях, де вони можуть набути практичного досвіду участі в справах.

Необхідно визнати, що формування громадянської компетентності учнівства не є простим завданням. Здійснення цього завдання вимагає великих зусиль педагогів, шкільних адміністрацій, батьків та суспільства в цілому. Крім того, невід'ємною частиною цього процесу є постійне оновлення навчальних програм, методик та підручників. Отже, успішне формування громадянської компетентності учнівства в Україні народжує громадян, які будуть активно сприяти розвитку демократії, правової державності та загального добробуту країни. Ця робота є важливою і невідкладною, і її результати впливатимуть на майбутнє України.

Нині формування громадянської компетентності учнівства є надзвичайно актуальним завданням для закладів загальної середньої освіти в Україні. Сучасний світ вимагає громадян, які розуміють важливість своїх прав й обов'язків, активно беруть участь у громадських процесах та готові захищати національні демократичні цінності. Педагогам та освітній системі в цілому слід приділити особливу увагу плеканню громадян, які будуть готові приносити користь своїй країні та сприяти її подальшому розвитку.

Список використаної літератури

1. Бондаренко Н.В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації [для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управлінців, політиків /Н. В. Бондаренко, С. В. Косянчук // Київ: Фенікс, 2022. – 64 с.

2. Виховання громадянина. Психолого-педагогічний і народознавчий аспект : навч. метод. посіб. Київ: Ін-т. змісту і методів навчання, 1997. – 252 с.

3. Соціальні уявлення молоді: особливості та шляхи формування : кол. монографія / [за ред. І. В. Жадан]. Київ: Педагогічна думка, 2007. – 218 с.

4. Громадянська освіта: теорія і методика навчання : посіб. для студ. вищ. нач. закл. / Проєкт ЄС «Громадянська освіта – Україна». Київ, 2008. – 174 с.

5. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. Постанова КМУ від 23 листопада 2011 р. № 1392 // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#n10>

6. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» № 2834-IX від 13.12.2022 / Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20>.

Яковенко Марія Володимирівна,
учитель української мови та літератури
Криворізької гімназії № 51 Криворізької міської ради

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВСТВА В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ. РЕАЛІЗАЦІЯ НАСКРІЗНИХ ЗМІСТОВИХ ЛІНІЙ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ STEAM-ОСВІТИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ

Освіта є невід’ємною частиною суспільства, і в центрі уваги завжди був і буде всебічний розвиток особистості, формування її світогляду, умінь та навичок. Змінюється суспільство – змінюється й освіта. На сучасному етапі освіта це не тільки великий багаж знань та результати тестів, зараз на головний план виходить формування в школярів самовизначення, загального розвитку та напряму до самореалізації.

Сьогодні освіта України переживає процес «перезавантаження»: вводяться нові Державні освітні стандарти, оновлені програми, підручники. Реальність стрімко змінюється: суспільство інформатизується, Україна все більше інтегрується в світовий простір. Ці фактори ставлять перед освітою нові завдання.

Новий державний стандарт базової середньої освіти затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 року №898.

Реалізація мети базової середньої освіти ґрунтується на таких ціннісних орієнтирах, як:

– повага до особистості учня та визнання пріоритету його інтересів, досвіду, власного вибору, прагнень, ставлення у визначенні мети та організації освітнього процесу, підтримка пізнавального інтересу та наполегливості;

– забезпечення рівного доступу кожного учня до освіти без будь-яких форм дискримінації учасників освітнього процесу;

– дотримання принципів академічної доброчесності у взаємодії учасників освітнього процесу та організації всіх видів навчальної діяльності;

– становлення вільної особистості учня, підтримка його самостійності, підприємливості та ініціативності, розвиток критичного мислення та впевненості в собі;

– формування культури здорового способу життя учня, створення умов для забезпечення його гармонійного фізичного та психічного розвитку, добробуту;

– створення освітнього середовища, в якому забезпечено атмосферу довіри, без будь-яких форм дискримінації учасників освітнього процесу;

– утвердження людської гідності, чесності, милосердя, доброти, справедливості, співпереживання, взаємоповаги і взаємодопомоги, поваги до прав і свобод людини, здатності до конструктивної взаємодії учнів між собою та з дорослими;

– формування в учнів активної громадянської позиції, патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, державної мови;

– плекання в учнів любові до рідного краю, відповідального ставлення до довкілля.[4]

Завданнями навчання української мови в основній школі є:

– виховання стійкої мотивації й свідомого прагнення до вивчення української мови;

– формування духовного світу учнів, цілісних світоглядних уявлень, загальнолюдських ціннісних орієнтирів, тобто прилучення через мову до культурних надбань українського народу й людства загалом;

– формування у школярів компетентностей комунікативно доцільно й виправдано користуватися засобами мови в різних життєвих ситуаціях і сферах спілкування з дотриманням норм українського етикету;

– ознайомлення з мовною системою й формування на цій основі базових лексичних, граматичних, стилістичних, орфоепічних і правописних умінь і навичок; здатності учня до аналізу й оцінки мовних явищ і фактів;

– формування вмій розрізняти, аналізувати, класифікувати мовні факти, оцінювати їх із погляду нормативності, відповідності ситуації та сфери спілкування; працювати з текстом, здійснювати

пошук інформації в різноманітних джерелах, використовувати її в самостійно створених висловленнях різних типів, стилів і жанрів. [16;17]

Загально визнано, що українська література в загальному світовому контексті є свідченням високого духовного та цивілізаційного розвитку українського народу, невід'ємним складником його національної культури. Як мистецтво слова вона є носієм потужного заряду духовної енергії, здатна передавати загальнолюдські й національні цінності від покоління до покоління, культивувати їх у людській душі. Засобами мистецтва слова вона допомагає збагачувати внутрішній світ людини, формувати сильний характер, широкий світогляд, особисту культуру, спрямовувати морально-етичний потенціал, розвивати інтелект, творчі здібності, естетичний смак.

Українська література також є потужним носієм ідентичності нації, її генетичного коду, тому в національному самоусвідомленні, самозбереженні й самоствердженні її роль незаперечна й важлива. Виховання свідомого українця повинно базуватися на історичних і культурних знаннях, традиціях, на переосмисленні сучасного досвіду на основі загальнолюдських цінностей. Мета наскрізних ліній – зосередити увагу й зусилля вчителів-предметників, класних керівників, зрештою, усього педагогічного колективу на досягненні життєво важливої для учня й суспільства мети, увиразнити ключові компетентності. [4]

Завдяки реалізації наскрізних змістових ліній на уроках відбувається впровадження компетентнісного підходу.

Вимоги до обов'язкових результатів навчання визначено на основі компетентнісного підходу.

До ключових компетентностей належать:

- 1) вільне володіння державною мовою,
- 2) здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами,
- 3) математична компетентність,
- 4) компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій,
- 5) інноваційність
- 6) екологічна компетентність,

- 7) інформаційно-комунікаційна компетентність,
- 8) навчання впродовж життя,
- 9) громадянські та соціальні компетентності,
- 10) культурна компетентність,
- 11) підприємливість і фінансова грамотність.

З досвіду роботи вчителів КГМ№51 КМР стає зрозуміло, що не можна дати знання якоїсь окремої науки незалежно від інших наук, що інтеграція є однією з найперспективніших інновацій, яка закладає нові умови діяльності вчителів та учнів, що має великий вплив на ефективність сприйняття учнями навчального матеріалу.

Було проведено опитування вчителів-філологів інших гімназій щодо питання міжпредметної інтеграції. Результати свідчать про те, що більша частина вчителів готові інтегрувати навчальні предмети, але є 42% педагогів, у яких виникають труднощі у поєднанні завдань та створенні якісного і логічного освітнього контенту через нестачу часу та несумісність початкових тем.

Інтеграція предметів дає підґрунтя вчителю розвиватися самому й сприяти розвитку учнів. Учителі-словесники нашої школи активно реалізують навіть такі ключові компетентності, як математичну, компетентність у галузі природничих наук, техніки і технологій, інформаційно-комунікаційну, підприємливість і фінансову грамотність.

З метою вираження ключових компетентностей уведено поняття наскрізних ліній: «Екологічна безпека і сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність».

Наскрізна лінія «Екологічна безпека і сталий розвиток»(НЛ-1) підсилює ключові компетентності, спрямовує діяльність учителя й учнів на формування соціальної активності, відповідальності й екологічної свідомості, усвідомлення ідеї сталого розвитку як нового типу еколого-економічного зростання, що задовольняє потреби всіх членів суспільства за умови збереження й поетапного відновлення природного середовища, готовності брати участь у розв'язанні питань довкілля та розвитку суспільства; конкретизує роботу зі збереження й захисту довкілля.

Наскрізна лінія «Громадянська відповідальність»(НЛ-2) забезпечує розвиток соціальної й громадянської компетентностей,

розкриває суть поняття «відповідальний громадянин», визначає вектори його діяльності.

Реалізації здоров'язбережувальної ключової компетентності сприяє наскрізна лінія «Здоров'я і безпека» (НЛ-3), орієнтуючи на формування учня як духовно, емоційно, соціально й фізично повноцінного громадянина, що дотримується здорового способу життя, активно долучається до облаштування безпечного для життя й діяльності середовища.

Метою наскрізної лінії «Підприємливість і фінансова грамотність» (НЛ-4) є навчання молодого покоління українців ощадливості, раціонального використання коштів, планування витрат, стимулювання лідерських ініціатив, прагнення успішно діяти в технологічному швидкозмінному середовищі.

Наскрізні змістові лінії спільні для всіх шкільних предметів є засобом інтегрування навчального змісту, вони корелюються з окремими ключовими компетентностями і сприяють формуванню ціннісних і світоглядних орієнтацій учня, що визначають його поведінку в життєвих ситуаціях. Упровадження наскрізних змістових ліній у навчальний предмет передбачає розв'язування завдань реального змісту, виконання міжпредметних навчальних проєктів, роботу з різними джерелами інформації. [17]

Учителі-філологи школи упроваджують компетентнісний підхід через реалізацію цих наскрізних ліній.

Вивчення наскрізної лінії «Громадянська відповідальність» забезпечується через такі види робіт, яким притаманна колективна діяльність (створення лепбуків, рекламних постерів).

Реалізуючи наскрізну лінію «Підприємливість і фінансова грамотність», учні вивчають практичні аспекти фінансових питань та презентують власний продукт у процесі вивчення мовознавчої теми (створення ескізів нової шкільної форми під час вивчення теми «Дієприслівниковий зворот»; робота з рекламою, створення довідників).

Упроваджуючи наскрізну лінію «Здоров'я і безпека», формуємо емоційно стійкого члена суспільства, який створить у майбутньому навколо себе безпечне середовище. Прикладом є створення звукової карти «Як звучить школа», де учні самостійно

створювали звукозапис та карту звуків закладу і організували квест-історію на основі власного проєкту.

Розвиваючи загальнокультурну грамотність, учні школи створюють власні поезії, малюнки; презентують власні творчі роботи («кінострічка видінь», вправа «РОФТ») Важливим способом розвитку зв'язного мовлення є захист та представлення власного проєкту, саме під час таких невимушених діалогів у вчителя з'являється можливість перевірити можливості учнів підтримувати співрозмову та їхні навички виступати публічно.

Готовність учнів розв'язувати питання довкілля та розвитку суспільства формує наскрізна лінія «Екологічна безпека і сталий розвиток». Учні школи створили власні мнемонічні ключі, що пояснюють фізичні явища, творчі роботи про молекулу. Учителям словесникам слід приділяти увагу інтеграції, як може здатися на перший погляд, несумісних предметів між собою, але водночас така робота вимагає від вчителя володіння запасом знань за цією тематикою.

Упроваджуючи інформаційно-комунікаційну компетентність, учителі української мови використовують телевізор, телефони, мультимедійну дошку, ноутбуки (опрацювання тестових завдань за вивченим твором «Наталка Полтавка» І. Котляревського на телефонах).

Як свідчить практика, такий вид роботи дозволяє організувати швидко комунікацію і фронтальну перевірку завдань, за допомогою онлайн-сервісів подібних до Canva учні швидко створюють колажі і навіть заготовки обкладинок книжок, але зазвичай це не має замінювати «живого» спілкування.

Активними формами нашої роботи з учнями є «Ментальна карта», «Інформаційне групування», «Асоціативний куш», «Сенкан», «Доміно», «Фанфік» (креативний портрет Т. Шевченка, створений із рядків його віршів).

Екскурсійна діяльність є одним із пріоритетних напрямів позакласної роботи у нашій школі.

Екскурсія до смт. Петриківка знайомить дітей із культурною спадщиною нашого краю й України в цілому. Діти не лише знайомляться з виробами, картинами петриківських майстрів, а й

самі мають змогу стати художниками-початківцями, отримавши урок з техніки петриківського розпису.

У програму екскурсії до м. Полтави входить відвідування старовинного козацького містечка – Опішні. Відвідуючи Національний музей українського гончарства, діти отримують можливість стати гончарами, виготовляючи на справжніх гончарних кругах (за допомогою майстра) власні вироби: глечики, тарілки тощо.

На різдвяні свята традицією нашої школи стала організація екскурсії до перлини Карпат – міста Яремче. Значною мірою полегшується вивчення повістей І. Франка «Захар Беркут», М. Коцюбинського «Тіні забутих предків», коли учні ходять гірськими стежками, чують мову гуцулів, тримають у руках предмети їхнього побуту. А коли діти не лише у книжках читають про Різдво та вчать колядки, а ще й самі по-справжньому колядують, отримуючи різдвяні смаколики від господарів, то саме це – має більший вплив на свідомість, поведінку, на виховання патріотичних почуттів.

Популярними у школі є також профорієнтаційні екскурсії, які знайомлять учнів з STEM-професіями нашого міста (знайомство з професією металурга (організатор компанія «Метінвест»).

Після проведених екскурсій учні охоче діляться враженнями у власних творчих звітах, постах у соціальних мережах.

Чи можна поєднати STEM із гуманітарними дисциплінами? На перший погляд може здатися, що українська мова далека від фізики, а література ніяк не поєднається з хімією. Насправді інтегрувати та поєднувати можна будь-які предмети.

Головна мета освіти – підготувати дітей до реального життя. І взаємозв'язок навчальних дисциплін, звісно, сприяє цьому якнайкраще. А предмети українська мова та література не є винятком. Як інтегрувати українську мову та літературу зі STEAM?

Практика запровадження STEAM-освіти під час вивчення української мови та літератури та у позакласній діяльності.

3 січня 2017 року у Криворізькій гімназії №51 було розпочато реалізацію дослідно-експериментальної роботи у школі за темою «Науково-методичні засади створення інноваційної моделі STEM-освіти», яку затверджено на 5 років.

Впровадження STEM-освіти здійснюється відповідно до Плану заходів щодо впровадження STEM-освіти в Україні на 2016-2018 роки, затвердженого Міністерством освіти і науки України 05.05.2016 року та рішення Колегії Міністерства освіти і науки України від 21.01.2016 року протокол №1/1-4 «Про форсайт соціо-економічного розвитку України на середньостроковому (до 2020 року) і довгостроковому (до 2030 року) часових горизонтах (в контексті підготовки людського капіталу)».

У нашій гімназії ми спробували з 2018 року запровадити в традиційні форми роботи дещо нестандартні підходи. Так, звичні предметні тижні (яких набагато менше, ніж навчальних тижнів) замінили на інтегровані STEM-декади, які зв'язані спільною ідеєю і проводяться протягом всього навчального року.

На педагогічній раді гімназії серпні 2018 року та серпні 2019 року було представлено планування інтегрованих STEM-декад у рамках упровадження дослідно-експериментальної роботи на відповідних етапах дослідно-експериментальної роботи за темою «Науково-методичні засади створення інноваційної моделі STEM-освіти».

Так, тема STEM-декади «Молекули» знайшла свою реалізацію у процесі пошуку учнями форм молекул у світі, що їх оточує: природних елементах, побутових предметах. Таким способом ми розвиваємо креативне мислення дітей, формуємо вміння зіставляти й порівнювати. Результат роботи – це колаж «Форми молекул у навколишньому світі», який можна використовувати під час розгляду теми з розвитку мовлення «Типи мовлення. Опис предмета» (5 кл.).

Під час вивчення теми «Прикметник як частина мови» учням був запропонований текст «Флюгери», в якому шестикласники знайшли прикметники та дібрали власні приклади для характеристики цього приладу, а потім самостійно створили міні-флюгери з найпоширеніших сучасних матеріалів: пластику та паперу.

У межах STEAM-декади «Подорожі як частина життя» на уроці української літератури в 10 класі під час вивчення теми «М. Коцюбинський «Тіні забутих предків» учні здійснили уявну

подорож із м. Івано-Франківська до с. Верховини, в якому знаходиться Музей кінофільму «Тіні забутих предків».

Школярі створили карту, розрахували маршрут, який проходить через Ворохту, на території якої можна побачити визначну пам'ятку будівельного мистецтва – залізничний арковий міст віадук, макет якого також виготовили десятикласники.

Розрахунок маршруту і його протяжності зазвичай можна зробити за допомогою Google карт чи інших застосунків, не є таємницею, що варіантів розвитку цього проекту є безліч.

Інтеграція навчальних предметів упроваджується через виконання учнями таких завдань: створення рукописних книжок (5кл.), коміксів за прочитаними творами (Б. Лепкий «Мишка: казка для малих та великих» 7 кл.), скрайбінгів (М. Коцюбинський «Дорогою ціною» 8 кл.), ментальних карт.

Під час проведення на базі школи «Наукового пікніка – 2019» команда учнів захищала проект «Смачні кольори»: технологія приготування страв із використанням натуральних харчових барвників».

«Науковий пікнік» проводиться щорічно в квітні і стає кульмінаційним заходом у рамках Національного тижня STEM-освіти. Науково-дослідні проекти учнів 2-11 класів розробляються протягом року відповідно до номінацій визначених у шкільному положенні про «Науковий пікнік».

Під час аналізу твору З. Мензатюк «Таємниця козацької шаблі» учні 5 класу підраховали відстань, що проїхала сім'я головної героїні у пошуках реліквії, і нанесли на карту.

Учні 6 класу склали список потрібних для родини на тиждень продуктів із зазначенням кількості та цін у процесі вивчення теми «Узгодження числівників з іменниками».

Багато вже зроблено щодо реалізації поставлених перед школою завдань, чимало потрібно ще зробити. Здійснено радикальне оновлення змісту шкільної освіти, значна робота проведена з методичного забезпечення освітнього процесу, удосконалення форм і методів навчання, приведення їх у відповідність до вимог життя. Триває розвантаження програм від другорядного матеріалу, надмірно ускладненого, робиться наголос на зв'язку шкільних знань з життям. Усе це підпорядковується

головному завданню школи – формуванню всебічно й гармонійно розвиненої особистості. Особливої уваги заслуговує питання інтеграційного навчання школярів. Інтеграційне навчання – це не нові технології, це – класика.

Підвищення ефективності навчання передбачає скорочення витрат часу і праці учнів та вчителів, необхідних для свідомого, глибокого і міцного засвоєння учнями програмового матеріалу. Інтеграція має в цьому плані дійсно невичерпні можливості. Використання знань із суміжних предметів, опора на розумові та практичні вміння, сформовані під час вивчення різних предметів, значно полегшує засвоєння навчального матеріалу. Крім того особливістю нашого закладу є STEM-інтеграція – як система комплексного навчання учнів, тому що діти сприймають світ у природному поєднанні. І для вчителя важливо, щоб шкільні предмети з'єднувались природним чином: так легше зрозуміти й легше навчатися. Інтеграція – це об'єднання в ціле раніше ізольованих частин.

За результатами нашого дослідження можна зробити такі висновки:

- викладання філологічних дисциплін на сучасному етапі у школі повинно здійснюватися у творчому режимі, нестандартних напрямках і бути спрямованим на розвиток творчих можливостей учнів;

- реалізація наскрізних змістових ліній на уроках української мови та літератури дає можливість виховати соціально адаптованого члена суспільства, патріота, екологічно свідомого громадянина, який прагне успішно діяти в технологічному швидкозмінному середовищі;

- наскрізні змістові лінії є засобом інтегрування навчального змісту, сприяють формуванню ціннісних і світоглядних орієнтацій учнів;

- академічна доброчесність має бути наскрізною тематичною лінією освітнього процесу;

- упровадження STEAM- освіти можливе під час викладання української мови та літератури.

Список використаних джерел

1. Бондар О.І., Барановська В.Є., Єресько О.В. та ін. Екологічна освіта для сталого розвитку у запитаннях та відповідях: науково-методичний посібник для вчителів / за ред. О.І. Бондаря. – Херсон : Грінь Д.С., 2015. – 228 с. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dea.gov.ua/img/source/24122015.pdf>
2. Власюк А.П. Підготовка фахівців з інформаційних технологій у контексті сучасних вимог. Режим доступу: <http://www.stationline.org.ua/pedagog/106/18950-pidgotovka-faxivciv-zinformacijnix-technologij-ukonteksti-suchasnix-vimog.html>
3. Громадянська відповідальність: 80 вправ для формування громадянської та соціальної компетентностей під час вивчення різних шкільних предметів. 5-9 клас. Посібник для вчителя / Рафальська М., Боярчук О., Герасим Н. та ін. – Київ, 2017. – 136 с.
4. Держстандарт стандарт базової середньої освіти. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoi-serednoyi-osviti-i300920-898>
5. Інтерактивна школа сучасного вчителя УМЛ: реалізація наскрізних ліній. Інтернет-ресурс// Режим доступу: <http://gapon.te.ua/rubryka-metodysta/materialy-metodychnykh-zakhodiv/item/808-artj>
6. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека освітньої політики / підзаг. ред. О.В. Овчарук. – К. : «К.І.С.», 2004. – 112 с.
7. Концептуальні засади реформування середньої освіти «Нова українська школа». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/>
8. Концепція навчання здорового способу життя на засадах розвитку навичок / авт.-упоряд. Марі-Ноель Бело. – К.: Генеза, 2005. – 80 с.
9. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch2016/konczepczyia.html
10. Кроуфорд А. Технології критичного мислення / А. Кроуфорд, В. Саул та ін. – К. : Вид-во «Плеяди», 2006. – 220 с.

11. Міжнародний освітній проєкт для шкільної молоді та дорослих «Освіта для сталого розвитку в дії»./ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://esd.org.ua/node/129>

12. Навички заради здоров'я. Навчання здоровому способу життя на засадах розвитку навичок: важливий компонент школи, дружньої до дитини, школи, що підтримує здоров'я. – ВООЗ. – К., 2004.

13. Навчальна практика: навчальний посібник / К.О. Коваль, О.В. Мельник, О.В. Бурдейна, Р.С. Белзецький, О.М. Косарук. – Вінниця : ВНТУ, 2017. – 76 с.

14. Назаренко Г.А. Формування підприємницької компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів у відповідності до вимог нових державних стандартів: [метод. посібник] / Г.А. Назаренко. – Черкаси: ЧОППОП, 2014. – 68 с.

15. Освіта для сталого розвитку в дії. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://esd.org.ua/node/486>

16. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Українська література: 5–9 класи / К.В. Таранік-Ткачук, М.П. Бондар, О.М. Івасюк, С.А. Кочерга, Л.І. Кавун, О.І. Неживий, Н.В. Михайлова, Р.В. Мовчан (керівник групи). – К., 2013.

17. Українська мова. 5–9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2013 (зі змінами, затвердженими наказом МОН України від 07.06.2017 №804).

18. Hard Soft skills: 5 навичок, які допоможуть дитині стати затребуваною у майбутньому. Режим доступу: <https://womo.ua/hard-skills-5-navichok-yaki-dopomozhut-ditini-stati-zatrebuvanoyu-u-maybutnomu/>

19. Soft Skills для підлітків: Чому і як навчити майбутніх лідерів. Результати курсу для підлітків у компанії ЕРАМ. Режим доступу: <https://womo.ua/soft-skills-dlya-pidlitkiv-chomu-i-yak-navchiti-maybutnih-lideriv/>

20. <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/17275?show=full>

ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 7–8-Х КЛАСІВ ГІМНАЗІЙ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Упровадження компетентнісного підходу в закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) є одним із важливих концептуальних положень оновлення змісту та якості освіти. Основним завданням компетентнісного підходу є не лише оволодіння предметними знаннями, але й вміння ефективно застосовувати їх на практиці як інструмент розв'язання різноманітних життєвих завдань.

У Концепції «Нова українська школа» автори визначають громадянську компетентність як одну з ключових та характеризують як здатність володіти громадянською культурою, культурою демократії, що передбачає наявність в особистості певних якостей та громадянських цінностей. А особливе місце в розвитку та формуванні її залежить від компетентності самого вчителя [4, с. 8].

Розвиток громадянської компетентності на уроках іноземної мови спрямований на формування вміння спілкуватися іноземною мовою, знання історії та традицій як розуміння культурних реалій народу, мову якого вивчають, такі і свого народу.

У модельних навчальних програмах з іноземних мов зазначено, що реалізація змістової лінії «Громадянська відповідальність» сприяє формуванню відповідального члена громади і суспільства, який розуміє принципи і механізми їх функціонування. Засобами іноземних мов учнів орієнтують на такі вміння:

- формулювати власну позицію;
- співпрацювати з іншими на результат, спілкуючись іноземною мовою;
- розв'язувати конфлікти в комунікативних ситуаціях;
- переконувати, аргументувати, досягати взаєморозуміння/компромісу в ситуаціях міжкультурного спілкування;
- переконувати засобами іноземної мови у важливості дотримання прав людини;

– критично оцінювати інформацію з різних іншомовних джерел. [3, с. 5].

Формування громадянської компетентності доцільно здійснювати через навчання на трьох рівнях: засвоєння знань про громадянську відповідальність («навчання про»), розвитку розуміння і ставлення до громадянської відповідальності («навчання для розвитку розуміння та ставлень»), а також через здобуття практичного досвіду громадянської відповідальності («навчання через досвід»).

Пріоритетну роль у формуванні громадянської компетентності мають відігравати активні й інтерактивні технології та методи навчання, що стимулюють творчість, ініціативу, самостійне та критичне мислення учнів і базуються на принципі багатосторонньої взаємодії. Методика громадянської освіти потребує створення у процесі викладання системи навчальних ситуацій, в яких на практиці апробуються засвоєні громадянські знання, вміння та цінності.

Розглянемо декілька вправ для формування та оцінки громадянської компетентності учнів 7-8 класів на уроках іноземної мови. Саме в цьому віці діти, на нашу думку, починають аналізувати свої бажання та потреби в середовищі, обґрунтовуючи власні погляди конкретними прикладами із життя; усвідомлювати, що людина є частиною всього світу, і практикувати вміння спиратися на різноманітні знання і досвід інших людей для розуміння власної особистості. Так, під час вивчення теми «На дозвіллі» (8 клас) учням можна запропонувати вправу «Бінго». Вчитель роздає учням аркуші із запитаннями до теми. Приклади запитань:

Які у тебе захоплення?

Чи можеш ти назвати кілька улюблених місць для відпочинку?

Що ти насправді не любиш робити у вільний час?

Кожен учасник повинен знайти партнера, поставити йому одне із запитань та записати ключові слова відповіді під відповідним запитанням. Після цього пари розходяться та шукають собі нових партнерів. Мета гри – не просто відповісти на всі запитання, але отримати відповіді від різних людей. Гра продовжується до тих пір, поки один/-а з учнів/учениць не заповнить таблицю. Хто першим/ою заповнить таблицю, кричить «Бінго!». Цей/ця учасник/учасниця є

переможцем/ницею. Далі вчитель пропонує учасникам/учасницям сісти і обговорити запитання. Він називає перше запитання та просить дітей по черзі поділитися відповіддю, яку вони отримали. Ключові слова записуються на фліпчарті. Коли таблиця на фліпчарті готова, можна переходити до обговорення. Можливі запитання для обговорення:

Чи сподобалась вам вправа? Чим саме?

Які заняття серед учнів/учениць класу є найпоширенішими?

Що нового та цікавого ви дізналися про своїх однокласників/ць?

Що вас здивувало?

Чи є спільні захоплення між вами та вашими однокласниками/цями?

Які заняття зустрічаються рідко?

Який висновок можемо зробити?

Таким чином, діти усвідомлюють, що спілкування є важливим складником нашого життя, воно дає можливість дізнатися про інших та презентувати себе; розуміють, що чоловіки й жінки, незалежно від статі, можуть проводити дозвілля однаково. У результаті вправи учні доходять висновку, що всі вони різні, але у них є багато спільного.

Під час опрацювання теми «Спорт», підтема «(Пара)олімпійські ігри» (7 клас) доцільно заохочувати здобувачів освіти прослідкувати, як права різних категорій людей можуть бути забезпечені, чи навпаки порушені під час занять спортом, а також тренуватися аргументувати свою точку зору, будуючи висловлювання з теми уроку. Для цього пропонується вправа «Хвилиночку». Мета цієї вправи полягає в розвитку критичного мислення та впевненості у собі, для висловлення власної думки, у вихованні поваги до людської гідності та прав людини [2, с. 303].

Учитель пропонує учасникам/учасницям сісти в коло та пускає по колу капелюха. Кожен/-а учасник/-ця по черзі, не дивлячись, витягує з капелюха папірець із твердженнями. Учасникам дається час для підготовки однохвилинної промови на тему твердження, яке йому дісталось. Приклади тверджень:

Всі діти в школі повинні займатися фізкультурою в рівних умовах.

Оцінювати дітей на уроках фізкультури треба незалежно від їхнього стану здоров'я.

Учні з інвалідністю не повинні взагалі займатися фізкультурою.

Система оцінювання для учнів з інвалідністю повинна бути іншою.

Учні з інвалідністю не повинні брати участь в спортивних змаганнях.

Шахи – це спорт.

Кіберспорт не можна вважати спортом.

Розумові види спорту повинні теж бути включені до Олімпійських ігор.

Параолімпійські ігри – чудовий спосіб для спортсменів з інвалідністю проявити себе.

Кожен/-а учасник/-ця презентує по колу свої «промови». Після кожної «промови» учасникам/учасницям дається 2–3 хвилини на короткі коментарі. Після презентації промов можна переходити до рефлексії та оцінки. Питання для рефлексії:

Які теми виявилися найважчими/найбільш спірними й чому?

Що з почутого для вас виявилось найбільш несподіваним?

Які права людини були поставлені на карту у ваших твердженнях?

Чи всі у вашому класі мали доступ до спортивних заходів за власним вибором?

Якщо ні, то чому?

Що можна зробити, щоб це виправити?

Наскільки ця вправа допомогла вам краще зрозуміти своїх однокласників/ць, їхні почуття під час занять спортом?

Таким чином, здобувачі освіти набувають упевненості для аргументування власної думки та продукування монологічного висловлювання, чітко обмеженого темою і часом, учаться ставити себе на місце іншої людини, зокрема людей з інвалідністю, а також поважати права інших людей, відстоювати власні.

Отже, громадянська компетентність передбачає не тільки знання, а й вміння поводитись у тій чи іншій ситуації, сповідування демократичних цінностей, толерантність у спілкуванні з іншими. І саме уроки іноземної мови сприяють розумінню іншомовної

культури, поглиблюють розуміння власної, формують толерантне ставлення до думки інших та почуття власної гідності.

Список використаної літератури

1. Гез М.І. Методика навчання іноземних мов у середній школі : підручник. Київ, 2016. 345 с.

2. КОМПАС : посібник з освіти з прав людини за участю молоді / під ред. Брандер П.; Кін Е.; Юхаж В.. Рада Європи, 2012. 624 с.

3. Навчання іноземних мов у гімназії : збірник методичних матеріалів для вчителів іноземних мов / під заг. ред. Редька В. Г. Тернопіль : Лібра Терра, 2023. 92 с.

4. Нова українська школа : поради для вчителя / під заг. ред. Бібік Н. М. Київ : Видавничий дім Плянди, 2017. 206 с.

Яценко Володимир Сергійович,

кандидат педагогічних наук,

Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ.

РЕАЛІЗАЦІЯ ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ У 7–9 КЛАСАХ У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ

У Законі України «Про освіту» чітко визначено, що метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості, розвиток її талантів, розумових, фізичних здібностей, виховання високоморальних якостей, підвищення освітнього рівня громадян. Педагоги працюють над досягненням цієї мети, використовуючи різноманітні форми і методи роботи на уроках та в позаурочний час.

Важливу роль у виконанні цього завдання відіграє географія як навчальний предмет і краєзнавство, як позаурочна форма роботи вчителя та учня/учениці. Вони не тільки виконують науково-пізнавальну та виховні функції, але й значною мірою сприяють формуванню національної свідомості учня/учениці.

Видатні педагоги минулих століть радили займатися краєзнавством, бо воно (за висловом Костянтина Ушинського) є могутнім засобом вивчення країни, а відомий філософ і поет України Григорій Сковорода писав: «Пізнай! Свій край... себе, свій

рід, свою землю – і ти побачиш свій шлях у життя». Великого значення вивченню рідної країни надавала відомий педагог Софія Русова, уродженка села Олешня Чернігівської області: «Конче потрібно виховати в дитині почуття любові до рідного краю. І це дає свої позитивні результати, коли виховання поставлене на національний ґрунт. Ми можемо любити тільки те, що знаємо. І треба дати змогу дітям на очі бачити хоч найближчі місцевості, знати в них кожен річку, ліс, озеро, острів тощо, знати найближчі села, їх будівлі і т. ін.; знати рослинність, звірину свого краю, знати, чим люди займаються, коло чого вони працюють. Треба робити з дітьми й близькі, й далекі (як дозволяє їх вік) екскурсії; бажано мати кожній дитячій організації свій музей, складений з дитячих колекцій. Далекі місцевості України, головні міста – Київ, Одеса й ін.; бажано показувати дітям в кінематографії. Географічний опис рідного краю слід об'єднувати з історичним і природознавчим. Рідні краєвиди треба закріпити в дитячій уяві. Літературний матеріал теж має бути спочатку цілком національний – народні пісні, ігри, руханки, казки, поеми. Ця любов до рідного краю не має переходити в ізольований національний егоїзм, ні, - люблячи свій народ, дитина повинна визнавати добрі риси і право на пошану за іншими народами. Треба час від часу упорядковувати з дітьми національні свята (найкращих письменників, історичних – зрозумілих для дитини – дат), а також і територіальні, себто такі, в яких брали б участь діти усіх націй, що живуть на Україні, щоб почути і єврейські пісні, і російські, і від цього порівняння ще краще, свідоміше розуміти свою національну самобутність.

Так соціальне виховання, починаючи від найпростішого переймання дитиною у свого найближчого оточення, доходить до широких ідеалів, до глибокої самосвідомості як громадянина, як члена держави, як сина свого народу».

Почалося XXI століття, понад 32 роки ми живемо в незалежній Україні, але нам залишилась багата спадщина, створена і вистраждана кращими людьми. Серед них багато відомих імен не тільки в нашій державі, а й у світі. Та чи завжди ми віддаємо шану тим, хто поруч з нами, чий життєвий і творчий подвиг можна занести до славних сторінок історії українського народу? Мабуть, не так вже й часто ми з дітьми зустрінємось з людьми різних професій

свого краю, міста, села. І тому не випадково на початку 2000-них років був виданий Указ Президента України «Про заходи щодо підтримки краєзнавчого руху в Україні», який спрямовував і педагогів, і громадськість, і всіх тих, хто захоплюється краєзнавством на те, щоб донести до розуміння учнів/учениць ідею, що вони є законними спадкоємцями і продовжувачами славних традицій українського народу, що саме вони повинні творити свою долю, разом із сучасниками будувати демократичне суспільство в нашій державі. Важливо, щоб кожний учень/учениця усвідомлював, що вони – громадяни своєї країни, і формування такого громадянина є одним із найважливіших завдань освітньої системи.

Більшість педагогів переконана, що цей процес розпочинається там, де людина вперше усвідомлює себе особистістю: у рідному селі чи місті, у родині, у колі друзів, у середовищі (природному, економічному, етнокультурному, соціальному), в якому щодня живе. А тому дитина повинна знати історію села чи міста, в якому народилась, адміністративний район, де живе, про навколишнє середовище, яке її оточує, про людей, з якими доводиться щодня спілкуватися. Перед освітянами закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) виникла проблема, як дати учням/ученицям такі знання. Раніше в ЗЗСО було введено такий факультативний курс, як «Народознавство», – який покликаний полегшити учням/ученицям механізм осягнення більшості явищ традиційно-культурної спадщини українського народу. Але для учнів/учениць 7-9 класів було складно розібратись у деяких поняттях і судженнях про розвиток народних традицій, дитина не змогла осягнути і територіальні параметри вивчення цього факультативного курсу.

Нині, під час російсько-української війни важливими стали тематичні уроки із мінної безпеки, адже попри те, що навчатися потрібно, надважливим залишається життя та здоров'я кожного українця. На таких уроках учні/учениці дізнаються: як розрізнити вибухонебезпечні предмети; де може чатувати небезпека і які знаки попереджають про неї; як зробити свої прогулянки та пересування безпечними і яких правил дуже важливо дотримуватися. Планують ввести курси з тактичної медицини та підготовки для учнів/учениць 8-9 класів, створено освітні серіали про безпечну міграцію, цифрові

права українців, обізнаності про важливість волонтерської діяльності тощо.

Українські педагоги, як Григорій Сковорода, Костянтин Ушинський, Софія Русова та інші, радили вчителю приділяти пильну увагу всім аспектам виховання молодого покоління незалежної України. Про це не слід забувати сьогодні.

В роки кровопролитних битв українського народу за власну незалежність вчителі географії є також духовними воїнами освітянського фронту де, у класній, позакласній і позашкільній діяльності ми формуємо тверду громадянську позицію учнів/учениць, навчаємо розрізняти факти і фейки, не піддаватися маніпуляціям і ворожій пропаганді.

НАУКОВА ПРОДУКЦІЯ

Збірник матеріалів науково-методичних семінарів і науково-практичної конференції, організованих і проведених у 2023/2024 н. р. за участі відділу інновацій та стратегій розвитку освіти Інституту педагогіки НАПН України

За авторською редакцією

КОНСТРУЮВАННЯ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ЗМІСТУ ПОВНОЇ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Електронне видання

Обсяг вид. 12,5 авт. арк.

Видавництво «Педагогічна думка»
04053, м. Київ, вул. Січових Стрільців, 52-а, корп. 2;
тел./факс: (044) 481-38-85
book-xl@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовників
розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 3563 від 28.08. 2009 р